

Barcode - 2020120001299

Title - Sahitya Memamsa

Subject -

Author - Sripada Kameshwar Rao

Language - telugu

Pages - 238

Publication Year - 1926

Creator - Fast DLI Downloader

<https://github.com/cancerian0684/dli-downloader>

Barcode EAN.UCC-13

సాహిత్యమీమాంస

సా హిత్య మీ మాంస

ప్రేపండిత రామదహిసమిశ్ర కావ్యతీర్థుని
హిందీ గ్రంథమునకు తెనుగు.

గ్రంథకర్త:

శ్రీపాద కామేశ్వర రావు

ప్రకాశకుడు:

చెఱకువాడ వేంకటరామయ్య,
అభినవాంధ్రగ్రంథమాలా కార్యాలయము
రాజమండ్రి

1926

All rights
reserved }

{ మేలుప్రతి 1-8-0
సాదా , 1-4-0

PRINTED BY
A. LAKSHMANASWAMY NAIDU
at THE SARASWATHI POWER PRESS,
RAJAHMUNDRY.

పీఠిక

ఆంధ్రవాఙ్మయమున సాహిత్యవిమర్శనపద్ధతుల వివరించు గ్రంథములు చాలా తక్కువ. విమర్శకులకు కొదవలేదు, గాని ఏ నియమముల ననుసరించి గ్రంథముల మంచి చెడ్డలు నిర్ణయించవలెనో ఉదాహరణములతో చర్చించే గ్రంథములు తగినన్ని లేవు; ప్రాచ్యప్రతిచ్యాయదర్శముల తారతమ్యము కన్పర్చున వసలే లే వనవచ్చును.

అట్టి గ్రంథమును రచించవలె నను కోరిక మా మదిలో రూఢమైన పిమ్మట బొంబాయి హిందీగ్రంథరత్నాకరసంపాదకు లీ గ్రంథమును ప్రచురించిరి. తోడనే దీనిని తెనుగుచేయ నంకల్పించి వారి అనుమతి వేడగా అచిరకాలమున వా రనుజ్ఞ నిచ్చినందుకు వారికి చిరకృతజ్ఞులము.

ఈ గ్రంథమునకు మూలము శ్రీయుత పూర్ణచంద్రవసు గారిచే “సాహిత్యచింత” అను పేర వంగభాషలో వ్రాయబడెను. దానిని కొంత కుదించి మరికొంత పెంచి శ్రీమాన్ పండిత రామదహినమిశ్ర. కావ్యతీర్థులు హిందీభాష ననువదించిరి. మేము దీనిని కొంచెము పెంచి తెనుగు జేసితిమి.

శ్రీయుత వసుగారి అభిప్రాయము లందరికీ నచ్చక సోవచ్చును, కాని వారు చర్చించిన విషయములు ముఖ్యము

లనుట సర్వజనసమాదరణీయము. మన సనాతనధర్మమందు విధింపబడిన ఆదర్శములు, ఆచార వ్యవహారములున్నూ పాశ్చాత్యాదర్శాచారవ్యవహారములతో పోల్చి చర్చించడము ప్రస్తుతమున అత్యవశ్యకము-వలయన పాశ్చాత్యాచారముల తోటి సంస్కరము మన కనుదినమూ హెచ్చుతూంది. అవి కొత్త వౌటచేత షేక్స్పియరు చెప్పినట్లు—

.....New customs

Though they be never so ridiculous,

Nay, let 'em be unmanly, yet are followed,

అనుసరింపబడు నూత్నాచార మపహ

సనకరము నపౌరుషంబును నెన.

ఉభయ జాతుల బాగోగు లీగ్రంథమున కొంతవరకూ వివరింపబడినవి కావున చదువరులదృష్టి మన సనాతనధర్మ వాఙ్మయముల దెన కాకర్షింపబడి మన ఆత్మగౌరవము, ఉన్నతాదర్శములు, అధ్యవసాయము, దేశభక్తి, భాషాభిమానమూ ఏ మాత్రమైనా వృద్ధిపొంది, యోగ్య విమర్శజ్ఞానము ఆంధ్రుల కలవడితే మా యత్నము సఫల మవుతుంది.

పద్యములను తర్జుమా చేసేటప్పుడు కొంద రాంధ్ర కవుల అనువాదము లిం దుల్లేఖించినాము; ఈ విషయమున బ్రహ్మశ్రీ ఆదిభట్ట నారాయణదాసుగారి “నవరస తరంగిణి” మా కమితోపకారి యైనది. షేక్స్పియరు పద్యముల ననువ

దించుట సాధారణప్రజ్ఞావంతులకు సాధ్యము కాదు. దాసు
గారికిన్ని తదితరకవులకున్నా మేము వందనము లర్పిస్తూ
న్నాము.

ఈ గ్రంథమున కొన్ని వ్యావహారిక పదములు
యథేచ్ఛముగా వాడినాము. అవి సత్కవులు వాడినవి
కావున ప్రయోగాహములని అచిరకాలమున రుజువు కా
గలదు.

చివర నున్న పట్టిక ప్రకారము సవరణలు చేసుకొం
దురు గాక !

ప్ర కా శ కు డు.

విషయ సూచిక

పుటలు

ఉపోద్ఘాతము 1.—6.

సాహిత్యము ... 1. కావ్యము ... 2. లక్షణము, లక్ష్యము ... 3. సాహిత్యమునకు జాతికిని సంబంధము...4.

మొదటి ప్రకరణము...సాహిత్యాదర్శము 1—36

ఆర్యసాహిత్య ప్రకృతి ... 1. ఆర్యాంశ్లేయ సాహిత్యములు ... 5. మానవ ప్రకృతి—షేక్స్పియర్ ... 7.

ప్రాచ్యపాశ్చాత్యకవుల సృష్టిశ్లేషము...10. ఆర్యసాహిత్యమున సృష్టిసంపూర్ణత ... 15. పుణ్యాదర్శముల ఆవశ్యకత, ఉత్కర్ష ... 19. సాహిత్యమున ఆలౌకిక సాధన ... 21. సాహిత్యమున రసక్షేత్రములు ... 28. సాహిత్యమున వీరత్వము ... 31. సాహిత్యమున దేవత్వము ... 33.

రెండో ప్రకరణము...సాహిత్యమున రక్తపాతము ... 37-68

రక్తపాతముగురించి ఆలంకారికుల మతము ... 37. నాటక రంగస్థలమున రక్తపాతము ... 42. హిందువుల ఆదర్శము ... 45. యూరోపీయ వియోగాంత నాటకముల ఉత్పత్తి, ప్రకృతి ... 44. వాటిని చదివిన ఫలము ...47. ఆర్యసాహిత్యమందలి వియోగాంతము రక్తపాత శూన్యము 50. హత్యయందు బీభత్స సంచారము ... 52. వియోగాంతమా, క సాయికొట్టా ... 53. రక్తపాతము, విదేశీయరుచులు...54. వియోగాంత నాటకముల దుష్పరిణామము ... 60. ఆంగ్లసాహిత్యమందు పక్షపాతము ... 61. నాటక పర్యవసానము ... 62. పార్సీనాటక సంఘములు,

వాటి రంగస్థల స్థితి ... 65. మహాభారతము శ్రీమద్రామా
యణమూ చదివిన ఫలము ... 66.

మూడో ప్రకరణము...సాహిత్యమున దివ్యప్రేమ...69-87

సీతా దేవి ప్రేమ ... 68. రాధా ప్రేమ ...72. సీతప్రేమ
యందలి ఐక్యాంతికము ... 73. సతీత్వ గౌరవము...
76. పురాణశ్రవణము, కథలు...78. వ్రతములు, నోములు,
దృష్టాంతములు ... 79. సాహిత్యమున పాతివ్రత్యము
81. ప్రాచీన భారతవర్షమున స్వేచ్ఛాచరణము ... 83.
ఆర్యసతి పవిత్రత ... 84. ఆత్మోత్సర్గము ... 85. పతి
ప్రేమనుండి విశ్వపతి ప్రేమ ... 86.

నాల్గో ప్రకరణము...సాహిత్యమున పాశవప్రేమ...88-115

సతీప్రేమ-కామానురాగము, ప్రేమ ... 88. ఆర్యసాహి
త్యమున కామము ... 94. సఖ్యప్రేమ...98. పాశ్చాత్య
ప్రేమ స్వభావము ... 100. ప్రాచ్యపాశ్చాత్యప్రేమ
చిత్రణము ... 106. శకుంతల, మిరాండ ... 110. కవి
రచిత ఆదర్శ సృష్టి ... 114.

ఐదో ప్రకరణము...సాహిత్యమున మానవప్రేమ 116-143

మనుష్యత్వ నిర్వచనము ... 116. స్త్రీల సంయమ బలము
120. భక్తిసంతుత ప్రేమ ... 126. హిందూకుటుంబ ని
యమములు ... 129. హిందూకుటుంబ ప్రేమ వికాసము
131. ఆర్యసాహిత్యమున శృంగారము ... 132. స్త్రైణ
శాసనము ... 133. స్వాధీనత-స్వేచ్ఛావృత్తి ... 136.
ఆర్యసాహిత్యమున ప్రేమగౌరవము ... 139. బాల్యవివా
హముల పరిణామము ... 138. విదేశీయ పతిపత్నీ సామ్య
భావము ... 140. ఆర్యసాహిత్య సమాలోచన నావ
శ్యకత ... 141.

ఆరో ప్రకరణము...సౌహిత్యమున వీరత్వము...144,-174.

వీరుల ఆదర్శము ... 146. ఆసుర వీరత్వము ... 149.

బ్రహ్మక్షత్రియ వీరత్వము...153. వీరత్వమున సమరము-

ర క్తపాతము ... 157. ధర్మార్థము బలిదానము...

169. వీరుని ప్రతిజ్ఞాబలము ... 163. రక్తపాతము తేని

క్షత్రియ సత్యపాలనము ... 165. రక్తపాత రహిత

బ్రాహ్మణ ప్రతిజ్ఞాపాలనము ... 167. మహాకౌవ్యము

లొదలి మూడురకముల వీరత్వము ... 168. ఆర్యవీరత్వ

మందలి విశేషము ... 170 వీరుల సంపద ... 171.

ఆదర్శ రాజ్యము ... 172.

వీడో ప్రకరణము...సౌహిత్యమున దేవత్వము...175-215

సతీత్వాదర్శము ... 175. విద్య ... 176. మైత్రి ...

179. దేవతాదర్శము ... 182. ఆదర్శ దంపతులు ...

184. ఆదర్శపతి ... 185. అతని లక్షణములు:—ప్రేమ

మముడు ... 186. ఆశుతోషుడు ... 188. ఆనందమ

యుడు ... 189. అవ్యభిచారి ... 190. ధర్మాశ్రయుడు

192. దేవతల సంసారము ... 193. గురుజనసేవాపరుడు

194. ధర్మాచరణుడు ... 197. క్షాంతుడు ... 198. ఆ

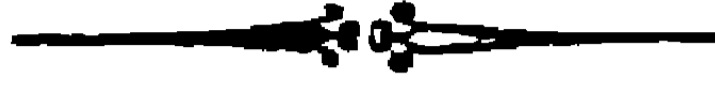
క్రోధుడు, అహింసాపరుడు ... 204. స్వర్గము ... 206.

దేవతా చరితము ... 209. ఋషి చరితము ... 211.

మానవ చరితము ... 212.

సవరణ పట్టిక 216

A GLOSSARY OF TECHNICAL TERMS

అంతశ్చతువులు	=	The enemies of mankind. ఉ॥ కౌమ, క్రోధాదులు.
అపకృష్టి	=	Creation <i>sui generis</i> .
అమానుషకము	=	Non-human, either sub-human or superhuman.
అలౌకికము	=	Extra-ordinary (అసాధారణము, లోక్లోత్తరము)
ఆదర్శము	=	Ideal.
ఆశ్రమములు	=	Stages of life.
1) బ్రహ్మచర్య	=	Life of a student.
2) గౌహణస్థి	=	„ „ house-holder.
3) వానప్రస్థ	=	„ „ anchorite.
4) సన్యాస	=	„ „ beggar.
ఉచ్ఛ్వాసము	=	preponderance, (ఉద్వేగము)
ఐకాంతికము	=	Univergence,
కామానురాగము	=	Lust, Sensuality.
కాలక్షేపములు	=	హరికథలు.
గుణములు	=	Principles of Existence or Being.
1) తమస్సు	=	Inertia.
2) రజస్సు	=	Activity.
3) సత్వము	=	Equipoise, Sublimation.
ఘటనలు	=	Incidents.

చిత్రణము	=	The act of artistic production such as a painting, a piece of poetry, an air of music &c.,
చిత్రము	=	An artistic product.
చిత్రకారుడు	=	Artist.
జాతి	=	General (Class) Universal.
తత్తుల్యరూపము	=	Natural form or colour.
ధర్మము	=	Eternal law, Duty, Righteousness, Merit, Justice, Virtue, The Good.
ధార్మికుడు	=	A virtuous person, one who follows the rules of caste and stages of life.
ధృష్ట	=	A bold, intrepid woman.
నిగ్రహము	=	Control, Subjugation.
నిర్వచనము	=	Definition.
నివృత్తి	=	Resignation of the pleasures of this world.
పరమావధి	=	The highest end, the goal. (ఆదర్శము)
పరార్థపరము	=	Altruistic, other-regarding.
ప్రకృతి	=	Nature, integrity.
ప్రత్యాఖ్యానము	=	Rejection (పరిత్యాగము)
ప్రేమ	=	Love, Affection.
1. పాశవ	=	Brutal or Carnal love.
2. మానవ	=	Human love.
3. దివ్య	=	Divine love.
ప్రేయసులు	=	Lovers.
భావము	=	Mentality, Idea, Feeling or Emotion. Nature.

భావన	=	The act of imagining, comprehension.
మైత్రి	=	Love of Humanity, Brotherhood of man.
రసము	=	Sentiment.
1. శృంగారము	=	The Erotic sentiment.
2. వీరము	=	„ Heroic „
3. రాద్రము	=	„ Furious „
4. కరుణ	=	„ Pathetic „
5. బీభత్స	=	„ Odious „
6. ఆశ్చర్య	=	„ Wonder „
7. శాంత	=	„ Tranquil „
8. భయానక	=	„ Terrific „
9. హాస్య	=	„ Comic „
రుచి	=	Taste (figurative)
1. సురుచి	=	A refined taste (నాగరిక)
2. కురుచి	=	A low taste (పామర)
లాలస	=	Lust, Sensuality.
వాత్సల్యప్రేమ	=	Parental love.
వివిక్తి, వివేచన	=	Sagacity.
విశిష్ట	=	Distinguishing Characteristic, differentia.
వీరత్వము, వీర్యము	=	Heroism.
1. ఆసుర „	=	Brutal heroism.
2. మానవ „	=	Human „
బ్రహ్మ „	=	Heroism of Self-control (ధర్మ)
క్షాత్ర „	=	„ „ strength & skill (బల, కౌశల)

3. దివ్య	=	Divine heroism.
వ్యక్తి	=	Individual, particular.
వ్యాప్తి	=	Pervasion.
వ్యాప్తము	=	All-pervading.
వ్యాపకము	=	Partial-pervasion.
సంయమము	=	Control (నిగ్రహము, నశిత్యము).
సంసారము, సంసృతి	=	Worldly life, the wheel of birth and death.
సఖ్యజ్ఞాపకము	=	Companionship, comradeship.
సతీత్యము	=	Wifehood, Womanhood.
సత్యపాలనము	=	Redemption of a virtuous pledge.
సమరము	=	Struggle.
1. బాహ్య	=	External strife.
2. అంతరంగ	=	Internal struggle or conflict of motives.
సమాలోచనము	=	Critique, Criticism (మీమాంస, చర్చ, విమర్శ)
సహృదయులు	=	The learned, cultured people of refined tastes.
సాంఘాతికము	=	Fatal.
సాధ్యము	=	The end or ultimate purpose.
సాధనము	=	The means.
సాహిత్యము	=	Literature, Literary Art.
స్థాయి	=	Abiding.
స్వార్థపరము	=	Egoistic, Egotistic.
స్రేణిత	=	Dotage.

సాహిత్యమీమాంస

ఉపోద్ఘాతము

సాహిత్యమననేమి

సాహిత్యశబ్దార్థము జటిలమైనది. దీనిని పలువురు వేర్వేరు రర్థముల యందు పాడుచున్నారు గావున దీని యర్థ నిర్ధారణ మానశ్యకము. అది తెలియకపోతే సాహిత్యమీమాంసనయెట్లు చేయగలము?

“సాహిత్య గ్రంథములు” అను పదము నీనినతోడనే సాహిత్యదర్పణము, కావ్యప్రకాశము, రసగంగాధరము మున్నగునవి స్ఫురించును. రఘువంశము, కుమారసంభవము కావ్యములని పరగుచున్నవి. ఇవి సాహిత్యగ్రంథములు కావా? అని ప్రశ్నించిన ఉత్తరము తక్షణ మాలోచనీయమగును. మొదట వివరించిన మూడు గ్రంథములయందూ క్రితపాద్యమైచ విషయ మొక్కటే అయినా వాటిషేష్యలో సాహిత్యము, కావ్యము, రసము నను మూడుశబ్దములు వాడఁబడియున్నవి. రఘువంశాదులు కావ్యములుకా నాటిని సాహిత్యగ్రంథము లనఁగూడవా? సాహిత్యమూ కావ్యమూ వేరయితే భేదమెట్టిది? దీనికి జవాబిది:—సాహిత్యశబ్దము రసము, గుణము, కీర్తి, అలంకారము మొదలుగు విషయము

అను నిర్ణయించు (లక్షణ) గ్రంథములపట్ల మాధిగా ఉప
యోగించ బడుటచేత కఘనంశాదికావ్యములకు సాహిత్యశబ్ద
మును వాడరు.

కావ్యశబ్దమునకున్నా ఈదశయే పట్టినది. కావ్యము
నగా ప్రాయీకముగా పద్యగ్రంథ మని తలంతుకు. కొన్ని
కావ్యములయందు గద్యపద్యములు యభేష్టముగా వాడఁ
బడుచున్నా కేవల గద్యమనుగ్రంథమును కావ్య మనుట
లేదు. ఇకొక విశేషము. ఏవో కొన్ని పదములుచేర్చి
పద్యము లల్లినట్లయినా దానియందు భావము శూన్యమైనా
దానికి కావ్య మనుపేరు చెల్లుతుంది. ఇక గద్య
మెంత రసవంతము, సుందరము ఎంత భావభరిత
మైనా దానిని కావ్య మనరు. అది రచించినవానిని
కవులనరు.

ఈ సంప్రదాయముచిరకాలీనమై వస్తున్నది. వస్తుతః
కావ్య మన్నను సాహిత్య మన్నను ఒకటే, భేదము నామ
మాత్రమే. భావ యెట్లున్నను, శైలి యెట్లున్నను, గద్యము
కానీ, పద్యముకానీ, గీతముకానీ రసవంత మైనచో దానిని
సాహిత్యమనికాని కావ్య మనికాని అనవచ్చును.

ఇక సాహిత్య మెట్టిదో విచారించుము. “సహిత”
శబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి (అ) ప్రత్యయము చేర్చితే “సాహిత్య”
అను పదము సెప్పన్న చువుతుంది. ఈశబ్దమునకు పక్రరణాను
నార మీక్రింది యర్థములు ఏర్పడినవి:

౧ సాహిత్యం మేలనమ్.

౨ పరస్పరసాపేక్షాణాం తుల్యరూపాణాం యుగప
దేకక్రియాన్వయిత్వమ్. (శ్రాద్ధవివేకః)

౩ తుల్యన దేకక్రియాన్వయిత్వం, వృద్ధివిశేషవిషయి
త్వం వా సాహిత్యమ్. (శబ్దశక్తిప్రకాశికా)

౪ మనుష్యకృత శ్లోకమయ గ్రంథవిశేషః సాహిత్యమ్
(శబ్దకల్పద్రుమమ్)

సాహిత్యశబ్దమున కిన్ని యర్థములున్నా ప్రాయీక
ముగా నిర్దోషశబ్దార్థగుణ రసాలంకారరీతివిశిష్ట విషయమునే
సాహిత్య మని వాడుతారు. దీనికే కావ్యమని యింకొక
పేరు. మొదటి తరగతికి చెందినవి కావ్యప్రకాశాదులు, రెం
డవదానికి చెందినవి రఘువంశాదులు; అవి అనుశాసకములు,
లక్షణగ్రంథములు, ఇవి అనుశిష్టములు లక్ష్యగ్రంథములు.
మొదటివాటికి సాహిత్యశబ్దమున్నూ, రెండవవాటికి కావ్య
శబ్దమున్నూ, ఉపయోగింపఁబడుతూన్నవి.

సాహిత్య శబ్దమునకు సర్వసాధారణముగా నీయర్థము
స్ఫుటించును. “సహితస్య భావః సాహిత్యమ్” అనగా వెను
వెంట నున్నవాని భావము “సాహిత్యము.” అనగా సంయు
క్తుడై, మిళితుడై, పరస్పరాపేక్షితుడై, సహగామియై
యున్నవాని భావము “సాహిత్యము.” “సహిత” శబ్దమున
కొక యర్థము “సహగమనము” అని గ్రహించితిమి.

కాని యింకొక అర్థము కలదు. హితేన సహవర్త తేతి

సహితః—అనగా హితము కొరువాఁడు, హితము చేయు వాఁడును “సహితుఁడు” వాని భావము “సాహిత్యము.” ఇందు ‘సహిత’ అను శబ్దమునందలి ఉపసర్గము వేరు చేయబడినది. (స+హిత,) ఈయర్థమును గ్రహించితి మేని మనకు హితము చేయువాని భావము సాహిత్యముగును. హితము చేయువస్తువు (గ్రంథము) అనికూడా అన్వయించుకోవచ్చును. ఆలాగైతే కావ్యములు, ఇతిహాసములు శాస్త్రములు, కోశములు, మొదలగు నవన్నియు సాహిత్యమున చేరును. ఇతిహాసములం దీయర్థమే కనబడుచున్నది. అప్పుడు “వాఙ్మయ” మనునది “సాహిత్య” పదమునకు పర్యాయ మగును.

ఇక సాహిత్యమును కూర్చి యించుక చర్చింతాము. మన ఆత్మ చిగానందస్వరూపము. ప్రీతి, స్నేహము, దయ, భక్తియు సాత్వికభావావస్థలు. ఈభావములను వ్యక్తీకరించుట యందు కావ్యములు మనకు సాయము చేయును. వాటిని పఠించి తద్గతభావములను హృద్యము చేసుకొని కోశతయా త్మకమగు సూక్ష్మశరీరమునందు సద్భావములను సంగ్రహింతుము. కావ్యములు లోకోత్తరానందము నిచ్చును. దర్శనాదులచే మనము జ్ఞానోపార్జనము చేయఁజాలిననూ మన కానందము గలుగఁజేసి సాంక్షర్య సామ్రాజ్యముకు దారి చూపేవి కావ్యములే.

దర్శనములూ, శాస్త్రములూ సాహిత్యగ్రంథము లలో జేరినా సాహిత్యశబ్దము వాటియందు వర్తింపదు. ఎందు

కంటే, జ్ఞానజోధకన్న ఆనందోత్పాదనమే సాహిత్యగ్రంథములకు విశిష్టధర్మముగా గణింపబడుతున్నది. సత్యమే భావరూపమున హృదయమున ప్రస్ఫుట మవును. సత్యము, శివము, సుందరమూ వినదానిని అంతఃకరణమున మానవుఁడనుభవించును. జ్ఞాన మానందానుభవోపాయములు జూపగా భావములే దాని ననుభవించును. మనకు లోకోత్తర జ్ఞానప్రాప్తికి సాధనములు భావములే కాని జ్ఞానముకానేరదు. “ఆనందమే జ్ఞానమందలి సారమ”ని వేదవాక్యము. ఆనందమయకోశము విజ్ఞానమయకోశములోపల ఉండును. అట్టి యానందమునకు మూలకారణము భావము. భావవ్యంజకములగుటచేతనే మనకావ్యముల కగ్రస్థానము దొరికింది. దర్శనములూ, శాస్త్రములూ, ఇతిహాసములూ, కావ్యములకు వెనుక బడవలసినవే. శ్రేష్ఠభావములే మనసూక్ష్మశరీరములను పోషింపఁగలవు. భావముల మూలాన జ్ఞాన ముత్పన్నమగును, వాటి మూలానే జ్ఞానము పరిణత మవుతుంది. భావప్రాప్తికి భావన ఆవశ్యకము; చూడండి.

“ యాదృశీ భావనాయస్య సిద్ధి ర్భవతి తాదృశీ ”

“ ఎవరి కరీత భావన లెసగుచుండు

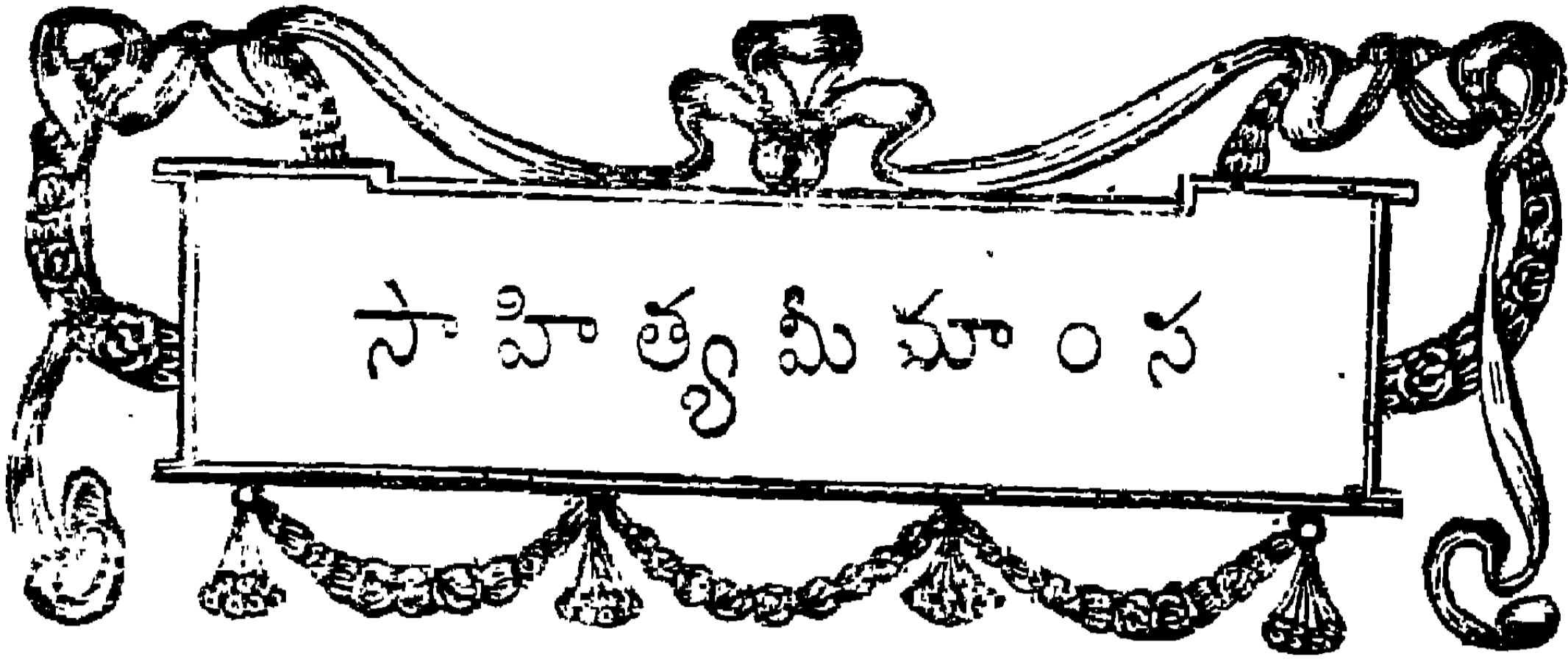
వారి కారీతి తగుసిద్ధి వఱుచుండు

శ్రేష్ఠ భావములే మనల వెన్నంటియుండి శ్రేయోదాయకము లవును. సుందరభావము లెందు సంగ్రహింపఁబడునో అట్టివే కావ్యములు, అవే మనకు సాహిత్య మగును. ఆభావములే మనకు హితకరములు. సుకవుల గ్రంథములు సద్భావ

కత్నగ్రాధితములు. తదుపాదేయము: లగు ఆధ్యాత్మికభావములను సంగ్రహించి మన సూక్ష్మశరీరములను పోషించుకొందుము; కావున అట్టి గ్రాధములే సాహిత్యముగును.

ఏయే భావములు సంగ్రహించి ఉత్తమపథానువర్తులమై ఉన్నతపదవిని సాధింపగలమో, వేటి నవలంబించి పరమపురుషార్థదాయకమగు త్రోవను ముందంజ వేయగలమో, వేటిని పూనుకొనియుండుటవల్ల మనష్యశర్మములు మన కలవడునో, అట్టి భావసంచయము మనచిత్తమున కానందమూ, నైర్మల్యమూ, చేకూర్చి క్రమముగా ఉత్కృష్టలాభము నొందజేయును. దీనికే సాహిత్య మనిపేరు. అట్టి సాహిత్యమే మన కిప్పు డావశ్యకము.

ఒక జాతి సాహిత్యముతో నింకొకజాతి సాహిత్యమున కెట్టి సంబంధము నుండదు. ఒకవేళ ఉన్నా అది నామమాత్రమే. ప్రతిజాతిజ్ఞానమునూ, ప్రశాసంఘభావభాండారమును భిన్నముగా నుండును. జాతినిబట్టి సాహిత్యము సంఘటితమవును. ఒకజాతి నీచోన్నతుల నెఱుంగవలె నంటే దాని సాహిత్యము చదివితే తెలియును. ఈగతులకూ సాహిత్యము నకూ దృఢమైన సంబంధ ముండును. సాహిత్యగ్రంథముల యందు జాతియొక్క సుఖదుఃఖములు, ఉచ్చతావసతులు మంచిచెడ్డలూ స్పష్టముగా ప్రతిబింబితము లవును. మన జాతీయభావములు సశింపకుండా ఉండవలెనంటే మన జాతీయ సాహిత్యరక్షణ చేయవలయును. జాతీయజీవనమునకు జాతీయ సాహిత్యరక్షణ మత్యంతావశ్యకము.

మొదటి ప్రకరణము.

సాహిత్యాదర్శనము

ఆర్యసాహిత్యప్రకృతి

ధర్మమే ప్రాణమని యెంచు ఆర్యజాతివారు తమ సాహిత్యమున ధర్మజయ ఘోషణమే కావించిరి. మహాభారతమున వేదవ్యాసుడు పతివ్రతాశిరోమణియగు గాంధారిచే నిట్లు పలికించెను.

“యతో ధర్మస్తతో జయః”

ధర్మముండెడు చోటనే తనకు జయము

ఆమెయే శ్రీకృష్ణుని స్తుతించుచు నిల్లనెను:—

“జయోస్తు పాండుపుత్రాణాం యేషాంపక్షే జనార్దనః”

వాసుదేవుండు తమప్రక్క వరలు గాన

విజయమగు గాతమా పాండవేయులకును *

* క. ఎక్కడనడచును సత్యం బెక్కడధర్మంబు పరగు నెక్కడగలుగుం
ఇక్కటినిలుచుం గృహ్ణం డక్కడ నతడున్న కతన నగుజయ మధిపా||

..తిక్కన-ఉద్యోగపర్వ||

భగవంతు నాశ్రయించు వారికి జయము తప్పవని ఇందలి సాహిత్యము. ఇది మాటవసున కన్నదికాదు, ఇందలియాథా త్యమందరికీ తెలుసుక. భారతయుద్ధమున ధర్మపక్షము అనగా భగవదాశ్రతులపక్షమే ప్రబలెను. కారతమున కారవపక్షరూపమున మానవులపాపచిత్రము అతివిశదముగా ప్రకటింపబడెను. సాక్షాద్భగవత్స్వరూపుడైన శ్రీకృష్ణు నాశ్రయించి ధర్మానుసారము ప్రవర్తించిన పాండవపక్ష మంతకన్న నెక్కువగా విశదీకరింపబడినది. ఈచిత్రమందలి సమజ్వలప్రభముందు ఆచిత్రమందలి సాపాంధకారము పటాపాచమగును. వెలుగు ముందర చీకటివెలుగుగలవా? అందుకే ధర్మక్షేత్రమగు కురుక్షేత్రమున పాపము భస్మీకృతమాయెను.

వాల్మీకి రచించిన మహాకావ్యము శ్రీమద్రామాయణము భక్తిరసపూరిత మహాసముద్రము. అందున్న ధర్మమునకే జయము ప్రాప్తించి తద్విజయపతాకము అయోధ్యమొదలు లంకవరకూ ఎగురుచుండెను.

రాక్షసకులము ప్రబలమే కాని భగవద్భక్తిస్రోతమందలి తరళతరంగములలో లీనమయి, శ్రీరాముపక్షమందలి పుణ్యవంతమగు రాజ్యము అయోధ్యనుండి లంకాపురమువరకు ప్రతిష్ఠితమయ్యెను. రామునిరాజ్యపాలనమున హిమాలయము నుండి కన్యాకుమారివరకు కులంకాద్వీప మందున్న పుణ్యము స్థాపింపబడెను. దండకారణ్యమున రాక్షసభయము మాపుమాసెను, ఏమూలనో తపము జేయుచున్న శూద్రుడును

రామచంద్రుని పుణ్యశత్రుస్వర్ణచే నిష్పాపుడై ముక్తుడయ్యెను. *

పౌరాణికము లగు ఈగ్రంథములను వీడి సాహిత్యక్షేత్రమున కవతరింతము. దానికధ్యక్షులగు కాళిదాసు, భవభూతి, మాఘుడు, శ్రీహర్షాదిమహాకవులందరూ తమగ్రంథము లందు ధర్మసూక్ష్మములనే బోధించి యున్నారు. కాళిదాసు తన అపూర్వరచనా కౌశలమున కుమారసంభవమందు ధర్మమయమగు చిత్రమునే రచించెను—పార్వతి తపమూ హిమవంతుని శివానురాగమూ అసాధ్యసాధనలు కావా? వీటి యుజ్వలాభాసముచే ఆకావ్య మతాకిక మగుచున్నది. ఇక శకుంతల-భువన విఖ్యాతనాయకి- గూర్చి చెప్పే

* శ్రీమద్రామాయణము మహాభారతమును కేవల ధర్మోపదేశమునకై రచించినగ్రంథములేకావు. వాటియందు రాజనీతి, సాంఘికనీతి, ధర్మనీతి, లోకనీతియు గానవచ్చుచున్నవి. ఇవి కేవల మహాకావ్యములే యనరాదు, యుగయుగాంతరములనాటి సమాదరణీయసామగ్రి అంబున్నది కావున వీటిని భారతవర్షేతిహాసము లననొప్పు. పితరులయొడ సంతానమున కుండదగిన ఆణకువ, సోదరులయొడ జూపదగు ఆత్మత్యాగము, ప్రజలయొడ రాజుకుగల కర్తవ్యము, బ్రాతృవిరోధమున ఘటిల్లు దుష్పణాఠిమము, రాజ్యేషణ, అసాధారణాధ్యపసాయము, ఉచితమార్గానుసరణము మొదలగు నవి దృష్టాంతసహితముగా కన్పరుపడినవి. వీటిప్రభావమున వేయిసంవత్సరములక్రిందట భారతవర్షమున ఎట్టిశాంతి నెలకొల్పబడెనో యిప్పటికి ఆట్టిశాంతియే పరిధవిల్లుతుంది. గ్రంథకర్తల ధర్మవిషయికోపదేశము లచ్చటచ్చట చాడగట్టుచుండుటచేత ఇవి కేవల ధర్మోపదేశగ్రంథములని పాఠకు లూహింపరాదు.

దేమి? జగన్నోహన మకు ఆనాటకమందు ఋష్యాశ్రమము చిత్రంపబడెను. అందలి పశుపక్షినముదాయములు శకుంతలయెడ ప్రేమపూరితములాయెను. ఏమి ఆశకుంతల సహృదయత! ఆమెప్రేమ ప్రబలి పక్షిభక్తిగా పరిణమించి ఆమెను తపస్వినిగా పరివర్తముందించెను. ఇక మావ్యంతుని ధర్మానక్తి వీక్షింపుడు. ధర్మమందలి అనురాగముచేతనేకదా తనయెదుటపడి సతిభిక్ష నిడునుని యాచించిన శకుంతలను ఆతడు ప్రత్యాఖ్యాన మొనర్చెను. అనమలోభనీయయగు నామెయెడ నిట్టి ఆచరణము అన్యులందు సంభవ మగునా? తరువాత ఆమె వృత్తాంతము జ్ఞప్తికిరాగా ధర్మకాతర దగ్ధ హృదయముతో నాతడు పెట్టిన మొగ లెవని హృదయమును కరిగింపజాలవు? ఈ ధర్మానుతాపమును “చిత్రదర్శన” † అంకమున ఉజ్వలరూపమున కవి రచించెను. ఇంతకన్న ఉజ్వలతరమగు ధర్మానుతాపమును గాంచవలెనన్న భవభూతిరచితమైన ఛాయాదర్శనా * అంకమున లభింపగలదు. అందుశ్రీరాముని భగ్నహృదయము ప్రతిబింబించును. ఇట్టి చిత్రముల శవలోకించినవారు ఆర్యసాహిత్యమును పఠించుటచేత వారి హృదయములు ధర్మానురాగ పరిపూరితము లగునో కావోయింతుక తెలియచేయుదురుగాక. మానవహృదయము లెక్కలేని కళంకములచే కలుషిత మయినను ఆర్యసాహిత్యపఠనము

† శకుంతలమున ఆరోఅంకము.

* ఉత్తరరామచరితమున మూడోఅంకము.

కానియందు ధర్మానురాగము నుత్పన్నము జేయకుండునా?
 ధర్మము దెస ఆహ్లాదయ మించుకేని ప్రసరింపదా? * ఆర్య
 సాహిత్యాధ్యయన ఫల మెంత సుందరమో, ఎంత ఉత్కృ
 ప్తమో, ఎంత శాంతిదాయకమో ఎంతవిశుద్ధమో చూచినారా?

ఆర్యాంశ్లేయ సాహిత్యములు.

ఆంగ్లసాహిత్యమును కాని తదితర ఐరోపీయ సాహిత్య
 ములనుగాని పఠించిన ప్రాప్తిండు ఫలమిదేనా? ఆర్యసాహిత్య
 మునకు శిరోభూషణములై సర్వంగసౌందర్యమును సమ
 కూర్చి తత్ప్రాణపదములు గౌరవదాయకములూ ధర్మనై
 తిక సుందరములునగు నున్నతాదర్శములు ఆంగ్లేయ
 సాహిత్యమున లభించునా? లభింపవు. అందు మానవసంఘ
 ముల యొక్కయు మానవవ్యక్తులయొక్కయు చిత్రములు లేక
 పోలేదు, కాని అవి ఆర్యసాహిత్య చిత్రములవలె ధర్మగౌరవ
 పూర్ణములుకావు. ధర్మగౌరవ మందందు చిత్రింపబడనే కాని
 ప్రస్ఫుటితముగాక ప్రచ్ఛన్నముగానున్నది. నిబిడారణ్యమున
 నేమూలనో కునుమితమగు మూలతీలత తనసౌరభ్యమును
 వ్యర్థపరుచు నట్లూ కంటకిత కాననమున సహకారము తన
 మనోహారతను ప్రకటింపజాలనట్లూ, హింస్రమృగముల భయా

* కేవలము ధర్మము దెసకేగాదు, వర్ణాశ్రమమర్యాదవంక కూడాప్రస
 రింపగలను. సంయములూ ధీరులూ సచ్ఛరితులూ అగు పురుషులనూ, దయ.
 వాత్సల్యముమున్నగు మధురభావావేశులగు స్త్రీలనూ అనుసరించుకోర్కె,
 తప్పక చదువరుల హృదయముల నెలకొనును.

నకరవభరితముగు వనస్థలిని గండుకోయిల తనమధురగానమును వినిపించజాల నట్లూ అచ్చటచ్చట విరళముగా వర్ణింపబడిన ధర్మసౌందర్య మాంగ్ల సాహిత్యమున వన్నెకెక్కలేదు, దానిమర్మమువిస్పష్టము కాలేదు.

ప్రకృతి చిత్రకారులమని ఐరోపీయుల కొక అహమిక కలదు. ప్రాచ్యసాహిత్యమున మెచ్చదగు ప్రకృతిచిత్రణమేలేదని వారియూహ. ఆచిత్రణము కెండింటియందును కలదుగాని వాటిలో కొంత భేదమున్నది. ఆంగ్లసాహిత్యమున నగ్నరూపము ధరించిన ప్రకృతిమూర్తి ఆర్యసాహిత్యమున సాలంకృత యగు చున్నది. మానవప్రకృతి యందలి పాశవ ఆసుర ప్రవృత్తులకు ఆంగ్లసాహిత్యమున గౌరవము చెల్లుచుండ ఆర్యసాహిత్యమున దైవికభావములకే గౌరవము కల్గుచున్నది. దైవికప్రవృత్తి నమున్నతిచే మానవజాతికి చెందదగు మాననీయత ఆర్యచరితములందు వర్ణింపబడుటచేత ఆసౌందర్య ప్రభలలో ఆసుర ప్రవృత్తులు ప్రచ్ఛన్నము లైనవి.

ఆంగ్లేయ సాహిత్యమున నీవిషయమున వైపరీత్యము గానవచ్చుచున్నది. అందు మానవప్రకృతి యందలి పాశవ భావములు, ఇంద్రియ ప్రవృత్తులును ప్రధానవర్ణనీయాంశము లగుటవల్ల దైవభావములు దాగియుండును. విదేశసాహిత్యమున ప్రధానపదమునొంది ఆంగ్లజాతికి గర్వోన్నతినాపాదించు షేక్స్పియర్ నాటకవిమర్శనమున ఈవిషయము స్పష్టముగును. ఇతరాంగ్లేయ కావ్యసమాలోచన మనవసరము. ఆనాటక రాజ

ములను పఠించుటచే నెట్టిభావము లుత్పన్నములవుకో యిందు వివరింపబడును.

మానవప్రకృతి—షేక్స్పియర్.

పాశ్చాత్య జగమునందలి జనసంఘముల యొక్కయు మానవ వ్యక్తులయొక్కయు ప్రవృత్తులు అద్వితీయప్రతిభతో చిత్రించిన మహాకవి షేక్స్పియర్. అచ్చటి ఆచారవ్యవహారములు రీతినీతులు మొదలుగాగల విషయములను పురస్కరించుకొని ఆతడు రచించిన సజీవచిత్రములు ప్రశస్తములు, యథార్థములు, మర్కోడోడాటనము లగుటచే రూపగ్రహణయంత్రమున (Photographic Camera) తీసిన పటములవలె తోచును. అతని నాటకములందలి పాత్రములన్నియు సజీవములు, అట్టి చిత్రణ మసాధారణశక్తి కలితమనుట అతిశయోక్తికాదు. ఆకవి కీర్తియంతయు వియోగాంతనాటకము (Tragedy)*లయందు నిక్షిప్తమై యున్నది. అందాతని అలౌకికప్రజ్ఞ విశదము కాగలదు. ఆతడు కేవల చిత్రకారునివలె అనుకారికాక, జాజ్వల్యమాన సృష్టివిభవ సంపన్నుడనికూడా స్పష్టమగును

ఆనాటకములు కావ్యనాటక రసనిష్ఠానందములూ సృష్టిచాతుర్య ప్రదర్శకములూ అగుటచేతనే పాశ్చాత్య సాహిత్య గ్రంథములలో మేలుబంతులై కవికీర్తిస్తంభములై, పృథ్వితలమున నెల్లకడల నాటుకొనియున్నవి. సంయోగాంతనాటక

*ఈపదమున కర్ణము దిగువ వ్యక్తికరించబడును.

(Comedy) రచనయందున్నా అతడు సిద్ధహస్తాడే, అంత
వాడు ఐరోపీయ కవివరులలో లేడు.

జగద్విదితములు సర్వమాన్యములగు నాతని వియో
గాంతనాటకములే విమర్శింతుము. మానవప్రకృతిని చిత్రించు
టలో నాతడెంతవరకు కృతకృత్యుడాయెనో, అన్నివిషయముల
నాతడు సఫలీకృతుడాయెనో లేదో చర్చింప తలపట్టలేదు.
తత్ప్రకృతి చిత్రణమున నాతడనన్యసామాన్యప్రజ్ఞావంతుడని
మొదటనే చెప్పితిమి. ఆతని కౌశలమును ప్రశంసిస్తూ విమర్శకు
డొకడిట్లనియె—

O Nature! O Shakespeare! Which
of ye drew from the other?

ప్రకృతిదేశత! షేక్స్పియ! ర్పలకరాజ?

ఎవ్వరెవరికి ప్రతిబింబ మిట్టి సృష్టి?

మానవప్రకృతిని తత్తుల్యరూపమున చిత్రించినాడు గాన
ఆతని చిత్రములెట్టివో పరిశీలింతుము. ఈప్రకృతి గుణావగుణ
సంకలితమని అందరెరుగుదురు. ఇందు పశుత్వమూ, మాను
షత్వమూ, దేవత్వమూ అన్ని మూడుప్రవృత్తులున్నవి. ఆహారము,
నిద్ర, రోగము, శోకము, కామక్రోధాద్యరివర్గముతో
కూడియుండుటచే మానవుడు పశుత్వల్యుడు; బుద్ధి, విద్య,
ఖివేచన, మొదలగు శక్తులచే సంపన్నుడగుట నాతనికి మాను
షత్వము సిద్ధించెను; దయ, దాక్షిణ్యము, భక్తి మొదలగు
గుణవిభూతి గల్గుటచే నాతడు దేవసమాను డవుతున్నాడు.
ఈమూడు గుణములు—తమస్సు, రజస్సు, సస్యము కలిసి

యుగముల చేతనే మానవప్రకృతి మిశ్రప్రవృత్తి సంఘటిత ముంది.

క్రైస్తవమత సిద్ధాంతములు మానవులయందు పాపాంశ మొక్కవగానున్నదని ఘోషిస్తూన్నవి. “జనసమాజమందు ప్రాయుకముగా పాపాంశమొక్కవగానున్నది. శ్రేష్ఠగుణములు తక్కువ, తామసిక రాజసిక ప్రవృత్తులు బలవత్తరములు, అందుచే చాలామంది నిర్మలచరిత్రులుకారు” అని వాటి వాదము. అందుచేత ఆసామాజిక చిత్రములూ వ్యక్తిచిత్రములూ రచించు కవులు ఆరెండు గుణములకూ ప్రాధాన్య మివ్వవలసి ఉంటుంది. అట్లుచేయుకున్న ఆచిత్రములు వారి మతధర్మానుసారము తత్తుల్యములు యధార్థములును కానేరవు. కావున ఐరేపీయకవివ రేణ్యుల చిత్రములయం దాయా జాతులయం దెట్టి గుణవిశేషములుండునో వాటియందు రజస్వమోగుణంబులెట్లు వికాసముచెందెనో తెల్పబడును. షేక్స్పియర్ రచించిన చిత్రములు ప్రకృతికి యధార్థప్రతిబింబములే ఐనచో పాశ్చాత్యమానవవ్యక్తిప్రకృతియందూ జనసంఘము నందూగల ఆలోకాంధకారములు దోషములున్నా వాటి వాటి పరిమాణమున ప్రతిబింబితములై యుండితీరును; హెచ్చు తగ్గులుండనేరవు అనగా యూరోపీయ జనసంఘములందును తల్లొకచరిత్రమందును విశిష్టదోషము లేకీగున నుండునో వాటికి షేక్స్పియర్ రచన ప్రతికృతియై యుండును. ఆ మత సిద్ధాంతముల చొప్పున మానవ ప్రకృతి ఎంతపాపకలితమని

యెంచబడెనో ఆమాలిన్యమాతని రచనయందు గన్పట్టవలెను. కాని ఆతను కేవలము కారికాడనియు సృష్టికర్తయగు మహాకవి యనియు చెప్పియుంటిమికదా, ఆతని సృష్టియెట్టిదో పరిశీలింతాము.

ప్రాచ్యపాశ్చాత్యకవుల సృష్టిలోని భేదము.

జననమాజమును తుత్తునియలుగ చేసి పర్యవేక్షణ మొనర్చి దాని క్రకృతరూపమును ప్రతిబింబింప నమకట్టువారి కందలి దోషములే ఎక్కువ పొడగట్టును. ప్రపంచమునకు సద్బోధ మొనర్చువారిలో కవి యొకడు, కావున జనసంఘమందలి వుష్కలదోషభావములను తగ్గించి సత్వగుణమును సంక్రమింపజేయు ప్రక్రియల నిర్ణయించి వాటిని తన బోధనచే జగమున వ్యాపింపజేయువాడే మహాకవి; కావుననే కవులు జగద్గురులని భావింపబడుచున్నారు. ఈయపా యోపదేశమున ప్రాచ్యులకూ పాశ్చాత్యులకూ చాలాభేదమున్నది. ఆకవుల సృష్టి వారివారిబోధన కనుగుణముగ నుంటుంది, కావున సృష్టి మూలమున బోధనజేయుటలో—“ప్రాచి ప్రాచి, ప్రతీచి ప్రతీచి” అను కవివాక్య మన్వర్థము. పాశ్చాత్యులు సృజించిన తీరున ప్రాచ్యులు సృజింపలేదు. ఒకరు సంఘమందలి రజస్తమోగుణముల నుజ్వలరీతిని గన్పరచి వాటి ఫలములు ఘోర భయానకము లని దృష్టాంతములతో వర్ణింప, ఇంకొకరు సత్వగుణమును సముజ్వల రూపమున చిత్రించి దాని నవలంబించినవారి జీవితము సుఖాగారమానని దృష్టాంతములతో

బోధించి మానవమానసముల నావంక కాకర్షింప యత్నించుచిరి. ఒకరు నరకయాతనల సృజించి, అవి నిర్భరములని నిరూపించి, జనసమూహముల పాపదూరులుగ జేయ సమకట్ట, రెండవవారు స్వర్గసుఖముల సౌందర్యము నభివర్ణించి, సుఖలిప్సయెడ నందరి దృష్టుల నాకర్షించి ఇహమున పరసుఖము ననుభవింపజేసిరి. పాశ్చాత్యకవిశేఖరు డగు షేక్స్పియర్ నరకమూ దాని యాతనా సృజింప ఆర్యకవిశేఖరులగు వ్యాస వాల్మీకులు పుణ్యవంతము పవిత్రమునగు స్వర్గమును సృజించిరి. అసాధారణ కౌశలమున ఇరు తేగలవారూ ఇట్టి సృష్టిచాలాకాలము క్రిందట నొనర్చిరి. అందెవ రెక్కుడు కృతకృత్యులొ తత్ఫలా ఫలముల వీక్షించినచో నిశ్చయింపవచ్చును. హిందూసంఘమునను యూరోపీయ జనసంఘములయందు నెవ్వరధికతరధర్మశీలురు ఎవ్వరధికతర సాత్వికభావసంపన్నులు—ఎవరు దయ, దాక్షిణ్యము, క్షమ, భక్తి మొదలగు సుగుణోపాసకులు? వారిలో నెవరియండు ధర్మప్రవృత్తి ప్రబలము?—ఈ ప్రశ్నలకిచ్చే సమాధానములబట్టి తత్కృతుల సృష్టి పలాఫలములు చదువరులు నిర్ణయించుకొందురు గాక.

షేక్స్పియర్ సామగ్రి యాతని సృష్టి కనుకూలముగ నున్నది. వియోగాంత నాటకములే ఆతని ప్రధానసాధనసంఘము. అందలి రచనాప్రణాళి నరకమును సృజించి తద్దుఃఖాన్నిని యాతనానిచయమును కన్నులకు కట్టునట్లు చేయగలదు. ఆసురసృష్టి కా నాటకము లుపచరించునట్లు దైవీసృష్టి కుపచ

రింపవు. మానవులయందలి ప్రచండ పాశవప్రవృత్తుల ప్రబల
 రూపమున చెలరేగిస్తే రక్తపాతము పరిణమించి తీరును,
 ఈప్రవృత్తులు పెరిగి పెరిగి తుదక మానుష చర్యలగుటకూడా
 సహజము. ఈలోకమున వైరమెంత ప్రబలినా ఎక్కడో కాని
 రక్తపాతమున పరిణమింపదు, అదీ అతివిరళముగా గన్పట్ట
 కుండును. రక్తపాతమున కనువగు నవస్థలు జనులలో చాలా
 తక్కువ; జనసంకులములగు ప్రదేశములందుగూడా సాలుకు
 మూడో నాలుగో హత్యలు జరుగుచుండును. అట్టి బీభత్సకర్మ
 లకు లోభమో, ద్వేషమో, వైరనిర్యాతనమో, స్త్రీయెడ
 సందేహజనిత క్రోధమో కారణమగుచుండును. ఇట్టి లాకికా
 వస్థలజూచి షేక్స్పియర్ వియోగాంతనాటకములు రచించెను.
 * మేక్ బెత్, ఒథెలో, ఇయూగో, రోమియో, బ్రూటస్,
 మూడవరిచర్డ్, జూలియట్, మేక్ బెత్ రాణి మొదలగు అమా
 నుషపాత్రముల సృష్టించి వియోగాంతనాటకముల నాతడు
 రచించెను. ఈపాత్రముల యందు యంత్రణ దుఃఖాగ్నియూ
 కలవు, తద్రచనయం దంతశ్శత్రుప్రాబల్యము మానవప్రకృతిని
 దాటి అసురసీమకు దాపగును.

శ్లైగెల్ అను జర్మను విమర్శకుడు మేక్ బెత్ రాణిని
 “రంపెలాడి” అని నిర్వచించెను; అట్టి సాహసము, కృతఘ్నత
 నిర్దయా రాక్షసులకు చెల్లునుకాని మానవులందు కానరావు,

* ఇవి షేక్స్పియరు నాటకములలో ముఖ్యపాత్రములు - ఈకథ
 అన్నియు ఆంధ్రమున ననువదింపబడినవి కావున వానిచదువుట అవశ్యకము.

ఆమె ఒకానొకచోట—“అవసరమైనచో నేను పాలిచ్చి పెంచిన పసిపాపశిరము ముక్కముక్కలుగ చెక్కగల ననెను. మన భాగవత మందలి పూతన యిట్టిదేకదా ! ఆమెకూడ శ్రీకృష్ణుని పాలిచ్చి చంప నుద్యుక్తురాలు కాలేదా? ఇద్దరియందును కృతఘ్నత, ధర్మద్రోహమును సమానమే. ఆసురీప్రేమ పిచ్చియై త్తించ జూలియట్ అనేకవిధముల వాక్చలమున తన అంతశంగమును, యవ్వనలాలనయు రోమియో కెరిగించెను. అదే శ్రీరామునివంటివానిమోల కావించెనేని రెండవ శూర్పణఖ అవతరించి యుండును. ఇద్దరికీ అనురాగ భేదము లవమైన కానరాదు. ప్రత్యాఖ్యానమున శూర్పణఖా విధిప్రేరితమున జూలియటూ విఫలమనోరథ లైరి. ఆమె సమరాన్నిని ప్రజ్వలింపజేయ ఈమె ఆత్మఘాతకావించుకొనెను. సామాన్యకారణముచే ప్రేరితుడైన ఇయాగోచాతురి మానుషసీమను దాటి అన్నదాతయు ప్రభువునగు బధౌహస్తములను శ్రీహత్యాపాపమున పంకీల మొనర్చెను. ఇక మూడవరిచరిటనెను:—

Since I cannot prove a loverI
am determined to prove a villain.

వలపుజనియింపజేయగ బడుగునాట

అసురగుణముల తప్పకే నభ్యసించు.

అతని యనంతరచర్య యీవాక్యమును స్థిరపరుచునట్లు
కవి వాని నసురునిగా సృజించెను.

ఇట్టి యాసురికాదర్శ మొక షేక్స్పియరు నాటకములందేకాక ఆంగ్లశ్రవ్యకావ్యములకు తలమానికంబన జెల్లు Paradise Lost అను గ్రంథమున మహాకవి మిల్టన్ రచనయందుకూడ రాజ్యలుచున్నది. ఈగ్రంథమున కొంత భాగమేని చదువని ఆంగ్లభాషాభ్యాసకు లుండరు. ఆట్టివా *రాగ్రంథమును చదివినపిమ్మట సైతాను (Satan) ఆసురిక భీమప్రకృతి వారిహృదయములం దచ్చుపడినట్లు ఇంకొక చిత్రము నాటుకొనజాలదు. ఆ కావ్యమున కాతడు నాయకుని వలె సర్వశక్తుడై అన్ని కార్యములూ నిర్వహించుచుండును. స్వర్గమర్త్యపాతాళము లాతని కర్మక్షేత్రములు. అతనిబలము కౌశలమును అపరిమేయములై షరమేశ్వరుని సృష్టియందు ఘోరవిప్లవమును జనింపజేసెను. సర్వజ్ఞుడు సర్వశక్తుడని పేరు వడసిన సర్వేశ్వరు డేమూల దాగియున్నాడో ఎఱుగజాలము. సైతానుని ప్రచండవిక్రమము, ఆసురశక్తి, భీషణదేవద్వేషమును కావ్యమందెల్ల ప్రాచుర్యవింతును. దేవద్రోహి యగు సైతాను చేతి కీలుబొమ్మలయి, అతని ప్రలోభనమున బడి ఆదము అవ్యయు పాపానురక్తులై తత్ ఫలమె ట్లనుభవించిరో, పాపపరిణామ మెంత విషాక్తమో చూపుటకేమిల్ల నీరచనకు గడంగెనందురు. ఆకవివరుని మానసమున మానవప్రకృతియం

*ఈమహాకావ్య మత్యద్భుతము, అమితరోచకము; కథ విచిత్రము; ధర్మవ్రతులగు ఆదము అవ్యయా (Adam-Eve) అందు ప్రధానపాత్రములు; సృష్ట్యాదియందలి మానవవ్యక్తులందు వర్ణింపబడినవంతురు.

దలి తమోమయ మలినభావములు సాక్షాత్కరించిన తేరగు ప్రకటించుట కా కావ్యము నాతడు రచింప సమకట్టెను. అట్టిచో దేవభావముల నాత డేల చిత్రింపబూనును? ప్రబల మగు నాసురప్రవృత్తిని పెంపొనర్చి నైతికశాసన ప్రభావమును దరిజేరనీయని దుర్దమనీచ ప్రవృత్తియగు పాపమయప్రకృతి నామహాకవి చిత్రించెను.

మహాభారతమున గదాధారియగు నాసురప్రకృతి దు ర్యోధనరూపమున నంతట తానేయై ప్రబలి, తన యావేగమున మహాత్ములగు ద్రోణకర్ణులను లోభవాగురులలోని కీడ్చి వారి ప్రతాపమంతయు సమరమున సమయజేసి, నైతికశాసనమును గానీ ఉత్తమపరామర్శమును గానీ చెంతజేరనీయక—గాం ధారి, విదుర, భీష్మ, ధృతరాష్ట్రుల హితబోధనను పూరికై న గొనక—కురుపక్షమున దేవద్రోహముచేయ కంకణముగట్టి, కురుక్షేత్రమందు ధర్మవిరుద్ధముగా ఘోరసంగ్రామము కల్పించి వృద్ధీతలమంతయు నెట్లు గడగడలాడించెనో, అట్టి ఆసుర బలమే మిట్టను తన కావ్యమున సైతానురూపమున చిత్రించెను. ఈ రెండును బింబప్రతిబింబము లనజెల్లును.

అర్యసాహిత్యమున సృష్టిసంపూర్ణత.

పాపపూరితమగు ప్రపంచమును చిత్రించుట ప్రయాస జనకముకాదు. ఎటుజూచినా అదే ప్రత్యక్షము; కనబడు దానిని చిత్రించుట కష్టముకాదు. కావున షేక్స్పియర్ ఇట్టి

చిత్రముల నచ్చొత్తుటతోనే తృప్తిపొందలేదు. తద్రచన యందు సొంతనేరుపుకానితనము కూడా చూపెను. ఆతడు చిత్రించిన మేక్ బెత్ రాణివంటి స్త్రీ అలౌకికపాత్రమే, అనగా పృథ్వియందట్టి వ్యక్తి పొడచూపదు.

ఆర్యకవు లీమూర్ఖమునకు వ్యతిరేకముగా తమరచనను సాగించి ధార్మికులలో అసాధారణ మూర్తులు నిరూపించిరి. ఎల్లడ బరగుచున్న ధార్మిక మూర్తుల చిత్రించుటవలన ప్ర యోజనమేమి అని యడుగవచ్చును; కాని ధార్మికవ్యక్తులం తటా కుప్ప తెప్పలుగా నున్నారని యెంచవద్దు. అదీకాక సాహిత్యమున చిత్రింపబడిన వ్యక్తివిశేషములు స్థిరరూపమున నిల్చిపోవును, కావున కవి వాటియం దసామాన్య రూపసమా వేశ మొనర్చుచుండును. అట్టి రూపసృష్టి చేయునపుడు సర్వసామాన్య చిత్రరూపములు మదిలో నుంచుకొనవలయు. ఆర్యకవులు అసామాన్య శరీర సౌష్ఠ్యమునకు తిలోత్తమ నాదర్శముగా కల్పించి, బాహ్యసౌందర్యమున నామె యెట్టి అసామాన్య సృష్టియో, అందు కనుగుణముగ మానసికసౌం దర్యముగల పాత్రములు కూడా తమ సాహిత్యము నందు చిత్రించిరి. తిలోత్తమవంటి అనుపమ శారీరకరచన షేక్స్ పియర్ చేయక పోలేదు. ఆతని యాదర్శములు మిరాండా (Of every creature's best = రత్నము) *రోసలిండ్, హెర్మి

* జాతౌ జాతౌ యదుత్కృష్టం తద్రత్నమితి కథ్యతే

జాతికెల్లమ మిన్నయై చనెడుదాని రత్నమౌదురు.....

యోనె; .. కాని తత్త్వల్యమానసిక సౌందర్యాదర్శమును
 సృజించుటలో నాతడార్యకవివరులకు వెనుకబడెను—అతని
 మిరాండా శకుంతలకు తీసిపోయినది; గోసలిండ్, హెర్మియోన్,
 ఇసబెలా, హెలీనాలు అసామాన్య సౌందర్యమూర్తులు
 కాజాలరు. వియోగాంత నాటకములయం దాతడు తిలోత్తమ
 వంటిదాని చేయబూని మేక్ బెత్ రాణి వంటి అనురస్పృష్టి
 నొనరించెను. రోమియో, ఇయాగో, మేక్ బెత్ రాణి, మూడ
 వరిచర్డ్ వంటివారు లేకుంటే భయంకరచిత్రసమన్వితములూ
 రక్తపాతపరిణతములూ అగు నాటకము లెట్లు వెలువడగలవు?

ఆర్యసాహిత్యమునా ఇట్టి భయావహమగు సృష్టి లేక
 పోలేదు, కాని అట్టివారి కసురులనియే పేగు; వారి వ్యక్తులు
 మానవేతరములు. ధర్మద్వేషమందును దేవద్రోహమందును
 వారు సుప్రసిద్ధులు. మిల్టన్ కావ్యమందిట్టి ప్రచండ రాక్షస
 సృష్టి సైతా నొక్కడే కలదు, కాని ఆర్యసాహిత్యము నం
 దట్టివారు లెక్కతేనంతమందికలరు. వృత్రాసురుడు, హిరణ్య
 కశిపుడు మొదలగు వారెందరో దేవద్రోహులై అనేకము
 లగు నుత్పాతముల కాధారభూతులైరి. వారితోకూడా
 అనురనాశకులగు దేవతలూ గంధర్వులే కాక ఎందరో ధర్మ
 వీరులున్నూ సృజింపబడుటచేత చదువరుల దృష్టి అనురుల
 వంకకు బోకుండా దేవతలయందే నిలుచును. మొత్తముపై
 ధర్మమునకే జయము తనరుచుండును; అందుచేత ఆర్య
 సాహిత్యము ధర్మజయమునే ప్రశంసించును.

అంతద్వైరోన్మాదము, పాపపరాక్రమమునూ
 మూర్తివంతములగునట్లు రచించుట మహాకవులకు చక్కని
 రాజమార్గ మగునేని దీనికి తోడుగ జితేంద్రియత్వము, ధర్మ
 వీర్యమును మూర్తిభవింపజేసిన వారిప్రకర్ష వాడిపోవునా?
 మానవప్రకృతి కొకప్రక్క సముజ్వలరీతిని చిత్రించుట ఉచిత
 మైతే, రెండవప్రక్కగూడా చిత్రించుట అనుచితమగునా?
 అదీకాక ప్రపంచమును ప్రతిబింబించుపల్ల అనురప్రవృత్తి
 మాత్రమే వ్యక్తీకరించిన లాభమేమి? దానికితోడు పర
 మేశ్వరుని * అష్టవిభూతుల నమర్చి శోభావంతమగు ఆతని
 సౌమ్యమూర్తిని కూడా చిత్రించుట యుక్తము—అప్పుడు
 సమగ్రబ్రహ్మాండమున్నూ జాజ్వల్య మానశోభాయుతము
 భీషణమునగు మూర్తిద్వయము దాల్చును. అర్యసాహిత్య
 మున నిట్టి సంపూర్ణమూర్తి చిత్రింపబడినది. ప్రకృతికి ప్రక్కనే
 పురుషుడుండును కావున మూర్తిద్వయము సమానోజ్వల
 భావమున రాజిల్లుచుండును. శరీరము దంగ ప్రత్యంగములు
 తత్తత్సమాన పరిమాణములతో వికాసమానములగుట
 చూస్తున్నాము. శిరస్సులేని మొండెమును కానీ అంగ
 ప్రత్యంగములులేని శిరస్సునుగానీ చిత్రిస్తే ఆప్రతిమ సంపూర్ణ
 మగునా?

షేక్స్పియరున్నూ అనురనాశకధర్మవీరుల చిత్రము

* ఆణిమ, మహిమ, గరిమ, లఘిమ, ప్రాప్తి, ప్రాకామ్య, ఈశత్వ
 వశిత్వములు అష్టవిభూతులు.

లను రచించెను. కాని అవి ఉజ్వలరూపమున పెంపొందక పోవడముచేత అనురచిత్రములను మించలేకపోయెను. మేక్ బెత్ కు ప్రతిగా మేక్ డఫ్ శాంకోలున్నాడు, కాని వారసము ధ్ధలు- రిచర్డ్, జాక్ మొదలగువారికి ప్రతియోగులే లేరు. కావున ఆనాటకములందు ఆనురిక చిత్రములు ప్రబలమై తత్ప్రతియోగి చిత్రముల నడగ ద్రొక్కినవి. *

పుణ్యాదర్శముల ఆవశ్యకత, ఉత్కర్ష—

గహ్యమైనపాపమూర్తీ తద్దీక్షణపరిణామమున్నూ ప్రశ్నోక్షుచుయ్యేటట్లు రచించి మానవుల దుర్మార్గదూకుల జేయు నుచాయ ముత్తమము గనుక ఐరోపీయ వియోగ నాటకముల యందలి ఆసురసృష్టిని కొంతవరకూ సమర్థింప వచ్చును. అలాగే కానీ. వాటిమూలమున పాప మొంతవరకు నివారించబడినదను వాదమును విడిచి వియోగాంతనాటక ములు చెదివి రంగస్థలముపై వాటిని చూడడమునల్ల మంచి ఫలము చేకూరుననే ఒప్పుకొందాము. అంతమాత్రాన ఏమగును? మానవులను పాపమూర్తమునుండి నివృత్తుల జేసి సంతమాత్రమున పూర్ణసిద్ధి అయిందా? వారి చిత్రముల యందలి పరమార్థక్షుధను పరిమార్చు నక్కరలేదా? పార

* ఇది లోకమర్యాదననుసరించి చేసిన సృష్టిగాని లోకాత్మ రము కాజాలదు—సర్వసాధారణము గా అధర్మమునకు ధర్మమూ పాపము నకు పుణ్యమూ అసురులకు దివ్యులూ అణగియే యుండురు. పాపజీమూతము ధర్మకౌంత నాచ్ఛాదించును.

మార్థికచింతచేతనే కదా మానవుడు ప్రపంచమును పెద్ద
 జేయును; అట్టి చింతచేతనేకదా శాంతివృష్టిని కల్పించి అన్యు
 తధారల ప్రవహింపజేయును. ఈలాలనేకదా మానవప్రకృ
 తికి ప్రబల మగు నిధానము-దయ, దాక్షిణ్యము, ప్రేమ,
 స్నేహము, భక్తి మొదలగు వాటి కాటపట్టు మానవాంతః
 కరణమేకదా? దీనిని పరితృప్తి చేయుటయందే మానవు
 డెల్లప్పుడును వ్యగ్రుడై యుండును. అట్టివానికి నరకయాతనా
 ప్రదర్శన మెట్లు లాభకారి కాగలదు? పాపభీతి కల్గినంత
 మాత్రాన పుణ్యప్రవృత్తి అలవడునా? మానవులయందు
 ధర్మాసక్తి వెలయుంపవద్దా? సద్వృత్తుల తృప్తిచేయు సాధన
 మేది? ధార్మికాదర్శముల సృష్టింపవద్దా? ఒకపుణ్యాత్ముని
 పవిత్రచరితమును పఠిస్తే అది మనమానసముల నాకర్షించును,
 తన్నూలమున పరమానందము కలుగును. ఇట్టియానందము
 పాపచరితముల పఠించి తద్భీషణపరిణామములకు భయపడు
 నప్పుడు కలుగరా? పుణ్యఖినులయొక్కయు మానధనులయొక్క
 యు ఉదారత, దానవీరుల మహత్వమున్నూ మన మానస
 ముల నలరించి అంతఃకరణముల యందు సత్స్ఫూర్తి పరిధ
 విల్లజేయును. ఇట్టి కార్యసిద్ధి యింకొక తెరగున సుటి
 ల్లనా? పాపకంటకములు దూరమునకు తోసి పుణ్యబీజ
 ములు మానవమానసములయందు నాలుటకు పుణ్యాత్ముల
 సౌశీల్యమున్నూ ధార్మికుల ఆదర్శోన్నతీ చిత్రించుటే
 పరమసాధనము.

పాపమూర్తులు పలుమారు చూస్తే మానసము పాపా
 విల మవునట్లు ధర్మజ్యోతిని పలుమారు చూస్తే పాపము
 దూరమగుటే కాక మన హృదయములందు పుణ్యము నెల
 కొనును. ధర్మమూర్తులగు యుధిష్ఠిరశ్రీ గాముల చరితములు
 పలుమారు పరిశీలనము చేస్తే మన మానసము పవిత్రమవు
 తుంది. అందరియందు నట్టి సౌశీల్య ముండదు. మానవుల
 చిత్తవృత్తు లెంత పుణ్యమయములై అసాధారణసౌందర్యమున
 విలసిల్లుచున్నా, శ్రీరామయుధిష్ఠిరుల వృత్తములు వారి
 కున్నతి చేకూర్చునే కాని అవనతి కల్గింపవు. పుణ్యాత్ముల
 ఆకర్షణశక్తి, పవిత్రశీలుల సౌందర్యము, ధార్మికుల ప్రభా
 వము, మానవమానసముల నాకర్షింపకయుండలేవు; కావున
 అందు కనుకూర్చుమగు తీరున సంఘములకు కవులు చక్క
 జేయవలయును. ప్రకృతిచేతనే మానవులయందు దైవీ
 ప్రవృత్తిబీజము లున్నవని చెప్పియుంటిమి. అందుకే అనేక
 శతాబ్దములక్రిందట ఆర్యసాహిత్యమందు సంచిత మొనర్చిన
 ధర్మబలము ఇప్పటికిన్నీ హిందూసంఘముల నడిపించుతూ,
 అందలి పవిత్రప్రవృత్తుల రక్షణ చేయుచూ, ఆసాధారణ
 ధార్మికప్రవృత్తుల నతిశయింపజేయుచున్నది. చూచితిరా
 పుణ్యాదర్శముల ప్రభావము!

సాహిత్యమున అతాకిక సాధన—

సర్వసాధారణము కానిది అతాకికము. అసామాన్య
 ములు అతాకికములు కాకుండుటచేతనే సాధారణమానవుల

జీవితము లూరూ చేరూ లేక నశించును, వారచిరకాలమున
 మరపు వత్తురు. ఎప్పుడూ కన్నులయెదుట నుండే వాటికి
 చిత్రాకర్షణశక్తి యలవడదు — “అతిపరిచయమున అవజ్ఞ.”
 అనన్యసమానులు, అద్భుతవ్యక్తులున్నా చిత్రము నాకర్షించి
 అందు నెలకొని స్మృతిపథమునుండి. త్వరలో తొలగరు.
 కవుల సృష్టిలోనివా రిట్టివారే, కావున తత్సృష్టి అద్భుతా
 వహ మగును. ఇట్టి అద్భుతవ్యక్తులను చిరస్మరణీయుల చేయ
 డముకోసము కవులు తమ రచనయందు ప్రకృతిసీమను
 కొంచెము దాటవలసి వచ్చును. అంతట నాచిత్రములకు
 అతాకికత అలవడును. మేక్ బెత్ రాణి యిట్టి అతాకిక
 చిత్రమున కొక ప్రాంతము. ఒథెలో, రిచర్డ్, గోన
 రిల్, జాన్ మొదలగు పాత్రము లన్నియు ఇట్టివే. ఇట్టి
 యమానుషకల్పనలు మహాకావ్యములం దావశ్యకములు;
 అత్యంతాద్భుతములు కాకపోతే అవి చిరస్మరణీయములు
 కాలేవు.

మిల్టన్ రచించిన సైతానుపాత్ర మత్యంతాద్భుతరస
 పూరితము కావుననే కల్పనాజగమున సర్వాధికారము చలా
 యిస్తున్నది. ఆదము అవ్వల సరళతయు సవిత్రితయు నద్భు
 తములే. అతడు రచించిన నరకచిత్ర మత్యద్భుతమూ సువిస్తృ
 తమే కాని ఆతని స్వర్గసృష్టికిమాత్ర మాగుణ మబ్బలేదు;
 అందుకే ఆస్వర్గముకన్న ఆనరకమే చిరస్మరణీయమైంది.

అమానుషిక పాపచిత్రములం దొక దోష ముంది.

మిల్టన్ సైతాను పాత్రమువలె వాటి విశాలత, ఉన్నతి, గాంభీర్యము మన హృదయములందు వెరగు విస్మయమును పొడమజేసి అనురాగము సంకురింపజేయుటచేత పూర్ణభావమున దానియెడ రోతపడము. ఎందుకంటే పైనుదహరించిన గుణసమృద్ధిచేత ఆపాత్రమందు లేశమైనా అనురక్తియు, సానుభూతియు ప్రభవింపకతీరవు. దానిని జూచి యెంత రోయుదా మనుకొన్నా చిత్త మాదెసకే పారుచుండును. పాపకలిత మని మన మెఱిగినా ఆపాపము మన కగుపడదు. అలౌకికపుణ్యాచిత్రముల కీమచ్ఛయుండదు. పుణ్యాచిత్రము స్వాభావికముగా మనోరంజకము, అందద్భుతరసము మేళవించినచో ఫలము ద్విగుణించును. అట్టి చిత్రమును జూచి యానందించువారు అది లౌకికమో అలౌకికమో చర్చింపనేలేరు. తత్పవిత్రాంబుధిపుణ్యావీచికల దూగుచూ, తద్దివ్యకథానుధారసము గ్రోలుచూ, ఆశ్చర్యవిహ్వలత వారి మానసములు తథ్యమిథ్యావిచిక్తిని కోలుపోవును. ముగ్ధుల కట్టి వివేకముండునా? తత్పవిత్రగంగాప్రవాహమున సంశయపంకము తుగుచుకొనిపోవును.

కామక్రోధాదులు పశువృత్తిబీజము లనియూ దయా దాక్షిణ్యాదులు దైవీప్రవృత్తిబీజము లనియూ చెప్పినాము కదా? మొదటివి చేర్చి రచించిన అద్భుతకల్పన ఆసురము, రెండోవి జేర్చి రచించిన అద్భుతకల్పన దైవీకల్పన. పాశ్చాత్యసాహిత్యమున ఆచురస్మృష్టిసమృద్ధిగా నున్నందున దాని ఆధి

కృమువల్ల దైవీకల్పన ప్రచున్న మూమలినమామెను. ఆర్య
సాహిత్యమున దివ్యప్రకృతిమండకప్రభాచ్ఛలలమధ్య అందలి
పాశవప్రకృతి ప్రజ్వరిల్లను. శ్రీరాముని పుణ్యచిత్రప్రభావమున
రావణుని పాపచిత్రిము పాతుకొని; శ్రీరామధరతుల గాఢ
స్నేహప్రభావమున కైకేయీ మండల పాపచిత్రములు
చూపుమాసినవి. ఆపాపకల్పన శ్రీరామధరతచిత్రములను
కౌనల్యాసీతల చిత్రములనూ దివ్యలప్రభాభాసమానములుగ
జేసి తాను నిబిడాంధకారమున సీలిన మైనది.

శ్రీరామయుధిష్ఠిరులందు అతౌకికధర్మాదర్శములుండిన
లాగున తక్కిన రాఘవులయందునూ పాండవులందునూ
అతౌకిక భాత్యప్రేమ కద్దు; పును పును రాములందు అతౌకిక
పితృభక్తికద్దు. పరశురాముడు పితృభక్తి ప్రేరితుడౌటనే కదా
తృడియాజ్ఞను మన్నించి తల్లి తల ద్రెవ్వనేసెను? ఆమెను
తిరిగి జీవింపజేయు సామర్థ్య మాతనియందు లేదు, అట్లు
జరుగునను ఆశయు నున్నట్లు తోచదు. ఆతని చరిత్రమును
విన్నవారి హృదయములందు పితృభక్తిగౌరవ మినుమడింపదా?
కవి యుద్దేశము సఫలము కాలేదా? మహాకావ్యరచనాచాతు
ర్యము చూపుట కిట్టి ఘటనాసమావేశ మొనర్పవలయును,
అట్లు చేయకున్న రసస్ఫూర్తి గాంభీర్యమున్నూ జనింపవు.
పితృభక్త్యావేశముననేకదా ఇరువదియొకసారి యాశూరుడు
క్షుత్రియకులనాశ మొనర్చెను. పితృదేవతలను సుఖపెట్టు
టకు భగీరథుడెంత కష్టసాధ్యమైన కార్యమొనర్చినాడు! పంచ

పాంశవులు మాతృభక్త్యవతారము లనవచ్చును. అతాకికపతి భక్తిః కుకహరణములనేకములుకలవు. సతి, పార్వతి, గాంధారి, ద్రౌపది, సీత, సావిత్రి, కౌసల్య, నమమంతి, అరుంధతీయు ఆర్యసాహిత్యమున ఆకర్మపతివ్రీతలు. వారి అతాకికప్రేమ పతిభక్తిగా పరిణమించింది. కర్ణుడు, బలి, హరిశ్చంద్రుడును గానవీరులు; శ్రీరాము డతాకికసత్యపాలకుడు; లక్ష్మణు డసామాన్య బ్రహ్మచారి,

ఇట్టి పవిత్ర ధర్మాకర్మము లొకచాయ అనురప్రతిమ లింకొక చాయ ఆర్యసాహిత్యము నలంకరించుచున్నవి; రెం డూ అతాకికములే. పాపనమన మొకవంక పుణ్యోదయ మొకవంక పరిధవిల్లుచుండ, ద్వివిధసంపదచే ఆసాహిత్యము పాపనివృత్తి నొనర్చుటేకాక పుణ్యపథప్రవృత్తి నాపాదిస్తూ న్నది. ఇంతకన్న ఉన్న తాదర్శములు భావనాతీతములు.

ఇందలి గూఢార్థమునకు చిన్నదృష్టాంతము నవ లోకింతాము—భీమసేనుని గదావ్రహ్మరమున దుర్యోధను నూచుభంగ మాయెను. వృష్టాదుల బాకు చెబ్బలచేత శరీ రము రక్తసిక్తమై వారాజు అడవి మొఱిలి డుచుండ అశ్వత్థామ చేరవచ్చి, అనునయించి, వ్రభువునకు సంతసము గూర్చి వృద్ధి నపాండవ మొనర్తునని నమ్మించి, ప్రతిన జేసి సేనాధిపతి అయ్యెను. పిమ్మట నిశేధమున పాండవ శిబిరము జొచ్చి ఆత్రమున పాండవులకు భ్రాంతిచే ఉపపాండవులైదు గురి గొంతుకలు ఖోసెను. అట్టి అనురకార్యనిర్వహణము

విని ఆపాదను స్తకము అడలనివాకూ ఆశూరమ్మయ్య నేన
 గింపనివాకూ ఉండురా? మనోభయమమాత్రము సంతసిం
 చెనా? పాండవులు చావరైకనా అని పల్లటిల్లి ప్రాణములు
 విడిచెను. కారవవీకుల ఈభయూచకవీభత్సైశాచిక ప్రవత్తిని
 గాంచి రోతపడనివా డెవడు? దీని యనంతరస్పష్టిని తిలకిం
 పుడు— పుత్రశోకోపహతచిత్తయై ద్రౌపది కన్నీరు మున్నీ
 రుగా నేమ్మచుండ ఆదుఃఖ మపనముచి ఆమెకు సంతసము
 చేకూర్చ “దేవీ, నీపుత్రోఘాతకుని శిరము ఖండించినీ కుపా
 యనముగా కొనివచ్చెదను; ఇదే యీ ఘోరపాతకమునకు
 తగిన ప్రతీకారము” అని అర్జునుడు ప్రతిన జేసి శ్రీకృష్ణ సహా
 యుడై అశ్వత్థామకు కట్టితెచ్చి ద్రౌపది మోల బడవై
 చెను. పుత్రశోకాతురయగు ఆసాధ్వీమణి నీసందర్భమున
 శ్రీమద్భాగవతమున వ్యాసభట్టారకు డిట్లు వర్ణించెను:—
 పశువువలె త్రాటం గట్టబడి తానొనర్చిన ఉత్కటపాపము
 నకు ఫల మిహముననే లభించెగదా అని బాలవధజనిత పరమ
 లజ్జాప గాఙ్ముఖుడైన అశ్వత్థామకు నమస్కరించి పరమసాధ్వీనిల్ల
 నియె. “నాథా! ఈ బ్రాహ్మణకుమారుడు గురుతుల్యుడు
 మీరు సాంగధనుర్వేదమూ నిస్తులాస్త్రవిద్యాగూఢమర్మ
 ములునూ ఈమహాత్ముని జనకు లగు ద్రోణాచార్యులయొద్ద
 నభ్యసించి జగదేక శూరులైతిరికాదె? భగవత్స్వరూపు డగు
 ఆమహాత్ముని కేకపుత్రు డీతడు— సతివ్రతాతిలక మగు నీతని
 జనని వీరమాతకృపి యీతని కొరకుకాదె సహగమన మాచ

రింపలేదు. అట్టి లోకోత్తరమగు గురుకులమును పూజించి తత్ప్రతిష్ఠ లోకమున వ్యాపింపజేయుట న్యాయము కాని, దాని కవమానము సంధింజేయుట మీమాంసావారి కర్హముకాదు. గౌతమపుత్రి సాధ్వీయునైన మీ గురుపత్నికి పుత్రశోకము తెచ్చిపెట్టినానన్నరట్టు నాకేల? దాన నాపరితాప మారునా? మనతోగూడ ఆమె పుత్రశోకానలమున మడియ నేల? ఇప్పటికే బంధువియోగానలమున సంతప్తమగుచున్న మనకులము గురుకులతిరస్కారశోకదవానలమున దహింపబడ నేల? ఇతడు చిగజీవియై యుండి ఈతని తల్లి నావలె కడుపుదుఃఖమున కమలకుండుగాక" అని పల్కి అశ్వత్థామను విడిచిపెట్టెను.

1. భూసురుడవు, బుద్ధిదయా! భాసురుడవు; శుద్ధవీర శటసందోహా గ్రేసరుడవు, శిశుమారణ! మాసురకృత్యంబు ధర్మమగునే తండ్రీ!
2. ఉద్రేకంబునరారుశస్త్రధరులై! యుద్ధాననికలెను, కిం చిద్రోహంబును నీకుజేయును బలో! త్వేకంబుతో చీకటిన్ భద్రాకౌరుల, చిన్నపాపల, రణ ప్రాధక్రియాహీనులన్, నిద్రాసక్తుల సంహరింప నకటా! నీచేతులెట్లా డెనో?... ..
3. ద్రోణునితో శిఖింబడక! ద్రోణకుటుంబిని యున్నదింట, నక్షీణతనూజ శోకవిష! శీకృతనై విలపించుభంగి, నీ ద్రాణి దెరల్చి తెచ్చుటకు! దైన్యము నొందుచు నెంతపొక్కునో, ప్రాణవియుక్తుడైన నీ! పాపము బ్రాహ్మణహింస మానకే.

పుత్రశోకోద్వేగావిలమానస యగు ఆమానినీనుణి ధర్మానురక్తి ఎవరిమనము నక్కజపరుపదు? ఇట్టి అతాకిక సహృదయత, క్షమ, ధర్మప్రీతిగుంఠితచిత్రము అశ్వత్థామ నింద్యచిత్రమును మరుగుపరచి, ఉదారమూ శాంతము నగు

రసముచే చిత్తము నార్ద్ర మొనర్చి, ధర్మానురాగ ముద యింపజేయుటచే ఎట్టి పాపచిత్తమైనా చిత్తము నుండి తొలగి అంతఃకరణమున ధర్మబల ముద్భవించును. అట్టి బలసంపద చేతనేకదా అబలారత్నముగు యాజ్ఞనేని గర్భశత్రువుగు అశ్వ తామను గాంచినతోడనే శోకతాప మాచ్ఛుకొనజాలెను.

సాహిత్యమున రసక్షేత్రములు—

వియోగాంత నాటకములగొప్ప భయానక కరుణా రసములం దున్నవి; కాని పరిణామము రక్తపాత మయినచో బీభత్సరస ముత్పన్నమై పెచ్చుపెరిగి పైరెండు - రసముల నణగ ద్రొక్కి తానే రాజవుతుంది. రక్తపాతము చూచినా, విన్నా, తునకు స్మరించినా కూడా బీభత్స ముదయించి గుండె తట తటలాడి, తనువెల్ల కంపించి చిత్తము ఊభజెందును. ఆభా వము హాపుమానేదాకా దమాదాక్షిణ్యములు పొడచూప జాలవు. ఎవరిపైదయ? చంపబడినవానిపై సాధారణముగా దయపుట్టదు. ఒకడు మతొక పాతఘాతకుని జంపినచో పురా తనమారకునియెడ జాలిపుట్టక నవీనుడే దయకు పాత్రు డగును. ఎట్లన, వినతండ్రిని హేమ్లెట్ పిల్కుమార్చెనే, ఇం దెవరిపై దయ పుట్టును? నిస్సంశయముగా అందరూ చిన్న హేమ్లెట్ నే మెచ్చుకొందురు. మేక్ బెత్ ప్రభువు క్రుందిన పిదప దయకు పాత్రుడవునా? కీచకదుశ్శాసనుల హత్యానంత రము వారియెడ అనుకంప జనించునా? ధార్మికులు నిగ్ర హింపబడిననూ నిహతులయిననూ వారియెడ దయపుట్టదు.

సహజము—సావిత్రి, సీత, దమయంతి, శకుంతల, ఉత్తర, డెన్ డె మొనా, కాన్సిస్టెన్స్, ఒఫీలియా, పాండవులు, లియర్ మొదలగువారే ఇందుకు ప్రమాణము. వియోగాంతనాటకముల సంకీర్ణక్షేత్రము పాపపూరిత నరకకుండము; అందు పాపము కాలక్రమమున భయానహమై దుర్నిరీక్ష్యోవస్థల బొందుతుంది; దాని చిత్రించుటకు కావలసిన ఉపాయములన్నియు అందు సంచితములగును-అటులనే పుణ్య మేయే అవస్థలయం దేలాగు విజృంభించునో చూపడమున కందవ కాశము: లేదు. లియర్ నాటకమున ఇట్టి రచనకు వీలులేక పోవుటచే నిగృహీతుడైన కథానాయకు డొకడే దయకు పాత్రుడయ్యెను. ఒకవంక కార్డ్లీలియా ఇంకొకవంక నామె అక్కలు-వీరి జీవితవైషమ్యములు నిరూపించుటకే రాజుగారి పాత్రము కల్పించబడింది. శ్రీరామ యుద్ధిష్ఠిరుల చరిత్రము లెట్టి దురవస్థయందున్నా తామర మొగ్గలవలెవికసించి క్రమముగా స్ఫూర్తివహించి ఉన్నతధర్మాదర్శముల కునికిపట్టులై శాంత రసమును ప్రసరింపజేయును. అట్టి ఉపాయసంచయము ఆర్య సాహిత్యాంతర్గత మహాకావ్యములయం దమరింది కాని వియోగాంత నాటక సాహిత్యమున నట్టి దనువుపడదు. దుష్టముంతుకు ధర్మానురక్తిని శ్రీరామధర్మతనయుల కోడి పోవును. షేక్స్పియరు నాటకములందే కాక ఇతర ఆంగ్లసాహిత్యగ్రంథములందున్నా ఇది అసంభవ మాయెను. లాటిన్ గ్రీకు సాహిత్యములందు కూడా ఇట్టి చిత్రములు మృగ్య

ములు; అందు శౌర్యవీరుల చిత్రములు కరవుతీర కలవు. ధర్మవీరుల ప్రతిమ లెందుమా కానరావు. శ్రీరామ ధర్మ నందనులు మానవ కల్పనాసీమనెల్ల కప్పియున్నారు; ఇంకేది చేర్చుటకూ సూచిముల్లు మోపు వోపైనా లేదు. వారిచరిత్ర మందలి అనల్పకల్పన మానవ హృదయములందు భక్తి శ్రోదల పుట్టించి వాటిని శాంతరస ముద్రితముల జేయును.

డెస్ డెమోనాపాత్ర మనల్పకృపాపాత్రము; లియర్ తన అవివేకముచే తెచ్చి పెట్టుకొన్న కష్టములు పాపాణ హృదయము నైనా కరిగిపగలవు. పతివియోగమున ఉత్తర వలె సుతవియోగమున కాన్ స్టెక్స్ మనోవైకల్యము చెంది ఊరడిల్లుటకు ఉపాయాంతకములేనందున పిచ్చియెత్తి తానేడ్చి యితరుల నేడ్చించినది. అంతలో ఆమెపని సరి. వియోగాంత నాటకనీరంధ్రనిబిడాంధకారమున డెస్ డెమోనా చిన్న నక్షత్రమువలె మినుకులాడుచున్నది. చండభానుడు కేతుగ్రస్తుడై నప్పుడు దివసమంధకారముమై మట్టమ న్యాహ్నమున చీకటి గ్రమ్మును. అప్పుడు కొన్ని నక్షత్రములు గగనమున పొడచూపును; డెస్ డెమోనా అట్టిచుక్క. నాటకబీభత్సాంధకార మామె స్వచ్ఛజ్యోతి నాచ్ఛాధించినా, దయకించుక తావుంచినది. వియోగాంతనాటకములం దిదే వసుస-ధర్మజ్యోతి ఆ నాటకముల పాపాంధకారమున బడి వెలుగుదామని ఎంత యత్నించినా, సముద్రమున బడు వర్షధారలవలె స్వీయనిర్మల రుచిని నిల్పుకొనజాలదు. ఆనాటకములందు ధర్మాభాస

ముండునే కాని ధర్మవ్యాప్తికి తావుండదు. ఇది ప్రబలెనా నాటకము వియోగాంతము కానేరదు. అట్టి నాటకములందు స్థాయిభావము నొందదగినది భయానకరసము; పరిణామమున నుండదగినది కరుణరసము. ఈ రసోద్దేశములందు ధర్మవికాసమునకు వీలులేదు. ఒకవేళ ధర్మవిన్యాస మొనర్చు యత్నిస్తే వెంటనే శాంతరస మవతరించవలెను, అప్పుడు వియోగాంతమునకు రసభంగము కల్గును. అందుచేతనే వియోగాంతనాటకములు శాంతరసముజోలికి బోవు. శాంతరస ప్రాబల్యము చూడవలెనంటే ఆర్యసాహిత్యమందలి మహాకావ్యములూ నాటకములూ చనువవలయును.

సాహిత్యమున వీరత్వము—

ఆంగ్లవియోగాంతనాటకములలో పాపచిత్రణ మెట్లు ప్రబలెనో, పాపగతి యెట్లాన్నత్యము వహించెనో, అట్లే ఆర్యసాహిత్యమున ధర్మచిత్రణము బ్రబలి ధర్మగతి ఔన్నత్యము నొందెను. మిల్లనుకృతియందు పాపవీర్యము తద్విజయమును ప్రకటింపబడినరీతిని ఆర్యకృతులయందు ధర్మవీరత్వము తద్విజయమును బ్రకటింపబడెను. ఆవీరత్వమును పెంపొనర్చుటకు దానితో నింక రెండు తెరగుల వీరత్వము జోడింపబడి వికాసము నొందెను. అందొకటి బలవీరత్వము, రెండవది చాతురీవీరత్వము—భీముని బలవీర్యము ధర్మాధీనము; దుర్యోధనుని దట్లు కాదు. భీము బాహుబలమును మహాశక్తియు దుర్యోధనునందూ కలవు; కావున వారిద్దరూ ప్రతియోగులు.

అర్జునునకు ప్రతియోగి కష్టము; కృష్ణమృత్యుని ప్రతియోగి ద్రోణుడు; కష్టని ఆసురవీరత్వమునకు ప్రతియోగి ఘటోత్కచుడు; భీష్మునకు పాండవులంకగా ప్రతియోగులైనలాగున సభిమన్యునికి కురువీరు లందరును ప్రతియోగులు—యుద్ధిష్ఠిరునకు ప్రతియోగి యెవరు? భీమార్జునులవలె దేహబలమున గాని సమరచాతురిని గాని అతడు ప్రధానవీరుడు కాడు. సమరమున రాధేయున కోడి కాందిశీకుడు కాలేదా! అతని యందఱు ప్రధానవీరత్వము ధర్మవీరత్వము; ఈవిషయమున భీమార్జును లాతని యెదుట తలవంచుకొనవలయును. కురుపక్షమున ధర్మవీరత్వము భీష్మునియందును విదురునియందును కలదు. పాపపక్షమున నుంటచే వారివీరత్వము ప్రస్ఫుటతమగుటకు పూర్ణావకాశము చిక్కింది. పాండవపక్షమున ధర్మ తేజోతిశయము మెండుకొన్నది; ప్రశాంత ధర్మాశ్రమమున్నది.

ఇంకొక విలక్షణముగు ఆదర్శము శ్రీకృష్ణుడు. అతని చరితమును విమర్శిస్తే తేలే సారాంశ మిది—పాపపక్షమునందలి బలము కౌశలము ఎంతఉన్నా దైవబలకౌశలములకు చాలదు. దైవబలమే సర్వోన్నతమగు బలము, తత్పక్షమే ఉత్కృష్టబలిష్ఠము, మానవపరాక్రమముకన్న దైవపరాక్రమమే దృఢము; అందుచే దైవబలమే సర్వవిజయమొందును, ధర్మము దైవబలము గాశ్రయించి యుండును. పార్థివబలమునాధారముచేసుకొన్న కురుపక్షము ధర్మబలమునూ

దైవబలమునూ నమ్మకొని యున్న పాండవక్షుమునకు సమకక్షియై నిలవ గలదా? కురుపక్షమున ధర్మవీరులు లేరు; దైవసహాయము లేదు; కనుకనే దానికి సర్వనాశము సంభవించెను.

సాహిత్యమున దేవత్వము—

మహాభారతమునకు నాయకు డెవఁడు? భీముడా? అర్జునుడా? వారిగువునూ యుద్ధిష్ఠిగుని యధీనమందలివారు కావున నాయకులు కాజాలరు. యుద్ధిష్ఠిరుడా? అతడు శ్రీకృష్ణు నధీనమున నుండే కావున అతడూ కాజాలడు. శ్రీకృష్ణునే నాయకునిగా నెంచవలయును. విశ్వమున కంతకు అధీశ్వరుడై బ్రహ్మాండమున కెల్ల నాయకుడై, సర్వశక్తుడు, సర్వవ్యాపియు నగు భగవత్స్వరూపుడు శ్రీకృష్ణుడే భారతకథానాయకుడు. అతడు ధనస్సు ధరింపకున్నా అందరి యంతఃకరణములందును, అన్నిచోటులను అతనిశక్తియు కౌశలమును అఖండ రూపమున తేజరిల్లుచుండెను. అయుతసంఖ్యాకులు అస్త్రుశస్త్రుధారు లగు వీరులు నిరస్త్రుడగు నాతనికి సాటిరారు. అతని శక్తి కౌశలములకు ఇరువీడుల వీరశిఖామణులు “జితోన్ముః” అనవలసినవారే. మహాభారతమున అడుగడుగున ఆతని ప్రభావమున కచ్చెరువు పడుచుండుము. ఇట్టి చిత్ర మాంగ్లసాహిత్యమున లభించునా? కల్ల. మిల్టన్ గచించిన మహాకావ్యమున భగవంతుడు నిర్జీవప్రతిమవలె ఏమూలనో నిమిషి యుండును.

శ్రీమద్రామాయణమున కూడా అట్లే, కాని భేదమిది—అందు వీరత్వములకెల్ల ఆధారభూతుడు శ్రీరాముడే. భీము బలము, విజయు కౌశలము, ధర్మజు ధర్మకారపమును శ్రీరామునియందు కేంద్రీకృతము లగుటచే వా రందరికన్న ఆత డధికుడు. ఈ మూడింటికితోడు శ్రీకృష్ణుని ప్రభావమాతనియందు దేదీప్యమానమై వెలుగుచున్నది. శ్రీరామునియందు సమష్టిచెందిన శక్తులు వ్యష్టిరూపమున శ్రీకృష్ణునిపాదవుల చిత్రములందు గాంచనగును. శ్రీరాము డాకావ్యమున సర్వశక్తుః, సర్వవ్యాపి; అతని బోలు వ్యక్తి యింకొకడందు లేడు. అనంతశక్తి, అసమబలము, అద్వితీయవీర్యము నొక్కచోట కూర్చి శ్రీరాముని పాత్రము చిత్రించబడి యుండనోపు. త్రివిధవీరత్వము శ్రీరామునియందు ముష్టిగొన్నదిచూడండి—ధనుర్భంగ మొనర్చునపుడును రాక్షసుల దునుమాడునప్పుడును భీమబలము, పరశురామ గర్వభంగమున రావణకుంభకర్ణనిధనమందు విజయకౌశలమును, మొదటినుండి తుదవఱకు ధర్మవీరత్వమును ప్రకటిత మగును. రాఘవులందఱు ధర్మవీరులే; కాని శ్రీరాముడు వారిలో నాయకమణి. నిండోలగమునుండి నిర్జనాటవులకు బోవునప్పుడు, ననవాసులగు మునుల యార్తి తొలగించునపుడు, సుగ్రీవునితో సఖ్య మొనర్చునపుడు, విభీషణునకు శరణు నొసగునపుడును శ్రీరాముని ధర్మానక్తి ఈ రేడుజగముల కెగ్రబాకును. ఇం దాతని తుల్యుడు ఆర్యసాహిత్యము నెల్ల శోధించినా కానరాడు.

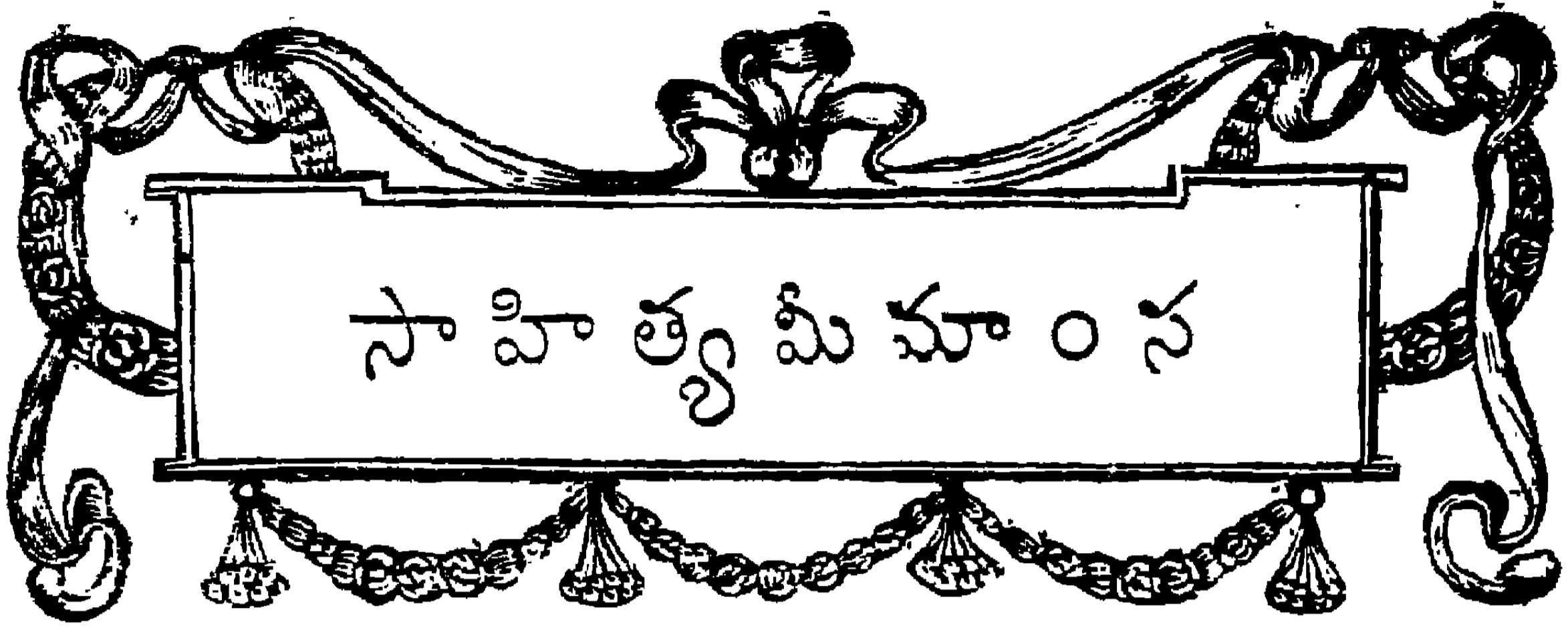
మందోదరి తన పతిని శ్రీరామునితో సంధిచేసుకొమ్మని పలుమాటలు నిరోధించుటకు హేతు వేమి? శ్రీరాముడు లోకైక వీరుడు గాన అతని బలమునకూ చలమునకూ నెఱచియా? కాదు కాదు. ఆతని ముందొక విలక్షణమైన శక్తి అనగా దైవబల మున్నదని ఆమహాసాధ్వి గుర్తించింది. అతనియం దట్టి తేజు గాంచి తత్ప్రభావమును సాక్షాత్కరించుకొన్నది కావున ఆమె “నాధా! శ్రీరాముడు జననమరణ రహితుడు; సర్వశక్తుడు; సర్వాంతర్యామి; ప్రకృతిప్రవర్తకుడు; సకాత నుడు; పరమపురుషుడును కానోవు. శ్రీవశ్యాంకుడు; అక్ష రుడు; పరిణామ శూన్యుడు; సత్యపరాక్రముడు, అజయుడు; సర్వలోకేశ్వరుడు; లక్ష్మీపతియు నగు విష్ణువు సమస్తజగత్కళ్యాణ సంధాయి కావున తాను మానవరూపముదాల్చి దేవతల నందరిని వానరుల గమ్మని, భూభారనిర్వహణార్థము మహాబలసంపన్నులు అమిత పరాక్రములు, లోకవిద్రావణులు, త్రిలోక భీకరప్రవృత్తులు నగు మిమ్ము సమూలము సమయింప జేయుటకు వచ్చియున్నాడని నాకు *పొడగట్టు చున్నద”ని మొఱపెట్టెను.

శ్రీరాముని చరితము పార్థివదైవబలస్ఫూర్తియుత మగు అద్వితీయవీరత్వ సంపదచే విలసిల్లుచున్నది. ఆత డపరస్పృష్టి యని చెప్పియుంటిమికదా వియోగాంత నాటకము

* శ్రీమద్రామాయణము యుద్ధకాండము 113 అధ్యాయము చూడండి.

** ఆతని యం దన్ని రకముల వీరత్వమూ అన్ని విధముల బలమూ పుంజీ భూతమై యున్నది. ఇతర వీరులయందివి కొన్ని మాత్రమే ఉండును.

లం దిట్టె సృష్టి అసంగతము. అవి ధర్మమునకు యధాహా-
 మగు పదవిని కల్పించనేరవు. ఇరు తెరగుల బలవీర్యము
 కల్పింపజాలిన మిల్టన్ కూడా ఇట్టి రచన చేయ మొదలు
 పెట్టి గర్భనిశ్చేద మగు అసురసృష్టితో ముగించెను. లాటిన్
 గ్రీకు సాహిత్యములందు సార్ధివబలము ఆసుర వీర్యము కలిపి
 చేసిన కల్పన లెన్నో యున్నవి; కాని వాల్మీకి రచనవంటి
 సుందర చిత్రణ మెందున్నా కానరాదు. ఇట్టి ధర్మాదర్శము
 లకూ వీరత్వసృష్టికీ దివ్యశోభకూ లీలాక్షేత్రములు రామా
 యణ మహాభారతములే. ఆమహాసముద్రముల యందలి
 బిందువులగొని కవులు చిన్న చిన్న గ్రంథములను, పెద్ద పెద్ద
 కావ్యములను రచించి చదలేటిని భూమిపై ప్రవహింప జేసిరి.
 ఆప్రవాహమున మున్నినవారు తదమృతరసా స్వాదన మొసర్చి
 సుఖు లయ్యెదరు. ఆ దివ్యసుధ యింకొక సాహిత్యమున
 లభింపదు, భారతవర్షమునకది అమూల్యనిధి; తదపూర్వ దివ్య
 సుందర సృష్టి ననుభవించిన వా రెల్ల తద్దాంభీర్యము పవి
 త్రతయు గాంచి మ్రాన్పడుదురు.

రెంజో ప్రకరణము

సాహిత్యమున రక్తపాతము

రక్తపాతమును గురించి అలంకారికుల మతము. —

ఆగ్యాలంకారికులు కావ్యములను దృశ్యము లనియు శ్రవ్యము లనియు రెండు తరగతులుగా విభజించిరి. ఒకరు పఠించగా వినుటకును స్వయముగా అధ్యయనము చేయుటకును రచింపబడిన కావ్యములు శ్రవ్యములు. కావ్యకల్పన మభినయ రూపమున వ్యవహారమున పరిణమింపజేసి పది మందియెదుట ప్రదర్శింపవలసినవి దృశ్యములు; కావ్యము నకు రూప మారోపించుటచే వీటికి రూపకములని పేరు పెట్టినారు. సాహిత్యదర్శణకారుడు “వాక్యం రసాత్మకం కావ్యమ్” “గనవంతమైన వాక్యము కావ్యము” అని లక్షణము నిరూపించెను. మానసమున ప్రేమకాని ఆనందము కాని జనింపనేరనిది రసము కాదు. నహృదయుల హృదయ

ములయందు కరుణిత్యాది * స్థాయిభావ విభావములచేత పరిపుష్టికొందిన లోకోత్తరానంద జనకము రసము, కావ్యమునకు రస మాత్మవృత్తిది. కావ్యమును పఠించునప్పుడున్నాదాని ప్రవర్ణము జూచునప్పుడున్నా కోవిదుల మానసములందు ఆనందోదయ మగునటుల కవి కావ్యమును రచింపవలయును. ఇది కావ్యమునకు ప్రధానగుణము. ఇది గాక యింకేదైనా ఫల ముండిన నుండ వచ్చును.

“శరీరం తావ దిష్టార్థ వ్యవచ్ఛిన్నా పదావళీ” అనగా

* విభావానుభావసంచారీభావములచే స్థాయిభావము వ్యక్తము కాగా రసోత్పత్తి యగును.

భావనను విశిష్టముగా స్వస్థైర్యవంతమునది ,,విభావము”, ఇది రెండువిధములు:- ఆలంబనము, ఉద్దీపనము. దేని ఆశ్రయమున రస ముదయించునో అది ,,ఆలంబనము.” దేనివల్ల రసము అతిశయించునో అది ,,ఉద్దీపనము” రసానుభూతినీ కావించుభావము ,,అనుభావము” సాత్త్విక, కాయిక, మానసికములని అనుభావము మూడురకములు. రసమున సంచరించుభావము ,,సంచారి” యగును, స్థిర మగుభావము ,,స్థాయి” అనబడును. వచ్చుచూ పోవుచుండునవి సంచారిభావములు; ఎప్పటికిని, స్థిరముగా నుండునది స్థాయిభావము. రతి (అనురాగము) హాసము, శోకము, క్రోధము, ఉత్సాహము, భయము, గ్లాని, ఆశ్చర్యము, నిర్వేదము లని తొమ్మిది స్థాయిభావములు—వీటినుండి శృంగారము, హాస్యము మొదలగు తొమ్మిదిరసములూ క్రమముగా పుట్టును. రసములన్నిటికీ ఉత్పత్తి విభావానుభావసంచారీస్థాయిభావము లుండితీరును. వీటినిగూర్చి విభ్రలముగా నెఱుగ దలచువారు దశరూపకాది ఆలంకారికగ్రంథముల చూడవలగును.

పదైనా విశిష్టాభీష్టార్థ ముండిన పదావళియే కావ్యమునకు శరీరము కాదగునని నండి మహాకవి చెప్పెను. అభీష్టము లేక పీకాక్యమూ మొదలుపెట్టనూ. ఆయభీష్టము విశిష్ట మైనచో అందుకు తగిన పదచయమును కని కూర్చవలయు నని మహాకవి నండి అనుశాసనము. అభీష్టార్థ మెట్టి దంటే “సహృద హృదయవేద్యోర్థః—” పండితులహృదయము తెరుగదగినది. కావ్యమునకు రెండులక్షణము లుండనలెను— మొదట అది ప్రీతి కలిగింపవలెను; పిమ్మట ఇష్టార్థసిద్ధికి సాధనము కావలయును. ఎవరియిష్టము ? సహృదయులది. సహృదయు లెట్టివారు ? సురుచిసంపన్నులు, కావ్యరసాస్వాదనసమర్థులు; వీరే విద్వాంసులు. ఇందుకే కాళిదాసు—

“ఆపరితోషా ద్విదుషాం ననాథు మన్యే ప్రయోగవిజ్ఞానస్య”
తలప నానుప్రయోగకాశలము మంచిదంచుపండితుల్ సంతోషమంచువరకు అని చెప్పెను.

కావ్యము శ్రవ్య మైనా దృశ్య మైనా రసమును పుట్టించవలెను. లోకుల సుములు భిన్నములు కావున కావ్యముల నేకరీతుల రచింప బడవలయును. శ్రవ్యకావ్యము పఠనమునకు వినుటకును నిర్మింపబడినది, కావున సురుచిసంపాదనమున దానికి కావలసినంత స్వేచ్ఛ కలదు. దృశ్యకావ్యమునం దా స్వాతంత్ర్యము చెల్లుబడికాదు. దృశ్యకావ్య మభినయింపదగినది కావున తనూలమున ఆకావ్యమునకు జీవము పోయవలెను— యుద్ధము, రాజ్యవిప్లవము, కొట్లాట మొదలగునవి శ్రవ్య

కావ్యమున యథేచ్ఛముగా జొన్నవచ్చును, కాని దృశ్య కావ్యములం దట్టివి కూర్చరాదు. రంగస్థలమున కత్తివ్రేటులు కల్పించినచో చూపఱకు ప్రీతి జనింపదు సరేకదా, ప్రమాదములుకూడా ఘటిల్లవచ్చును. ఇట్లే శ్రవ్యకావ్యములకన్న దృశ్యకావ్యములందు ఎక్కుడు నియమములు పాటింపవలయును.

కేవల పఠనముననే ఆనందజనకమగుదానిని కార్యక్షేత్రమున అభినయిస్తే కథకన్నులకు కట్టును గాని ఆనందము అంతగా కలుగజోదు, కావున ఆనందోదయమునకు విఘ్నమొనర్చుకార్యముల నాటకకర్త లతిజాగరూకతతో విషువవలయును. శిష్టాచారములకు విరుద్ధములూ, సహృదయుల దుచులకు ప్రతికూలములూ, లజ్జావహములూ నగు కార్యములు నాటకకవులు త్యజింప వలయును. ఇట్టి వాటిని “సాహిత్య దర్పణ” కారు డొక్కచోట చేర్చెను:—

దూరాధ్యానం వధో యుద్ధం రాజ్యదేశాదివిప్లవః
వివాహో భోజనం కాపోత్సర్గో మృత్యు రతి స్తథా
దంతచ్ఛేద్యం నఖచ్ఛేద్య మస్య ద్ర్వీడాకరంచయత్
శయనాధరసానాది నగ రాద్యుపకోధనమ్
స్నానానులేపనేచేభి ర్వర్జితో నాకీవిస్తరః॥

ఈశ్లోకములభావము సుగమము కావున నిట విస్తరింపవనిలేదు. ఆర్యలాక్షణికులు నాటకములయందు హత్య నిషేధించిరి. రంగస్థలమున అది ప్రదర్శించిన నెవరి కానందముదయించును? అంతే కాదు, వెగటుకూడా పుట్టును, కొన్ని

వేళల రోతాయు రోషమూ జనించును. అందుచే నాటకము లోని హత్యకు తోడు బయటకొట్లాటలు జరుగును. హత్యా విడంబనము ఉద్వేగజనకము కావడముచేత దానిని కన్నులార గాంచినచో ఎవరు ధైర్యము చిక్క-బట్ట గల్గుదురు!

షేక్స్పియరు రచించిన ఒథెలోనాటకమందలి యీ దృశ్యమును పరికింపుడు:-

* డెస్ డెమొనా.....నాథా, నన్ను వెడల గొట్టుము, చంపవద్దు.

ఒథెలో.....చాల్పాలు—జారినీ!

డెస్.....రేపు చంపుము, ఈరాత్రి ప్రాణములతో నుండనిమ్ము.

ఒథె.....లేదు. అడ్డుచెప్పితివా—

డెస్.....అరగంటనే పోర్చుము.

ఒథె.....అంతలో నేమగును? ఇప్పు డాగను.

డెస్.....ఒక్క సారి దేవుని ప్రార్థింప నిమ్ము.

ఒథె.....,.....ఇప్పటికే జాగయ్యె.....

(నులిమిచంపును.)

* Desdemona..... O, banish me, my lord, but kill me not.
Othello..... Down, Strumpet !
Desdem..... Kill me tomorrow, let me live tonight.
Othello..... Nay, if you strive'—

రంగభూమిని చక్రపాతము:—

పై నుదహరించిన దృశ్యము జెన్డెమొనా దోష
 రహిత అని స్పష్టమైన సిక్కుట ప్రదర్శింపబడును. నిరపరాధిని,
 సకలస్వభావ, విశుద్ధప్రేమమగ్న, పతిపరాయణయునగు సాధ్వీ
 తిలకమును సందేహ పిశాచా యతచిత్తుడును, అవిశ్వాసి,
 మూర్ఖుడు నగు పతి అంతశీఘ్రముగా మాటైనా వినుపించు
 కొనక ముందువెనక లారయక గొంతునొక్కి ఘోరహత్య
 చేయుట సహృదయులు స్థిరచిత్తముతో చూడగలరా? వారి
 కౌతంబుపై పట్టరాని కోపమురాదా? మొద్దువలె ఎదుట నిలిచిన
 మోగకుని జూచి ఊరకుందురా? అతడు ప్రతారితుడై
 నిజము, అసూయచే ఆతని మానసము పొరవడినది; స్త్రీస్వ
 భావము చపలమౌట నిజము, కాని విచక్షణలేక విలయ
 మొందింపదగునా? ఎన్నివిధముల సరిపుచ్చుకొన్నా నిరపరాధిని
 యగు స్త్రీ నిధనము నిర్భరము- ఘోరపాతకియైనా మన
 కళ్ళయెదుట చంపబడుట చూస్తేనే గుండె చెదరును. ఇక
 స్త్రీహత్య విషయము వేరే చెప్పవలయునా? పత్ని పాపకలిత
 యైనచో ఆమెను పరిత్యజించుట న్యాయము. హిందువుల ఆద
 ర్శములయందును, ప్రకృత సహృదయగుచుల ననుసరించియు
 హిందూధర్మానుశాసన విధానమునన, వారి సంఘచట్టముల

Desdem.....But half an hour.

Oth.....Being done, there is no pause,

Des.....But while I say one prayer.

Oth.....It is too late. (He smothers her)

ప్రకారమును స్త్రీహత్య, అయోగ్యకర్మగా భావింపబడుచున్నది. అట్టియెడ అమాయిక నిరపరాధిని యగు అబలహత్య అత్యాహితముకాదా! అందుమూలమున చూవఱహృదయముల కానందము చేకూరదు సరేకదా, మాలిన్యముకూడా సంక్రమించును. అట్టి దృశ్యముల నాటకములందు కూర్చుట పాపహేతువు, కావుననే ఆర్యనాటకకవులు వాటిని బహిష్కరించిరి. *

హిందువుల ఆదర్శము.

స్త్రీహత్యను రంగస్థలమున ప్రయోగించుట అనర్థదాయకము హిందూధర్మాపేతమని వక్కాణించితిమి. వేలాము వెర్రిచే నాటక కవులు దీని నుపయోగించిరా, రంగస్థలము నర

* ఈయభిప్రాయము బొత్తిగా తోసివేయదగినది కానున్న కొంత వఱకు అతిశయోక్తి అనక తీఱదు. ఇప్పటి నాటకములలో నిట్టిదృశ్యములు తరుచుగా గుప్పచుండుటచేత ప్రేక్షకుల గుండెలు దిట్టబడుచున్నవి. కాలగతి మారుచుండుటచే ఇట్టి దృశ్యములు అనుభవ నిర్థములగుచున్నవి. అసూయావేశమున కదా ఒకెలో నిదర్శన మేదియులేక నిరపరాధిని యగు కాంతపై నిందమోపి నిధన మొనర్చెను. ఇట్లే యెన్నో హత్యలు ఇప్పుడూ జరుగుచున్నవి. ఈర్ష్య మానవులకన్న గప్పి కార్యకార్య విచక్షణను క్రమక్రమముగా తగ్గించును, కనుక ప్రేక్షకులకు ఒకెలోయెడ కొంత సానుభూతి జనింపవచ్చును. సాత్వికచిత్తులకును ఆస్థిరభావులకు, నిర్భోభధులగు బాలకులకు ఇట్టి దృశ్యములు గర్భనిర్భేదకము లనుటకు సందియములేదు. నిరపరాధులు బాముల బడుచుండ జూచి యోర్వలేక తత్కారకుల శిక్షింప ప్రేక్షకులు కొన్నివేళల క్రోధావేశులై రంగస్థలమున కురుకుటయు, ఒకరిద్దరు ఉన్నామ లగుటకూడా తటస్థించును.

కముగా పరిణమించుచు అంతువలన తోకము మాలిన్యకలిత మగును. కావున ఆర్య నాటక కర్తలు హత్యలు విసర్జించిరి. యూరపు దేశమందలి వియోగాంత నాటకము*లవంటి నాటక ములు సంస్కృతమున లేవు. హిందూధర్మాదర్శములకు పవిత్రము లగుటచే అవి మన సాహిత్యాదర్శమునకు ప్రతికూలములు. అట్టివి మన దేశమున పుట్టకుండటనల్ల వాటియన రములు మనల దాపరించలేదు.

¶

యూరోపీయ వియోగాంతనాటకములఉత్పత్తి, వాటి ప్రకృతి.

మనసంస్కృతనాటకసాహిత్యమందలి ఉచ్చాదర్శము లన్నియు మన ధర్మానుసారము. అనుమోదనీయములు. అవి గునహృన్భావములతోడను సుదుచులతోడనూ చక్కగా మేళవింపబడును. యూరోపీయ సాహిత్యమున నిట్టివి మృగ్యము లు. సాహిత్యాదర్శణమున నుదహరించిన నిషిద్ధకార్యమాలను బట్టి మననాటకాదర్శము స్పష్టము కాగలను.

యూరపుఖండమున ప్రప్రథమమున గ్రీకు దేశమందు

* ఇట వియోగాంతశబ్దము Tragedy అనుశబ్దమునకు పర్యాయపద ముగా వాడబడినది, కాని రెండునొకటికావు. వియోగము అనేకవిధముల ఘట్టిల్లవచ్చును, Tragedy వాటిలోనొక భంగి. ఉత్తరరామచరితము వియోగాంతమే కాని Tragedy కాదు Tragedy యందలి వియోగము కొట్లాట రక్తపాతము లేక కాబోదు. ఇవిలేకపోయినా నాటకము వియోగాంతము కావచ్చును కదా; అయినను ఈరెండుశబ్దములు సమానార్థమున వ్యవహరింపబడటంబడుటచేత ఈగ్రంథమునకూడ అవిపర్యాయపదములు గానే వాడబడినవి.

నాటకములు వెలువడినవి. ఆకూదర్శములనే ఇతర దేశస్థులు తమ దుఱుల ననశరించి షణ్ణర్తనములుచేసి వారివారి ధర్మముల కనుకూలించుకొనిరి. అవి మన ధర్మాదర్శములకు సరిరావు. వాటియందు కూడా మచ్చివైచిత్ర్యము పొడగట్టుచున్నను తద్రుచులు మనధర్మాదర్శములకు బహిర్భూతములగుట మనసాహిత్యా దర్శములందు కానరావు. ఆజాతములు రుధిరప్రియములు సహజకఠినములు నగుటచే వారి నాటకములు తదనుగుణముగా నుంటవి.

గ్రీసు దేశేశహాసము చదివిపోవారికి స్పార్టానగరనియు మము లెంతనిష్ఠురములో తెలుసును. ఏధెన్నపురవాసులు గొప్పగొప్ప నాగరికులయెడ నిర్దమ జూపుచుండిరి—పరమ ధార్మికుడగు సోక్రటీసుకు విషమిచ్చి చంపిరి. ఆదృశ్యము వారి కెంత ఆనందదాయక మాయెనో! ఊమాగుణము మచ్చున కైన వారియందు లేకుండెను. తద్దేశీయనియమము లమితనిర్దయాపూరితములు. అట్టి పరిస్థితులలో వ్రాయబడిన నాటకములు వియోగాంతములు కాకున్న వారికి రుచించునా? లోకులయం దట్టి నిర్దమత్వము నిర్దయయు ప్రబలుచుండే కాలమున వియోగాంతనాటకములు ఉత్పన్నము లగుట వింతకాదు.

ఇక నీనాటకము లనుకరించిన వారిస్వభావము లెట్లుండెనో కొంచెము విచారితము. చాలాకాలము క్రిందట యూరపుఖండమున వేండలు లనీ (Vandals) గాఢులు

(Goths) నియూ బర్బరజాతులవారు నివసించుచుండిరి. వారమిత నిర్దయాస్వాంతులు. అట్టివారిరక్తము ఆధునిక ఐరోపీయజాతులరక్తనాడులలో నిప్పటికీ ప్రవహిస్తూంది. క్వారకర్మములయెడ ప్రసన్నతవహించుట ఇప్పటికిని కొన్ని ఐరోపీయజాతులవారికి సహజము. స్వార్టనల నిర్దయాచరణములు రోమీయుల గోలీషియమ్ పోట్లాటలు (Gladiatorial fights) నిందుకు ప్రమాణములు.

మధ్యకాలీ (Middle Ages) నేతిహాసములుకూడా భయంకరరక్తపాతముచే నిండియున్నవి. మతయుద్ధములు* (Crusades) మతాంతహత్యలు * (Inquisition) ను విన్న ఒళ్ళు గగురుపోడుచును. యూదుల (Jews) మూలముట్టుగా నాశనముచేయు ప్రవృత్తి, భూతవైద్యులకు సోదె గాండ్రకు సత్యాన్వేషణపరులకు శాస్త్రజ్ఞులకు ఐరోపీయులు విధించిన మరణశిక్షలూ ఇంకొకజాతినారియందు కానరావు. ఇంతయేల? ఐర్లాండువృత్తాంతము, ఆంగ్లేయులు, ఫ్రెంచివారు, స్కాటులను కావించిన అన్యోన్యరక్తప్రవాహము

* Crusades అనునవి క్రైస్తవులకు మహమ్మదీయులకు జరిగిన మతయుద్ధములు క్రైస్తవుల పుణ్యభూమియగు జెరూసలేమ్ మహమ్మదీయులవశమునుండి తప్పించుటయే వీటి యుద్దేశము. యూరపుఖండమందలి ప్రతిదేశస్థులు(నింను పోరాడి మడియు చుండిరి.

* (Inquisition) అనునది క్రైస్తవులయందలి శాఖలలో అన్యోన్యము కలుగుచుండిన హత్యలు. ఇవి అతిభయంకరములు, హృదయదారకములు.

లును ప్రబల మైనసాక్ష్యము నిచ్చును. అమెరికాఖండము నాక్రమించుకొన్నప్పుడు స్పెయినుదేశీయు లెంతసీచముగా ప్రవర్తించిరి? ఇవన్నీ పరిశీలించినచో యూరోపీయజాతుల పరిస్థితులు క్రూరోపకరణములచే సంఘటిత మైనవని స్పష్టమగును. అట్టియెడ కోమలప్రపృత్తులు వారి హృదయములందుద్భవించు తెట్లు? క్రైస్తవధర్మ మున్నతమైనదే కాని యూరపుఖండమందు అది నిష్ఫల మాయెను, తత్ఫలండానుల క్రూరత డిందు పరిచి సరళప్రవృత్తుల నాటలేక పోయింది.

'What is bread in the bone cannot come out of the flesh'

“శల్యగతమైన నైజంబు చలితమగునె?”

యూరోపీయ జాతులయందు ప్రకృతిమూలక మైన యీదోషము వారి యితిహాసములనే కాక సాహిత్యమును కూడ కలుషిత మొనర్చింది.

వియోగాంతనాటకములు చెడివిన ఫలము.

క్రూరప్రకృతులు రక్తప్రియులు నగు యూరోపీయులు గ్రీకువారి వియోగాంతనాటకముల నమితాదరముతో అనుమోదించి అనుకరించిరి. వారి ప్రకృతులకూ రుచులకు తగిన వాటిని వా రామోదించుట అబ్బురమా? వీరి మూలమున ఆంగ్లేయ సాహిత్యమున ఆనాటకములు ప్రవేశించెను. అవి వారి కమితానగదదాయకములగుట నిస్తుల ప్రతిభావంతుడగు షేక్స్పియరు కూడా ఆయానందపార్థి నోలలాడుచు, వాటి

యందలి ఆదరముహిమచే దోషమును పెకలింపజాలక తన రచనాచాతురి నందే ఓతప్రోతము కావించెను. అతని వియోగాంతనాటకములు జనసశీకరణ సామర్థ్యమును సంపాదించి ప్రపంచమున అనుపమగ్రంథము లని కొనియాడబడు చున్నవి. అందఱూ ఆమహామహుని ప్రతిభాప్రసూతనాటక రాజము లనే బంగారుకత్తితో గొంతుక కోసుకొన నుద్యమించిరి. ఇప్పటికీ మనలో ననేకులు షేక్స్పియరువంటి కవిసార్వభౌముడు వాటిని రచించె ననుభక్త్యావేశమున తత్ప్రయోముఖవిషకుంభములయందలి అమృతమును మనసార గ్రోలుచున్నారు. సాహిత్యము సర్వగుణసంపన్నముగనూ, తత్కళాభాయుతముగనూ, అసంతమాధుర్యకలితముగనూ, కావించిన కాలిదాసు కావ్యములు మనవారి కిప్పుడు రుచించుట లేదు, భవభూతి రచించిన అనఘముగు ఉత్తరరామచరితము ఎక్కడో పాతర వడినది, వ్యాసవాల్మీకిరచితము లగు మహాకావ్యములకు వ్యాప్తియే లేదు. అంగ్లవిద్య సభ్యులనువారి కాంగ్లకవిత రుచించుట ఆశ్చర్యమా! షేక్స్పియరు నాటకసమాలోచకులే (Critics) మనకు పథప్రదర్శకు లగుచున్నారు. మన రుచులు వారిపాల బడినవి. విన్నన్న చెప్పినదే వేదము. వారి రుచులే సభ్యములు, వారి అభిప్రాయములే ప్రశస్తిసనీయములు, వారి ఆదర్శములే మన కాదరణీయము లగుటచేత మన జాతీయసుకుమారరుచులు జర్జరితములై అత్యుత్కృష్టాదర్శము లనుగంటు చున్నవి, వాటియందు మనకు గౌరవము క్రమ

ముగా తగ్గు చున్నది. ఆంగ్లసాహిత్యమే ఉత్కృష్టసాహిత్యమనియు, ఆంగ్లకవులే ఉత్తమకవు లనియు, వియోగాంతనాటకములే ప్రశంసాహాములు, పఠనీయగ్రంథము లనీ దృఢవిశ్వాసము మనవారి మానసముల నాటుకొనుచున్నది.

మనవారిప్పుడు తరుచుగా షేక్స్పియరు రచించిన ఉత్తమవియోగాంతనాటక చతుష్టయము నాడుచున్నారు. కవులు మన దేశభాషలలో వియోగాంతనాటకములను వ్రాయ మొదలుపెట్టుచున్నాడు, అస్త్రశస్త్రములను ఇతర ప్రాణాపాయసాధనములను రంగస్థలమున ఘోషించి అనాథలను అమాముకులను నకుకును రక్తపాతమునకు ప్రచారము కల్పించుటే సభ్యత అని యెంచు చున్నారు. అందుచే రంగస్థలములయందు రక్తపిసాస నానాటికి హెచ్చుచున్నది. ఇది ఇంతతో నాగునో, లేక బయటికికూడ దుముకునో విచారణీయము.

అట్లగుటయే సంభవమని స్ఫురించుచున్నది. ఆంగ్ల సాహిత్యమున ఏనాటకము గాని, నవలగాని, కావ్యము గాని కథ గాని చదువగా చదువగా వియోగాంతకార్యములు మనచిత్తముల నాకర్షించును. ప్రతికల్పనమునా రక్తము ప్రవహించు చుండుటయే యుక్తమని తోచుచుండును. ఎప్పుడూ చిత్త మక్కడే జొత్తిలి యుండడముచేత రక్త మన్న కోత పోవును, పాపభీతి తొలగును; బలవీగులే మనమానసముల

నెలకొని యుందురు, రక్తపాతమును పృథులముగా నొనర్చు వారే గౌరవమునకు పాత్రు లగుదురు. మన కాదర్శనూపులు వారే అగుటవల్ల మనముకూడా వారి ననుకరింపవలయునను జౌత్సుక్యము జనించి, కలహము, రక్తపాతము, విజయము అను మార్గత్రయముందే పోరుష మాన్నదనే భావన కలుగును, రక్తపాతమున వెగటు పోయి అనురక్తి జనించును. “కొత్త వింత, పాత రోత” అను సామెతప్రకారము ఈ మార్గమే గౌరవనీయ మని యెంచబడును. ప్రాచీ క్రమముగా ప్రతీచి అగును.

ఇంకొక విశేషము—పాశ్చాత్యులయం దిష్టాడిష్టాడు రక్తానురక్తి శిథిలమగుచున్నది—ప్రతీచి ప్రాచ్యాదర్శముల గౌరవించుచున్నప్పుడు మనవారియందలి రుచివిప్లవము విపరీతము గానే కనబడు చున్నది.

ఆర్యసాహిత్యమందలి వియోగాంతము రక్తపాతశూన్యము.

ఆర్యసాహిత్యమున వియోగాంతఘటనాసంచయము లేకపోలేదు, కాని అందు రక్తపాతము శూన్యము. యూరపునందలి వియోగాంతనాటకముల రెండవ ప్రధానగుణమైన కరుణారసము ఆర్యసాహిత్యమున గానవచ్చు చున్నది. షేక్స్పియరు కచించిన డెస్ డెమోనా పాత్రము చూచి ఎంత వ్యధ చెందెదమో సీత, దమయంతి, ద్రౌపది, శకుంతల, మహాశ్వేత మొనలగు పాత్రముల చూచిన అంతకన్న నెక్కువ వ్యధకు భౌజనుల మగుదుము; ఐనను డెస్ డెమోనా

వలె వా రెవరును వధింపబడ లేదు. వాల్మీకి అతి సుందర దృశ్యకల్పనమున నీతను అంతర్ధాన మొనర్చెను. సరళస్వభావ పాపవిదూరయు అగు డెస్ డె మోనా నిష్ఠురరూపమున నిహతయై స్వర్గముచే, నీత వాల్మీకికల్పితవిమానానాహ యై, ఆనందధ్వనులు చెలగుచూ పుష్పవృష్టి గుణియు చుండ స్వర్గారోహణ మొనర్చెను. కాని జన్మదుఃఖిని మగు నీతా లలామదుఃఖము మనహృదయమున పాదుకొని ఆమెయెడ నిరంతర సానుభూతి పుట్టించు చున్నది.

నీతదుఃఖము చూచి గుండె లవిసి ప్రళోకుట్టమున వాల్మీకితో కన్నీరోడ్చి, ఆమె పూత చరిత అని కల్పించి, తచ్చీల మాహాత్మ్యము మన హృదయముల నుద్బోధింప తత్సుగుణపుంజమున పక్షపాతము జనించి, అశోకవనమున ఆమె సజీవ యై యుండుట ఎరిగి సరమత్రిజటలతో సంత సించి, వచవాస మామె సల్పునెడ లక్ష్మణునితో విలపించి ఆమె జగన్మోహనమూర్తి మన మనోమందిరముల నెల్ల కాలము అచ్చొత్తి యుండుటచే ఆమె గుణములనే ప్రశం సిస్తూ సదా జపించు చుండుము

ఈ విషయమున వ్యాసవాల్మీకులతో షేక్స్పియగు సరి రాడు. అతని కవితయందు మఱపురాని గుణము లనేకము లున్నవి. అతడు మహాకవి, కాని శోకరసమును గూర్చి చర్చించునపుడున, సంతాపము స్థాయిభావముగా నుండ దగు పట్టులయందున్నా కవిత్యచుమాట తలప సనిలేదు.

ఇది కనస్కూర్తికవిషయము; కవిత్వము ప్రత్యేకవిషయము.

సీతవిషయమున చెప్పిన దంతయు దమయంతియెడ కూడ వర్తించును. నిరంతరదుఃఖాకాంతలగుటచే వారి పతి భక్తి పరనుపవిత్ర మయ్యెను. చిరదుఃఖభాజనములు కావుననే వారు మానవహృదయముల బట్టుకొని యుందురు. నిహతులు కాకున్నా వారి వియోగదశ దుర్నిరీక్ష్యములు చిరసంతాప కారి యగుటచే వారిని చూచి జాలిపడనివా రుండరు. హత్య లేకయే సంతాపమూ శోకమూ స్థాయీభావ మొందు చున్నవి.

హత్యయందు బీభత్స సంచారము.

డెస్ డెమోనా యెడ జాలిపుట్టినా? ఆమెనుచూడ గుండె లవియవా? ఆహా! తప్పక అట్లేజరుగును; కాని ఈ హత్యాకాండమున నుదయించిన అశ్రుధారలకును సీతావియోగమున ప్రభవించిన కన్నీటికాలువలకున్నా సామ్యమే లేదు. దీనిగూర్చి ప్రత్యేక చర్చ చేదాము.

షేక్స్పియరు నాటకాలియందు ఇమోజ్, డెస్ డెమోనావంటి ప్రేమపూరితలూ పతివ్రతలూ అరుదుగా నున్నారు. డెస్ డెమోనా ప్రేమ జూలియట్ ప్రేమవలె హృదయోన్మాది కాక అత్యంత గంభీరము, హృదయపూరితము, శాంతమైనా అది యుగ్రము ప్రబలము నగును—దాని యుద్రేకమున కళ్లు పొరలు కప్పవు; దానిచే నలంకృతయై డెస్ డెమోనా స్వీయ హృన్మాధుర్యప్రభావమున అందరిమన

ములు నలరించును. అట్టి దొండపండును కాకి ముక్కున గట్టి ఒడ్డెలో చరితమునకు మహాత్వము తేవలెనని పత్నిఘాత యను కుచక్రమును కవి పన్నెను. పాఠకులు ప్రేక్షకులును ఆ కుచక్రమ న దగిలి హత్యావ్యాపారమున మగ్నులవుదురు. సిస్కారణముగా నిర్దయుడగు మోరకుడామెను బలవన్మరణముపాలు జేసెను. ఈవ్యాపారమెంత బీభత్సమో యోచించండి. కవి ఆమెను సృజించిన దట్లు చంపించుటకేనా? ఇట్టి హత్యాకాండమును చూడంజూడ కన్నులు నీరుగ్రమ్మవా? కాయమెల్ల క్రోధవశమున కంపింపదా? డెస్ డెమోనా వధానంతరము ఎమిలియా వధింపబడునప్పుడు ఆక త్తి మనగుండె లోపొడిచి నట్లగును. ఎంత భయూసకము! ఏమి బీభత్సము!

వియోగాంతమా, క సాయికొట్టమా?

షేక్స్పియర్ రచించిన మేక్ బెత్ నాటకమున ఇంత కన్న బీభత్సమెక్కువ. అది హత్యతో ప్రారంభించి హత్యతో బెరిగి హత్యతోడనే ముగియును. మొదట డంకన్, సడుమ బాంకో, ఊదిని మేక్ బెత్ హతులగుదురు. నాటకమంతా కసాయిఖానా! అందును రాణీమేక్ బెత్ వచ్చి “నాచేతి రక్తము వీడునదికాద”ని చెప్పినప్పటినుండి రక్తవృష్టి అతిశయించును. ఇట్టియెడ అక్కడక్కడ అరుతాప తుషారము ప్రారంభించును కాని కాలుచున్న యింటిని కన్నీటితోనార్పతరమా? ఆవీచికలు హత్యాకాండ జనితపుష్పంబు రక్తప్రవాహమున నెచటికో కొట్టుకొని పోవును. బిందెను విషమున నొక పాల చుక్క!

దాదాణనుగు హత్యాపరంపరను అనుతాపము మగుగుపరచ గలదా? కొత్తనీగు సాతనీటిని గొనిపోవునట్లు రక్తప్రవాహ సంసర్గమున అనుతాపబాష్పస్రవంతి కలకబారి హత్యకాండమున కే అంతగౌరవము: నాపాపించును. అంతట వ్యాపించి యున్నది హత్య, ఆచ్ఛటచ్ఛటపొడచూపునది అనుతాపము; ఇది అంతరించుట అబ్బురముకాదు. మానవ హృదయముల మచ్చికచేయుటకు హత్యాకాండము పెట్టు మచ్చుమందు ఆ యనుతాపము!

షేక్స్పియరు ప్రసిద్ధ నాటకములందెల్ల బీభత్సజనక మగు నీహత్యావ్యాపారము ఆవిర్భవించియే యుంది. హేమెలెట్ నాటకమున తుదియంకము కసాయి కొట్టమే. రిచర్డ్ నాటకములు, జాన్, లియర్, కొరియొలేనస్ ప్రభృతులన్నీ రక్తాక్తాంతములు. జూలియస్ సీజర్ నందలి (Beware the ides of March) అను హెచ్చరిక సీజరు మరణాంతరమున గుండె దిగులువెట్టును. ఈనాటకములందు కరుణరస మేదీ? మేక్ బెత్ పేగు విన్నశోడనే ఇప్పటకీ ఒళ్ళు జలదరించునే! మూడవ రిచర్డ్ నాటకమందు కోత ముమ్మరించును. అది చదివినా రంగస్థలమున చూచినా ఇక వియోగాంతములజోలికే పోరా కనిపించును.

రక్తపాతము, విదేశీయ గుచులు.

ఖడ్గవ్యాపారము షేక్స్పియరు వియోగాంతము లందే కాక ఆతని సంయోగాంతముల (Comedy) యందుకూడా

కాన్పించును, “వెనిసువ ర్తకుడు”(Merchant of Venice) నాటకముందు కత్తిపోటుచేతనే కసియు గౌరవమూ కడతేఱు చుండును. నాటకములు కసాయిఖానాలు చేయుట పాశ్చాత్యుల సనాతన ధర్మమా? అట్లనరాదు. యూరపునందు కూడ శిష్టానుసారము అట్టిపని జుగుప్పాహార్ముకాని ప్రశంసనీయుముకాదు. సురుచిసంపన్నుడూ సుప్రసిద్ధుడునగు Addison అను విమర్శకుని అభిప్రాయము వినండి:—

Among all our methods of moving pity or terror, there is none so absurd and barbarous, and which more exposes us to the contempt and ridicule of our neighbours, than that dreadful butchering of one another, which is so frequent upon the English stage. To delight in seeing men stabbed, poisoned, racked, or impaled, is certainly the sign of a cruel temper; and as this is often practised before the British audience, several French critics, who think these are grateful spectacles to us, take occasion from them to represent us as a people that delight in blood. It is indeed very odd to see our stage strewed with carcasses in the last scenes of a tragedy, and to see in the wardrobe of the play-house several daggers, poniards, wheels, bowls for poison and many of the instruments of death.”

కరుణయు భయమును కల్పింపవలెనన్న మన కనేక సాధనము లున్నవి. అందు భయానకహత్యాకాండ మొకటి. దానిని మన (ఆంగ్లేయ) రంగస్థలమున తరుచుగా ప్రదర్శించుచున్నారా, కాని అది కడునిష్ఠురము, అసభ్యము. దాని మూలమున ఇరుగు పొరుగు జాతులవారిచే మనము ఘృణితులమై

పరిహాసాస్పమల మగుచున్నాము. భీషణమగు మానవ హత్య, విషప్రయోగము, కాకావరోధము, త్వగ్విదారణము మొదలగు దృశ్యముల జూచి సంతసించుట క్రూరప్రకృతి ధర్మము. వాటిని ఆంగ్లప్రేక్షకుల ఎదుట కన్పరచుటచే కొండరు పరాసువిమర్శకులు మన వినోదము లిట్టివని యెంచి మనల రక్షప్రియులనీ క్రూరకర్మానిష్ఠులనీ గేలినేయుదురు. వియోగాంతనాటకము ముగియుసరికి రంగస్థలమున పీఠుగుల పెంట, నేషధ్యమున కత్తులు, కతారులు, బాకులు, పిస్తోలులు, విషపాత్రలు ఇతర ప్రాణాపహరణోపకరణములును జూచుట రోతగా నుండును.”

రంగస్థలమున రక్తపాతము హేయమనియు, అసభ్యమనియు ఆంగ్లవిమర్శకులే వాక్కుచ్చుచున్నారు, కావున హత్యాకాండము ఆనందజనకము కాదనే వాఁ మతము. నాటకము నవరసాశ్రయము; వియోగాంతనాటకము కరుణ భయానకముల నెక్కువగా నుపయోగించును. భయానక రసపరిణామము హత్యయు రక్తపాతము కానక్కరలేదు; రసస్ఫూర్తి కలుగుటకు రస మానందదాయకము కావద్దా? ఆనంద జనకము కానిచో రసము స్ఫూర్తిచెందడ మెట్లు? తళతళ లాడుచున్న కత్తిలి తనువున గుచ్చుటచూచి తనీయు వారుందురా? దానివలన జుగుప్స ఆవహిల్లునా? లేక సంతసముదయించునా? హత్యాపరంపర అమర్చిచచో భయానక రసమునకు భంగము వాటిల్లును. నాటకమును కసాయిఖానాగా

నొనర్చుట వలన రసము పరిపక్వము కాబోదు. అట్టినాటక కవిత హానికరము రసభంగజనకమునై దోషదూషితమగును. కసాయి కర్మ కవిత కాదు. (Butchery is not poetry.)

షేక్స్పియగు నాటకములందు కవిత తేదనరాదు. హత్యచేయకున్న కరుణరసస్ఫూర్తి కాచేరదా? అట్లు చేయనేరని కవులు విభావాది అంగములచే రసపరిపాకము రచింపనేరనివా రన్నమాట. వా రారసము జోలికి పోకుండుటయే శ్రేయము. హత్య నైసర్గికముగా జుగుప్సాజనకము. దానికి కేదీ జోడింపనక్కరలేదు. హత్యయెడ వెగటుపుట్టించడానికి నాట్యసాహిత్యమున దాని నెలకొల్పి యత్నించినచో ఫలము వికటించును. ఒక్కొక్కతరి చాలా హత్యలు జరుగును. యుద్ధములమాట యటుంచి రాజ్యలోభమున ఔరంగజేబానర్చిన హత్యల స్మరింపుడు. ఒఢెగో వంటివా రెంద దున్నారు? కవియే ఆతని పెద్దజేసి అస్వాభావికవ్యక్తిగ నొన రించెను. మానవుడు అందు నభిజాతుడగు వీరుడు అంతటి వెంగలివితృగునా? ఇది సంశయాస్పదమే. జాన్ నాటకమున హ్యూబర్టు మండుచున్న లోహశలాకను తెచ్చి ఆర్తు కన్నుల కాల్చుట కుద్యమింపిన తోడనే జుగుప్స పుట్టును. కన్ను లట్లు పోకుండుట మేలయ్యె. ఆనిష్ఠురకర్మ నోరువలేక పాప మా రాజపుత్రుడు కారాగారకుడ్యమునుండి దుమికి కాలధర్మము నొందెను. అట్టి ఆత్మహత్య మానవహృదయ ముల వేధింపదా? ఆబీభత్స దృశ్యములగు ఫలమేమి? రాజ్య

లోభము గహర్వ్యాపాపమని చిత్రించుటకే కదా అవి యవతరించెను. అట్లు పాపగహర్వ్యాలగు వారెందఱుందురు? అట్టి రాజ్యలోభము నరికట్ట జాలువా నెవడు? అట్టి అసాధారణ వ్యక్తుల చరిత మందరికళ్ళయెదుట కట్టుటవల్ల ప్రయోజనమేమి? నాటక మితిహాసమా? ఇతిహాససాభాగ్యము ఇతిహాసమున నుండనీ, నాటకములలో దానిని దూర్చడమెందుకు?

హత్యలేకుండానే వియోగాంతముల రచించిన పట్టుల పేక్స్పియను తప్పక ప్రశంసాహులుడు. అతని నాటకములలో కొన్ని వియోగాంతములయ్యూ సంయోగాంతములనే వాడబడుచున్నవి. కాని వాటిని వియోగాంతములుగా గణించుటయే శ్రేయము. ఇమోజిన్ సీతాదసు మంతులవలె ఘోర కష్టములపాలు కాలేదు, అందుచే వారితో సమగౌరవమునకు పాత్రము కాజాలదు. సింబెలీన్ నాటకము వియోగాంతమై ఇమోజిన్ లియోనిటసులుకు సమాగమము ప్రాప్తించినా, ఆమెను జూచి యందఱు క్షోభచెంది యుందురు. సీతా రాములకు సమాగమము లేనందుచేతనే వారి వననాసమూ వియోగమూ అధిక కరుణాస్ఫూర్తములయ్యెను. సీత పుట్టిలు చేరినచో ఆమెయెడ ఇప్పటి జాలిపుట్టునా? ఆమె వనవాసము కావ్యమందలి కరుణను కడ్డముట్ట జేసింది. ఆరసము స్థాయి భావము నొందుటచేతనే ఉత్తర రామచరిత్రకు విశిష్ట గౌరవము ప్రాప్తించింది. ఛాయాంకమున నిది ప్రకటితమగును. వియో

గముచేత కరుణ జనించును; హత్యావళిచేతనో, బీభత్స ముత్పన్నమై కరుణను కమర్చును. డెస్ డెమోనా తలపునకు రాగానే జాలిపుట్టును గాని, ఆమెహత్య తలంచినతోడనే వెగటు పుట్టి కరుణారసమునకు భంగము కలుగును.

హోరెస్ (Horace) ను గ్రీకు విమర్శకుడు “రంగస్థల మందు ప్రకాశముగా హత్యాదికముల ప్రదర్శించుట తప్ప! గాని అప్రకాశముగా కన్పటించిన దోషముండదని” వచించెను. ఇది “గుడ్డిలోమెల్ల” అని యెంచరాదు. హత్య అను మాట వినగానే మనసులో దడబుట్టును. గొప్పగొప్ప పట్టణములలో జరిగెడు హత్యల నందరము కళ్ళతో చూచినామా? వినకలిమాత్రమున నవి కండ్లకు గట్టినట్లు తోచవా? కల్పనా మాత్రముననే ఆదృశ్యములు ప్రత్యక్షములుకావా? బాల హత్య, స్త్రీహత్య, స్వామిహత్య, పితృహత్య, మాతృహత్య అన్న మాటలు వినగానే ఒళ్ళు జలదరించి ఆహత్యా కాండము మనయెదుట జరుగునట్లుండును-కావున హత్య అన్న మాటయే నాటకములనుండి బహిష్కరించుట మేలు; అదిప్రత్యక్షమైనను పరోక్షమైనను రసభంగము కాకతీరదు. అందున్నా అనాధల, అమాయికుల, సద్గుణశీలుర హత్యల మాట చెప్పవలయునా? గ్రీకు సాహిత్య మీముప్పుడు సృజింప ఇతర ఐరోపీయ సాహిత్యములు దానికి దోహద మొనర్చినవి; ఆ విషవృక్ష ఫలములన్నియు కురుచి భరితములు, జన సామాన్యమందలి నుగుచు లందు చేరజాలవు; ఆ ఫలములు

దోషకలితములని యెరిగియు భారతీయకవులు వాటినే ఆర గించుచూ తమసాహిత్యము పేరుప్రతిష్ఠల విడనాడదగునా? ఇతర సాహిత్యముల ననుకరింపవచ్చును, కాని తద్దోషముల సరిహరింపవలదా? ఆర్యసాహిత్యము చూడండి-దానియం దిట్టి దోషము కానరాదే! స్వదేశీయమైన అనర్థ రత్న భాండారమును అధఃకరించి అవలక్షణ రేఖాసమన్వితములగు విదేశీయమణులవిడంబింపనేల! తన్నూలమున మన సాహిత్యమునకు ఇంటావంటాతేని దోష మావహింప జేయనేల;

వియోగాంత నాటకముల దుష్పరిణామము.

ఆంగ్లవిద్యాభ్యాసకుల మనముల నలరించు కవి షేక్స్పియర్. అతని నాటకములలో వియోగాంతములే మిన్నలు, వాటిని చదివిన జనసంఖ్య తక్కిన నాటకములకు లభింపదు-కళాశాలలలో నున్నపుడే యువకుల గుచులు వాటిచే కలుషితములగును. పరీక్షలలో కడతేరని విద్యార్థుల దృష్టి సాధారణముగా ఆత్మహత్య దెసకు బోవును. కాల క్రమమున దానియెడ వెగటు తగ్గుటచే అది పాపమునే తోచదు. షేక్స్పియరు గ్రంథములయందు ఆత్మహత్య మహాపాప మని ఎచ్చటను విశదముగా వివరింపబడలేదు, సరేకదా అది గౌరవదాయకమనియే ప్రశంసింపబడియెను. * భగ్నకృషులు

* కొన్నిచోట్ల ఆత్మహత్య ఆచరింపగూడదని లేకపోలేదు, అది మాటవరుస కన్న దేకాని సేనామంది ఆత్మగౌరవము నిలువబెట్టుటకు ఆత్మహత్య అవలీల కావించినారు.

కావింపవలసినది ఆత్మహత్యయని ఆనాటకములు దృష్టాంతీ కరించును. ఇది కన్నవారికీ విన్నవాళ్ళకూ అత్మహత్యయం దాదరము కల్గుట ఆశ్చర్యముకాదు. ఆత్మహత్య అనహామని ఆర్యసాహిత్యము పలుమా రుపదేశించును. ఇట్టి సంప్రదాయమునకు విపరీతములు ప్రతికూలములు నగు బోధన లాంగ్లసాహిత్యమందు కలవని నానమ్మకము.

ఆంగ్లసాహిత్యమందలి పక్షపాతము.

ఆంగ్ల సాహిత్యమందలి అభిమానముచే అది చెడ్డదన్న మాట మనవారు పెడచెవిని పెట్టుచున్నారు. నింద్యమగు దానిని నిందిస్తే సైపజాలక, అట్టి నింద్యవిషయములు ఆర్య సాహిత్యమున నేమూలనైనా ఉన్న వేమో అని ప్రయాసపడి వెదకుతారు. మన సాహిత్యమునం దట్టి దోషము లున్నవను కొన్నా, అంతమాత్రమున ఆంగ్లసాహిత్యమందలి ఆదోషములు పరిహరింపబడునా? తనకంటిలో పువ్వున్నవాడు ఎదుటి వాని కంటిలోని కాయనుచూపినంతనే తనలోపమునుండి తప్పుకొనజాలునా? హలధరునియందు దోషము నెంచినంత మాత్రాన జలధరుని యందలిదోషము తగ్గునా? “వెనిసు వర్తకుడను” నాటకములోని ఘరికావ్యాపారము దోషకలిత మున్నతోడనే మహాశయు డొకడు రామాయణములోని అగ్నిప్రవేశము దోషముకాదా అని ఆక్షేపించెను. అగ్ని పరీక్ష కేవలపరీక్షయే- ఆయగ్నిచ్చటల సీత భస్మీభూత కాతేదు. ఏనాటకమందైన నాయకుడోనాయికో నిప్పులోబడి

నీరయితే, అట్టి పరీక్ష భయప్రదమై పై నుదహరించిన ఛురికా వ్యవహారము వలె బీభత్సావహముగ నుండి యుండును. భారతమున లాక్షోగృహ దహనము లేదా అని యడుగవచ్చును. ఉంది, కాని అదిప్రహసన ప్రాయము- ఖాండవదహనముంది, కాని అది రాజ్యమున శాంతి నెలకొల్పుటకు నిర్మింప బడింది. ఇందేదీ నాటకమందు కానరాదు. శ్రవ్యకావ్యములలో నిట్టివ్రండుట దోషము కాదు. పురాణోపాసములలో ఎన్నియో అద్భుత వ్యాపారములు కల్పింపబడియుండును. ఇది సాహిత్యమునకు లోపము కాదు. నాటకములయం దవి ఉండగూడదు.

నాటక పర్యవసానము—

ఆంగ్ల సాహిత్యమందలి హత్యాకాండము సమర్థింపబూని అవి స్వాభావికములని వాదించేవారు సీతాస్వర్గారోహణము అస్వాభావికమనియు అద్భుతమనియు ఎట్లువాదింతురో? వియోగాంత నాటకము లందలి ఘోరహత్యాకాండమును కన్నులార జూచి యూరకుండుట స్వాభావికమని అనలేము. మనుష్యులయందు పాపము స్వాభావికమే, కాని యిట్టి హత్యాకాండము ఎట్టిపాపశైలశిఖరమును కూడా ముంచును. హత్యకన్న నీచతరమును గహణ్యము నగు పాపమింకొకటి కలదా? ఇట్టి అస్వాభావికవ్యాపారముల నాటకములలో జొన్నుటకు ఆవశ్యకత యేమి? నాటకకళాకాశలమందమా? సీతాస్వర్గారోహణము, పాతాళ ప్రవేశము

శ్రీరాముడు సరయునదిలో నంతర్ధానమగుట, పాండవులు హిమాలయమున నంతరించుట మొదలగు కల్పనల మూలమున ఆర్యకవులు హత్యల బహిష్కరించిరి. హత్యలవలన పాత్రములు అంత మొందించుట కంటె యీతెరగున వాటి నపసరింపజేయుట నూరుమడుగులు మేలుగదా? హత్యలచేత పాత్రాపసరణము చేయుటే నాటకకౌశలమా? ఉపోయాంతర మేమీ కానరాదా? ఆర్యసాహిత్యమందలి స్వర్గారోహణాదులు కల్పించుటా కౌశలమే. “నుధురేణ సమాపయేత్” అను కావ్యసూత్రము ననుసరించి అట్టికల్పన చేయబడెను. హత్యాసంచయముతోనే గ్రంథసమాప్తియైతే పరిణామము బీభత్సము కాకతీరదు. అట్టిపర్యవసాన మతినింద్యము కావుననే ఆర్యకవులు దానిని వర్జించినారు.

“హత్యాకాండ మంతటా రాదు, ఆవశ్యకమగు చోటనే అవతరించును. డెస్ డెమోనాహత్య అవశ్యంభావి వ్యాపారము, ఒకెలో కథాంతర్గతము, అదిలేకున్న ఆతని పాత్ర పోషింపబడదు. ఘటనాక్రమమున ఆనాటక మట్లే పరిణమించవలయున”ని కొందరి అభిప్రాయము. తథాస్తు, శాని ఇది “విషయనిర్వాచన” మను దోషమని యెంచనగును. ఘటనాచక్రమును పరిపర్తనము చేయనేరని కవిప్రతిభ ప్రశంసనీయముకాదు. షేక్స్పియరు ప్రతిభ అట్టిదనుట సాహసమందురా? ఆతనిప్రతిభ ఇట్లు మొక్కపోవుటకు ఆతని రుచి దోషమే హేతువు. హత్యాకాండము ఆనందదాయకముని

యెంచే రుచి నురుచి కానేరదు. కృష్ణకాయనొకని నిర్దయుని గనూ పామరునిగనూ చిత్రించి శ్వేతముఖుడు పరమా నంద భరితుడాయెను. ఇందు షేక్స్పియ రొక్కడే దోషి కాడు, ఆతని సమకాలీనులందరూ అట్టి రసికులే. ఇప్పటికినీ అట్టి రోచకులు మనలో లేకపోలేదు. ఈగుచి గిట్టని వారప్పుడూ ఉండియుందురు, కాని వారిమాటల పాటించు వారెవరు? ప్రతిభావంతులు పరోపదేశమును పాటించురా?

ఆర్యనాటకములలో వేణీసంహారమున కీ “విషయ నిర్వాచన” దోషమే పట్టింది. భీముడు “ప్రల్లదు దుస్ససేను రుధిరంబు నురంబునువ్రచ్చి త్రావు” మన్నానన్నప్పుడును, “పెళ్ళుమనన్ సుయోధనుని పెందొడలన్ గదనుగ్గుచేసి” తద్రక్తములగు చేతులతో “ఏరక్షస్సునుగాను” అంటూరంగ స్థలమున ప్రవేశించి అతడు ద్రాపదీ వేణీసంహార మొనర్చు నప్పుడున్నూ ఈదోషముండని ఒప్పుకొనవలయును.

1. తల్లడ మంద కారవశతంబును పట్టి అనిన్మధింపనా? ప్రల్లదు దుస్ససేను రుధిరంబు నురంబును వ్రచ్చిత్రావనా? పెళ్ళుమనన్ సుయోధనుని పెందొడలన్ గద నుగ్గు సేయనా?

.....

2. ఏరక్షస్సునుగాను భూతమునుగా నేలామృతేభాశ్వతి స్తారాంగంబులక్రింద దాగ? హతశేషత్మపులారా! ద్విష చ్చార్చరక్షతజాభీషి క్తతనుడన్ సంలంఘితోరు ప్రతి జార్జత్నాకరుడైన క్షత్రియుడనే శంకింప మీ కేటికిన్.

పార్శ్వనాటకసంఘములు— వారి రంగస్థలస్థితి;

పార్శ్వనాటకసంఘముల మూలమున మన దేశమున వియోగాంతనాటకముల కెక్కువప్రచారము కల్గింది. వా రా నాటకముల ప్రదర్శింప వేసవేలుప్రజ లతికతూహల మున చూచి సంతసిస్తారు. నాటకములు చదివేటప్పటికన్న రంగస్థలముల యందు చూచేటప్పుడు కురుచులు జనుల మన ములందు చక్కగా కుదురుపడతవి. మనవారిప్పటి నూతన సారస్వతోజ్ఞవనమున రచించు నాటకములయందు, నవలల యందు, అపరాధపరిశోధక కథలయందునూ విషప్రయోగ ములు, హత్యలు యధేచ్ఛముగా గుప్పుతూన్నారు. వియో గాంత నాటకము లంతగా మనలో ప్రబలలేదు. అది కొంత మేలు. వాటిప్రభావవీచిక లంతటా వీచుచుండుటచే గ్రంథ ములయందు ఆత్మహత్యలు, పరహత్యలు నవిరళముగా పరిథ విల్లుచున్నవి, వాటియెడ వెగటు తగ్గుచున్నది. ధర్మభీరుత, పాప భీతియు పాడుపడుతున్నవి. పురుషులయందేకాక స్త్రీలయందు కూడా కురుచులువ్యాపిస్తున్నవి. *నాటకదర్శన కౌతూహలము నానాటికి హెచ్చి, విదేశీయాదర్శము లాఖాలగో సాలము ఆమో దనీయము లవుటవల్ల ఇతరభాషలయందును, సాహిత్యముల యందును ప్రబలియున్న కురుచులు మనభాషలయందు

* ఇప్పు డిప్పుడు సినిమాలు ఊరి కొకటిచొప్పున వ్యాపిస్తున్నవి. వాటిలోనూ హత్యలు పరిపాటే, ఆదర్శములు అవనతములు, రుచుల నాగరకములునై ప్రేక్షకుల మనస్సులందు విషబీజములను నాటుతున్నవి.

కూడా ప్రవేశిస్తూన్నవి. ఇంటింటా పిన్నలు పెద్దలు వాటినే ప్రశంసిస్తున్నారు.

మహాభారత రామాయణములు సరివిన ఫలము.

ఆంగ్లసాహిత్య పక్షపాతులు ఆర్యసాహిత్యమున మాత్రము హత్యలు మొదలగు హానికరములగు కృత్యములు లేవా అని యందు రేమో? లేకేమి? పుష్కలముగా నున్నవి. కురుక్షేత్రసంగ్రామమున, రామరావణయుద్ధమున, ఉపపాండవుల వధయందు, శిబిక్షరదధీచుల దానములయందున్నా హత్యలు రక్తపాతములును కలవు, కాని మన దృశ్యకావ్యములం దట్టివి కానరావు. శ్రీవ్యములకూ దృశ్యములకూ ఈవిషయమున చాలాభేదమున్నది. ఇట్టిదృశ్యము లార్యదృశ్యకావ్యములలో లేకుండుటచే కురుచిప్రచార మార్యసాహిత్యానర్థమున లేదని చెప్పవచ్చును.

రామాయణ మహాభారతములు సరించుటవల్ల ఫలమత్యంత శుభావహము. ప్రకృతమున మనసంఘమున ప్రబలియున్న ధర్మప్రభావము ఈ గ్రంథములు చదువుటవలన కలిగిందని నిశ్చయించవచ్చును. ఈ రెండ్రగ్రంథముల జీవరూపమగు ధర్మతేజము ధర్మబలమున్నా మనసంఘమునకు మూలాధారములై బరగుచున్నవి. దానవీరులు పుత్త్రీబలినొసగడము జూచునపుడు మన మానసములను ధర్మప్రభావమావేశించి తదితరభావముల డిందుపరచును. వారి దానవీర్యము ధర్మాసక్తియు మనల భక్తిపరవశుల జేయును.

ధర్మానురక్తిచే సర్వము త్యజించువారికి పుత్రబలి లెక్కా? ఆ బలిమూలమున త్యాగమందు గౌరవము, ధర్మభావమును పరిపూర్ణత నొందడమే గాక మన కావీరులయెడ సానుభూతి జనించి వారివలెనే ధర్మాసక్తి విషయపరాజ్ఞుఖతయూ మన హృదయముల మట్టుకొనును. అట్టియెడ పుత్రబలి పూరి కైన సాటికాదు.

ఆర్యధర్మానురక్తి కేవల ఋషిచరితములందే కాక ఊత్త్రవీరులందున్నా కనబడును; పురాణములు చదివిన ఈవిషయము విశదమగును. కౌరవపక్షమున సమరావేశుడై యుండుతరినికూడా కన్గడు దానవీరుడు కావున ధర్మ పాలనమున అకుంతితుడై, అమోఘములగు తన కవచకుండ లములను ప్రతివీరపక్షపాతియు వంచకుమనగు ఇంద్రున కిచ్చెను. ఇది విన్నవారికి ధార్మికోత్తేజనము కల్గదా? ధర్మాను రక్తి అతిశయింపదా? దీనిమూలమున మానవప్రకృతి దోషా యత్త మగునా? లేక ఉన్నతధర్మాసక్త మగునా? ధర్మము నకును దానవీర్యమునకును మానవుడు సర్వస్వపరిత్యాగ మొనర్పవలయు నను విధి నిర్ధారితము కాలేదా?

ఇక ఉపపాండవుల హత్య—ఇది దుర్యోధనుని ఆసుర ప్రకృతియందు జనించిన పాపవ్యాపారము. ఇది ఘోర మనియు తామసికమనియు వ్యాసుడే వ్యక్తీకరించెను. ఈఘట నను పరివర్తన మొనర్చి పాపసమ్మార్జనము చేసి శిక్షాప్రద మగునట్లు కొందరు కావించిరి. ఆత్రమున జరిగెను కదా

అని దుర్యోధనుడుకూడా పశ్చాత్తప్తుడాయెను. యుద్ధసమయములందు మోసము, వంచన, భ్రాంతి మొదలగువాటిచే చోదితములగు కృత్యములు ఎన్నో జరుగుచుండును. అంతఃకలహము లాపజ్జనకములని చూపుటకు కవులిట్టి ఘోరకర్మల కల్పింతురు. మహాభారతము ఇతిహాసము (history) ని యెంచేవారి కివి అసంబద్ధములని తోచదు. అది యొకకావ్యమని యెంచేవాళ్ళకే. ఇట్టి కార్యపరంపర భయంకరవ్యాపారమని తేట్టును. జ్ఞాతివిరోధమున భయంకరపరిణామము చేకూరుతుందని వాగు తెలుసుకొందును.

భారతము పురాణమని యెరుంగునది. జనులయందు ధర్మబీజముల నాటి సంఘములయందు ధర్మబుద్ధి ప్రబలునట్లు చేయడమే పురాణముల ముఖ్యోద్దేశము. అట్లు చేయబూనున పుడు కొన్ని చోట్ల హత్యాకాండము అననరమగును, కాని ప్రధానాంశము కాకపోవడముచేత అది యేమూలనో మట్టువడియుండును. నృశ్యకావ్యములం కట్టివి కల్పిస్తే అవి ప్రధానములగును, కావున ధర్మబుద్ధిని మట్టుపరచును. పురాణములందన్ననో అవి ప్రక్కలకొరిగి ధర్మానురాగోదయమును అరి కట్టవు. పుష్కలకార్యప్రపంచమున వీటికి ప్రాముఖ్యముండదు. ధర్మానురక్తి జనుల జీవితముల నియమితములుగను సుశిక్షితములుగనూ చేయును.

మూడో ప్రకరణము

సాహిత్యమున దివ్యప్రేమ.

సీతాదేవి ప్రేమ—

సాహిత్యమున ప్రేమమాహాత్మ్యము గాంచవలె నన్న
సీతాదేవిచరితమును పరికించవలయును. ఆమె రాజర్షియగు జన
కుని ప్రశాంతవంశమున పుట్టి, లాలనపాలన శిక్షల నొంది,
ప్రేమమూర్తియైన శ్రీరాముని చెట్టబట్టింది, కావున అద్వి
తీయప్రేమమూర్తి అయింది. శ్రీరాముడు సింహాసనాధీశుడై
నప్పుడు తాను మహారాణి నాదుననే ఔత్సక్యముతోనున్న
సీత, అతనికి వనవాస మబ్బినతోడనే వెంటబోవుటకు సిద్ధ
పడెను; అందు కారణంబున నొకప్పుడు, ఆమె మాత్రము
ముందంజ వేసినది. ఘోరాటవుల గ్రుమ్మరుట అమిత
భయావహమనీ కష్టదాయక మనీ రాముడెంత బోధించి
నా ఆమె నిరుత్సాహపడక, నిర్భయముగా పతి వెన్నంటెను.

దీనికి కారణము ఆతని యందలి ప్రేమయే. పతిచెంతనున్నచో ఆమె కెట్టి కష్టములూ కష్టములుగా తోచలేదు, భీతి అసలే లేదు. ఋష్యాశ్రమముల వీక్షించు నపుడు శ్రీరామున కెట్టి యానంద ముదయించెనో సీతకు కూడా అట్టి యానందమే కలుగుతూండెను. అర్చుల మతమున సతి పతికి నీడ వంటిది. అతనికి సుఖావహమయినవన్నీ ఆమెకు సుఖావహములు— ఆశ్రమవాసుల కష్టముల తొలగించి శ్రీరాముడు వనస్థుల యందు శాంతిని నెలకొల్పి, అతని నాశ్రయించిన ప్రేమలత సీత ప్రేమకుసుమముల వెదచల్లుతూ అచ్చటి మునిపత్నులను మునికన్యలనూ ప్రేమాలాప ప్రేమాచరణపాశములచేత బంధిస్తూండెను—దండకారణ్యమున గ్రుమ్మరువేళల శ్రీరాముడు శాంతి సముద్రమున నోలలాడుచుండ, సీత ప్రేమప్రోతమున నీచుచుండెను.

సీత ప్రేమదూత అననొప్పు; ఆమె ప్రేమ విశ్వవ్యాపి-
శ్రీకృష్ణుని ప్రేమ రాధారూపము ధరించినట్లు శ్రీరాముని
ప్రేమ సీతారూపము గైకొనెను. అశోకవనియందలి క్రూర
రాక్షసులు సయిత మా ప్రేమకు వశులై చేతులు జోడించి
ఆమెకు మ్రొక్కుసాగిరి. ప్రేమప్రభావమున శత్రులు
మిత్రులౌట చూచినారా? ఆమె ప్రేమయొక్క నిజస్వరూ
పము గోదావరీతీరమందలి పంచవటియందు కనబడును.
అచ్చటి పరశాలను సీత నందనవనముగా నొనర్చుట వల్ల
తజ్జీవకోటి ఆమెను అనుపమప్రేమతో గారవిస్తూండెను. హరి

ణము లామె చేతుల యందలి పూరినిమేయుచుండ, మనూ
 రము లామెవేయు తాళము ననుసరించి నృత్యము చేయు
 చుండెను; పావురములూ గువ్వలును ఆమెతో ప్రేమాలాప
 ములు నల్పుచుండెను. క్రూరమృగములు సముతము హింసా
 ద్వేషముల నుజ్జగించి ఆమె నిర్మించిన ఉద్యానమున విచ్చల
 విడిగా విహరించుచుండెను. ఆప్రేమ కాననమున శాంతినుమా
 ములు వెల్లివిరియుచుండెను. సీతప్రేమ అపారమని గోదావరి
 ధీరమందస్వనమున చాటుతూ అమృతరసధారల వెల్లివొడుచు
 చుండెను. జనస్థాన మంతా ఆమె యందలి ప్రేమచే పుష్ప
 వృష్టి కురియగా ఆలతాంతరాసులతో వనదేవతలను ప్రియ
 దేవతయగు పతిని ఆమె పూజిస్తూండెను. ఇందుచే అయోధ్య
 యందు రాజసింహాసనమున నుండడము రామున కెక్కుడు
 సుఖదాయకమో, లేక పంచవటియందలి కుసుమోద్యాన
 మున నుండుట ఎక్కుడు సుఖదాయకమో నిర్ణయించడము
 సులభము కాదు. ఆకుసుమ కాననమున సీత రామునకు
 స్వర్గసుఖము చేకూర్చిందని ఇదివరకే చెప్పియుంటిమి కదా?
 పంచవటి సీత నిర్మించిన ప్రేమ రాజ్యము. ఆ దంపతుల
 నిస్తుల సుఖజీవనము చూచువారికి “ముందున్నది మునుశ్శ
 పండుగ” అని స్ఫురించక మానదు.

కవికులతిలకుడగు వాల్మీకి మహాముని అపూర్వమగు
 ఈప్రేమ చిత్రమును రచించెను. కణ్వాశ్రమమందలి శకుంతల
 పంచవటియందలి సీతయొక్క నకలువలె తోచును. మిల్టన్

రచించిన ఆదము అవ్వల ప్రేమచిత్రము ఈ రచనముం దేవాటి? పుట్టినదాది స్వర్గముందున్నవారికి భూలోకమందలి సుఖదుఃఖములూ, హింసాద్వేషములూ తెలియవు. వారు ఐహికజ్ఞాన రహితులు; అజ్ఞానాంధతమసావిష్టులకు ప్రేమ రస తేజస్సుస్ఫురణము అసంభవము కాదా? కావున వారిప్రేమ ప్రేమకాదు, వారిసుఖము సుఖముకాదు. సీతారాముల ప్రేమ కును వారి ప్రేమకును స్వర్గపాతాళముల కున్నంత అంతరముంది. సీత దుఃఖమయకాననమును ప్రేమసుఖమయమగునట్లు చేయ, అవ్వ సుఖమయకాననమున వసించుటకు అహత గడించలేక అధోగతిని కూలత్రోయబడెను. పాప కలితమగుపృథ్వీఖండము సీత పుణ్యవంతముగా చేయ, పుణ్య వంతమగు స్వర్గమున అవ్వ పాపకంటకము నాటి హింసాద్వేషముల మొలిపించింది.

రాధాప్రేమ—

ఆర్యుల భక్తిశాస్త్రమున నింకోమాదిరి ప్రేమా దర్శము పొడచూపుచున్నది. మానవుల యందలి సాత్విక ప్రేమ కది మూలవ్రతిమ అనవచ్చును. ఆప్రేమ మూర్తీభవించి రాధాకూపమును దాల్చింది, గోపికలమె నహచరులు; దంపతుల ప్రేమ చెందదగిన చరమసీమను మీరి రాధికా ప్రేమ కృష్ణభక్తిగా మారెను, కావున దానిని ప్రేమభక్తి అననొప్పును, దంపతీప్రేమకు పరమావధి భగవదర్పణమే. భగవంతుడే జగమునకెల్ల నాధుడు. రాధయు గోపికలూ

తప్ప వేరెవ్వరును “భగవంతుడు మాకు ప్రాణవల్లభు”డని చెప్పకొన జాలరు. సత్యభామ అట్లే అనుకొనుచుండెను కాని రాధామనోవల్లభుడగు శ్రీకృష్ణు డామెకు గర్వభంగ మొనర్చెను. ఆమె ప్రేమకు దృష్టభక్తి అనదగును. ఆత్మ సమర్పణమున పరిణతి చెందిన రాధాప్రేమభక్తి కిది సాటి కాదు. రుక్మిణిభక్తి దాంపత్యప్రేమ మాధురీసంఘటిత మవుటచేత దానికి యోగ్యపరిణతి ప్రాప్తించింది. ప్రేమ భక్తులలాసమున శ్రీకృష్ణలీలాతరంగిణులయందు అభిమాన విలాసములతో రాధ ఓలలాడుతూ ఉండడముచేత ఆమెకు శ్రీకృష్ణుని ప్రేమయే లోకము, ఆమె సర్వస్వ మదే. శ్రీ కృష్ణుడే ఆమెధనము, ఆతడే ఆమె సుఖము, అతడే ఆమెచింత; అతని ప్రేమయే ఆమె కునికిపట్టు, అతని తోడునీడగా నుండి ఆమె యితరమును మరచెను; ఆమెకు శ్రీకృష్ణునితోడి విరహ మెక్కడిది? అతని ధ్యానమున సదా మగ్నయై ఎప్పుడూ ఆతనినే కిలోకిస్తూ ఉండును. శ్రీకృష్ణునెడ క్షణమైనా విముఖత చెందక, తద్రూపమును బృందావనమున తత్కథామృత రసపానము చేస్తూ ఆమె కాలము వుచ్చుచుండెను. రాధా కృష్ణులు ఎల్లప్పుడూ కదంబమూలమున విరాజిల్లుతూంటే రాధ శ్రీకృష్ణుచుండి వేరుపడు టెట్లు?

సీత ప్రేమయందలి ఐకాంతికము.

సీతా విరహ మింకొక మాదిరి; సుఖాలవాలమగు బృందావనమున అది జనింపలేదు. - అశోక వనియం

దుండునెడ ఆకారాగారమును ఆమె శ్రీరామమయ మొనర్చెను. రామనామస్మరణయే ఆమె కప్పుడు సంజీవి-రాక్షసకాంతల తరనభరనముల కోడి ఆమె మనసు ఏకాంతమున శ్రీరాముని శరణు జొచ్చింది. భయముచేత భక్తి పెరిగి పతి ప్రేమను పరిపుష్ట మొనర్చెను. అహోరాత్రములు శ్రీరాముని నీలమేఘశ్యామలమూర్తిని ధ్యానించుటచేత ఆమె పతి పరాయణత పరమావధి చేరెను. సరమతో ఎల్లప్పుడూ శ్రీరాముని చరితమునే నల్లవేయుచుండు ఆమెకు వేరొక చింత యెట్లుండును? లంకా విజయానంతరము ఆమె పాతివ్రత్యము అగ్నిచే పరీక్షింపబడినది.

శ్రీరాముని అంకమునుండి విగళితయై లంకావాసము చేయునెడ తిరిగి పతిసమ్మేళనమున దానిని పొందగల్గుదు నను ఆశచే ఆమె ప్రాణములు బిగబట్టెను, కాని లక్ష్మణుడామెను గంగా తీర కాననముల విడిచినప్పుడు ఆమెకిట్టి ఆశయెక్కడిది? ఐన నామె శ్రీరామునియందలి భక్తిని వదలలేదు, ఆతనిమేలు కోరడము మానలేదు. సహకారము నాశ్రయించిన మాధవీలతను తెంచి పారవేయు మాడ్కి ఆతడామెను వనభూములకు పారదోలెను. వాల్మీకి యాశ్రమము అశోకవనము వంటిది కాకున్నా ఆమె పాలిటికి అంతకన్న భయావహమాయెను; రావణుని వశమున ఆమె యుండునపుడు వైరనిర్యాతన మొనర్చడమునకు శ్రీరాముడు తనచేర విడిపించి తీరుననే ఆశయుండెను, కాని యిప్పుడట్టి ఆశలేదు, కావున

ఆమెప్రేమ నైరాశ్యభరితము. ఇప్పుడు శ్రీరాముడు స్వయముగా ప్రజాసురంజన కామెను బలియిచ్చెను. ఇక పునస్సమ్మేళన మనంభవము. ఈవియోగమున ఆమె శ్రీరాము నుద్దిష్ట ప్రేమకు ప్రబలాఘాతమయ్యెను. ఆప్రేమ వలన సీతకు తేజమైనా గర్వముకాని గుండెవిబ్బరముకానీ కల్గలేదు, దానిమూలమున అందరికీ ఆమెయెడ సానుభూతి అతులాదరమున్నా ప్రబలినవి. ఆప్రేమయే సీతకన్నులనుండి బాష్పధారావృష్టిని ప్రభవిల్ల చేసెను. తనబిడ్డలను జూచి పతి రూపము స్మరించి దానినెల్లప్పుడు ఆరాధిస్తూ ఉండేది. సుతుల మోముల తిలకించి శ్రీరామచంద్రుని లోచనరాజీవముల స్మరించి కన్నీటి కాల్వలచే కాననభూమిని తడుపుతూ ఉండి, శ్రీరాముని ప్రేమమునే జీవాధారము చేసుకొని నిర్భరములగు ప్రాణములు నిల్పుకొన గలిగింది.

ఆశ్రమావాసమున పెరిగిన ఆమె గాఢప్రేమ పాతాళ ప్రవేశనమయమున ప్రకటితమాయెను. శ్రీరాముని నోట పునఃపరీక్షాప్రసంగము వెలువడగానే సీత గుండె పటీలున బద్దలయింది. పితృకల్పుడగు వాల్మీకి, ఇతర గురుజనము, పుత్తులు, ఎందరో సభాసదులు—అందరిముందర మర్మ భేదకమగు ఆవార్త విని ఆమె సహింపగలదా? భూమి చారి యిచ్చినవెంటనే శ్రీరాముని ముఖమునందే నృష్టినిల్పి ప్రేమ ప్రతిమ యగు సీతాసతీమణి మాతురంకమును జేరి మరి కన బడలేదు. సతీప్రేమ పవిత్రప్రతిమ అంతటితో నస్తమించినది!

సతీత్వ గౌరవము—

పతియెడ సతికుండ దగిననుప్రేమ అలౌకిక మనుటకు సీతయే దృష్టాంతము. పతిభక్తికిని సతీత్వమునకును చూడాంత నిదర్శనమగు ప్రేమస్ఫీత సీత అపూర్వకవిసృష్టి అనక తీరదు - ఇట్టి సతీత్వము పాతివ్రత్యమును ఆర్యసాహిత్య మొక్కవగా కొనియాడబట్టి యీ రెండు ధర్మములూ ఆర్య నారీజనమునకు మూలబలమని యెంచనగును. 'సతి' అను మాట వినగానే ఒడలు గరుపారును—పతినే మననము చేయుచూ ఆతనినే నేవించుచూ ధ్యానించుచూ తదితరము నెరుగనట్టి నారీమణి, 'సతి', యనబడును. సతీదేవి పతినింద చెవిని బడినతోడనే అగ్నిలో నురికింది—సావిత్రి పతిశరీరము నంటి యుండుటచేతనే కదా యము డామే నంటవెరచెను! సుమతి పతిరోగదళిత కళేబరమును తప్తకాంచన నిభముగా నొనర్చగల్గెను. సావిత్రి యముని చేతబడిన పతిప్రాణముల నార్జింపగల్గెను—వీరిట్లు చేయగల్గుటకు సతీత్వ పాతివ్రత్య ములే ముఖ్యసాధనములు-- సతీత్వమును గౌరవించినన్నాళ్ళు ఆర్యలలనామణులు అధికశక్తియుతలై విరాజిల్లుచుందురు. సతి అనుదానికి పతివ్రత అనునది పర్యాయపదము-సతి మనకు దేవీతుల్య, ఆమెకు పతి దేవతుల్యుడు, అట్టి భావముతోనే ఆమె ఆతని నర్చించుచుండును. ఇట్టి సతీగౌరవమును స్థాపించి నవి ఆర్యశాస్త్రములు-ఆర్యావర్తము పుణ్యభూమి, ఆర్య ధామములు పవిత్రములూ అగుటకు సతులే ముఖ్యధార

ములు- వారిని గౌరవించు నాచారము మన కుగ్గుపాలతో ఉపదేశింపబడును. గాంధారి తనభర్త అంధుడని యెరిగిన వెంటనే కళ్ళకు గుడ్డకట్టుకొని అంధీభూత అయ్యెను. సావిత్రి తండ్రియిచ్చిన భూషణాంబరాది రాజచిహ్నములవీడి నారచీరకట్టి గురువుల నేవించుతూ పత్యనసానదినమున యముని మెప్పించి పతిని పునర్జీవితము గావించుకొంది.

ఇట్టి సతీగౌరవమున గ్రాలుచున్న భారతవర్షమున సీత సర్వజనసమాదరణమునొంది ఎల్లకడల పూజింపబడుతూ ఉన్నది- ఒక్కసీత అననేల? పతివ్రతలందరూ ఆమెవలె పరమపూజనీయ లయినారు— సతి, పార్వతి, అరుంధతి, సావిత్రి, గాంధారి, చంద్రమతి, దమయంతి, మొదలుగా గల నారీమణుల పేర్లు విన్నతోడనే ప్రతిభారతీయుని శిరము గర్వముచే ఉన్న తమై, చిత్తమునకు శుద్ధియు, శీలమునకు పవిత్రతయు అలవడును.

ఏ పాతివ్రత్యగౌరవము ఆర్యసాహిత్యమున పురాణాణములయందు, కావ్యములందు, నాటకములందు, నవలలందును అవిరళముగా ప్రస్తుతింప బడెనో, ఏ పాతివ్రత్యబలము నాధారము చేసుకొని భారతరమణులు ధైర్యము, ఘౌంటి, అధ్యవసాయము, కార్యచాతుర్యము, వైదగ్ధ్యము, సహిష్ణుత మొదలగు సుగుణముల నభ్యసించి నారీరత్నములని బరగుచున్నారో, ఏసతీధర్మాచరణమునవారు పవిత్రశీలలు, పూతచరితలు నగుచున్నారో, అట్టిపాతివ్రత్యధర్మగౌరవమును

ఆర్యకవు లనేకోపాయముల తమ సాహిత్యమున జొన్నినారు చూడండి:—

౧. పురాణశ్రవణము — పాటలు.

మన దేశమున పురాణశ్రవణము లోకులకిప్పుడు రుచింప కున్నా అచ్చటచ్చట ఇది చెలగుచుండ బట్టి మధురవాక్యములతో కూర్చబడిన దృష్టాంతసహిత వ్యాఖ్యానముల యందును, వీధులలోనూ ఇండ్లలోనూ పాడుచున్న పాటలు, వింటూన్న వారికథలు, గీతములూ, కనుచున్న వీధినాటకములు బొమ్మలాటలు మొదలగు వాటియందున్నా కీర్తింప బడు సతీధర్మము, పాతివ్రత్యప్రభావమును స్త్రీల మానసములందు గాఢముగా నాటి వారి జీవితముల శుభోదర్శకములగునట్లు బసర్చుచున్నవి. శ్రీమద్రామాయణము మహాభారతమును నాటకములుగాను పాటలుగాను రచింప బడుటచేత కొంతవర కీ ఫలమే సిద్ధిస్తూన్నది. వీటిని విన్నతరువాత పతిత పావనముగు నిర్మలధర్మప్రవాహము మానసములందు పారుచునే ఉంటుంది. గాయకులు, నటులు “కాలక్షేపముల” చేయువారును వివిధశబ్దార్థాలంకారముల కూర్చి వారివారి వాక్పాఠురి, కళాకౌశలమున్నూ వెలయునట్లు ఈరెండు ధర్మములను అధికముగా ప్రకటిస్తూన్నారు.

౨. ఇళ్ళలో చెప్పకొనే కథలు.

మనలో వృద్ధులు (స్త్రీపురుషులు) అనుశృతిగా కథలు చెప్పుతూ పాటలుపాడుతూంటే చదువుకొన్నవాళ్లు చిన్న

చిన్న పుస్తకముల ద్వారా ఈధర్మముల నన్నిదిక్కుల వ్యాపింపజేస్తున్నారు.

3. వ్రతములు—నోములు.

పుణ్యకథల రచించుటతోనూ వినుటతోనూ తనివితీరక పిల్లలచే ఆధర్మముల నాచరింప జేయుటకు ఋషు లనేకవ్రతములను నిర్మించిరి. సత్యభామా సావిత్రియూ ఎట్టివ్రతముల నాచరించి పతిపూజ ప్రతిష్ఠించినారో వాటినే మనవారిప్పటికీ చెప్పుకోవడమే కాక తామాచరించి కోడళ్ళచేతను కూతుళ్ళ చేతను ఆనోములు పట్టిస్తున్నారు. వ్రతివ్రతము నోము తుద నొక కథ యుండును. అందు కొనియాడబడునవి పైరెండు ధర్మములే.

౪. దృష్టాంతములు—

బోధనచేయడమే కాక తామాతీరున ఆచరిస్తున్న పెద్దలు దృష్టాంతకూపులై బాలకులచిత్తములందు ధర్మ ప్రవృత్తి పాగుకొల్పుచున్నారు. ఈధర్మములను వట్టి బోధన వల్ల సాధించుట దుష్కరము, ఇందు దృష్టాంతములే ముఖ్య సాధనములు.

ఇన్ని రీతుల ఉపాయములచేత స్త్రీలకు మనపూర్వులు విద్యనేర్పుతూండిరి. ఇదే యోగ్యమైన బోధన. ఈవిద్యా ప్రభావముననే మనస్త్రీల కనేక సుగుణములు అలవడుచుండెవి. విదేశ శిక్షాప్రచారములేని చోట్ల ఈశిక్షా ఫక్కియందలి ఫలము నేటికిన్నీ తెల్లమగుచున్నది. సతీత్వపాతివ్రత్యకార

వోజ్వలమగు పౌరాణిక సాహిత్యమును పఠించుటవల్లనే అట్టి సుగుణము లలవడును, కాని విదేశీయగ్రంథముల చదువుటచే ఎన్నడును అబ్బవు. ఇట్టివిద్య కథలు వినుట, దృష్టాంతములు కనుట, ఆచరణముల చేయుట వలన లభించునంత సుఖువుగా వట్టి గ్రంథపఠనము వలన లభింపదు. ఈనాల్గుసాధనముల చేతను తరుణతరళములగు మన కులకామినుల హృదయము లందు పాతివ్రత్య సంస్కారము వేరుదన్ని నిలుచును. తన్నూ లమున వారు ధర్మగౌరవమును మదిన్నిల్పి తమ జీవికను సార్థకమొనర్చుకొందురు.

పై నుదహరించిన ఆర్యశిక్షాప్రణాళి కాలవశమున తారుమారయి, ప్రస్తుతమున ఆ సుందరపథమునకు మారుగా విదేశశిక్షాపరిపాటి ఉపక్రమింపబడుతున్నది. ఆసాహిత్యమున మన సతీత్వపతివ్రతాధర్మములు లేక పోవడమేకాక తద్వ్యతి రేక రీతి కాన్పిస్తుంది. పతిప్రేమరసాయనము గ్రోలుతూ తదేకనిష్ఠతో జన్మమంతా గడుపుట భారతీయసతికి విధి. పాశ్చాత్యసంఘమునం దిట్టి ఆదర్శము లేదు. వారి ఆదర్శ విధానము కొంచెము వివరింతాము—

౧. వారిలో స్త్రీలు తమ కిష్టమైన వారిని పెండ్లి యాడుదురు, వారి యిచ్చప్రబలము, తదనుసారము కార్యముల నిర్వర్తింతురు; వారికి స్వాతంత్ర్యమూ స్వేచ్ఛయూ ఉన్నవి.

౨. వారిలో స్త్రీలు పలుమారు పెండ్లి యాడ

వచ్చును. పతిగతించిన పిదపనే కాక పతిజీవించియున్నా ఆతని త్యజించి (Divorce) వేరొకని పెండ్లియాడు ఆచారము కూడా వారిలో కద్దు.

ఆర్యస్త్రీలు తమ పెద్దలు నిర్ణయించిన వానిని పతిగా వరించి, యావజ్జీవము ఆతనినే దైవముగా నారాధిస్తూ, తదేకనిష్ఠతో అతని యిచ్చానుసారము వర్తింపవలెను. ఈ యాచారము పాశ్చాత్యస్త్రీలకు నిర్బంధముకాదు. పతిజీవిత కాలములో వేరొకని పెండ్లియాడుట కలతోనైన ఆర్యస్త్రీ తలపగూడదు.

ఇందువలన ఆర్యసతీత్వాదర్శమునకూ పాశ్చాత్య దర్శమునకూ సామ్యమేలేదు; సరేకదా మీదు మిక్కిలి వైషమ్యము కూడా కద్దు. రెండూ పరస్పర విరుద్ధ ధర్మములు.

సాహిత్యమున పాతివ్రత్యము—

మన పూర్వులు మనుష్యోచిత వ్యవహారమును సంస్థాపిత మొనర్చి, దానికన్న ఇంచుక భిన్నమగు సతీత్వాదర్శమును నిర్మించి, సాహిత్యమున నెల్ల కడల ఉపపాదించిరి. యూరోపీయ సతీత్వమున లోకవ్యవహారోచితపథము కన్న విశేష మేమియు లేకుండుటచే తదాదర్శవర్ణనము ఆసాహిత్యమున కానరాదు. ఎచ్చట చూచినా ఆర్యాదర్శము వంటి ఉత్కృష్టాదర్శవర్ణన మాసాహిత్యమున లేకుండుటచే దానిని పదేపదే చదివే మన స్త్రీలకు మన సతీత్వాదర్శము అసంభావ్యమని తోచి దానియందు గౌరవాదరములు కలుగనేరవు.

మన స్త్రీవిద్యావిధానము పాశ్చాత్యవిధానముకన్న భిన్నమని చెప్పినాముకదా. మన స్త్రీలు కొంచె మక్షరజ్ఞానము కలగగానే పురాణములు మొదలగు మన గ్రంథముల పఠించి మన ఆదర్శములను అనుమోదించి వాటి ననుకరింప మొదలు పెట్టుదురు. విద్యాభ్యాసమునకును; శ్రవణము, ఆచరణము, (వ్యవహారము) దృష్టాంతములను పైని చెప్పిన నాల్గుసాధనముల కును సామంజస్యముండటచే, చదువుకొన్న స్త్రీలు సతీత్వ ధర్మము, పాతివ్రత్యధర్మమును గౌరవిస్తారు. ఇట్టి స్త్రీ విద్య ప్రమాదజనకము కాదు. “అధీతి బోధాచరణప్రచారణము” లకు చక్కని సామంజస్య మున్నందున ఇదే ఉత్తమవిద్య.

యూరోపీయాచారములు మన ఆదర్శముల కనురూప ముగానుండవు. పాశ్చాత్యసాహిత్య మభ్యసించి విదేశాచార ముల నుపక్రమించిన మనస్త్రీలకు ఆర్యపతివ్రతాధర్మముల యెడ గౌరవము సమసిపోయి వాటికి వారు దూరులగుటే కాక పాశ్చాత్య సతీధర్మములందా సక్తి పుట్టును. వీటికి మన ఆచారవ్యవహారములకూ సరిపడదు. ఆసంఘమున నవి చెల్లుబడి యానుగాని మన వ్యవస్థలకు పనికిరావు. మన సాహిత్యమున నుపపాదింపబడిన ధర్మముల నాశ్రయించుట చేతనేకదా మన స్త్రీలకు కొన్ని సుగుణములు అలవడునని చెప్పియుంటిమి. ఆధర్మములు పాశ్చాత్యసాహిత్యమున అక్కడక్కడ ఇంచుకించుకగా స్ఫురించును, కాని ఉజ్వలరూపమున కానబడవు. కావున దాని పఠించువారి కా సుగుణము లబ్ధవు.

అందుచేత అసలే గిట్టవు. ఇట్టి దృష్టాంతము లిప్పుడిప్పుడు కాన్పించుచున్నవి. ఇవి ప్రబలకపూర్వమే పాశ్చాత్యదా ఫణితి మన వారికి ప్రమాదజనకమని యెరుంగుట మేలు. బోధనకును ఆచరణమునకును సానుకూలత లేనందున విద్యా భ్యాసము విఫలమగును; ఎద్దు ఎండకూ పోతునీడకూ లాగితే బండి నడుచుటెట్లు?

ప్రాచీనభారతవర్షమున స్వేచ్ఛాచరణము—

యూరోపీయ సంఘములందు ప్రస్తుతమున బరగు చున్న సతీలక్షణములు సభ్యతాప్రాథమికావస్థయందు అన్ని సంఘములందూ ఉండెను. ప్రాచీనభారతఖండమున అచ్చటచ్చట ఇట్టి ఆచారవ్యవహారములు ప్రబలియుండెనని తలంచుటకు నిదర్శనములు కానవస్తూన్నవి-దిగ్విజయ సందర్భమున సహదేవుడు ప్రాచీన మాహిష్మతీ నగరమున కేగినప్పుడు అచటి స్త్రీలు వుంశ్చలులై స్వేచ్ఛావిహారము నల్పుచుండి రట.

“పూర్వకాలమున మనదేశమున స్త్రీలకు అంతఃపుర నిర్బంధము (ఘోషా) లేక వారు ఇచ్చానుసారము వర్తించుచుండిరి. ఒకరి యధీనమున కాలక్షేపమునేయు నక్కర వారికి లేకుండెను-విషయవ్యాపారములందు తిర్జ్యగంతువుల లీల వారు విహరించుచుండిరి. ఉత్తరకురుభూములందలి వారిప్పటికిని ఆ రీతినే వర్తించుచున్నా”రని పాండురాజు కుంతితో చెప్పెను.

పిమ్మట శ్వేతకేతు వృత్తాంతమును స్త్రీలకు తిర్జ్యగం

తువులవలె స్వాతంత్ర్యము, స్వేచ్ఛాచరణము తత్పూర్వముండెననియు, అట్టి యాచారముల నుజ్జగించి భారతీయులు ఉన్నతప్రపత్తి ననుసరించి దివ్యత్వమును సాధించిరనియు అతడే చెప్పెను.

మనము అట్టి దేవత్వమును కోలువోయి నిమ్న వ్యాపారముల ననుమోదించుట ధర్మమా? యు క్తకర్మమా?

ఆర్య సతి పవిత్రత—

యూరోపీయ సాహిత్యమున మానవప్రకృతియందలి నైసర్గిక స్వేచ్ఛాచరణమునకు ప్రాబల్యము కానవచ్చుచున్నది. ఆర్యసాహిత్యమున ప్రేమ ఉదయించి మానవప్రకృతిని పవిత్రిత మొనర్చి దాని కున్న తి చేకూర్చింది. మహాశ్వేత*ప్రేమ ఇట్లే పవిత్రితమై దైవారాధానముగ పరిణమించెను. ఆమె మూర్తిభవించిన దైవారాధన, ప్రకృతిరూపముగొన్న పవిత్ర ప్రేమ అసనొప్పు. అచ్చోదసరస్తీరకాననాభ్యంతరమున దైవారాధన చేయుచుండు ఆసతీమణి దేవీమూర్తియో మానవీమూర్తియో నిర్ణయించుట కష్టము. దేవపూజా చ్చలమున మానసమునకు ఏకాగ్రత కల్పించి ఆమె యెవ్వని పూజించుచున్నది? అప్పుడామె పతిని ప్రేమించుచున్న దందామా? లేక పూజించుచున్న దందామా? బాణభట్ట నిర్మితయగు మహాశ్వేతవలెనే కాలిదాస నిర్మితయగు

* బాణకవి రచితమైన కాదంబరి అను గద్యకౌవ్యమున నొక నాయకి.

పాశ్చాత్యులు పూతచరితయే. అప్పరస్సంభవయైన శకుంతలయు
తుడ కిట్టి పవిత్రమూర్తిగానే పరిణమించింది. ఇట్టి నారీ
మణుల సంసర్లమున మానవప్రకృతి పవిత్రితమైన దన
వచ్చును.

ఆర్యసతి యాత్మోత్సర్గము

పత్యనురాగము ప్రబలినకొద్దీ సతి తన అస్తిత్వమే
మరచిపోవును. ప్రేమావేశమున ఆత్మవిస్మృతినొంది సర్వవిష
యముల తన పతితో సాయుజ్య మొందును. ఆతని
సుఖమే తన సుఖమనియు, ఆతని దుఃఖమే తన
దుఃఖమనియు, భావించడమే దాంపత్యప్రేమకు పరమా
నధి అని ఇందువల్ల విదితమగును. ఆర్యకుటుంబములందు
పతికే సతికన్నీ స్వార్థ మొక్కటి, సుఖ మొక్కటి, స్వర్థ మొక్కటి;
ఇట్టి ఐక్యత అలవడనిచో దాంపత్యమే సిద్ధింపదు.

పాశ్చాత్యదంపతుల స్వార్థములు వేరు, రుచులు
వేరు, పారలొకకేష్టసాధనలు వేరు; తత్పరిస్థితులు పతిపత్నీ
విచ్ఛేదకారకములొట వారియందు భారతీయ దాంపత్య
మందలి ఏకాగ్రత, ఏకనిష్ఠ, ఆత్మోత్సర్గమూ సిద్ధించు నవ
కాశ మంతగా లేదు. భారతరమణు లేకాగ్రమనస్కలై
పతుల ననుగమించుచు సహధర్మిణీసాభాగ్య మనుభవింతురు;
పాశ్చాత్యనారీమణుల కిట్టి సౌకర్యము లభింపదు, ఇష్టవస్తు
విభేదము వారిని పతులనుండి వేరుచేయును.

ఆర్యసతీమణులయందలి ప్రగాఢప్రేమ వారియం

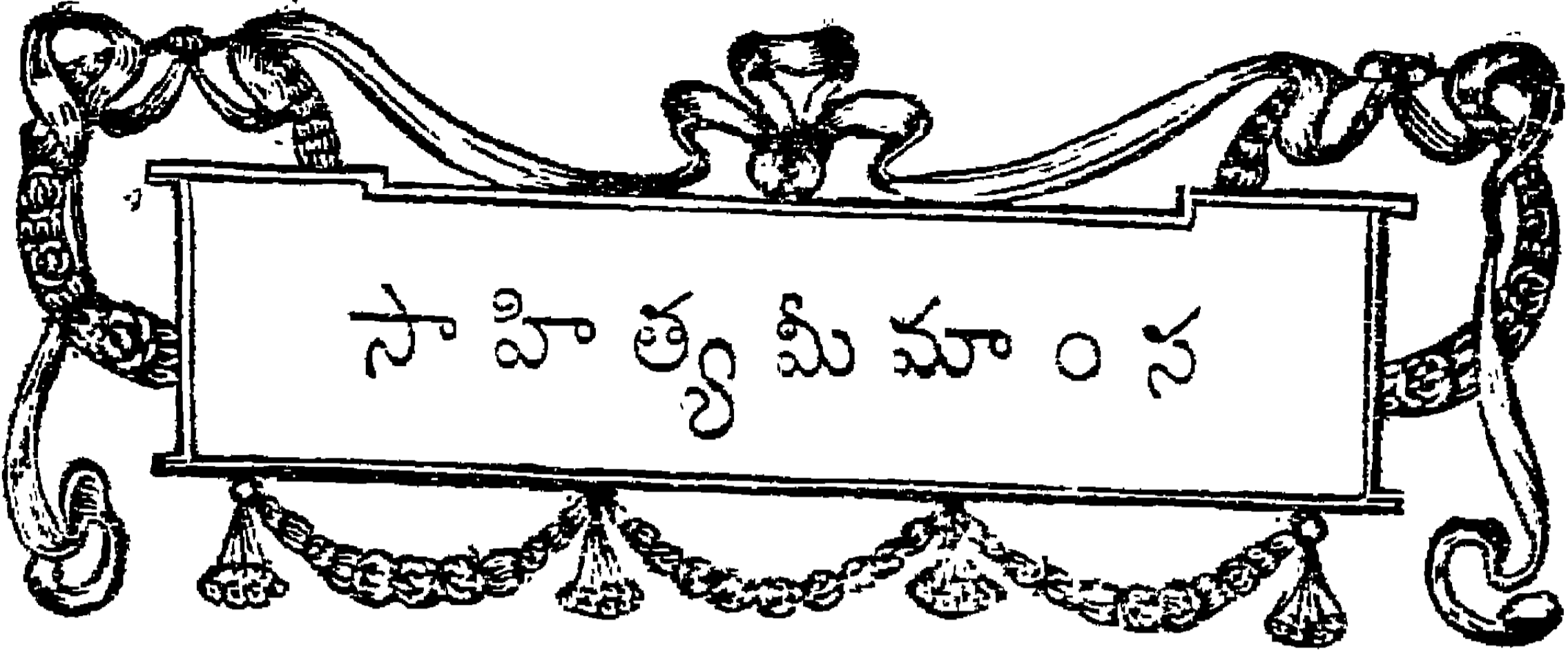
దుండజాలదు, అందుచే “ధర్మపత్ను” లను ఆర్యపదము వారియందు చెల్లదు. ధర్మపత్నుల కుచితమగు సతీచరిత్రము పాశ్చాత్యసాహిత్యమున లభింపదనుట నిర్వివాదాంశము. సహధర్మిణీచిత్తమును సావకాశముగా నెఱుగవలెనన్న ఆర్య సాహిత్యమునే పఠించవలయును. ఆర్యనతి కోరేది యీజన్మమునమాత్రమే పత్యచునరణము జేసి ఆతనితో సాయుజ్యమొందవలెనని కాదు; ఇహమున పరముగా పత్యచునరణమే పరమధర్మమని యెంచి సచ్చీలబలమునా ధర్మాచరణ ప్రభావముననూ పతితోగూడ దేవత్వము అమరత్వము నొందడమే ఆమెకు పరమావధి. అందుచేతనే ఆమె “అర్థాంగి” యగుచున్నది.

పతిశ్రేయచుండి విశ్వపతి శ్రేయ—

ఆత్మోత్సర్గముతో నతి అభ్యసించు పతిభక్తియే భగవద్భక్తికి మొదటి మెట్టు. ఈరీతిని భక్తుడు భగవంతుని యందు లీనముగాకున్న భగవద్భక్తి అతని కలవడనట్టే. పతిభక్తిచే నతి పతియందు లీనమగునట్లు భక్తుడు భగవంతుని యందు లీనుడై తచ్చరణములకు తన స్వాస్థ్యమును సమర్పింపవలెను. దీని నంతయు పరికించి చూస్తే నతియొక్క పతిభక్తి భక్తుని దేవభక్తికి నకలని తోచును. పతినే భగవంతునిగా భావించి వానిలో లీనమగుటకు నెంచుటచే నతి దేవ్యవతారమగుచున్నది. సీతయు రాధయు ఈరెండుతెరగుల ప్రేమాదర్శములై పరస్పరప్రతిబింబము లవుచున్నారు.

సీత పతిప్రేమ అత్యుజ్వలము కావున అందు దేవభక్తి దాగియుంది; రాధ భగవత్ప్రేమ ఉజ్వలముగుంచే పార్థివముగు పతిప్రేమ అందు లీనమైంది; పతిప్రేమయే భగవత్ప్రేమగా పరిణమించింది, కావుననే రాధయొక్క భక్తి “ప్రేమభక్తి” అని పిలుచుకొంటుంది. ఇట్టి ప్రేమపరిణతియే ఆర్యసాహిత్యమున గాంచనగును. ఒక్క సాహిత్యమునకే కాదు, ఆర్యసంఘమున కూడా ఇట్టి ప్రక్రియ తోచుచుండును. వైశ్య మొందిన ఆర్యసఖికి జగత్పతియే పతి, కావున ఆమె పతిభక్తియూ దాంపత్యప్రేమయూ సహజముగా భగవద్భక్తిలో పరిణమించవలెను. అట్టివా రార్యసంఘముండలి రీతినీతుల ననుసరించి నువాసినులభంగి పతిభక్తి నాచరిస్తూ తన్నూలమున దేవభక్తి నభ్యసింతురు. భగవంతునే పతిగా మదిలో నిల్పి, అతనినే ప్రణయభాజనునిగా నెంచి నేవిస్తూ, సతీధర్మము నాచరింతురు. అనురాగ మంతా భగవంతునియందు నిక్షిప్తము చేసి వా రాచరించే భక్తి పతిభక్తియు జగత్పతిభక్తియు నగును. అట్టివారు పతినారాధించవలెనంటే భగవంతునారాధింపవలయును. పతి జీవించియున్నప్పుడే రాధ అతడు భగవంతుడని తలంచిన తీరున, వీరు పతి గతించినవెన్న భగవంతుడే పతియని తలంచవలయును. రాధాపతి జననమరణ రహితుడు జగత్పతియు కావున పతి లేనివారు అతనినే పతిగా భావింపవలయును.

నాల్గో ప్రకరణము

సాహిత్యమున పాఠవ్యేమ

సతీప్రేమ—కామానురాగము, ప్రేమ

ఆర్యకవులు నిర్మించిన ఆదర్శములలో సతీచరితమున నెట్టి ప్రేమాదర్శమును కల్పించినారో పూర్వప్రకరణమున వివరించినాము. ఎందు చూచినా సతీప్రేమ గోపికాప్రేమను పోలియుండును. నిస్సార్థభావము, ఏకనిష్ఠ, స్వామిశౌరవమున్నూ రెండింటియందు నొకతీరుననే ఉండునని స్పష్టమైంది. ఇట్టి భావోదయము కలుటచేతనే పతిభక్తిదైవభక్తిగా పరిణమించి మానవునకు దేవత్వము సిద్ధింపజేయును.

సతీప్రేమను పర్యాయాలోచిస్తే ప్రేమత్వము చక్కగా బోధపడుతుంది:—

కామానురాగమునకూ (lust) ప్రేమకున్నూ (Love)

కున్నా కావలసినంత భేదమున్నది. పతిని సుఖపెట్టి తాను సుఖంప సమకట్టు కట్టాలు సతి. వాత్సల్యప్రేమకూ సతీ ప్రేమకూ లక్షణమొకటే. సంతానమును సుఖపెట్టి పితరులు తాము సుఖంప జూచునట్లు పతియెడ సతి అనురక్త అవు తుంది. నిసర్గప్రేమస్వసుఖాభిలాషి కానేకాదు. ప్రణయభౌజ నమగు ఇతరవ్యక్తి సుఖమే దానికి పరమాపేక్షణీయము. ప్రేమ అట్టి సుఖమునే కాంక్షించుచుండును.

కామానురాగమం దిట్టి ధర్మదృష్టి కానరాదు. అ దెప్పుడూ ఇతరుల ద్వారా తాను సుఖంప సమకట్టును. ఇంద్రియ లాలస పరిత్యజి నొందగానే కామము చరితార్థ మగును. ప్రేమ స్వసుఖనిరభిలాషి, పరార్థకాంక్షి; కామము కేవల స్వార్థకాంక్షి, పరసుఖపరాజ్ఞుని.

ప్రేమ పరార్థపర మవుటచేతనే సతి పతియందు గుణ దోషములు పరికింపదు; గుణములగాంచి ప్రేమించువారు దోషములగాంచి ద్వేషింతురు. దోషము లందరియందున్నా తోచును, కావున రూపగుణనివిష్టమగు అనురాగము స్థిరము కానే కాదు. నిసర్గప్రేమ గుణదోషపక్షపాతి కాదు. తల్లి దండ్రులు తమ సంతానమునందలి గుణదోషములు తడవక వారి నాదరించి ప్రేమించునట్లు సతియు తనపతి యెట్టి వాడైనా వానినే ప్రేమించును. ఇట్టి గుణదోషపక్షపాత రాహిత్యమే సతీప్రేమ కాదర్శము. కనుకనే “పతి యెంత దోషకలితుడైనా సతికి పరమ పూజ్యు” డని మనువు

శాసించెను. మనువేకాదు మహాభారతాది ఆర్యగ్రంథము లెల్ల ఇట్టే ఉపదేశిస్తూన్నవి.

కామానురాగము ప్రేమవలె ఉన్నతదశ నొంద జాలదు. అది గుణరూపముల ననుసరించి యుండును, గుణములు దోషమిశ్రితములు కాకయుండవు, రూపము కాలక్రమమున కడచును,

ఇదిగాక రూపగుణముల తారతమ్య మస్థిరము, నేడు నచ్చిన రూపమూ గుణమూ రేపు నచ్చవు. కావున తత్పాత్రములు కాలవశమున అపాత్రములగును.

మరియు రూపగుణసంపద నొకరి నొకరు మింతురు, కావున కామమునకు కడలేదు.

ఈ మూడు కారణములచేతనూ కామానురాగ మెల్లప్పుడూ ఏకపాత్రనిక్షిప్తము కాజాలదు. అతిచంచల మగుటచే దానికి స్థాయీభావ నులవడదు.

ప్రేమకు సహజధర్మము స్థాయీభావము; అది ఏక నిష్ఠము, నిశ్చలము; గుణములు జూచి కూడరాదు, దోషములు గాంచి తొలగిపోదు. అందునల్లనే ఆర్యసతీప్రేమ అత్యంతానురాగపూరితము, స్థిరము, నిశ్చలము, ఏకనిష్ఠము నగును; కామాంధుల అనురాగము కాలానుగుణముగా మారుచుండును.

నిస్వార్థమగుటచే నిస్సర్గప్రేమ ఆకాంక్షారహిత మగును. దోషగుణముల నపేక్షింపక, ఇతరుల మూలమున

తాము సుఖంపనెంచనట్టివారికి ఆకాంక్ష యెక్కడిది?

సతీ ప్రేమ వ్యవసాయము కాదు కావున మారుకోరదు.

“నీవు నన్ను ప్రేమించిన, నేను నిన్ను ప్రేమింతు” ననేది కాదు, ఇచ్చివుచ్చుకోవడ మందుండదు, వినిమయవ్యాపారము కానరాదు. లతలను, వృక్షములను, పశుపక్ష్యాదికమును సోదరభావమున ప్రేమించిన శకుంతల బదులుకోరెనా? పతి ప్రేమాసారము ప్రళంసనీయము, పతి తనయెడ ప్రేమ జూపెనా పత్ని ధన్యయే; కాని పతి ప్రేమ నాసించియే పత్ని పతిని ప్రేమింపనెంచి తే అది నిస్సర్గ ప్రేమ కానేరదు. పరస్పర ప్రేమ సమకూడినదా మణికాంచన సంయోగమయినట్లు, కింశుకమున సౌరభము వెలసినట్లు, చంపకము శూన్యకంటకమయినట్లు, చందనతరువు వుప్పించినట్లు, చెరకు పండినట్లున్నూ రాణించును. ఇట్లు జరుగకున్నా సతి పతిని ప్రేమింపకతీరదు.

సతీలక్షణము నొకకవి యిట్లు వర్ణించెను:—

* నీవు నన్ను ప్రేమింతు వటంచును, నేను నిన్ను ప్రేమింతునాణో?
నిన్ను వీడి యెన్నను నే నన్యుని, నియమమిద్ది సతి నే నౌటన్ *

వాత్సల్యప్రేమలాగే దంపతీ ప్రేమకూడా నిఃస్వార్థము కావలెను. పసిపాపలు పెద్దవారై తమ్ము సంరక్షింతు రనియా తలిదండ్రులు వారి నాబాల్యము అతిగారాబముతో పెంతురు? వారి కవత్యప్రేమప్రతీక్షయే యుండదు, ఏనా ప్రాణములకన్న

* ప్రేమ్ తుమ్ హాశే కర్నే హీసే మై భీ కహో కరూంగీ ప్రేమ్ ?

తుమ్ హే ఛోడ్కర్ ఔర్ న జానూం యహీ హై మేరా నేమ్.

నెక్కువగా పిల్లల ప్రేమింతురు. పసితనమందే వరునకొసంగ బడి అత్తవారిల్లు చొచ్చినప్పటినుండి పతిప్రేమ నపేక్షించుట సతీధర్మము కాదు. పతి తన్నెప్పుడు ప్రేమించునో, అప్పుడు తా నాతని ప్రేమింపవలయుననీ సతి యెన్నటికి తలపరాదు. పెళ్ళియైనప్పటినుండి పతిని ఆదరిస్తూ ఆతడే తనకు సర్వమని యెంచి త్రికగణశుద్ధిగా నాతని ప్రేమిస్తూండవలెను. పెళ్ళియాడిన వానినే ప్రేమించుట (Love whom you marry) ఆర్య సతీధర్మముకాని, ప్రేమించినవానిని పెండ్లియాడుట (Marry whom you love) కాదు. సతికి జీవితసర్వస్వము పతియే. అట్లామె భావిస్తే పతియూ ఆమెను ప్రేమించితీరును. అతడున్నా పెండ్లినాటినుండి ఆమె తన్ను ప్రేమించునను ప్రతీక్ష లేకనే ఆమెయం దనురక్తుడై యుండును. ధర్మ మాచరించునెడ నిద్దరూ సమభాగినులు కనుక సతి “సహధర్మిణి” అనిపించుకొనును. “ధర్మపత్ని”, “అర్ధాంగి” అను పదములు సార్థకములగునంత సాంద్రసంబంధము పాశ్చాత్యదంపతులలో గానరాదు. వారి దాంపత్యము చిరకాలికము కావలెననే నిర్బంధము లేదు; పాశ్చాత్యదాంపత్యసంప్రదాయము ననువర్తించువారియం దట్టిప్రేమయే అవతరించుచుండును.

ఆర్యదాంపత్యప్రేమ వినిమయ విహీనము, ఆకాంతౌ రహితమనియు, కామానురాగ మందుకు విపరీతమనియు చెప్పి యుంటిమి. వినిమయప్రతీక్షచేతనే పశుపక్షి గణములో ప్రేమ జనిస్తుంది. కామానురాగము పరముఖాపేక్షి, ఇతరులు మనపై

వలపుగొనకున్న మనకామ ముద్దీప్తము కానేరదు. నిసర్గ ప్రేమవలె నది నిరాకాంక్షము కానేరదు. విషయవ్యాపారము సర్వజంతువులకు సామాన్యము కావున దీనిని “పాశవప్రేమ” అందాము.

ప్రేమకు కామానురాగమునకూ మరో తేడా ఉంది. సతి పతిగౌరవ పరిపూర్ణ, వేరొకవ్యక్తియందు సతి చిత్తము ప్రసరింపనోపదు. వ్రజబాలికలకు శ్రీకృష్ణునితో సమగౌరవ భాజనుడు లేనట్లే సతికి పతితుల్యు డుండడు.

తల్లికి సంతానముపై ప్రేమ అత్యధికము, తల్లియూ సంతానమున కమితప్రేమగౌరవభాజనము. కావున నిసర్గప్రేమ మహాత్వజ్ఞానపూరితము. అసమానపదస్థులయెడ ప్రేమ జనింపబోదని కొంద రందురు, కాని అది సరికాదు. నేవకుడు ప్రభువును, ప్రభువు నేవకుని ప్రేమించడము లేదా? గురువు శిష్యుని శిష్యుడు గురువుని ప్రేమింపగూడదా? పదవియందలి నిమ్నోన్నతములు ప్రేమోదయమునకు బాధాకరములు కాజాలవు. ప్రేయసులకు ప్రేమసాత్ర మత్యంతప్రియము, వారికి దానియం దాదరము మెండు. ఒరు లేలాగైనా దాని సధఃకరింపనెంచితే వారు సహింపజాలక ఆవస్తువును పెద్దజేసి “దీనికి సరియేదీ?” అని వాదింతురు, అది వారికి కొంగుబంగారము; పరుసవేదివలె ప్రేమ తానుసోకినదాని నెల్ల పసిడిగా పరిణమింపజేయును.

కామానురాగము స్వతంత్రవ్యవహార; వాస్తవిక

నీచోచ్ఛముల గణించక నీచ ముచ్ఛమును, ఉచ్ఛము నీచమును చేయు సామర్థ్యము దానికి కలదు. చిన్నదానిని పెద్దజేయు నప్పుడు పెద్దదానిని చిన్నబుచ్చునపుడును కామమునకు సంఘాతాభావము సమకూరును.

ప్రేమకూ కామానురాగముకూ ఇంకొక తేడా ఉంది. ప్రేమ తనప్రభావముచేత మానవునకు దేవత్వ మాపాదింప, కామానురాగ మాతచియ్యదు పశుత్వమును సంక్రమింపజేయును. ప్రేమ భగవదవతారము కావున ఈ దేవాంశమును మానవుడెంత అభివృద్ధి నొందినై భగవత్సాన్నిధ్యము నంతవేగముగా చెందగలడు. పిమ్మట సాయుజ్యము సులభమగును. అట్లుచేయక కామపరతంత్రుడై కాలమునుచ్చుచుండునా, తనప్రకృతిని పశుభావమున పరిణతము చేయుచూ మోక్షమునకు దూరుడగును.

ఆర్యసాహిత్యమున కామము—

ఆర్యసాహిత్యమున సతీప్రేమాదర్శము, కామానురాగ స్వభావము నెట్లు చిత్రింపబడెనో నూచించితిని. ఇంద్రియ లాలసాచిత్రములూ వాటిరీతులూ కూడా ఆ సాహిత్యమున వివరింపబడినవి. పశుత్వకలితములగు పాపరూపములూ కన్నులకుకట్టినట్లు చిత్రింపబడినవి, అందలి మంచిచెడ్డలు మరుగుపడలేదు. ముక్కోటిదేవతల కథినాథుడగు ఇంద్రుడూ శపింపబడెను, ఆతనిపై మరులుగొన్న అహల్యాయూ పాపఫల మనుభవించెను. తారాశశాంకుల పాశవకృత్యమునకు తగినశాస్త్ర

అయింది. దేవతలని వారికిమాత్రము పాపకళంకము తప్పిందా?
 మహాకార్యముల సాధించునప్పుడు తప్పనిసరి యైనపట్ల
 కామోదయము కల్పింపబడినది, కాని చెడుతలంపుచే కాదు.
 మహాత్ము లవతరించుటకూ కామోదయము కావలయునే!
 అభీష్టసిద్ధి యగునంతవర కవి ప్రబలి పిమ్మట అంతరించును.

ఆసక్తియు లాలసయు నుండుచోట్ల పాప ముండితీరును,
 కాని ఆసక్తి హీనమగు కార్యము పాపపంకిలము కానేరదు.
 అట్టి కార్యమునకు ఫలముండదు; అది పాపముగానీ
 పుణ్యముగానీ కానేరదు (Non-moral)ని భగవద్గీతలయందు చెప్ప
 బడినది. కేవలస్వభావజనితకార్యములన్నీ దైహికములు. అవి
 ఆసక్త్యనురాగసహితము లయినప్పుడే పాపపుణ్యఫల మిచ్చేవి
 కాగలవు. ఈధర్మసూక్ష్మము మనశాస్త్రములందు పెక్కు
 తావుల నుదహరింపబడినది. దీనిని దృష్టాంతీకరించుటకే దేవ
 తలయందూ మానవులయందున్నా కామప్రవృత్తులు కల్పింప
 బడ్డవి. మహాభారతము గీతలయందలి ధర్మసూక్ష్మములకు
 విపులవ్యాఖ్యానము. నై సర్గికము, ఆసక్తిశూన్యము, పుణ్య
 పాపరహితము నగు దైహికకర్మయే వేదవ్యాసానిపుట్టుకకు
 హేతువు. అట్టిమహానీయుడు పుట్టడముతోసమే ఋషిసత్తము
 డగు పరాశరునికి మత్స్యగంధిసంపర్కము సంభవించెను, అదీ
 క్షణికము. ఇట్లే భరతుడు, శకుంతల, కార్తికేయుడును జనిం
 చుటకు దుష్కంతుడు, విశ్వామిత్రుడు, శంకరుడు మొదలగు
 మహాత్ముల చిత్తములందు కామము క్షణికావిర్భావమొంది

నది. ఈధర్మసూక్ష్మమునే పాండురాజు కుంతి కుపదేశించి దేవతాప్రభావమున పాండవుల నావిర్భవింపజేసెను; బలిరాజు అంధుడగు మునిమూలమున అంగ వంగ కళింగాది పుత్ర సంఘమును పొందగల్గెను. అంధునకు రూపమునం దాసక్తి యుండుట అసంభవము. ఇప్పుడు దహరించినవన్నీ పాపకలిత మగు కామమున కుదాహరణములు కానేరవు, అవి పాప రహితములు.

ఆర్యసాహిత్యమున గాంధర్వవివాహముచిత్రోపబడుటచే పూర్వకాలమున పడతులు తాముకోరిన వరులను పొందు చుండిరని స్పష్టమగును; అందుచేత అప్పటిస్త్రీలకు స్వేచ్ఛ యుండెననుట తెల్లము కాదా అని అడుగవచ్చును. నిజము- స్వయంవర వివాహములు పూర్వకాలమున లేకపోలేదు. కాని అట్టి యాచారము క్షత్రియజాతులయందే ఉండెది; సాధారణజనసంఘమున నది యున్నట్లు దృష్టాంతములు కాన రావు. రాజకన్యల కట్టి స్వాతంత్ర్య ముండుట నిక్కము. వీరుల కెక్కువ గౌరవ మాపాదింపబడు ఆ కాలమున అది రాజనీతిగా చెలగుచుండెను, ఆ నీతినే ఆంగ్లకవియొక డిట్లు తెల్పెను:—

“None but the brave deserves the fair”

“పొందదగు వీరుడే సుందరాంగులను”

సుందరినొక తెను వరించి స్వయంవరమునకు వచ్చిన రాజుల గుణములు సభలో వర్ణింపబడుచుండెను. ఇట్టి వర్ణ

నము చేతనేకదా సునంద ఇందుమతిచే అజుని వరింపజేసింది. శివధనుర్భంగము చేయనేరని వీరుడు సీతను, మత్స్యయంత్రమున లక్ష్మ్యభేదము సేయనేరని వీరుడు ద్రాపదిని పెండ్లియాడుటకు తగరు. సభయందు మాపవీర్యగుణవర్ణన చేసినంత మాత్రాన కార్యసిద్ధి నమకూరెనా? సుందరీరత్నము లభించినవారు ఏ పోరూలేక ఆమె నింటికి గొనిపోవ సాధ్యమామెనా? స్వయంవరమున నామెచే తిరస్కృతి వడసిన వారెల్ల పెళ్లికొడుకుతో పెనగులాడేటప్పుడు అతడు వారినందరిని జయింపవలయును, లేకుంటే ఆమె యతనికి దక్కదు. ఈగెల్పు అసాధారణకార్యము.

స్వయంవరమున జయము పొందినవారి గుణములను వర్ణించుటేకాక ఓడినవారి మొగము లెట్లు చిన్నవోవుచుండెనో, వారెట్లు లజ్జాభిభూతులగుచుండిరో, అదికూడా ఆర్యకవులు వర్ణించుచుండిరి. స్వయంవరములయందు వివాహమే ముఖ్యవిషయముకాదు, వీరత్వముకూడా పరీక్షింపబడుచుండెను. కావున అవి పరాక్రమనికషపాషాణములని యేంచదగును. ఈవర్ణనములు చదువువారి చిత్తములు అందలి వీరకాద్రవసములచే నాకర్షింపబడును, కాని ఇంద్రియలాలసయు, కామానురాగమును వారి కనుభూతములు కావు.

ఆర్యకవులు కామానురాగమునకును నిసర్గప్రేమకును గల తారతమ్యమును నిర్ణయించి మొదటిదానియందలి

మచ్చను రెండవదానియందలి మెచ్చను విపులముగా వర్ణించిరి. కామమున కెట్టి సందర్భములందు పాపము సోకునో ఎట్టియెడ సోకకుండునో వారు చక్కగా తెలియపరచిరి. సూక్ష్మదృష్టికలవారు కావున ధర్మసూక్ష్మమును స్పష్టముగా నిరూపింపగల్గిరి. ఇట్టి నిరూపణమును వారు చేయగడంగి నప్పుడు పలురకముల కామానురాగమును రచనచేయవలసినచెప్పును. పాపకలితమగు దానిని కళంకయుతముగనే వర్ణించిరి. ఇట్టి చిత్రరచనచేత సాహిత్య గౌరవము తగ్గకుండా ఇతరరస సమ్మేళన మొనర్చి తన్మూలమున గౌరవ మినుము డించిరి.

సఖ్యప్రేమ -

ఆర్యసాహిత్యమందలి ధార్మికదంపతీప్రేమ పాశ్చాత్యసాహిత్యమున దుర్లభము. అం దింకొకవిధమైన ప్రేమ చిత్రింపబడియున్నది. ఇద్దరు మిత్రులకు, ఇద్దరు సఖులకు ఇద్దరు సమానుల కన్యోన్యమూ ప్రబలు ఈమధురప్రేమను సఖ్యప్రేమ అనదగును. ఇది మెచ్చదగినదే. ఆర్యసతులయం దిట్టిప్రేమా లేక పోలేదు. సతికి పతియు, పతికి సతియు పరమ సఖులు, కావున వారిరువురూ ఆప్రేమయందు నిమగ్నులగుదురు. వా రన్యోన్యాదరపాత్రములై మధురాలాపములతోనూ, ప్రణయచేష్టలతోనూ, కాలము వెళ్ళబుస్తూ, ఒకరి వృత్తము నొక రనుమోదిస్తూ ఉండురు. ఇందు సతీసరతం త్రత పతిదేవత్వమును మిళితము కావడముచేత వీటిసాంగత్య

మున సఖ్యప్రేమయందలి సౌందర్య మినుమడించును ; వీటికి తోడు భక్తి ఉదయించుటచేత ఆప్రేమ పరమపవిత్ర మగును. సఖ్యభావమున మాధుర్యమూ, భక్తిభావమున పవిత్రతయూ, మేళవించుటచేతనే ఆర్యనారులు కమనీయశీల లగుచున్నారు. శుశ్రూష సల్పునెడ పతి దైవమును, సల్లాపము సల్పునెడ సఖుడు నగును. ఆర్యనాణిశౌరవము గరువమును పత్యవలంబ నమున ప్రభవించు లక్షణములు. మానినియగు భార్యకన్న భర్త కెక్కు డాదరపాత్రమగు పదార్థము లేదు.

సతి కుపిత అయ్యెనా ఏలాగైనా ఆమె నూరడించ డము పతికి విధ్యుక్తధర్మము. అందుచేతనే రాజప్రాసాదముల యందు రాణుల కోపగృహములు ప్రత్యేకముగా నిర్మింప బడుచుండెను. రాణి అలిగినచో రాజ్యమిచ్చియైన ఆమె ననునయించుట రాజధర్మము కావడముచేత కైకకోపోపశమ మునకై దశరథుడు ప్రాణాధికుడు సర్వజనాభిరాముడునగు శ్రీరాముని ఘోరాటవుల కంపెను. దురపిల్లు నైదేహిని సమాశ్వసింప శ్రీరాము డంతఃపురమునకు చనెననియు, పిమ్మట చిత్రదర్శనముననూ మధురాలాపములచేతనూ ఆమె దుఃఖ మపనయించి వెనుకటి దాంపత్యసుఖమును జ్ఞప్తికిదెచ్చి సుఖానుభూతి సమకూర్చెనని ఉత్తరరామచరితమందు కన బడుతూన్నది. లంకావిజయానంతరము కుబేరపుష్పకముపై అయోధ్యకు పోవుచూ శ్రీరాముడు సరస సల్లాపములచేతను తన కీర్తిపరిచయముచేతను సీతహృదయమున కానందము

గూర్ప యత్నించిన రీతిని కాళిదాసు రఘువంశమున అతి మనోహరముగ వర్ణించెను (పదమూడవస్కంధం) దాంపత్యప్రేమ సఖ్యభావమాధుర్యమిళితమైనచో తత్సుఖ మపూర్వమై నిర్వర్ణనీయమగును. ఆసుఖమును ఆనందమును జూరగొను నాసతో భక్తురాలు భగవంతుని సమ్మానపూర్వకముగ అర్చించునట్లు నీత భర్త నారాధింప నుద్యుక్తురాలగును. దారుణములగు ప్రతిజ్ఞావాగురుల దశరథు బడద్రోసి కూక్ష వచనముల నాతని అలయించిన కైక తత్పూర్వము దేవకార్య నిర్వహణమున ఆతనికి సాయమొసర్చి ప్రసన్నునిచేనుకొని ఆతనికృపచే రెండువరముల గడిచింది. శ్రీకృష్ణుడు రాధ పాదముబట్టి అలకదీర్ప ఆతడు సాక్షాద్భగవంతుడని ఆమె పూజించును. భక్తిసమ్మిళితమగు సఖ్యప్రేమమూలమున దాంపత్యసుఖ మనుభవించు యోగ్యత భారతరమణుల కబ్బెను. కావున తచ్చిత్ర మార్యసాహిత్యమున కల్పింపబడి దానికి వన్నె తెచ్చింది. ఈ యాదర్శసాందర్యమున స్వర్గ మందలి పవిత్రత నందనవనమందలి శోభ, మధుమాసమందలి మాధుర్యమును వెలయుచున్నవి.

పాశ్చాత్యప్రేమ స్వభావము—

పాశ్చాత్య సాహిత్యమందలి ప్రేమ యెట్టిది? అది కేవల సఖ్యప్రేమయే. అం దార్యసతీప్రేమయందలి భక్తి, నిస్సార్థము, ఏకనిష్ఠ, ఆకాంక్షారాహిత్యము, గౌరవస్ఫూర్తియు కానరావు; ప్రేమాలాపము, మాధురి, దర్పము,

స్వాభిమానము మాత్రమే ఉండును. ఎన్నియున్నా శక్తిమ యైకనిష్ఠ, పుణ్యప్రతిచ్ఛవియు లేనందున ఆప్రేమ పవిత్రము దివ్యమునూ కాజాలదు. అందు మానవప్రకృతియందలి మాధురి ఉందిగాని దివ్యప్రకృతియందలి సౌందర్యము లేదు. మాధుర్యమునకూ ఆనందమునకూ తోడు నిర్మలశోభా వికాసము లేకున్న ప్రేమకు సర్వాంగసౌందర్య ములవడదు.

పాశ్చాత్యసాహిత్యమందలి ప్రేమసౌందర్యము ప్రాయ కముగా ఇంద్రియలాలసావిలాసక్షేత్రమున ప్రస్ఫుటితమగుచుం డును. ఆక్షేత్రములే దేశదేశములందు కళంకబీజముల నాటు చున్నవి. నిసర్గప్రేమసవంతి కామానక్తి అను వంకముచే కలుషితముకాగా అంతఃశత్రువిరోధము దాని గమనమును మందగించి పెక్కుచోటుల నరికట్టుచుండుటచేత వ్రడివు ప్రభుత్వమే సర్వత్ర సాగుచున్నది. మానవులయందు పాశవ ప్రవృత్తి మితిమీరితే వారియందలి మానవత్వమునే కాక దేవత్వమును కూడా నశింపచేయును.

ఆర్యసాహిత్యమందలి సీతవంటి సతీమణిని పాశ్చాత్య సాహిత్యమున గాంచనగునా? హోమరు రచితయగు హెలెన్ సీతకు ప్రతియోగిని (సాటి)గా చేయవచ్చును, కాని అట్లెంచుట స్వర్గమునకు నరకమును సాటితెచ్చుట! ఇక షేక్స్పియరుసృష్టిని తిలకించితిమా, మనము వెదకపోవు ప్రేమ మందునకైన కానరాదు. రోమియో మొదట రోసలీన నునామెను చూచి, మోహపరవశుడై, నిద్రాహారములుమాని

చిత్తశాంతి శిథిలముకాగా, వేడి నిట్టూర్పులతో వేడికన్నీ
 గోడ్చుచూ ఉండగా, జూలియట్ అతని దృష్టిపథమున
 బడెను. అంతట నాతనిలక్ష్యమూ అవస్థయూ ఒక్కరాత్రిలో
 మారెను. పిమ్మట జూలియట్పై మరులుకొని వికలచిత్తుడై,
 ఆమెయింటిచుట్టూ తిరుగుతూ పొంచిపొంచి కిటికీదగ్గరకు
 బోవును. డెమెట్రీయస్ హెర్మియాను చూచి యిట్లు చిత్త
 వైకల్యమునొంద, అంతవరకూ ఆతనిహృదయమున నెల
 కొన్న హెలెనా అపసరిల్లింది. ఇట్టిప్రేమ పాశ్చాత్యులకు
 చెల్లునే కాని మనకు చెల్లదు. దీనిని మనము ప్రేమగా గణిం
 చక “లాలస” అందుము.

వాల్మీకి ధర్మవీరుని చిత్రంపనెంచి శ్రీరాముని పాత్ర
 మును నిర్మించి మానవుల ముగ్ధుల నొనర్చెను. పిమ్మట
 అందుకు ప్రతిగా ఇంద్రియపరాయణుడగు రావణుని పాత్ర
 మును సృజించెను. ధర్మవీర్యవివశీకృతులై అందరూ రావ
 ణుని గర్హింతురు. అదేరీతిని మొదట పవిత్రము సుందరము
 నగు సీతపాత్రమును నిర్మింప, తచ్చిత్రముగ్ధులై అందరునూ
 ఇంద్రియపరాయణ, కామమోహిత, లజ్జాహీనయునగు
 శూర్పణఖను చూచి గర్హించి, ఆమె ముక్కుచెవులు లక్ష्మ
 ణుడు కోయునప్పుడు ఆపని మెచ్చి అతని ప్రశంసెందురు.
 ఆర్య సాహిత్యమందలి చిత్రము లిట్టివి.

షేక్స్పియరు నాటకరచనయందలి పరిణామ మిట్లుం
 డదు. వాటియందు మొట్టమొదటనే దుర్దమాంతఃశత్రుచిత్ర

ములు కానవచ్చును,—రావణునిబోలు మత్తమాతంగములు, స్వర్ణప్రసూవగు లంకాద్వీపము, ఇంద్రభోగమున, మానసముల నాకర్షింప, వాటి మహాత్వప్రకాశమున కన్నులు మూతపడును. క్లియోపేట్రారూపము జగన్మోహనము, మేక్ బెత్ రాణిని దలచినతోడనే లోభప్రబోధమగును; ఇయాగోచాతురి మానసమును మ్రాన్వడజేయును; ఇట్టిపాత్రములు చిత్తమున జొత్తిల్లి తత్ప్రతిబింబములం దచ్చుపడిన వెన్క సంయోగాంతములందలి పాత్రములకు సందేదీ? సర్వసామాన్యము లగుటచే వాటియందు తారతమ్యము కన్పట్టదు. పేక్స్ పియరు కల్పనాప్రకాశమున ఈ రెండువిధముల పాత్రములే కనబడును.—అదంతయు వ్రడిపుసంక్తుభితమగు మానవ ప్రకృతి. విషయాభిభూతములగు పాత్రములయం దాసక్తులగు వారి చిత్తములకు తద్విరుద్ధ స్వభావపాత్రములు రుచించునా? పాత్రాగణనాప్రసంగమున వియోగాంతముల నాయికానాయకులు అగ్రస్థానము నలంకరింతురు, వారివెన్క వియోగ సంయోగాంత (Tragi-Comedy) ముల పాత్రములు, అవెన్క సంయోగాంతపాత్రములును మెప్పు వడయుచుండును.

అంతశ్శత్రుప్రాబల్యము, ఇంద్రియ లాలసాప్రాధాన్యము అంతటా వెలయుచున్నా, కొన్నిచోటుల నది తగ్గును. రోమియోజూలియటుల బోలు సాంఘాతికరిపూర్వాచ్ఛాసము సంయోగాంతములం దుండక తద్బలము క్షీణించియున్నా యావనోన్మాదము, అధీరత, లాలాసా వేగమున్నూ ఉండి

తీరును. బెనిడిక్ మాననకాసారమున ప్రేమతరంగము లుత్పన్నములైనతోడనే జనించిన అధీరత ఏమని చెప్పను? అతడు బియాట్రీస్ కన్న ఎక్కుడు పిరికివాడగును. యువాను రాగోన్నతయై రోసలిం డార్లెండ్ ను చూడక క్షణమేని నిల్వలేకుండెను. సంయోగాంతములందు ప్రేమచిత్రములు, యశావనోన్మాదేంద్రియలాలసా కళంకితమూర్తులును కలవు, గాని, అవి ప్రేమచిత్రములో లేక లాలసాచిత్రములో నిర్ణయింప నలవికాదు. మదోదేకమున నాయికానాయకులు సాంఘికవ్యవస్థలను, కుటుంబనీతిబంధములను, తెంచుకొని యధేచ్ఛముగా వ్యవహరింతురు. డెస్ డె మొనా యవ్వనమదమున విజాతీయుని, విమతస్థుని వరించి రహస్యముగా నింటినుండి లేచిపోయి, నిండోలగమున సిగ్గువీడి తనవృత్తాంతము ప్రకటించి, తన్నే లోకమనియెంచు తండ్రిగుండెలు పగులగొట్టి, ఆతని పరలోక ప్రాప్తికి హేతుభూతురా లయింది. జూలియట్ ఇమోజెన్లు కూడా పితూరాజ్జోల్లంఘన మొనర్చినవారే. హెర్మియా లైసాండగుతో లేచిపోయి, అడవిపట్టి, తన్నూలమున పిత్రాజ్జకే కాక రాజనియమములకునూ వెలియైనది.

ప్రణయాలాపములు యువకుల కత్యంతప్రియము లనుటకు సందేహములేదు. ఆంగ్లనాటకములం దిట్టి వనేకములున్నవి; వాటియందెల్ల యశావనోన్మాదమే కాన్పించును. ఉన్నతులకు నియమోల్లంఘనము పరిపాటియే కదా! వారు నైతిక శాసనములు లెక్కనేయరు, పాపమునకు వెరవరు.

దుర్దాంతప్రేమావిలమానస అగుటచేతనే కదా జెసికా నిర్ధను
డగు జనకునికంట దుమ్ముజల్లి, బెల్మాంటునండలి లారెక్స్
దగ్గరకు పరుగెత్తిపోయినది! ఇట్టిపనులు యూరపునందు సర్వ
సాధారణముగా జరుగుచుండుటచేత షేక్స్పియరు వీటిని
తననాటకములందు తరుచుగా వాడెను. హోమరు మహా
కావ్యముందును హెలెన్ పారిసుతో తేచిపోయెను. ఇట్టి పాప
చిత్రములను నవయువకులగు మనవిద్యార్థులెదుట సతతము
నిలువనిచ్చిన వారిభావములు దూష్యములుకావా? ఇక
శృంగారరసపూరితములగు నవలలమాట వేరె చెప్పనేల?
యూరోపీయ సంఘధర్మముల ననుసరించిన షేక్స్పియరు
నాటకములయందు దిట్టిపాపచిత్రములకు కొదవ యుండునా?

ఆజనసంఘములందు ఆదర్శప్రేమ నిర్దిష్టములగు నాట
కములు లేకపోలేదు, కాని ప్రేమసౌందర్యమును వివరించునవి
మాత్రము చాలాతక్కువ. ఆంగ్లకావ్యములు, నాటకములు
నవలలు మొదలగు వాటియందు దీలోపము సర్వసాధారణముగా
కనబడుచుండునే, వాటివలన మానవప్రకృతి ఉజ్వలితమగునా?
పాశ్చాత్య నాటకకవిసార్వభౌముని నాటకములయందు అచ్చటి
ప్రజల రీతినీతులు యధార్థరూపమున చిత్రింపబడి యుండుట
చేత అవి వారి కాదర్శములైనవి. రూపగుణమోహమువలన
ఉత్పన్నమగు అనురాగము యావనమున నెట్లు దుర్దాంత
మగునో కనవలెనన్న పాశ్చాత్యసాహిత్యము పఠించ
వలయును.

శకుంతలా దుష్కర్మముల అనురాగము రూపజ మన వచ్చును, కాని ప్రత్యాఖ్యానము చేసేటప్పుడు రాజు ఉత్కృష్టమగు ఆత్మసంయమన మగపరచి పాశవప్రకృతి నణగదొక్కెను. అతని మనస్సులోని శకుంతలనూపానురాగము బయట పడకుండ కవి లజ్జయను తెర మరుగుజేసి మాధుర్యము చేకూర్చెను. ఇట్టి మాధుర్యము పాశ్చాత్యప్రేమయందు కానరాదు. లజ్జ కేవల మాధుర్యమును కూర్చుటేకాక అనురాగమందలి పాశకశంకమును పరిమార్చించెను. రూపానురాగము విధివిపరీతమై క్రోధాదులయందు పరిణతమయితే పాపసంకులమగును. శకుంతలానురాగము ప్రబలాసక్తిగా పరిణమించక పూర్వమే దుష్కర్మము డామెను పెండ్లియాడి తదనురాగము విధ్యనుకూలమగునట్లునరించెను. గాంధర్వ వివాహము క్షుత్త్రియుల కుచితమే కావున పాపము దూరమాయెను.

ప్రాచ్య పాశ్చాత్య ప్రేమ చిత్రణము—

అభిజ్ఞానశకుంతల మారంభించునపుడే అపూర్వమగు ప్రేమచిత్రము ప్రాదుర్భవించును. శకుంతల ఆశ్రమతరులతాదులయెడ సోదరభావమూని, వాటి కుపచారము చేస్తూ, సఖులతో నిస్సంకోచముగా ప్రణయసల్లాపము సల్పుతూండును. వారు ముగ్గురూ సహకారమునకూ మాధవీలతకును పెల్లిజేసి క్రోధాకౌతుకము కావించుకొనుచుండ, దుష్కర్మములు ప్రవేశించును. అతనిమోలనున్న శకుంతల లజ్జాభరము

మానమును ప్రకృతినంగతముగా వర్ణింపబడినవి, యూరోపీయ సతులయందలి దిట్టతనము, ఆగడము, వాచాలత కానరావు. నిర్లజ్జాకలితప్రాధ యైనచో రాజుప్రేమకు పాత్రము కాక పోవును. భావవ్యంజకనీరవత ప్రోధల కుండునా? యువతులకు లజ్జ మానమూ భూషణములు. క్రైసిడాయందలి ఛలము, ప్రేమ ప్రకాశక వాక్యసరణి, క్రియాకలాపము, జూలియట్, ఇమోజెన్, హెలెన్ హెర్మియాల ధృష్టవ్యాపారములును ఆర్యయువ. తుల మితభాషిత్వముకు సాటిరావు. కులొంగనలయందు ధృష్టత అసంగతము అసంభవమని ఆస్యలసిద్ధాంతము. ప్రేమ నంగడినమ్ము పాశ్చాత్యులయం దిట్టివి చెల్లును. ప్రేమభిక్షా ప్రార్థనము (Court-ship) వారిలో సదాచారము, దీముమాట లాడియూ మక్కువసేతల చేసియూ మరులుకొల్పి కాంతల కరగతల చేయుటయే దీని ముఖ్యోద్దేశము. ఆర్లెగిడో రోసలిండు నెడ అవలంబించిన దీ ప్రక్రియయే; దీనిని పతిపత్నులవేట యననొప్పు. వనితలకు వలలో వేసుకొన దలచినవారు మనసు లోనున్న దానికన్న నెక్కుడుప్రేమ సటింపవలయును.* ఇది ప్రేమవిడంబన మగునుగాని నిజమైన ప్రేమకాదు. ప్రేయసుల

Ferd—

Full many a day

I have eyed with best regard, and many a time
The harmony of their tongues hath into bondage
Brought my too diligent ear; for several virtues
Have I liked several women; never any
With so full soul, but some defect in her

ప్రసంగము విన్నవారికో చదివినవారికిన్నీ హాస్యాస్పదముగా నుండును. మురిపెంపునుత్తు ముగియువరికూ ప్రణయవచన ప్రవాహము పారుచునే యుండును. ఇట్టి మధురప్రసంగమున మాఖికప్రేమ యెంతో హృద్దిక మెంతయో నిరణయించుట సులభసాధ్యము కాదు. ఇంకొక చిత్రము—ఒకకాంతను చూచినవెనుక జనించిన మోహసాగరము ఇంకొకకాంతను చూచినతోడనే ఎండిపోవును; ప్రేమాంధులకు యుక్తాయుక్త పివేచనము శూన్యమగుట అందకూ ఎరిగినదే. అర్హ పివేచనము చేసి పాత్రాపాత్రనిర్ణయమొనర్చి వివాహమొనర్పవలెనన్న యకావనము తగిన యదను కాదని ఒప్పుకొనక తీరదు, ఏల యన రిపుషట్కప్రలోభనము మాపమదమున్నూ మితిమీరి చెలరేగు కాలమిది. ఇప్పటి ఎన్నిక లోనిగొంగలమోసము.

Did quarrel with the noblest grace she owed,

And put it to the foil: but you, O you,

So perfect, and so peerless, are created

Of every creature's best.

(The Tempest Act III)

* పలువుట బొలతుల బాగుగనే నారసినవాడ, నావాడివినికి వారి మాటలేనియ పెక్కు మార్లు దాసింజేసె; నానావిధ స్త్రీల కేసు వివిధ గుణములబట్టి మక్కువపడినాడను; గాని యెచ్చతెకన గల్గినట్టి చెలువుతో జగడముచేసి దానికా బాడుచేయులోపం బెద్దియో యొనరెడు గనుక నామనసార నేకల్కినైన నేను మోహించ లే దెన్నడైనగాని; నీవెపరిపూర్ణురాలవు నిరుపముగ, సలుపబడితివెల్లరి! మెలుగుల మొనవయి

అ|| నా|| దా||

షేక్స్పియ రీవిషయమునే యోగి (Friar) చే రోమియో కిట్లు చెప్పించెను.

ఆంతమక్కువ కలచితి వింతలోనె, కోజలీనును వీడితే? కోతవడితొ?
యువకులకు ప్రేమ కన్ను లంకుండుఁగాని, హృదయమందున నుండబో

దిదినిజంబు*

హెర్మియావివాహము చేయనెంచి ఆమెతండ్రి డెమెట్రీయనును వరునిగా నిశ్చయించగా ఆమె లైసాండరును వరించినది, వారిట్లు ప్రసంగింతురు:—

హెర్మి—*అయ్యయో! నాదు జనకుండు నరయఁ డాయె నాదు కన్నుల (యోగ్యుడైనాధుడెవడొ)

తీసి—(అంధవీవేది గన నీకు నక్షియుగము?) నాదు బుద్ధిని గొని నీదు నాధునేర్చు.

వీవేచనలేనప్పుడును లోనిపగతురు ప్రబలునప్పుడున్నా తలిదండ్రుల యెన్నికకు తనయలు సహమతులగుట ఉచిత మని షేక్స్పియర్ ఒప్పుకొన్నట్లే. అందుననే ఆర్యజాతుల యందు వధూవరుల నిర్ణయించుభారము జననీజనకులో, లేక సుఖిజులైన అభిభావుకులో వహించుట అనాదినుండియు నా

* Is Rosaline, whom thou didst love so dear,
So soon forsaken? Young men's love then lies:
Not truly in their hearts, but in their eyes.

(Romeo and Juliet Act III)

* Herm—I would my father look'd but with my eyes.
Theseus—Rather your eyes must with his judgment
look.

Mid-Nig-Dream

చారమై యున్నది. యువకులు వివాహభారమును తమ నెత్తుల కెత్తుకొనకుంటే ప్రణయాభేటనాచారమునకు అవసరముండదు. ప్రేమ క్రయవిక్రయసామగ్రి కానేరదు. అప్పుడు స్త్రీలకు లజ్జయే సినర్గభూషణ మయి వారు జాతికీ సంఘమునకూ ఖ్యాతి తెచ్చెదరు. ఇట్టిశీలమే శకుంతలకు కల్పింపబడినది.

శకుంతల—మిరాండా

నాగరికప్రపంచముతో నెట్టిసంస్కరణమూ లేక నిర్జనమగు ఋష్యాశ్రమమున శకుంతల పెరిగినట్లే, మిరాండాకూడా జనశూన్యారణ్యమున జనకునిచే పోషింపబడెను. శకుంతలవృద్ధయమున ప్రేమోదేక ముదయించు ప్రాయమున దుష్కర్మము డామెకంట బడెను. ఆమెకప్పు డుదయించిన ముగ్ధత్వము లజ్జనుగూర్చి ముచ్చటించితిమి. మిరాండా తండ్రినితప్ప ఇతరులనుచూడనేలేదు; కాని ఫెర్డినెండ్ ఆమెకంట బడడముతోనే ప్రాధనాయకివలె మాటలాడుటకు మొదలుపెట్టింది! శకుంతలను చూచిందిమొదలు రాజే భోగట్టాలంతా కనుకొని వివాహప్రసంగము చేసెనుగాని ఆమె ఆసంగతి యెత్తనేలేదు.

ఇక మిరాండా వృత్తమును పరికించండి:—

*మిరా—నాపై నీకు ప్రేమ ఉన్నదా?

Mir—Do you love me?

Fer—O heaven! O Earth bear witness to this sound,
Beyond all limit of what else in the world, I
Do love, prize, honor you.

ఫెర్డి—అఖిల దేవతలు పృథ్వియు నాతులుగా శపథ మొనర్చి చెప్పుతూన్నాను. నేను నిన్ను ప్రేమించుటే కాదు, కులీనవలె సమ్మానింతును, గౌరవింతును.

• మిరా—నవ్వు రాదగినచోట నా కేడ్పు వస్తూన్నదే!

ఫెర్డి—కారణ మేమి ?

మిరా—నాహీనత దీనతయు తలంచి ఏడ్చుచున్నాను. నే నీయదలచినదానిని ఇవ్వజాలను. (నీవు స్వీకరింతువనే ఆశ లేదు) నాకేది లభించకున్న నేను జీవించనో దానిని నీ విచ్చె దనో లేదో ? (ఇచ్చెదవనే ఆశ లేదు) అందుకే ఏడుపు

Mir—I am a fool

To weep at what I am glad of.

Fer—Wherefore weep you ?

Mir—At mine unworthiness, that dare not offer

• What I desire to give; and much less take

What I shall die to want. But this is trifling;

And all the more it seeks to hide itself

The bigger bulk it shows—Hence, bashful cunning!

And prompt me, plain and holy innocence!

I am your wife, if you will marry me;

If not, I'll die your maid: to be your fellow

You may deny me; but I'll be your servant

Whether you will or no.

Fer—My mistress, dearest;

And I thus humble ever.

Mir—My husband, then ?

Fer—Ay, here is my hand.

Mir—And mine, with my heart in it.

(*Tempest Act III*)

వస్తూన్నది. ఇది స్వల్పనిషయము. నేను దేనిని మరుగుజేయ
యత్నిస్తున్నానో అది బయటి కుబుకుచున్నది. లజ్జ వగలారా,
నన్ను వీడి పొండు. ఆర్జవమా! అమాయకత్వమా! నాకు
బాసట నిలవండి. నీవు నన్ను పెండ్లియాడవేని నీకు పత్నినై
మెలంగెదను, లేకున్న నీకు దాసినై మనియెదను. నన్ను
పెళ్ళియాడవో లేదో నీచిత్తము, నీకు దాసి నగుటకు నీ
వొప్పుకొన్నా మానినా నేను మానను.

ఫెర్డి—నీవు నాకు ప్రాణములకన్న ప్రియతరవు, నేను
నీదాసుడను.

మిరా—నాకు భర్త వగుదువా?

ఫెర్డి—మనస్కుర్తిగా-ఇదే బాసచేస్తున్నాను.

మిరా—ఇదే నీ దాసురాలను.

చాతురీభరితములగు నిట్టిమక్కువమాటలు మిరాండా
ఎక్కడ నేర్చుకొంది? అంతకు పూర్వము పురుషులనే కాంచ
లేదు, మాడేశ్వవయస్సున నిర్జనద్వీపమున నిర్వాసితురా
లయి పండ్రొండేళ్ళు తండ్రనిగాక ఇతరుల నెరుగదు. ఘోరాట
విని గ్రుమ్మరునామె కిట్టి వాగ్రచనాచాతురి ఎలాగబ్బింది?
శకుంతలకు ఇతరజన సాంగత్యమైనా కద్దు—ఋషికుమారు
లుండిరి, కణ్వునిజూడ పలువురు వస్తూ పోతూ ఉండిరి; ఆమె
నోట నిట్టిచతురవాక్యములు రాలేదు! పెండ్లిమాట నెత్తుట
కైనా ఆమెకు సాహసము లేకపోగా, దుష్యంతుడే ఆప్రస్తావ
ముపక్రమించెను; అప్పటికే ఆమె ఇట్టికాశలమున ఆత్మోన్నీలన

మొనర్చలేక తూష్టిభావమున తలవంచి నిలువబడినది. మానవప్రకృతి అంతటా ఒకతీరుననే ఉండునుకదా, సంఘ సంస్కరమే లేని మీరాండా నాగరక ప్రాధభావము తనకు నిస్కర్మముగ నావిర్భవించినట్లు వ్యహరించె ననుట వింతకాదా? జూలియట్, రోసలిండ్, బిరూట్రీస్, ఇమోజెక్, డెన్ డె మొనా మొదలగు నాగరికప్రాధల మనోభావములు మీరాం డాకు సహజములగునట్లు కవి సృష్టించెను. శకుంతలయందలి సారశ్యము, వీర్య, నిస్కర్మయవతీప్రేమయు పాశ్చాత్య యవతీ సంఘమును గాలించి వెదకినా గానరావు; అట్టికల్పన పాశ్చా త్యులకు అసలే స్ఫురించదు, ఏకవేళ స్ఫురించినా వారిప్రకృతి ప్రతిరూపము కానందున వా రట్టిరచన చేయనే చేయరు. మానవప్రకృతియందలి ఆ మెచ్చు ఆర్యసాహిత్యమునకే తగున్ము

మీరాండాసరళతమందు సాహసము మిళితమయినం దున లజ్జయెట్టిదో శమయెట్టిదో ఆమె యెరుగక జోవడముచేత మనసులోని మాటలు వెలిపుచ్చెను. మనోభావములను మాటలతో నెరిగించుటయే సరళత యైనచో ఫెర్డినెండుతోడి ప్రణయసల్లాపమున మీరాండా సరళస్వభావ అనకతీరదు. హృదయోద్వేగమున వెడలు మాటలు అకృత్రిమములు సర శము లనుటకు సందేహములేదు. మీరాండావ్యవహారము స్వాభావికమని ఒప్పుకొన్నా, అది యెంతవరకు సంభవమో పరీక్షించవలెను. అమెనోట వెడలు చతురవాక్సరణి, వివాహ

కాతరత, ప్రాథభావములూ మానవసంఘమునకు వెలియైన
మానినిమానసమున నెట్లుదయించగలవో తెలియదా; అట్టి
చాతుర్య మామెకు శోభాదాయకమూ కాదు. యువజన
నులభములగు హృదయావేగము ఇంద్రియలాలసము, ఆ సల్లా
పమున ప్రకటితము లైనవి. మిరాండా ఫెర్డినెండుల కిద్దరికీ
వివాహోత్సుకత సమానమే, కాని ఆతనికన్న ముందు
ఆమె తనకోర్కె వెలిపుచ్చినది. ఈ విషయమున శూర్ప
ణఖకూ ఆమెకూ భేదమేమి? ఆంగ్లకవిసార్వభౌముని రచన
యందు యావనోన్మాదమునకు ఉత్సుకతకున్నా మిరాండా
పాత్రము ఉత్తమోదాహరణము.

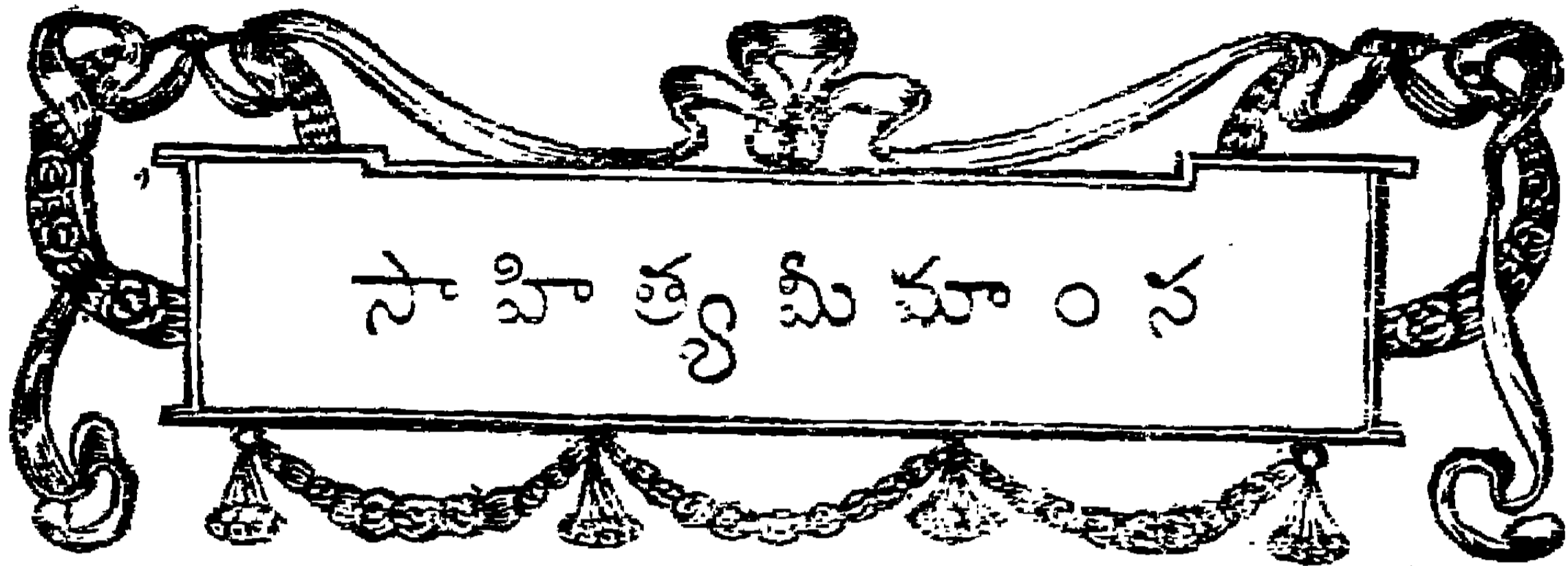
కవిరచితమైన ఆదర్శసృష్టి—

కామక్రోధలోభ మోహహింసాద్వేష ప్రభృతులగు
ఆసురిక పాశవ ప్రకృతుల అతాకికచిత్రములను పేక్స్ ఫ్టియరు
రచించినట్లే, ప్రేమదయాదాక్షిణ్యశూమా ప్రభృతులగు ధర్మ
ప్రవృత్తుల ఉత్కర్షణను ఆర్యకవులు రచించిరి. ప్రపంచమున
నిట్టి ఉదాహరణములు అరుదుగా లభించును. మేక్ బెత్
రాణివలెనే సీతాసావిత్రలూ దృశ్యప్రపంచమున దుర్లభ
వ్యక్తులు, కావ్యప్రపంచముననే వారిని గాంచవచ్చును. కల్పనా
రాజ్యమున ఆదర్శసృష్టిచేసి మానవోత్కర్షణను కవి
చూపును. ఇట్టి సృష్టిచేయుటే కావ్యరచనకు ముఖ్యోద్దేశము.
అనుదినమూ చూస్తూన్న విషయములను చిత్రించుటకు కవి
సృష్టి కావలయునా? ముంజేతికంకణమ్మున కద్దమేల? కనబడే

దానికన్న ఘనతరమగుదానినే కవి కల్పిస్తూ ఉండును. అది మానవహృదయముల నాకర్షించి వాటిని శుద్ధిచేసి తత్ప్రవృత్తుల సత్ప్రథమున వర్తిల్లజేయును. వీటినే ఆదర్శము లందుము. సీతా సావిత్రీ పాత్రము లిట్టివే.

అంశశ్శత్రుప్రాబల్య మతిశయిస్తే వర్ణాశ్రమసర్మబంధములు తెంచకతీరదు, అంశతోగాని అది చరితార్థము కాదు. ఇందుకు డెస్ డెమోగా జూలియట్ పాత్రములే తార్కాణములు. సంసారబంధములు, రాజ సంఘ శాసనములు మొదలగువాటిని ఉల్లంఘించకుండా ప్రేమ యెంతవరకూ స్పందించునో, అట్టి ప్రేమయందు నైతికసౌందర్య మెట్లు నెలకొనునో ఆర్యకవులు సందర్శనములతో చూపిరి. కామక్రోధాదులు సర్వజంతుసామాన్యములు, అవి మితిమీర విజృంభింపకుండా చేయుటయే మానుషము, ఆర్యసాహిత్యమున నెల్లడ నిట్టి మానవపాత్రరచనయే కాన్పించును.

విదో ప్రకరణము

సాహిత్యమున మానవప్రేమ

మనుష్యత్వ నిర్వచనము

ఆర్యసాహిత్యమందలి ప్రేమాదర్శమున దేవత్వమూ పాశ్చాత్యసాహిత్యమందలి ప్రేమాదర్శమున పశుత్వమూ ఎట్లు రచింపబడినవో తెల్పితిమి. పాశవప్రవృత్తులకును దేవ ప్రవృత్తులకును మానవప్రకృతియే లీలాభూమి. మనుజులందు దేవత్వము విజృంభించినకొద్దీ పశుత్వ మంతరిస్తూండును. సూర్యోదయము కాగానే అంధకారము నశించునట్లు వృణ్యోదయ మయినచోడనే పాపము నశించును. యూరోపీయ సాహిత్యము పాశవప్రవృత్తి నడచుమార్గములను మాత్రమే బోధించును, మన సాహిత్యమువలె దేవప్రవృత్తి నుత్తేజిత మొనర్చు శక్తి దానికిలేదు.

ఆర్యసాహిత్యమున పాశవప్రవృత్తిదమనమునకు రెం

ఈచాయములు సూచింపబడినవి: - పాపమునలి భీషణపరిణామముల పరికించి జానివిడనాడుట మొదటిది, పుణ్యాస్ఫుర్తి సంపాదించి పాపమునకు దూరగులగుట రెండోది; ఇంతేకాక, పుణ్యము ప్రబలినకొద్దీ పాపము తేనంతన తరిగిపోవు ననుటకు ప్రత్యక్షనిదర్శనముల జూపిస్తూ, పుణ్యమందును దేవత్వమునను ఉన్నతాదర్శముల నెదుటనిల్చి పాపమును పరిహరింప జేయుటయందు ఆర్యకవులు మంచి నిపుణత జూపిరి. అట్టి మాదర్శములయందు చిత్తమును జొత్తిలజేయుటే మనుష్యత్వ మనబడును.

మానవప్రకృతియందు పాశవప్రవృత్తులు ప్రబలియుండుటచే మనుజుడు స్వాభావికముగా వాటి నుపాసించుచున్ననూ, దేవత్వము వానిని తనవై పాకర్షించడము మానదు. పాశవప్రవృత్తులు దుఃఖభౌజనములు, దేవప్రవృత్తులు సుఖాగారములు; మొదటివి తుణికసుఖమే ఒనగూర్చకలవు, రెండోవి చిరస్థాయియగు సుఖమును చేకూర్చును: అవి సుఖదుఃఖములకాకరములగును, ఇవి కేవల సుఖ మాపాదించి చిత్తముకు శాంతిని ప్రసాదించును. ఈ శాంతికై దేవునించు మానవుడు పాశవప్రవృత్తిని పరిత్యజించి, చింతనవల్లా వివేచనాశక్తిచేతా నిర్మలచేతస్కుడై ఎప్పుడును తత్పదుపాయములనే వెతకుచుండును. వీటిని పరిశీలించి వశపరచుకొనుటయందే వాని మనుష్యత్వము విదితమగును; పశుసీమ నాతడు దాటుటకు ముఖ్యసాధన మిదే. దేవతల కిట్టి సదుపాయములు వాటికవే

ప్రాప్తిచును, మనుజున కవి యత్న సాధ్యములగును; కావుననే మానవుడు దేవతలకన్న తక్కువవాడు. ఇట్టి యుపాయావలంబనము ఎవరికి సహజసిద్ధమానో వారియందు దేవత్వము వికసించును; ఇందు కనుకూలములగు నయరీతులు నియమములు హిందూసంఘమున కలవు; ఆ శిష్టాచారముల ననుసరించుటవలన మానవునకు పశుత్వపరిత్యాగము దేవత్వప్రాప్తి యూ సిద్ధించును. వీటి నలవడజేయు సంయమమే హిందూ సంఘమునకు ప్రధానబలము ; ఇది అతిశయించిన కొద్దీ దేవత్వ ప్రతిష్ఠ ఉత్కృష్టమగును. హిందూసంఘ శిష్టాచారములు దేవత్వప్రాప్తికి కారణభూతము లగుటచే వాటిని త్యజించుట దేవత్వమును తొరగుట కాదా ? *

*వేదవిహితంబులును శాస్త్రవిహితములును శిష్టచరితంబులును ననజెప్పనొప్పి ధర్మములు మూడువిధములదనరుచుండుకడగి యిన్నియు సద్గతికారణములు.

దానంబు సత్యంబు తపము యజ్ఞము నారజ్యము కామలోభాదివర్జితంబు గురుజన శుశ్రూష క్రోధరాహిత్యంబు దమము సంతోష మధ్యయననిరతి దాంబికత్వములేమిదైన్యంబువొరయమి, అననూయ అనహంక్రియాభియుక్తి తలపంగ నాద్యమైతనరు ధర్మమునెప్పుకొని యాట నాస్తికత్వోష్టి జనమి శీలసంరక్ష తీర్థసంసేవ శౌచ మఖిలభూతంబులందు దయాహృదగుట మితహితోక్తులు సంశ్రిత మిత్రగుప్తి ఇన్నియును శిష్టచరితంబు లిద్దచరిత.

అనయంబున్ శమవంతుడై వినుత శిష్టాచార మార్గంబులం

జను పుణ్యాత్ముడు మర్గతుల్ గడచి ప్రజ్ఞాహర్మ్య సంరూఢుడై

కనుచుండుం బటు మోహపంకజల మగ్నంబైన లోకంబు వీ

కనధోభాగమునంచు డింది కడుదుఃఖం బొందగా నవ్వుచున్ ||

.....నన్నయ

ఈబంధములకు లోబడి సంయములు కాగలవాళ్ళు దివ్యత్వమున కహుకాలవుదురు. ఇట్టి సంయమును సిద్ధించుటకు సానుకూలమగు సాధనయే మానవవిశిష్ట ధర్మమగును. ఇట్టి మనుషత్వమే ఆర్యసాహిత్యమున చిత్రింపబడినది.

సతీగౌరవము—తద్ధర్మబలము.

పూర్వకాలమున భారతరమణులు సతీత్వగౌరవపరిపూర్ణలై వీరతయు సంయమును వెల్లడిజేసిరని ఆర్యసాహిత్యము దెలుపుచున్నది. ఆ గౌరవస్ఫూర్తిచేతనే తమపవిత్రశీలమును నిల్పుకొనుటకై వారు ప్రాణములవీడుటకు సయితము వెనుదీయలేదు. శత్రువులవెఱపుచే నెందరో రాజపుత్రమానియులు సర్వభక్షకున కాహుతులైరి. సతీత్వగౌరవాపేక్షచేతనే హిందూసుందరులు పతుల యనంతరమున జీవింపనొల్లక వారితో సహామనము సల్పుచుండిరి. కోరి అగ్నిలో బడువారి గౌరవనిష్ఠయు అంతరంగబలమును సర్వసామాన్యములనజెల్లునా? ఆ బలము నాధారము గావించుకొని వారతాకిక సంయమ మగపరచి పతుల యోగక్షేమములకై పడరాని పాట్లుపడి, సకలదుఃఖముల సహించి, సర్వమున్నూ విడుచుటకు నన్నద్ధులై యుండిరి.

ఇప్పుడు సతీత్వగౌరవము నన్నగిల్లింది కావున మన స్త్రీల కంతరంగబల మంతరిస్తూన్నది. పూర్వుల ప్రవర్తనము కన్న ప్రబలోత్తేజన సాధన మింకొకటి మనము సృజింపగలమా? అట్టిచో సాటిలేని పురాతన సతీత్వగౌరవమును పోషిం

చుట మన కవశ్యకర్తవ్యము. తదుత్తేజనమున మనస్త్రీజాతికి రానున్న బలము ధౌర్యమున్నూ మేకు మందర సమానములు. నిర్లంఘ్యముగు ఆ బలము మనస్త్రీల కబ్బితే వారి కితరనైతిక ధర్మములతో ప్రసక్తిలేదు. కావున పురాతనసతీత్వగౌరవము నుద్ధరించు నుపాయముల కల్పించుకొని తత్ప్రతికూల సాధనముల బహిష్కరించుట మనకు విధి.

స్త్రీల సంయమబలము.

సతీత్వగౌరవము నిలువబెట్టుకొనుటకు కాసల్య అపూర్వాత్మసంయమ మగపరచింది. తనభర్త కైకేయికి పూర్ణముగా వశుడగుటచే సవతియు ఆమెచెలికత్తెలూ అనగాని మాట లనుచుండ, అవి శల్యములవలె ఆమెమనసున నాటి అగ్నికన్న నెక్కుడుగ దహింప జొచ్చెను. అప్పటికేనా ఆమె పతియెడ ప్రేమ విడువక శ్రీరాముడు రాజగునప్పుడు తన దుఃఖములన్నీ అంతరించునను ఆసతోనుండి అట్టి సమయ మాసన్నమై ఆమె లోలోన సంతసించుచుండ, శ్రీరాము డామెచు చేరంజని వనములకుబోవ అనుమతి వేడెను. ఆమె గుండె అప్పుడు శతధావ్రయ్యలై దృష్టికథ మంథకారావృత మాయెను. వెంటనే హృదయమున శిశువాత్సల్య ముద్బోధ మగుటచే ప్రాణములకన్న ప్రయతకుడగు పుత్రుని వనమున కంపి అయోధ్యయం దామె ఉండజాలనని నిశ్చయించి, రామునితో వనమున కేగుటయే శ్రేయమని యెంచి, ప్రయాణోన్ముఖయై ఎవ రేమిచెప్పినా పెడచెవిని బెట్టింది, కాని శ్రీరా

మును సతీధర్మమును జ్ఞప్తికి తెచ్చి, పతి నింటవిడిచి సతి వనముల కరుగుట అసంగతమని చెప్పగా మారుమాటాడక హృదయావేగమును కర్తవ్యనియమబలముచే నదిమింది. పతి ప్రేమయు పుత్రవాత్సల్యమును ఇకువంకల నామెహృదయము నాకర్షింప, హోలాందోళిత చేతస్కయై, కర్తవ్య మాత్మసంయమమునకు తోవజూప పతిని వీడి ఆ సతీమణి పదము పెట్టజాల కుండెను. పతిప్రేమతరంగము పుత్రవాత్సల్యతరంగము నణచెను, కావున పుత్రుని వీడ్కొని పతి సేవాపరాయణయై అయోధ్య యందే నిలువగల్గెను.

తండ్రిమానతిచొప్పున రామునకు వనవాసమబ్బెను కాని లక్ష్మణు డేల నాతని వెంబడింప వలయు? అట్లాత డేగిన వెన్ననైన సుమిత్ర అలనుటింపదాయె! కౌసల్యకన్న ఈమె ధైర్య మెంతయెక్కుడో ఊహింప వశమా? ఆత్మసంయమ గాంభీర్యము సూథ మగుటచేత ధైర్యము చిక్కబట్టి పుత్రుని వీడ్కొని పతి సేవాపరాయణ ఆయెను.

పాశ్చాత్యసాహిత్యమున ఆత్మశాసనప్రభావ మరయ వలెనన్న పేక్స్పియర్ రచించిన ఇసబెలా చరిత్రము చూడండి. ఆమె ఐహికప్రేమ సర్వేశ్వరార్పిత మొన ర్చెను. ఆర్య వితంతువు పత్యను రాగమును భగవదర్పణము చేయుచాడ్చున ఇసబెలా తన అనురాగమంతయు పరమేశ్వరునిపరము చేసి దైవప్రేమభరితయై బ్రహ్మచర్యము బూని ధర్మమఠము (convent) న ప్రవేశింపనెంచెను. ఆమె ధర్మానురాగ మత్యంత

దర్శనీయము. ఇట్టి చిత్రము కాథోలిక్ మతధర్మముననే కవి చూపెను. ఆధునికవిమర్శకు లీమతములను బౌద్ధమతములతో పోల్చెదను. ఆ తపస్విని తన సోదరుడగు క్లాడియస్ ప్రాణావనోత్సాహినియై అర్ధరాత్రమున నొంటరిగా ఓంజిలో చెంత కేగ, అతడు కామనిశాతశరాహతుడై నిజహృదయ మామె కెరిగింప, ఆమెకో తగించి ధర్మకోపమున (righteous indignation) “నా సోదరుని ప్రాణముకు మాకు నాప్రాణముల నిచ్చెదగాని, వాటిని నిల్పుటకు నేను ధర్మధ్వంస మొనర్చి నాశీలమునకు కళంకము సోకనీయన” నెను* పిమ్మట ఆ సోదరుడు మృతిచుండలి భీతిచే “పాపప్రవృత్తురాలవై నా ప్రాణము గాపాడితివేని అది పుణ్యామే యగున”ని నిరోధింప ఆమె గురుగంభీరస్వరమున “ఓరీ, పశువా ! దురాచారుడా! పిరికిపందా! నీ సోదరిశీలమునకు కళంకమద్ది నీప్రాణము లుండ జూచుకొందువా ? ఇది ఘోరపాతకముకాదా ? సోదరిమానమమ్మి నీప్రాణములుగొనజూచెదవా ? ఇట్టి తుచ్చుడుత్వరలో చచ్చుట మేలు,” అని వెడలిపోవును.

Isabella—

O ! were it but my life,
I'd throw it down for your deliverance
As frankly as a pin.....

... ..

And shamed life is hateful.

... ..

Claudius—

Sweet sister, let me live:
What sin you do to save a brother's life,

ఇనబెలా తనసతీత్వము పవిత్రతయు నిల్పుకొని
 ఆత్మసంయమ మాచరించెను. ధర్మానురాగపూరితయు
 పరమపూతచరితయు నగునామె ఏంజిలోను తిరస్కరించుట
 ఒక వింతయా? ధర్మపరాయణ యగు నామెముందర పాపా
 కులచిత్తుడగు ఏంజిలో నిల్వగలడా? * ఇట్టియాధర్మము లిక
 కొన్ని షేక్స్పియరు నాటకముల యందుండిన కవి గౌరవ
 మధికతరమై యుండును.

కీచకునిప్రలోభనమున ద్రౌపది యిట్టి ఆత్మసంయమ
 మగుపరిచెను. ఈవిషయమున నీ సతీమణులిద్దరూ సమాన
 ముగా తులతూగుదురు.

పురుషుల సంయమము.

భరతునిసంయమము చూడండి. అయోధ్యాసింహాసన
 మాతని ప్రతీక్షించుచుండెను; తన్నాగ్గమును చక్కజేసి కైక

Nature dispenses with the deed so far
 That it becomes a virtue.

Isabella.....

O you beast !

O faithless coward ! O dishonest wretch !
 Wilt thou be made a man out of my vice ?
 Is't not a kind of incest, to take life
 From thine own sister's shame ?

.....

... .. O fie, fie, fie !
 Thy sin is not accidental, but a trade,
 'T is best that thou diest quickly.

Measure for measure Act III

* But virtue, as it never will be moved
 Though lewdness court it in a shape of heaven,
 So lust, though to a radiant angel linked,

దానిని భరతుని అరచేతిలో బెట్టెను: కాని గద్దెయ నాతడాక్రమింప నియ్యకొనెనా? లేదు, తల్లిముచ్చటలు ముక్కలుచేసినాడు. రామలక్ష్మణులకు వనవాస మాబ్బినందునకదా సింహాసన మాతనికే జిక్కెను! తండ్రిగారు తరలిరి, కుటుంబమంతయు శోకాబ్ధిని కూలియుండెను, అయోధ్యయందు హాహారవముదయించెను, సామ్రాజ్యమంతటా సంతస మస్తమించెను; అట్టివేళ నాతడు సింహాసన మధిష్ఠింప దలచునా? పోనీ-ఆ సద్దణగినవెన్ననైన గద్దెయ నారోహింపనెంచునా? కల్ల, హృదయము నలమియున్న భ్రాతృభక్తి ప్రబుద్ధమగుటచేత నాతడు తల్లిని దూషించి సింహాసనలోభమును త్యజించెను. పిమ్మట తా నెన్నివిధముల అనునయ వినయములచే శ్రీరాము నయోధ్యకు గొంపోవలయునని యత్నించినా ఆతడు రాకుండుటచే ఆతనిపాదుకలు సింహాసనమున నుంచి వాటి నర్చించుచూ అనాసక్తుడగు కింకరునివలె రాజ్యపాలన మాచరించుచుండెను. ఆత్మసంయమబలముచే ఆతడు అయోధ్యాసింహాసనమునే కాదు అమరేంద్రు సింహాసనమునైనా అధిరోహించుటకు అర్హత సంపాదించెను. అఖిలభూతముల హృదయవీఠ మలంక

Will sate itself in a celestial bed ...

And prey on garbage.

అలమి పోకిరితనము స్వర్గాకృతిగొని కోరిన చలింపబడదు సుగుణ మొకప్పు
దివ్యమూర్తిని గలిసియున్ దృష్టిపడక గుహ్యచాపల్య మెంగిలికూళ్లుగుడుచు.

అ|| నా|| దా||

Hamlet Act I

రించి విరాజమానుడు కావలసినవాడు అయోధ్యకు రాజు కాగోరునా? భ్రాతృభక్తిభరమున నతనికి మానుషత్వము తొలగి దివ్యత్వము సిద్ధించెను.

కచుని సంయమము కనండి. మృతసంజీవినీవిద్య నభ్యసింప నాతడు శుక్రాచార్యునొద్ద శిష్యుడుగాచేర ఆచార్యుని కూతురగు దేవయాని అతనియందు బద్ధానురాగ అయింది. ఎప్పుడు నొకచోట నుండుటచే ఆతనియెడ నామె రూపగుణ ముగ్ధయై నాల్గుసారు లాతని పునర్జీవితని చేసింది; అప్పటికీ ఆతడు మరులుకొనలేదు. ఆమె తన్ను వలచినదని ఎరిగియూ గురువుత్రికగాన నామెయెడ సోదరీభావ మూనియుండెను. విద్యాపూర్తి యైనతోడనే ఆతడింటికి మగుడ నుద్యుక్తుడగు నప్పుడు ఆమె మోహము నాపుకొనలేక వెల్లడించినా కచు డామె నొల్లడాయె. ఆదినండియు నాతనియం దాత్మసంయమ మగుపడుచుండెను. ఆతడు ప్రత్యాఖ్యాన మొనర్చినపిదప దేవ యానియం దాశక్తి ఆవిర్భవించింది.

చంద్రుడు, తార, ఇమోజిన్, హెలెనా, డెస్ డెమొనా, జూలియట్ మొదలగువారియందు లేని ఆత్మనిరోధము కచ దేవయానుల చరిత్రములను దివ్యసౌందర్యకలిత మొనర్చెను. తద్దీప్తిచే ఇంద్రియలాల సాంధకార మంతర్ధానమాయెను. ఇట్టిదివ్యచిత్రములు పాశ్చాత్యసాహిత్యమున లభింపవు. దేవ త్వము పశుత్వమును శాసింపనేరదు; అట్టిసామర్థ్యము ఇంద్రియనిగ్రహమునకు మానుషత్వమునకు మాత్రమే ఉన్నది.

భక్తిసంయతమైన ప్రేమ—

ఆర్యసాహిత్యమందలి ప్రేమచిత్రము లన్నియు ఆత్మ సంయమ ప్రభావగౌరవాన్నితములు. భక్తిచేతను ఆత్మనిగ్రహముచేత నెట్లు ప్రేమ సంయతమగునో చూడవలెనన్న ఒక్క కౌసల్యాపాత్రమునే కాక వాల్మీకి రచితములగు సీతాసుమిత్రల పాత్రములను కూడా పరిశీలించవచ్చును. వేదవ్యాసరచితము లగు కుంతి, ద్రౌపది, గాంధారి, అరుంధతి, సావిత్రి, దమయంతి మొదలగు పాత్రము లన్నియు ఉత్కృష్టోదాహరణములు. పురుషులలో రాఘవులు, దుష్యంతుడు, ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణదృశ్యమున పాండవులూ అగుపరచిన ఇంద్రియనిగ్రహము అనిర్వచనీయము. భీముడు కోపావేశమున పండ్లుకొరుకుచు యుధిష్ఠిరునిపై దృష్టినినిల్పి ఆత డించుక కనునన్న చేసినేని ధార్తరాష్ట్రుల నందరినీ మట్టిలో కలిపివేయుటకు సిద్ధుడై యుండెను; జగదేకవీరుడగు విజయుడును కనులెఱ్ఱజేసి ధర్మజు నాజ్ఞను ప్రతీక్షించుచు దాయలనస్త్రాగ్ని కావతి జేయ సంసిద్ధుడై యుండె; ఈదృశ్యమున ఎట్టి ధైర్యము, ఎట్టి ఆత్మనిగ్రహము, ఎట్టి భ్రాతృభక్తియు ప్రతిఫలిస్తూన్నవో చూడండి. గుణవతియు, పతివ్రతయు నగు ద్రౌపది కెట్టి ఆపద ఘటిల్లినదో చూడండి! పాండుకుమారుల బలవిక్రమముల నూహించండి! వారియొడళ్ళు ప్రతిక్రియాగ్నిచే భగ్గున మండుచుండుటచేత ఉష్ణరక్తము ప్రతిరోమకూపమును నించినది, శత్రువులు అధికారగర్వమున నవ్వుతూ గేలి చేస్తున్నారు,

అవమానవహిం పరితప్తయగు యాజ్ఞసేని భీమాజ్ఞనులపై
దీనదృష్టులు సారిస్తూన్నది, ఐనను భ్రాతృభక్తి, ధైర్యము,
ఆత్మనిగ్రహమును కోపాంబునిధికి చెలియలకట్టయై వారి
సర్వాంగముల నరికట్టుటచే ద్రోపది అనాథయై

శ్లో|| “హా కృష్ణా ద్వారకావాస క్వాసి యాదవనందన?

ఇమా మవస్థాం సంప్రాప్తా మనాథాం కిముషేక్షసి?”

అని మొరలిడుచు భగవంతుని శరణువేడ ఆత డామె
మానమును సంరక్షించెను. ఈదృశ్యమందలి ఆత్మనిగ్రహ
మింకొక దేశసాహిత్యమున గాంచనగునా?

ఆర్యసాహిత్యమున నిట్టి ఆదర్శము లెన్నో కలవు.
వాటియందలి ప్రేమభక్తి సమున్నతము, స్నేహార్ద్రము. సీత
ప్రేమ పతిభక్తియందు విలీనమగుటచే ఆమె చేసిన చేతలు,
ఆడినమాటలుచు పతిభక్తిద్యోతకములు, అట్టిభక్తి అదృష్ట
శ్రుతపూర్వము. భరతునియందును లక్ష్మణునియందును
దోచున దిట్టిభక్తి యనవచ్చు. “ఉత్తర రామచరితము”
న ప్రథమాంకమున సీత ప్రేమయు భక్తియు నిరూపించ
బడినవి. తృతీయాంకమున శ్రీరాము డాప్రేమచే కాతరు
డగును. సీతావియోగానంతరము తస్మిన్ ప్రతికృతినే ధర్మ
పత్నిగా నిల్పి మనోవ్యాధిగ్రస్తుడై కాలము పుచ్చునపుడు
ఆప్రేమయే ఆతనికి జీవాధారము. చతుర్థాంకమున కౌసల్యా
జనకులప్రేమ కనబడును. ఈరీతిగా సీత వనమందున్నా
కుటుంబప్రేమ తరంగములలో తేలియాడుచుండుటచే ఆప్రేమ

ఉజ్వలతరమై ఆమెను శ్రీరామునకు ప్రేమసర్వస్వముగను,
జనకున కాదరసామగ్రిగను, కౌసల్యాదులకు గృహలక్ష్మిగ
నొనరించెను.

హిందువులలో స్త్రీలు అత్యంతాదరప్రాతములు,
గృహలక్ష్మణులు; తత్కుటుంబముల మానమర్యాదలకు వారే
ఆధారములు; పతులను, సత్తమామల భక్తితో గొల్చుతూ
పుత్తులను, మఱియులను స్నేహముతో నాదరింతురు. ఇంత
ప్రాముఖ్యత చెందియూ వారు స్వాతంత్ర్యము, స్వేచ్ఛాచర
ణము నపేక్షింపరు. వారికదిలేని లోటులేదూ- చూడండి.

శ్లో|| పితా రక్షతి కామారే ధర్తా రక్షతి యోవనే
పుత్రస్త్వ స్థవిరేకాలే స్త్రీయోనాస్తి స్వతంత్రతా|| *
తండ్రి రక్షించు కామారదశను యవ్వ
నమున పెన్నిటి యోగక్షేమముల నరయు
ముసలితనమున పెంచును ముద్దుబిడ్డ
డుండ బోవను స్వాతంత్ర్య మువిద కెపుడు.

సంతానమును తొమ్మిదినెలలును మోసి కని వారిని సదా
లాలించి పాలింపవలయును గాన వారికి పరాధీనత స్వభావ
సిద్ధము, ప్రాపంచికబంధము లెక్కుడు; భక్తి ప్రేమ స్నేహ
ములచే కుటుంబములోని వారల బంధించి వారి ప్రేమపాశ
ముల తాము తగులువడుదురు. ఈపరస్పరప్రేమ బంధమే
హిందూకుటుంబసంస్థల దృఢపరచుచున్నది. అందువలననే
అన్యోన్యప్రేమ పెరిగి సాంద్రము కాగా దానికిని భక్తికిని
సమ్మేళనము సంభవించుచున్నది. ఇట్టి సమ్మేళన నూత్రము

సంసారాంతర్వర్తి యగుట మనసాహిత్యా దర్శములందే
కాంచనగును.

హిందూకుటుంబ నియమములు.

ఆర్యసాహిత్యమున రచింపబడిన ప్రేమాదర్శముల
యందు నాయికా నాయకులు పరస్పరమూ “నేను నిన్ను
వలతును, దైవసాక్షిగా చెప్పుచున్నాను. నిన్ను తప్ప
అన్యుల తలచను-ముమ్మాటి కిది నిజము, నీ వొకక్షణము
కనబడకుంటే నాగుండె పగిలి ప్రాణములు నన్ను విడిచి
పోవును.” అని సంభాషించుట కానరాదు. ఇట్టి క్రయవిక్రయ
సామగ్రిరూపమగు ప్రేమ హిందువులకు రుచించదు.
తత్సంఘునియమానుసారము ఎవరి కేది కర్తవ్యమో, వారు
దానిని ఫలాపేక్ష లేకుండా నిర్వర్తించుటచేతనే యావత్సేన్ని
హము, మమత, దయ, దాక్షిణ్యము, భక్తి, ప్రేమయు ప్రక
టితము లగును. వివాహాభారము మాత్రమే పెద్దలది, కాని
తడనంతరమున భార్యాభర్తలు ఎవరికర్తవ్యమునకు వారు
మనసార పూనుకొందురు. రూపపిపాస ఇంద్రియలాలసయు
చరితార్థమొనర్చుటే ఆర్యవివాహమునకు ముఖ్యోద్దేశముకాదు
గనుక పెళ్ళి వధూవరుల వశమున నుండదగదు. పతియాజకు
సతి సతియాజకు పతిబద్ధులై యుండవలెనను కుటుంబనియ
మమునకు వారినిద్దరినీ బద్ధులను జేయుటకే వివాహము సృజింప
బడినది; నీతిదాయకమూ ఉభయతారకమూ నగు ఈసంసార
శృంఖలమున వారిని త్వరగా బద్ధులను చేయడమునకు పెద్దలు

శిన్న వయసుననే బాలకులకు వివాహ మొనర్తురు. యవ్వన
 ప్రోతము ప్రవహించి రిపుషట్కము ప్రబలునప్పటికే దంపతులు
 సంసారశృంఖలాబద్ధు లయ్యెదరు, ఆ సంకెళ్లు తెంచుటకు
 తగినసామర్థ్యము వారి కలవడదు—అన్నివైపులా ఆలాసములే,
 వాటి నూడబెరుకుట సామాన్యులకు వశము కాదు; పరమ
 భాగవతు లట్లు చేయగలరే కాని ఇతరుల కది చేతకాదు.
 ఇట్టి నిర్బంధమే లేకుంటే హిందూకుటుంబము లొక్కఅడుగు
 ముందుకు వేయలేవు. యశావన మంకురించినతోడనే యథే
 చ్ఛాచరణ మలవడుట హిందూసంఘముం దసంగతము.
 ఇట్టి కట్టుబాటులతో విలసిల్లు సంఘమున ప్రేమను దండోరా
 వేసి చాట నక్కరలేదు. అది బాల్యముననే అంకురించి,
 యశావనమున వెలుగొంది, సంఘనియనూనునారము అభివృద్ధి
 చెందుతూ సంసారమను మహాయజ్ఞమున సంపూర్ణవికాసము
 నొందును. దంపతీప్రేమ పిన్ననాడే అంకురించి, నిరంతరమూ
 కలిసి మెలిసి యుండుటచేతనూ, గృహకృత్యముల నిర్వహించు
 చుండుట వల్లనూ, సంతానము కని పెంచుచుండుటచేతా కాల
 క్రమమున పెంపొంది, బంధుసంపర్కము సాంద్ర మైనకొద్దీ
 మమత హెచ్చి రోగము, శోకము, సేవ, యత్నము మొద
 లగువాటిచే పరిపూర్తి చెందును. ఇది ఒకటి రెండు వత్సర
 రములలో అంతరించేది కాదు, యావజ్జీవము సాగుచుండ
 వలసిందే!

ఐరోపీయ సంఘములం దిట్లుండదు. స్త్రీపురుషులు

యవ్వనవంతు లగుదాకా వారికి వివాహము కాదు, సంసార ధర్మము లుండవు, స్వచ్ఛందమై వారు జీవములను గడుపు చుండురు. ఇంద్రియలాలస వారియందు ప్రబలముగా నున్నా దానికి తగిన వ్యవస్థ లేర్పడియుండవు, కుటుంబనియమము లుండవు. సాధారణులకు ధర్మము కానీ, కర్తవ్యజ్ఞానము కానీ లేవు, ఉండినా అవశ్యాచరణీయములు కాకుండుటచే ఆత్మనిగ్రహమున కనుకూలపడవు. అందుచే యశావనప్రవాహ మున కొట్టుకొనిపోతూ ఎవ రెక్కడ తేలుదురో టికానా లేదు. ఇంద్రియప్రాబల్యము నణచడము సులభసాధ్యము కాదు గాన సంసారనియమములు దృఢముకానిచోట్ల యువ కులు స్వేచ్ఛాచరణు లగుట సంభవింపక తీరదు.

హిందూ కుటుంబప్రేమ వికాసము—

ఆర్యప్రేమాదర్శమున దంపతీప్రేమ పరమశాంత మయ్యు వర్ధిష్టువై తరంగిత మగుచున్నది. అది పూర్వాను రాగబలమున వృద్ధిచెందును. అల్పవయస్కులగు దంపతుల ప్రేమయందు పూర్వానురాగప్రవాహము అంతర్వాహినియై వెల్లివిరియ యత్నించునప్పుడు ఆప్రేమస్రోతాభాసమును గని పెద్ద లానందింతురు. అది బైట కెక్కడ ఉబుకునో అను భీతిచేత నవోధ లెంతో కష్టమున దానిని దాచయత్నిస్తారు, కాని అణచినకొద్దీ అతిశయించి మెగుపుమెరసినట్లు అప్పు డప్పు డది తేటబడుచుండును. అది అప్రకాశ మగుటచేతనే అతి ప్రశాంతముగనూ ఈమన్మాత్రసంకేతరూఢముననూ

హిందూసాహిత్యమున చిత్రింపబడినది. నవోధానురాగము రానురాను ప్రౌఢమై ముగ్ధుని ప్రౌఢగా నొనర్చి గృహిణిని చేయును. సంసారమంతా గృహిణీప్రేమ పూరితము; ఆప్రేమ కుటుంబమంతటా వ్యాపించి, వురిది, అత్త, మామ, బావ, పుత్రుడు, పుత్రికలయందు సంక్రమించును. ఇట్టి చిత్రము లనేకములు ఆర్యసాహిత్యమున కలవు. కౌసల్య, గాంధారి, సుమిత్ర, కుంతి, సీత, ద్రౌపది మొదలగు పాత్రము లిట్టి చిత్రములే. వయసుమీరిన ఆర్యవనితలెల్ల సంసారమాయా మోహబద్ధులగుట కిదే హేతువు. వారిహృదయములు స్నేహసముద్రములు కావుననే కుటుంబమంతా వారికి వశమగును. గౌతమీ కౌసల్యల వాత్సల్య మిట్టిదే; వారి మాట నెవ్వరూ జవదాటరు.

ఆర్యసాహిత్యమున శృంగారము—

ఈప్రేమను వర్ణించుటకు కాలీదానప్రభృతి మహాకవులు శృంగారరసము నవతరింపజేసి దాని కనేక భావ భంగులు నిరూపించిరి. ఈవర్ణనలు చూపి చాలామంది ఆర్యసాహిత్యమున ఇంద్రియలోలత్వము వర్ణింపబడలేదా అని ప్రశ్నిస్తారు. అది లేదనము. చంద్రునియందు కళంకము వలె ఆవర్ణన లాసాహిత్యమునకు శోభాయమానములని యెరుగవలెను.

“మలినమపి హిమాగశోర్లక్ష్య లక్ష్మీంతనోతి” కాలీదాసు
“చలువల రేనికిం జెలువొసంగు మలీమసనుయ్యు నంకము.”

ఆర్యసాహిత్యమున సుధానిధివలె కావ్యరసము వెల్లు
చున్నది, కావున అట్టి కళంక మొక వ్యాఘాతము కాదు.
చంద్రుడే లేనిచోట కళంకము కళంకమునలె నుండి
పోవును.

ఆర్యవాఙ్మయమున శృంగారరసము పెక్కుచోట్ల
వర్ణింపబడినది. మనకవులు రసస్వభావము చక్కగా నెరిగిన
వారౌటవల్ల ఏరసముచే హృదయము కరిగింపవలెనో కావ్య
సమాప్తి యగునరికి ఏరసము స్థాయిభావము చెందవల
యునో, సిపుణతతో గుర్తించి కావ్యముల రచింతురు. అందు
చేత కొన్నిటియందు ఏరరసము, కొన్నిటియందు కరుణ,
మరికొన్నిటియందు మరికొన్నిరసములున్నా ప్రాధాన్యము
చెందినవి. వీటిలో ఒకటిగాని రెండుగాని ప్రధానముగా
నెంచి వాటికి తోడు మరికొన్ని రసములు కూర్చి, అంతర్వి
రోధము ఘటిల్లకుండునట్లు రచనచేస్తే కావ్యము భిన్నరసాలం
కృత ము, అది పరిసమాప్తి యగునరికి చిల్లరరసములన్నీ
మాటుపడి స్థాయిభావము నొందిన ప్రధానరసమే నిలిచి
యుండును. అందుకే “వాక్యం రసాత్మకం కావ్యమ్”
అని ఆలంకారికులు నిర్వచనము చేసిరి.

స్త్రీణాం శాసనము—

హిందూకుటుంబములయందు దంపతీప్రేమ వ్యవస్థాను
సార మెట్లు పెరుగునో దిజ్ఞాత్రముగ వివరించితిమి. పతియెడ
పత్ని కనురాగము ఏకనిష్ఠమై అతిశయించినకొద్దీ పతికికూడా

పత్నియెడ అనురాగము పెరుగుచుండును, కాని అట్టి దృష్టాంతములు తరుచుగా కనబడవు. సీత రాముని ప్రేమించినట్లే శ్రీరాముడున్నా సీతను గాఢముగా ప్రేమించెను. పతియెడ ఏకానురక్తయై కాలముపుచ్చుచుండుట సతికి సానుకూలమే, కాని పత్నిప్రణయపాశైకబద్ధుడై తదితరకర్తవ్యముల నుపేక్షించుట పతికి తగినపని కాదు. పత్నియెడ మిక్కుటమగు అనురాగము పక్షపాతమున్నూ చూపుట స్త్రీలోలత్వ మని పించుకొనును.* అట్లానరించినయెడల సంఘమున కల్లోలమావిర్భవించి తీరును-గృహస్థ భరింపవలసినది కేవల మతని భార్యయే కాదు, కుటుంబమంతటినీ ఆతడే భరింపవలయును.

*ఈవాక్యమును చదివినవారు నాపై కోపగింతురేమో? ఈ అభిప్రాయము ఆత్యంత సంకుచితము. (Narrow) పక్షపాతపూరిత మందురు కాబోలు? కాని పతిపత్నులు అన్యనభావసంకలితులైనట్లైతే ఇతర ధార్మిక, పాఠమిక, నైతికవ్యవస్థలు నిర్వహింపబడనేరవు. ఆత్యధిక భావానురక్తి ఆపజ్జనకము. „అనాసక్తః సుఖం నేవేత్“ అని కావ్యముల సదుపదేశము. దుష్కర్మములు శకుంతలపై మొట్టమొదట ఆత్యధికానురాగము ప్రకటించిననే మనము భావింపవచ్చును. కాని ఆప్పుడైనా అతడు కర్తవ్యమును మరచెనా? చూడండి—

అనసూయ—వయస్య, బహువల్లభా రాజానః శ్రూయంతే. యథా అవయోః ప్రేయసఖీ బంధుజనశోచనీయా నభవతి తథా నిర్వాహాయ.

రాజా—భద్రే, కిం బహునా—

పర్విగ్రహబహు త్వేపి ద్వే ప్రతిష్ఠే కులస్య మే

సముద్రరశనా చోర్వీ సఖీ చ యువయో రియమ్.

రాజైనచో విశాలసామ్రాజ్యమందలి ప్రజలకెల్ల పతి యగును,
వారి నుద్ధరించుభార మాతనిపై బడును. పత్నీకర్తవ్యము

అన—వయస్యా, రాజులు బహువల్లభల పరిగ్రహించువారని వినికి,
మా ప్రియసఖి బంధుజనశోచనీయ గాకుండు విధ మాచరింపవలయును.

రాజు—కళ్యాణీ, పెక్కుమాట లేల?

క. కలిగిన బహుభార్యలు, మత్కులప్రతిష్ఠలుగ నుండుమరు వీరియవుల్,
జలనిధిమేఖలయయితగు నిలయును స్మరజీవనాడి యీ మీచెలియున్.

చూచితీరా? రాజులకు బహుభార్య లుందురు, వారిలో నెవ్వరికీ
వీ లోటూ రాకుండా చరించుట చాలా కష్టము. ఐనా, మా శకుంతల
కేలోపమూ లేకుండా మీరు కనిపెట్టిచూడండి అని అననూయ వ్యంగ్య
ముగా రాజులు స్త్రీలోలులు కాకతప్పదని నిర్ధారణ నూచించింది. అది
గ్రహించి తనకులగౌరవము నిలువపెట్టుకొనడానికి—“నాకు చాలామంది
కాంతలున్నా అందు ముఖ్య లిద్దరే—మొదటిది భూమి, రెండవది మీ
శకుంతల అని జవా బిచ్చి నాడు—దీని అర్థ మిది—రాజుకు ప్రథమగణ్యము
రాజ్యము, దానిని సరిగా పాలించుట అతనికి ముఖ్యవిధి—భార్య—తదితర
స్త్రీలు, భోగములూ గౌణములు (Secondary) గాని ముఖ్యములు
కావు—రాజ్యపాలనము వెనకబెట్టి భార్యలూ భోగములూ సర్వమని
భావించుట తప్పు అని నూచించి రాజులు స్త్రీలోలురను వాదమును ఖం
డించి పూర్వపక్షము చేసినాడు—

పురుషుడు స్త్రీకి వశుడయ్యెనా ప్రాచ్యపాశ్చాత్యసంఘములకు
భేదమే యుండదు. హిందువులారా, పాశ్చాత్యరీతుల ననుసరింపకుడు,
మన పురాణములోని శ్రీకృష్ణుని స్త్రీలోలత్వము ననుసరింపక శ్రీరాము
నాదర్శముగా గొనుడు. కామినీవాగురుల జిక్కి కర్తవ్యమును త్యజింప
కుడు.

కుటుంబసీమను దాటిపోదు, పతికర్తవ్యమో, ప్రపంచమంతటా ప్రాకును. ఇట్టి కర్తవ్యతాజ్ఞానమును మదిని నిల్పి భార్యానక్తిని తనవశమం దుంచుకోవడ మత్యావశ్యకము. ఇట్లు చేయుటకు శక్తి లేకపోవుటచేతనే మేఘదూత యందలి యక్షునకు కుబేరుడు దేశాంతరవాసశిక్ష విధించెను. యక్షుని అగాధపత్నిప్రేమ అజరామరమగు కాలిదాసు లేఖనిచే కావ్యరూపమున చిత్రింపబడినది. ఇంకొక దిక్కున చూడండి—శ్రీరామచంద్రుడు ప్రజానురాగమునకు వశవర్తియై సీతను వనముల కింపెనుకదా, భార్యపై ఆతనికి ప్రేమ లేదనుకోవచ్చునా?.... ఆర్యసాహిత్యమున గాఢమైన పతిప్రేమకు పతిభక్తి అనిపేరు; అగాధమగు పత్నిప్రేమ పత్నిభక్తి కాదు, స్త్రీణత అనబడును, ఇదే స్త్రీలోలత్వము. హిందూ సంఘమున నియమరక్షణార్థ మేర్పరుపబడిన వ్యవస్థల పాటించుటే మనుష్యత్వ మనబడును.

స్వాధీనత - సేచ్ఛాస్పృత్తి.

హిందూసంఘ నిర్మాణమునుబట్టి మానవప్రకృతి యందలి పశుభావము వికాసము చెందనేరదని మనమూహింపవచ్చును. దేశాచారములన్నీ మనుష్యత్వము దేవత్వమూ పోషించుట కనుకూలించును గనుక వాటియధీనమున నుండుటే మానుషత్వ దేవత్వముల అధీనమున నుండుట. స్త్రీపురుషులు మానుషత్వసీమను దాటుకుండునట్లు వారిని నియమబంధములలో నిల్పి యుంచడమే సంఘనీతికొశలము

పశుత్వమువీడి దేవభావా శ్రయముననుండడము చేతనేమానవులకు ఆత్మనిగ్రహమలవడుతుంది. దీనికితోడు పరమార్థ పరతంత్రత సిద్ధించింపగా మనుష్యునకు స్వాధీనత చిక్కినట్టే. ఆత్మ పరమార్థ పర మగునప్పుడే నిజమైన స్వేచ్ఛ (Freedom, Liberty) అలవడిన వన్నమాట. ఇట్టి స్వాధీనత పోగొట్టుకొని ఇందియములకు వశులై వాటిచి త్తమువచ్చిన రీతిని మెలగువారు స్వాధీనులు కాదు, ఇందియేచ్ఛాధీనులు. ఇది నిజమైన స్వేచ్ఛా కాదు, శ్రేయోదాయకమూ కాదు. దీనికి స్వైరవిహారము (License) అని పేరుపెట్టవచ్చును. ఇట్టి స్వచ్ఛందవిహారమును విడిచి శ్రేయోదాయకము ప్రకృతిసిద్ధమునగు స్వాధీన పథమున సంచరించువారు మానుషత్వమునకు తగినవారు. మన దేశాచారముల ననువర్తించుటచేతనే ఇది సిద్ధిస్తుంది. అట్టి పదవికి సాధనభూతమైన ప్రేమప్రవృత్తి హిందూసంఘనియమములం దంతటా కద్దు, ఆర్యసాహిత్యమున కలదు.

ఆర్యసాహిత్యమున ప్రేమగౌరవము.

ఆర్యసాహిత్యమున ప్రేమవికాసము భక్తియందు తేటబడును; అందే వుట్టి, అందే పెరిగి, అందే పరిణతి చెందును. ఇట్టి గౌరవము పాశ్చాత్యసాహిత్యమున గానరాదు. పతిభక్తి భ్రాతృభక్తి, పితృభక్తి, మాతృభక్తి, గురుభక్తి, వాత్సల్యము, భార్యానురాగము, శిష్యానురాగము మొదలగు ప్రేమవికాస భావములు అందు లేవు. సీత, లక్ష్మణుడు, శ్రీరాముడు, యుధిష్ఠిరుడు వంటివారున్నచోటులందే ప్రేమగౌరవ ముండును.

బాల్యవివాహముల పరిణామము—

ఆర్యుల ప్రేమాదర్శములయందు ప్రేమగౌరవమే కాక ప్రేమసౌందర్యము కూడా కలదు. నీతపాత్రము సుందరమని ఒప్పుకొంటే ప్రేమసౌందర్యమహిమను మెచ్చుకొన్నట్లే. అట్టి నిసర్గప్రేమచిత్రములు మన సాహిత్యమున అనేకములున్నవి. శ్రీలయందు నిసర్గ ప్రేమను పాదుకొల్పుటకే హిందువులందు బాల్యవివాహము తేర్పడినవి. కోమలమతులగు బాలికల నూత్నానురాగము భర్తలయందూ గురుజనము నందున్నా చిన్నప్పటినుండి నిక్షేప్తమగును. హృదయమందు ప్రేమకళిక దరవికసితము కాకపూర్వమే కోమలస్వాంతలగు కన్యలు యోగ్యులగు పతుల కర్పించబడుదురు. ఆప్రేమనానాటికి వికసించి యావనప్రాదుర్భావమున నుదయించు అనురాగముచేత వృద్ధిచెంది పత్యర్పిత మగును. కిశోరావస్థనుండి అత్తవారింట లాలనపాలనముల నొందుచుండుటచేత అచ్చటివారియందు మమతభక్తి పెరిగి పెద్దలను నేవించునిచ్చ ప్రబలమగును. అందుచేత ఆర్యకుటుంబములు శ్రీజనమునకు ప్రేమాలవాలములు, శాంతిని కేతనములయి వారిమానసములందు చాలాసద్గుణములు సంచితము లగును. పాతివ్రత్యము, ప్రేమ, స్నేహము, మమత, భక్తి, సారళ్యము, సత్యానురక్తి, దయ, ఔంతి, ధైర్యము, శాంతి, దాంతి, కోమలత్వము, అణకువ, సాజవుసిగ్గు, ఓపిక మొదలగు గుణ

ములచేత వారు భూషిత లగుదురు.* మన సాంఘిక వ్యవస్థలకూ, శిక్షకూ, బాల్యవివాహములకూ పరిణామ మిది ఈ వ్యవస్థలను తారుమారు చేస్తే ఫలము వికటించును, కావున ఈ యాచారమునకు భంగము వాటిల్లకుండా మనము పాటుపడవలయును.**

*పడతులు అత్తింట నేర్చుకొనడగు నంశముల నన్నిటిని కాలిదాను కణ్ణామహర్షి చే నిట్లుచెప్పించెను—

శుక్రశూషస్వ గురూన్ కురు ప్రియసఖీవృత్తిం సపత్నీజనే
 భర్తర్విప్రకృతాపి దోషణతయా మాస్మ ప్రతిపంగమః
 భూయిష్ఠం భవ దక్షిణాపరిజనే భాగ్యేష్వనుత్సేకిసి
 యాంత్యేవం గృహిణీపదం యునతయో వామాఃకులస్యాధయః॥
 పనివిని కొల్వొపెద్దల; సపత్నులనోట ప్రియాళివృత్తిగై
 కొను; పతియల్ల నల్లి ప్రతికూలవుగాకుము; భోగభాగ్యముల్
 గనుగొని పొంగబోకు, దయకల్గుము నేవకులందు, నాతి గాం
 చును గృహిణీపదం బిటుల; చూడగ లాతి కులాధియే సుమీ.

**ఈ యభిప్రాయము సమంజసమని నాకు తోచదు. బాల్యవివాహమున గుణమున్నది, దోషము లున్నవి; దోషములే ఎక్కువని చెప్పవచ్చును. వాటిని యాపుమాపకుంటే బాల్యవివాహము దురాచారమనే నాతలంపు. దోషము లందరికీ స్పష్టమగుటచేత ఇక్కడ విస్తరింపలేదు. ప్రౌఢవివాహము లాచరణములోనికి వచ్చేదాకా యువకులచెవులను బాల్యవివాహదూషణము సోకనీయరాదు. మొదటనుండీ సత్సహవాసము, నైతికశిక్ష, సద్గ్రంథపఠనము మొదలగు పరిస్థితులను సమకూర్చుట యుక్తము. యువకులు బ్రహ్మచర్యము పాలింపలేక, ఆభిభావుకు లందుకు తగిన ఏర్పాటులను చేయనేరనిచో బాల్యవివాహము లొనర్చుటయే మేల్.

విదేశీయప్రేమయందలి పతిపత్నీ సామ్యభావము—

హిందూసంఘములయందును, కుటుంబముల యందున్నా దృఢబంధమై గానవచ్చెడు భక్తి అను అపూర్వ పదార్థము విదేశీయసంఘములందు లేనందున తత్సాహిత్యము నందు కూడా అది మృగ్య మగుచున్నది. వారి దాంపత్యము నం దెచ్చుతగులూ, ఒక రొకరియధీనమున నుండుటయూ లేవు. ఆప్రేమ అంతా వినిమయము-ఇచ్చి పుచ్చుకొనుట. “నీవు నన్ను ప్రేమించితివా, నేను నిన్ను ప్రేమించెదను. అట్లుకాదేని నీవు వేరు, నేను వేరు; నీదారి నీది, నాదారి నాది.” ఇది వారి దాంపత్యసరణి! పతిపత్నీ త్యాగము, స్త్రీలకు బహువివాహములు, యావనమున స్వేచ్ఛాచరణమును వారికి సదాచారములు కావున స్వచ్ఛండవృత్తి, పతిపత్నీసమ త్వము వారియందు ప్రబలమై యుండును. ఆ సాహిత్యమం దున్నా ఆ రెండుధర్మములే ద్యోతకము లగుటచేత దానినే సదా పఠించువారి మానసములందు స్త్రీలు పురుషులకు లొంగి తిరుగనేల? పురుషులకంటె వారి తక్కువ ఏమి? ఇది అన్యాయము, పతిపత్నీ సామ్యభావము నన్యాయము, అను రూఢాభి ప్రాయము కలుగును. ఇట్టి భావములు మన సాహిత్యమునా ఇప్పుడిప్పు డవతరిస్తూన్నవి, నవనాగరికు లీ నూతనాదర్శము లను పొగడుచున్నారా. మన సంఘనియమము లనుకరించు మన సాహిత్యమున ఈ భావమునకు చోటులేదు, ఒక వేళ మనము వేర్పినా అది తక్కినవాటిలో యిముడదు; ఆచరణ మోలాగు

అభిప్రాయ మోలాగూ - ఉంటే ఉపద్రవము వచ్చితీగును. వివాహబంధమున తారుమారులులేక పతిపత్నీసంబంధము జీవావధియై, భక్తి ప్రేమనూన్యతమై, సతీత్వలీలాక్షేత్రమైన ఆర్యసంఘమున సరళత, ప్రేమ, కోమలత, లజ్జ, దయ, ఓరిమి మొదలగు గుణములు ప్రీజనమున కలంకారములుగ నున్నవి కావున పతిపత్నీసమత ప్రబలిందా ఆచారవిప్లవము తప్పక సంభవించును. మనసంఘమున ఎచ్చుతగ్గులూ, ఆత్మనిగ్రహ మూ (స్వాధీనత) ఉండవలెను. పాశ్చాత్యసంఘములం దున్నది స్వేచ్ఛాచరణము.

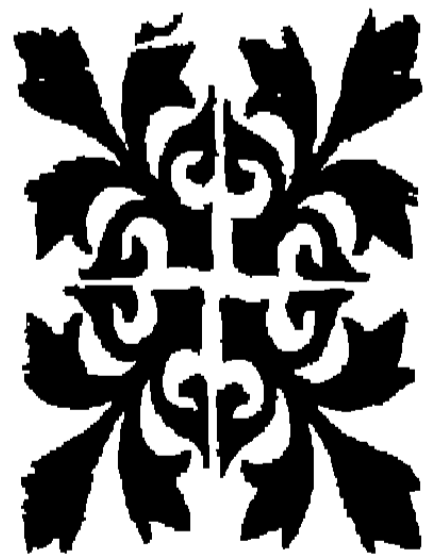
ఆర్యసాహిత్యసమాలోచన నావశ్యకత—

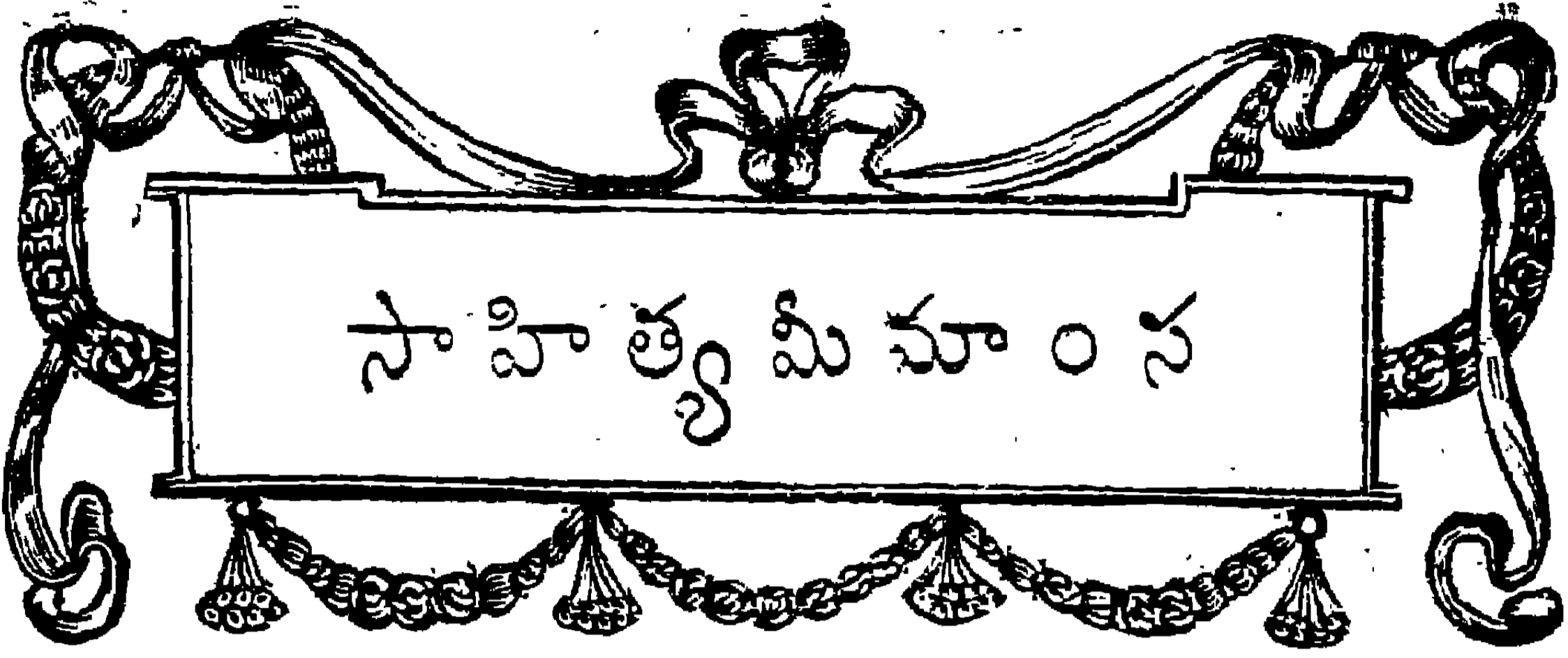
ప్రాచీనప్రతిష్ఠితములు, భక్తిప్రేమపూరితములు నగు మన సంఘరీతు లంతరించి పాశ్చాత్యసంఘమర్యాద మనదేశమున ప్రతిష్ఠితము కావలెనని కోరువారుండురా? ఈరెండింటి ఘటనాప్రణాళులు విపరీతములనీ, తత్ప్రేమాదర్శములు విషమములనీ ఉదాహరణలతో నిదివరలో వివరించియుంటిమి. ఆర్యప్రేమాదర్శమున భక్తిశ్రద్ధాది ఉక్కుప్రవృత్తుల ఉత్తేజనమూ, స్ఫూర్తి, ధర్మనీతిప్రాబల్యము నున్నవి, పాశ్చాత్యాదర్శమున షడ్విపుప్రాధాన్య ముంది; చిపుషట్కము అస్థిరమగు నింద్రియసుఖానుకూలము. మన ఆదర్శమున ధర్మనీతిశాసనాధీనత యుండి, వారి యాదర్శమున స్వార్థపరత్వము పతిపత్నీసమతా యున్నవి. ఇందు యథార్థమైన స్వాధీనత, అందు స్వేచ్ఛావృత్తియు నున్నవి. ఇట్టివైషమ్యము గల

ఆదర్శములకు ఏకత్ర సమావేశ మెన్నటికీ సరిపడదు. మన ఆదర్శములను మాని వారి యాదర్శముల నవలంబిస్తే క్షాత్ర భావములు మనహృదయములందు నాటి కాలక్రమమున స్వదేశగౌరవము నన్నగిల్లును. పవిత్రము సుప్రతిష్ఠితము నగు మనసంఘమును దోషసంకులమగు విదేశాచార సంస్కరమున పంకిలము చేయరాదు. దేవత్వమానుషత్వముల వీడి పశుత్వమున పడగోరు వీరిడి యుండునా?

మనయాచారములలో లోషములున్న కాలానుసారముగా వాటిని దిద్దుకోవలయు గాని సరిక్షాత్ర వృంతలలో జనకూడునా? ఇట్టి యాపద లక్కడక్కడ పొడచూపుచున్నవే, అవి తొలగుటెట్లు? విదేశసాహిత్యపఠనము మనకు తప్పనిసరియైనది; పొట్టపోసుకొనుటకే కాదు, అది చదువకున్న చాలా విషయములకు మనము వెలియగుదుము. కావున తత్పఠన మొనర్చుచూ అందలి నీచభావములు మనహృదయములందు కుదురుకొనకుండా జాగరూకతతో గమనించవలెను. విదేశ సాహిత్యముతో బాటు మనసాహిత్యముకూడా పఠించడమే ఆ విషయమునకు విరుగుడు. రెండోది మన కుటుంబాచారములను విదేశదురాచారపన్నగము కరవకుండునట్లు నడపవలెను. అనాదినుండి ఏ సాహిత్యపఠనమున మనసంఘమునకు సద్గుణము లలవడి అది వినీతము సుశిక్షితము నయ్యెనో, అట్టి సాహిత్యమునకు విముఖులము కాకుంటే మనకు తప్పక శుభము చేకూరును. అందలి సాధుత్వము, పవిత్రత, సంయ

మమ, వినయము, నీతిసౌందర్యము, మహోపదేశములూ
 మనమానసములయందు బాగా నాటితే విదేశదుర్భావములను
 బహిష్కరించి మనసంఘము విధ్వస్తము కాకుండునట్లు
 జాగ్రత్తపడవచ్చును.

ఆ ర్థో ప్ర క రణ ము.

సాహిత్యమున వీరత్వము.

వీరుల ఆచరణము—

ఆర్యకవికులగురువగు వాల్మీకి నీతపాత్రమున సతీత్వ పరమావధి నిరూపించినట్లు శ్రీరామపాత్రమున వీరత్వపరమావధి నిరూపించెను. ఆర్యులనాసౌందర్యము, ప్రేమ, భక్తి, దేవత్వమూ నీతయం దగుపడును; ఆర్యులను గౌరవము, వీరత్వము, రాజవైభవదివ్యతేజమున్నా శ్రీరాముని యందు గాంచనగును. కులమునకూ జాతికీ గౌరవము తేవడమే ఆర్యుని ముఖ్యకర్తవ్యము, శ్రీరామునియం దిదే కనబడును. ఆతడు రఘుకులతిలకుడు, క్షత్రియశేఖరుడు. అట్టి గౌరవ మగపరుచుటకే వాల్మీకి మొదట దశరథుని పాత్రమును చిత్రించి అందు శౌర్యము, రాజ్యశాసనచాతురి, ప్రభుత్వము, యశము, మంత్రణ, కార్యకౌశలము, సంపద, సహృదయత, దుర్గసంపత్తి, చతురంగబలము, ధర్మపరాయణత,

తపస్సు, విద్య, వివేకమున్నూ వర్ణించి చూపెను. అయోధ్య
యందలి అప్పటి సుఖము, సంపద, సౌందర్యమునూ గాంచి
చకితుల మగుదుము, అతనికి సముడు మరొకరాజు లే డని
పించును. కాని అనంతరము ఆతనికన్న నుజ్జ్వలతరమగు
నక్షత్ర మారాజకులాకాశమున పొడుచును, తత్ప్రభావమును
విశ్వామిత్రు డందరికీ ఎరిగించును. రఘుకులమం దుదయించిన
ఆ వీరశిఖామణి “కూకటిముడికినై కురులు కూడని నాడె”
ఋష్యాశ్రమములందలి రాక్షసపీడయు తపోవిఘ్నములు
నంతరింపచేయగలడని ఆ ముని జ్ఞానదృష్టిచే గాంచగల్గెను,
కనుకనే నిండోలగమున తనవెంట శ్రీరాముని పంపుమని
దశరథుని ప్రార్థించునప్పుడు శ్రీరాముని ప్రభావము విదితమై
మన కాతసియెడ గౌరవము పుట్టును; ఆ దివ్యనక్షత్రప్రభ
అప్పుడు మనకళ్ళకు గట్టును. ఈలాగే పరమభగవతుడగు
నారదముని మూలాన శ్రీకృష్ణప్రభావము లోకమునకు విదిత
మగును.

వీరకార్యనిర్వహణముకోసము విశ్వామిత్రుడు శ్రీరా
ముని కొనిపోయినపిమ్మట అత డాకఠినకర్మయందు కనపర
చిన వీర్యశౌర్యములు వాల్మీకి చక్కగా వర్ణించెను. అంతలో
నాగక అంతకన్న వీరత్వనికషపాషాణమగు వేరొకచోటి
కారాణ్ముని కోడండపాణిని గొంపోయెను. మిథిలలో సీతా
స్వయంవరసభకు వీరాధివీరు లెందరో పోయి శివధనువు
నెక్కువెట్టలేకపోగా శ్రీరాము డాపనికి బూని అనాయాస

ముగా నానిల్లు నెక్కిడి తన అమానుషవిక్రమమును యశో
 విస్తారమును భరతఖండ మంతలా ప్రకటించెను. ఇంతతో సహా
 సంతోషించెనక దీనికన్న కఠినతర కార్యమునకు శ్రీరాముడు
 పూనుకొనవలసినచ్చెను. విచాహానంతరమున “అయోధ్యకు
 పోవు చారిలో నృపవైరియైన పరశురాముడు కారు మొయిలు
 కరణి చాపధరుడై, కాలమృత్యువో యన” నరికట్టెను.
 ఇరువైయొకసారి పుడమిని క్షతశూన్యము జేసిన మహావీరుడు,
 నిరుపమానవీరత్వసంపదచే గ్రాలు కార్తవీర్యుని పీచమడచిన
 భీమబాహుబలుడు, రాజనువానినెల్ల రాసి విడిచిన అప్రతిమ
 ప్రతాపవంతుడు కయ్యానికి కాలునున్విహారధనువును మించిన
 హరిధనుస్సు నొకదాని “నెక్కిడుము లేకున్న చంపెద”నని
 శ్రీరామున కందించెను. అనర్ఘు రాఘవు డాధనువు నవలీల
 నెక్కుపెట్టి పరశురాముని మించిన వీరుడని ప్రకటించిన
 తోడనే “భండనప్రచండపండితుండ” వని పరశురాముడు
 మెచ్చుకొనెను; * తనయుని అద్భుతశౌర్యమునకు లోలోన
 తనిసి దశరథుడు ప్రఫుల్లచిత్తమున తనపట్టణమును చేరెను.

బాల్యమున నిట్టి నిస్తులవీరత్వసంపద గూర్చి వాల్మీకి

* నావిలెక్కిడినప్పుడ, రివు చతుర్భుజుడవౌట నిక్కము, మదిలో

భావించి కంటి, నితరుల కీవిక్రమబాహుళక్తు లెందును గలవే?

ఉల్లమున లజ్జదోపదు, ముల్లోకములేలు దేవముఖ్యునిచే నే

నిలీల ఖంగపడ, నుద్యులలిత కృపాభిరామ దశరథరామా.

శ్రీరాముని చిత్రించుటగాంచి అతని సతిశ్రమింపనెంచి వ్యాసుడు కృష్ణలీలల కల్పించెను. పిమ్మట శ్రీరాముని గౌరవోన్నతి నిలువబెట్టదలచి కాళిదాసు రఘువంశము నంతయు వర్ణించెను. ఇందలి చిత్రము లతివిచిత్రములు, రచనానైపుణియు అనన్యసామాన్యము. మొదట దిలీపుని చరితము, పిమ్మట దానిని క్రిందుసేయు రఘుమహారాజు చరిత్ర వర్ణించి, కులగౌరవమును పెద్దచేసి కులముకంతటికీ కీర్తితెచ్చుటకు అతనిపేర నావంశము బరగజేసెను. ఇంతతో నాగక కుల పురుషులందరిలో ఘనుడై గౌరవనీయుడైన శ్రీరాముని చరిత్ర వర్ణించెను. అప్పటికి రాఘవుడన్న శ్రీరాముడే అని చూఢిఅయ్యెను. ఒక్క రఘుకులమునకేకాక సూర్యవంశమునకే తిలకాయమానుడగు శ్రీరామచంద్రునిముందు తక్కిన రాజులెల్ల తారలైరి; కులగౌరవమున కాతడు ఉనికిపట్టాయెను.

పృథ్వియం దేరాజవంశమూ ధారావాహికాక్రమమున ఇట్టి ఉత్తరోత్తరోత్కర్షణలభము గనుట వినలేదు చూడలేదు. దిలీపుడు, రఘువు, అజుడు, దశరథుడు, శ్రీరాముడు నొకరితరువాత నొక రయోధ్య నేలినారు. శ్రీరామునితో నావంశము పరమావధిని చేరింది. తరువాత కుశుడు, అతిథి, సుదర్శనుడు మొదలగు రాజులందరూ దివిటీముందర దీపాలై శ్రీరాముని ఉత్కర్షణే ప్రతిపాదించిరి. అతనికి నముడే లేనప్పుడు అతని మించిన వారెట్లుండురు? స్కాట్లండ్ ఇంగ్లండుల సీమాంత (Border) ప్రదేశీయులగు రాజుల రక్త

రంజితవీరత్వ యశోగానమున సర్ వాల్టర్ స్కాట్ పరమా
నంద భరితుడై నట్లు రఘువంశరాజుల యశోగానమున
కాళిదా సపరిమితానందభరితు డాయెను.

శ్రీరాముని నిరణిశయభుజబలము క్షాత్ర తేజము నభి
వర్ణిస్తూ వాల్మీకి అతనియం దింకొవిధమైన వీరత్వము కల్పిం
చెను. హరిహరధనుర్భంగములయందును రాక్షసకులనాశన
మందును అతని బాహ్యవీరత్వమును ప్రకటించెనుకదా. ఈవీరత్వ
సంపదచేత చాలామంది రాజులు దిగ్విజయ మొనర్చి యశస్సాం
ద్రులైరి. అందుచేత శ్రీరామునియం దింకొక ఉత్కర్ష
నంచెను. అందు భరతఖండమందలివీరులే కాక ప్రపంచ
మందలి వీరులెల్ల అతనికి తీసిపోవుదురు. అది ఆభ్యంతరిక
వీర్యము, దానిని వాల్మీకి రామాయణము మొదటిభాగమున
వర్ణించినేలేదు. రెండురకముల వీరత్వమును గూర్చి ముచ్చ
టింఠాము.

ఆసుర వీరత్వము—

ఆర్యసాహిత్యమున మనుష్యత్వ మెట్లు చిత్రింపబడి
నదో చూచితిరి కదా? పశువుతో సమానుడు కాక తద్వృత్తి
నతిక్రమించినవానికే మనుష్యత్వ ములవడుతుంది. పశువువలె
కామక్రోధాదులకు వశుడై మానవుడు మతి పోగొట్టుకొంటే
అతడు పశుతుల్యు డౌట నిస్సందేహము. ఇందియనిగ్రహము
కావించినవాడు పౌరషవంతుడగు మానవుడౌను, చూడండి: -

కామక్రోధ సమాయుక్తో హింసాద్వేష సమన్వితః
 మనుష్యత్వాత్పరిభ్రష్ట స్తిర్యగ్యోనా ప్రమాయతే
 తిర్యగ్యోన్యాః పృథగ్భవో మనుష్యాణే విధీయతే.

... .. భారతము.

లోనిశత్రువులకు లొంగిన నరుడు
 మానుషత్వము నేది మను పశువౌచు
 జంతుజన్మము వీడ జను మానవునకు.

ఇందుకు నహుషుడు ప్రమాణము. వేదాంతము (ఉప
 నిషత్తు) లందు సూక్ష్మరూపమున సూచింపబడిన ఈ విష
 యము పురాణములందూ కావ్యములందున్న స్థూలరూప
 మున విశదీకరింపబడింది. స్థూలకల్పన ప్రత్యక్షప్రతీతి చెందు
 తుంది గనుక తత్సంస్కారము మనస్సులో నిలుస్తుంది.
 అందుకే రాజర్షియైన నహుషుడు రిపుషట్కమునకు లొంగుట
 చేత స్వర్గభ్రష్టుడై సర్పమై జన్మించెను. శచీదేవ నభిలషించి
 అధికారమదము తలకెక్క సప్తరులచేత పల్లకి మోయించి
 నందుకు అగస్త్యుని శౌపమరు ప్రతిఫలము ముట్టింది.

అంతశ్శత్రుప్రాబల్యమూ తన్నూలమున గలిగే అధః
 పతనమున్నా ఐరోపీయ వియోగాంతనాటకములయందున్నా
 ఐతిహాసిక వీరులయందున్నా కనబడును. ఆ నాటకముల
 యందలి ముఖ్యపాత్రములు అరిషడ్వర్గపాటవమునకు లొంగి
 ఉన్నాదులై నరరూపగాక్షుసు లనదగి ఎట్టి దుష్కార్యముల
 నాచరించిరో ఒకటో ప్రకరణమందు వివరించినాము. ఆ ఖండ
 మున ఆ నాటకముల ప్రభ హెచ్చి ఆ పాత్రములకు గౌరవ

మొక్కువాయెను. అట్టివారే వీరులని ఆ ఖండవానుల అభి ప్రాయము. జనుల కల్పనాప్రపంచమున నెట్టివాళ్ళు కుదుట పడతారో వారికే సాహిత్యమున చోటు దొరుకును. దానిని పఠించువారు ఆ వీరుల చూచి రోతపడక పైపెచ్చు వారినే ప్రశంసించుదురు. లోభాంధవశత మేకబెత్ రాణి వీరవనిత యైనది; కామద్వేషములు కన్నుగప్ప బఢలో యున్నా, కౌశలవ్యూహమును పన్ని ఇయాగోయున్నా వీరులైరి. వియోగాంతనాటకములయందలి వీరు లందరూ ఇట్టివారే!

ఈనాటకములయందు ప్రతిష్ఠింపబడిన వీర్యమే ఇతిహాస ములయందెల్ల గౌరవింపబడుతూన్నది. కామవిపాసావీడితులై, సర్వగ్రాసియైన లోభలాలసకు లొంగి అహంకారమదమున పృథ్వియెల్ల తుచ్చమని భావించి, అత్యాశాపరతంత్రత రణా వేశులై, విజయోల్లాసమున దానవుల విడంబించి దేశమం దెల్ల రక్తస్రోతముల ప్రవహింపజేసి నిజప్రభుత్వమును స్థాపించినవీరులే విఖ్యాతయశులై సర్వజనాదరణీయులయినారు. సికందర్, సీజర్, నెపోలియన్, హానిబాల్ ప్రముఖు లిట్టివీరులే; వీరే వియోగాంతనాటకముల నాయకులకు మేలుబంతులు. వీరందరూ పృథ్విమండలమున రక్తవాహినుల ప్రవహింపజేసిన వారే. ఆర్యసాహిత్యమందుకూడా అసురు లప్పుడప్పుడు ప్రాచుర్భవించి క్రామశ్రోధాదులకు వశులై పృథ్విపై రక్త వృష్టుల గురిపించిన ట్లున్నది. వియోగాంతములయందలి వీరుల కును ఆర్యసాహిత్యమందలి అసురులకున్నా కొంచెమైనా

తేడా లేదు, కాని సాహిత్యమందు వీరికి కలిగియు గౌరవమున నేనాభేదమున్నది. పాశ్చాత్యవీరులు దేవోపములై ఆయా జాతులకెల్ల తలమానికంబుల'(Heroes of the Nations)ని సదా గౌరవింపబడుచుండ అసురుల దర్పము చూర్ణికృతమై, గర్వము ఖర్చమై, లోభము నివారితమై, తేజస్సు ఉపసంహృతమై, ప్రభుత్వప్రతాపములు నామావశేషము లయ్యెను. శ్రీరాముడు శ్రీకృష్ణుడు మొదలగు దేవాంశసంభూతులు వారిమద మణచిరి. వక్షిపుప్రాబల్యమున మానవులకు నంక్రమించిన ఆసురవీర్యమును నాశముచేయు సామర్థ్యము ఇంద్రియయనిగ్రహవశమున దేవత్వము సాధించిన వీరులకే కలదు.

వియోగాంతనాటకములయందలి నాయకులూ, పాశ్చాత్యసాహిత్యమందలి వీరులూ, ఆర్యసాహిత్యమందలి అసురనాయకులున్నూ ఒక్కఅచ్చున పోసిన బొమ్మలని చెప్పితిమి కదా. వీరిలో నొకరిచరితము చదివితే చాలు; తక్కినవారిచరిత లానుచ్చుగానే ఉండును. ఆర్యకవివరేణ్యు లీగుణముల నెల్ల కేంద్రీకరించి మహాభారతమున దుర్యోధనుని శ్రీమద్రామాయణమున రావణునీ చిత్రించిరి. భోగపరాయణత ఊణ ఊణప్రవర్ధమానమై నరుని వశపర్చుకొను ననుటకు లోభవాగురుల జిక్కి దాయలకు సూదిమొన మోపునంత ధరణి నొసంగని దుర్యోధనుడు సాక్షి; ఇంద్రియలాలన పెచ్చుపెరిగి మానవుని నశింపజేయు ననుటకు రావణుడే దృష్టాంతము. ఈరెండుపాత్రముల నతినిపుణతతో నిర్మించి అంతతో నూర

కుండలేదు. ఆ వీరులచరిత్రము మాత్రమే పఠించుటవల్ల విష
ఫలము ప్రాప్తించితీరును. పాపచరితములనే పఠించుటచేత కల్ప
నాశక్తి పంకిలమగును; అందుచే వీటికి ప్రతిగా వేరొకజాతి
వీరుల చిత్రించిరి. ఆధర్మవీరులు తమ ఉజ్వలాలోకమహిమచే
పశువీరుల అంధకారమున అణగదొక్కి, వారే చదువరుల
కల్పనాశక్తి నాకర్షించి, దానిని ధర్మస్యాతముగా నొనరిం
తురు. ఈ వీరులే మన కావ్యములందు ఇతిహాసములందును
నుతిగన్నవారు. రావణదుర్యోధనుల చరితములు మాత్రమే
చదివినవారికి ఐరోపీయవీరుల చరితములు చదివిన ఫలమే
చేకూరును, కాని భారతరామాయణములు సాంతముగా
చదివిన వారి కల్పనాశక్తి దోషనంకలితము కానేరదు.

పాశ్చాత్యసాహిత్యమున మార్ల మేన్, సికందర్, నీజర్,
నెపోలియన్, ఫెడెరిక్, ఐదవచార్లెస్, టైమూర్ మొదలగు
వారు దిగ్విజయములు చేసి ఘనతకెక్కిన మహావీరులు. ఆర్య
సాహిత్యమందున్నా ఇట్టివారు లేకపోలేదు. రఘువు, శ్రీరా
ముడు, పాండురాజు, అర్జునుడు, కర్ణుడు మొదలగువారుకూడా
దిగ్విజయ మొనర్చినారు, కాని యీ రెండు తెగలవారియందు
తేడా యున్నది. రఘుమహారాజు విశ్వజిద్యాగమునకును
శ్రీరాము డశ్వమేధముకోసము, పాండవులూ కర్ణుడున్నా
రాజసూయముకొరకున్నా దిగ్విజయ మొనర్చి ఐరోపీయులు
లోభమునకు వశులై నర్వమూ కబళించుటకు రక్తప్రవాహ
ములు కల్పించిరి. దిగ్విజయమువల్ల ఆర్జించిన ధనమునార్యులు

యాగములందు దానముజేసిరి. పారమార్థికచింతతో కావించిన ధనసంగ్రహ మంత నింద్యము కాదు.

బ్రహ్మాక్షత్రీయ వీరత్వము.

యుద్ధము లేకుంటే పురుషునకు ప్రతిష్ఠ రాదు, విజయము కాకున్న వీరునకు వికాస ముండదు. యశావనమున రిపుషడ్వర్గము ప్రబలియుండునప్పుడు జితేంద్రియులు సంయములు నైన ఆద్యులు తపోబలసాహాయ్యమున దానిని జయించి ఆధ్యంతరిక వీరత్వమును ప్రతిష్ఠించుచుండిరి. ఈ సమరమున వారిచిత్తమున కేకాగ్రత ఇంద్రియముల కేక నిష్ఠయు చేకూరి విజయమును వారికి కరగత మానట్టులొనర్చుచుండెను. తపశ్శక్తిచేత వారికి జయము లభింపగా వారు బ్రహ్మవీగులై దేవత్వము నార్జింపగలిగిరి. అధ్యయనము దమము, ఆర్జవము, ఇంద్రియనిగ్రహము, సత్యమున్నూ బ్రాహ్మణునకు నిత్యధర్మములై యుండెను. అంతర్మజ్జానుష్ఠాన మొనర్చుచున్న నారామణుడు పాశవప్రకృతిసిద్ధములగు అంతశ్శత్రువులను పశువుల బలియిచ్చినట్లు సామవేదమున చెప్పబడింది. ఈ యంతర్యాగము (సమరము)న జయము లభించుటచేత బ్రహ్మవీర్యము ప్రకటిత మవును. యశావరాజ్యపట్టాభిషేకమునకు సిద్ధపడుచున్న రామభద్రు డెక్కడ? అతని కరణ్యావాసశిక్ష యెక్కడ? మహైశ్వర్యము, రాజభోగములు. వీటియెడ శ్రీరామున కెంతలో నిస్సృహ జనంచెన, ఎంతలో నారచీరెలు గట్టి ఆ యువరాజు అడవికి పోవు

టకు సిద్ధపడెను! పదునాల్గేళ్ళు నాతిగల బ్రహ్మచర్యము నను
వర్తించి ధర్మైకసింహుడై బ్రహ్మవీరత్వ పరమావధి నెట్లు
చేరెనో యోచించండి! అరిషడ్వర్గము కానీ, రాజభోగములు
కానీ ఆతని చిత్తమునకు చాంచల్యము కల్పించెనా? బ్రహ్మ
చర్యనిష్ఠకు ఉత్కృష్టోదాహరణమైన భీష్ముడు బలవిక్రమ
సంపద నద్వితీయుడైన మహావీరుడు. ఆజన్మబ్రహ్మచర్యము
ననుష్ఠించిన శ్రీశుకుడు అమానుషసంయమమున కే ణోదా
హరణము. సనకాదుల బ్రహ్మచర్యనిష్ఠ క్షత్రియులయం
దున్నా కనగలము- హిందువులం దసంఖ్యాకులగు బాలవితం
తువులు బ్రహ్మచర్యము సల్పి మహాశ్వేతవలె భగవంతున
కాత్మసమర్పణ మొనర్చుచున్నారు. ఇట్టి సంయమమే హిందు
వుల కబ్బిన మహాశక్తి. శ్రీరాముడు నిజపౌరషము క్షత్రియ
శౌర్యము నెరిగినవాడు కావుననే సీతతోగూడ వనవాసము
చేయ సిద్ధపడెను. బ్రహ్మచర్యానుష్ఠానమున కావశ్యకమగు
ధైర్యము, ఇంద్రియనిగ్రహము, సహిష్ణుత, సీతను రక్షించు
కొన గలనను నమ్మకమూ కలవాడు కావుననే దండకాటవికి
ప్రయాణించినాడు. వనవాసమువల్ల ఆభ్యంతరికబలమూ
క్షాత్రవీర్యమూ ప్రకటితము లాయెను.

శ్రీరామునియందు బ్రహ్మక్షత్రవీరత్వములు రెండూ
ప్రాధాన్యము చెందెను. అరిషడ్వర్గము నదిమి అంతరింద్రియ
ములను వశపరచుకొనడముచేత బ్రహ్మవీర్యమూ, బాహ్య
శత్రువుల నదిమి బాహ్యేంద్రియముల వశపరచుకొనడమువల్ల

తూత్రవీర్యమున్నూ ప్రకటితము లాయెను. కామక్రోధాదులు ప్రబలమూర్తుల ధరించి రావణదుర్యోధనరూపముల పృథ్వి నెల్ల అడలగొట్టి భూభారము నభివృద్ధి నొందించగా, వారిని నిర్మూలించి జయము గాంచడము తూత్రవీర్యము—ఇది బాహ్య సమరము, మన పురాణములయందు విస్తృతరూపమున వర్ణింపబడింది. శ్రీరామచంద్రుడు తన పౌరుషము నిలువబెట్టుకొనటకున్నూ భూభారము తగ్గించుటకున్నూ రావణునితో యుద్ధ మొనర్చి కుల నిర్మూలము చేయడమువల్ల అతనిపే రాచంద్రార్కము సంస్మరణీయ మవుచున్నది. వనవాసదీక్షయం దాతని వశిత్వము వన్నెకెక్కినదని చెప్పి తిమికవా?

ఈ ద్వివిధవీరత్వ మాతని కలవడుటకు అతని విద్యా భ్యాసము తపశ్చర్యమున్నూ ముఖ్యహేతువులు. అతనియందు ధైర్యము, శాంతి, విద్యాబుద్ధు లున్నట్లే అధ్యవసాయము, సాహసము, కర్మనిష్ఠ, వీరత్వమున్నూ కలవు. దశరథుని యందలి ధర్మపరాయణత, సత్యవ్రతమూ చూచి, వసిష్ఠాది ఋషులు తనకు నేర్పిన సాయమబలముచేత వినయసంపన్నుడై బ్రహ్మవీర్యప్రాప్తికి యోగ్యుడయ్యెను; అనన్యసామాన్యబల విక్రమసంపన్నుడై ధనుర్విద్యాపారంగతు డాటవల్ల తూత్ర వీర్యమున కునికిపట్టాయెను. పూర్వకాలమున మనలో త్కృతీయుల కీలెందురకముల శిక్షయూ బసగుచుండేవారు, కావుననే రాజర్షు లనేకులు వెలువడుచుండిరి. సంజయుడు

పుత్రశోకకాతరహృదయుడై యున్నప్పుడు తపస్వీధ్యాయ
నిరతుడైన నారదమహాముని ఆరాజురుల ఇతిహాసములను
వివరించి అతనికి చిత్తశాంతి చేకూర్చెను.

క్షత్రియులలో ననేకులు బ్రహ్మవీర్యసంపన్నులైనట్లే
పరశురాముడు, ద్రోణుడు మొదలగు బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులు
క్షాత్రవీర్యము నార్జించి యశస్సంపన్నులైరి. ముచుకుందు
డను రాజశ్రేష్ఠుడు ఒక వంక మంత్రశక్తి, తపోబలమూ,
వేరొక వంక అస్త్రబలము, బాహుబలమున్నూ ఊతగా
గొని ప్రతాపార్జిత పృథ్వీఖండమును పాలిస్తూండెనని భీష్ముడు
చెప్పెను. ప్రజాపాలనమున వసిష్ఠుని బ్రహ్మబలము ముచు
కుందుని క్షాత్రబలమునకు సహాయ మవుచుండెనట. వాస్తవ
ముగా అప్పటి హిందూరాజులకు రెండుతెరగుల బలమూ
ఆవశ్యకమై యుండెను. “అనలున కనిలుడు సాయపడితే
అరణ్యమంతా అరగడియలో దగ్ధమగులాగున బ్రాహ్మణులు
క్షత్రియు లేకమైనయెడల శత్రుచయము నంత మొందింప
వచ్చు”నని సనత్కుమారు డన్నాడు. శ్రీరామునియం దిట్టి
రాజాదర్శము చిత్రింపబడెను. యూరవుఖండమున నిట్టి
యాదర్శ మెక్కడిది? రోము రాజ్యము వీడి కొందరు రాజులు
సరళజీవనమాత్రా నల్పినారు, కాని అది రాజ్యాభిషేకసమయ
మున కాదు. శ్రీరాముని సంయమము తపోబలమును వేరొక
చోట కానరావు. అతని కతనే సాటి.

వీరత్వమున సమరము రక్తపాతము—

బ్రహ్మవీర్యము, ఖోత్రవీర్యము, ఆసురవీర్యము—ఈ మూడురకాల వీరత్వము ప్రదర్శించుపట్ల ఒకానొకప్పుడు రక్తపాత మావశ్యక మగును. బ్రహ్మవీర్య మార్జించునెడ కొన్నివేళల ఘోరసంగ్రామ ముపస్థితమై అందు రక్తపాత మావహిల్లును. తపశ్శక్తియందు కర్తవ్యనిష్ఠ, బుద్ధిబలము, విక్రమమున్నూ చూపట్టుచు. ఇట్టి కర్తవ్యపాలనమున తత్పరుడై శిబిచక్రవర్తి డేగనోటనుండి పావురమును రక్షింప నుద్యమించెను. అతనికర్తవ్యనిష్ఠ ధర్మతేజఃప్రాబల్యము నందు గాంచవచ్చును. అతనిచరితము చమవునప్పు డదిసత్యమా కాదా అను ప్రశ్న పుట్టనే పుట్టదు. అతని త్యాగము, తపస్సు, కర్తవ్యనిష్ఠ, ధర్మపరాయణతయున్నూ మానసముల నలడించ కల్పనాశక్తి ప్రబలమై వివేచనాశక్తిని మరుగుపరుచుచు. ధర్మతత్పరత సర్వవ్యాపి యగును. కావ్యకల్పనమున ఇట్టి ఇంద్రజాలప్రభావము ననుభవింపచేయడము పాశ్చాత్యకవులకు చేతకాదు. మానవ చరితమున ధర్మతేజఃప్రభావ మెంత యున్నతి చెందునో, వీరపటిమ ఎంతవరకూ పెరుగునో ఆ కవులూహింపలేకపోయిరి. అందుచేతనే షేక్స్పియర్కి తగిన వీలు చిక్కినా ఇంతటి మహాత్ము కల్పించలేకపోయెను. డేగను బోలు మైగాక్ పట్టణ ముమాంసఖండమును లోభించునప్పుడు కవి రక్తపాతము కావింపనేరకపోయెను. కారణ మేమనఁ కావ్యప్రారంభమునుండి కవి ధర్మానురాగము జొన్ననే

లేదు. అందుచేత ఆ ఘటనాపరంపరయందు రక్తము స్రవించినా అది యాత్మబలి కానేరదు. అందుకే మారువేషమున పోర్షియాను ప్రవేశపెట్టి రంగరహస్యమును కల్పించి కావ్య కల్పన సమాప్త మొనర్చెను.

రక్తపాతము చూడదలచినవాడు పరశురాముని మాతృహత్య చూడండి—అతడు మాతృహత్య కేందుకు కడంగినాడు? పితృవాక్య పరిపాలనమునకే కదా! మన శాస్త్రములయందు కర్తవ్యదేశము రెండు విధములు—శాస్త్రాదేశ మొకటోది, గురుజనాదేశము రెండోది. శాస్త్రాదేశము రెండింటిలో బలవత్తరము. శాస్త్రజ్ఞానపటిష్ఠ చేకూరేదాకా గురుజనాదేశము నిర్వహించి తీరవలెను, అంతవరకూ పితృజ్ఞాన అవశ్యాచరణీయము. దీనిని దృష్టాంతీకరించుటకు పరశురాము డట్లానర్చెను.*

* శాస్త్రజ్ఞానము దృఢమై, పెద్దల యానతి అందుకు విపరీత మైనప్పుడు గురువుల మాట చెడచెవిని బెట్టి శాస్త్రాదేశమునే అనుసరించవలయును. ఇందుకు ప్రహ్లాదుడు, భీష్ముడు నుత్త మోదాహరణములు. తండ్రియైన హిరణ్యకశిపు, తల్లి లీలావతి, ఎంత నొక్కిచెప్పినా ఉభయ శారకమగు హరిభజనము ప్రహ్లాదుడు మానడాయె. పరమభాగవతోత్తము డగు నారదుని ఉపదేశమునం దతనికి దృఢమైన నమ్మకము కుదిరిండు. సర్వశాస్త్రోపదేశసారము భగవద్భక్తియే, చూడండి—

“ ఆలోక్య సర్వశాస్త్రాణి విచార్య చ పునఃపునః
 ఇదమేకంతు నిష్పన్నంధ్యాయే న్నారాయణం సదా.
 చదివి చర్చించిన సకల శాస్త్రములు
 భక్తియో ముక్తికి పరమసాధనము. ”

బ్రహ్మతేజము పరశు రాముడై అవతరింప ఊత్ర తేజము శ్రీరాముడై అవతరించెను. బ్రహ్మతేజ మాభ్యంతరిక సమర మందున్నా ఊత్రవీర్యము బాహ్యసమరముననూ ప్రజ్వరిల్లు నని చెప్పియుంటిమి. అందుకే బాహ్యసమరమున పరశు రాముడు శ్రీరామునకు తీసిపోయెను.

ధర్మార్థము బలిదానము—

ఆర్యసాహిత్యమున వృధార్ క్తపాత ముండదు, రక్త స్రావ మున్నచోట్ల ధర్మనిర్వహణ ముండితీరును; దేవకార్యార్థము చేసిన రక్తపాతము “బలి” అనిపించుకొనును. బలిదానము పవిత్రకర్మ అని షేక్స్పియర్ కూడా ఒప్పుకొన్నాడు. నీజరును చంపవలెనని లోభముగ్గుడై కాసియస్ రోమనువీరుల కుచక్రము (Conspiracy) లేవదీసెను. తన చాతురి వినియోగించి బూటసునుకూడా మండలో చేర్చెను. అతడు చేరకున్న ఆకార్యమునకు గౌరవము చేకూరదని కాసియ సెరుగును, బూట సాకార్యము ధర్మనిబద్ధము కావున బలియగునని వారి కిట్లు బోధించును:—

అంబుజోదరు నివ్యపాదారవింద చింతసామృతసాన విశేషమత్త చిత్తుడు కాబట్టి ప్రహ్లాదుడు తండ్రియాజ్ఞ నుల్లంఘించెను.

అంబను పెళ్ళిజేసుకొమ్మని గురు వెంత బోధించినా భీష్ముడు—
బహుశాస్త్రవేత్త—బ్రహ్మచర్యవ్రతము పూనుటకు ప్రతిజ్ఞ చేసినవాడు గనుక గుర్వాజ్ఞోల్లంఘనము చేసెను.

ఈ యిద్దరును శాస్త్రచోదితాచారవివేక ధనులు. కాబట్టి పెద్దల మాటలు పెడచెవిని పెట్టిరి, వీరిని ప్రమాణముగా గాకొని ప్రతివారూ పెద్దల మాట జవదాటరాదు.

“ Our course will seem too bloody, Caius Cassius,
 To cut the head off and then hack the limbs,
 Like wrath in death and envy afterwards;
 For Antony is but a limb of Caesar :
 Let us be sacrificers, but not butchers, Caius.
 We will stand up against the spirit of Caesar ;
 And in the spirit of men there is no blood :

* * * * *

Let us carve him as a dish fit for gods
 Not hew him as a carcass fit for hounds

* * * This shall make

Our purpose necessary, and not envious ;
 Which so appearing to the common eyes,
 We shall be called purgers, not murderers *

ధర్మసంస్థాపనమునకై ఒనర్చిన రక్తపాతము అవశ్యం
 భావి అవుతుంది కాని విద్వేషవశమున నొనర్చే దట్లు కాదు;

* కిట్టి కోపాన, పిమ్మట కిట్టకుంటవలెను, తల్తెంచి కౌలుసేతులును కోయ
 కయసుకాస్యస, మనమహాకార్య మపుడు ఘోరతరమగు కనుగొనువారి కెల్ల
 అంతో నీ జరుని అనయవమకాడె? చంపవలసెకదా అను చలపుతోడ
 చంపుదముకాని, పచ్చిక సాయివాండ్రభంగి నరవంగ మడుపుటపొడిగాదు.
 నీ జరుని అంతిరాత్మనే చిక్కబట్ట మనము దలతము; మానవాత్మలకు రక్త
 పూరఘోరత లేదు.....

..... దేవతాచక్రమునకు
 బలిని పెట్టద మతనియెమ్మలను; గాని కుక్కలకు నక్కలకు తినగూడునట్లు
 చ్చిదుప చ్చిదుపలుగా వాని చెక్కజనదు.

* * * * *

దీన నందరు వైరప్రధాన మనరు మనపని అవశ్యక ర్తవ్య మనుచుతోచు:
 జనులచూడ్కికి ఈరీతి కనబడగ నె మాంతలనరు మార్జకులందు రం తెకొని.

వా|| వా|| శాస్త్రీ.

రామ రావణ యుద్ధము కురుక్షేత్రసంగ్రామము నిందుకు ప్రశస్తమైన దృష్టాంతములు. రక్తపాతమును తప్పించుటకు శ్రీరామునిపక్షమున అంగదుడూ, రావణునిపక్షమున విభీషణాదులూ, సాండవపక్షమున శ్రీకృష్ణుడూ కౌరవపక్షమున భీష్మాదిధర్మపరాయణులూ ఎన్నో ప్రయత్నములను కావించిరి, కాని అవి నిష్ఫలమాయెను. పోరుపోసగక సీతనొసంగనని రావణుడూ “వాడిములు మోపినంతైన వసుధ” నివ్వనని రాజాజూ పట్టుబట్టిరి కావున యుద్ధమావశ్యకమాయెను.

షేక్స్పియరునాటకమున యుద్ధమా కాలేదు, సీజరును వధించుట అత్యావశ్యక మూకాదు. అతని వధింప కాసియన్ మొదలగువారు దళబద్ధులై దృఢప్రతిజ్ఞ కావించుకొనిరి. వారి యుత్తేజనమునకు మూలమగు చిత్తవృత్తి యెట్టిది? “మనము చేసేపనిలో క్రోధముగాని హింసగాని ఉండరాద”ని బ్రూట సన్నాడు. ఆకూరకృత్యముపైని ధర్మమును తెరవేసి క్రోధమున్నూ హింసయూ దాచవలెనని బ్రూటన్ యత్నించెను. సీజరును ధర్మమునకు బలిగా నొసంగుచున్నామని జను లనుకొనవలెనని ఆతని తలంపు. ఆతని చిత్తవృత్తి న్యదేశాభిమానముచేత ఉత్తేజితమైనదట! కాసియన్ మాటో? లోభహింసావేశులై ఆతడున్నూ మరికొందరు వీరులున్నూ సీజరును చంపదలచినారని బ్రూట సెరుగుకా? ఎరుగడు. “ఎలాగో బ్రూటన్ మనలో కలిసినాడు. అతడేమి చేసినా చేయకపోయినా సీజరుచావు తప్పకు” అనుకొని కాపురుషు

డైన కాసియస్ కసాయివానిలాగు చెలరేగి సీజరును చంపెను. “దీన నందరు వైరప్రధానమనరు, మనపని అవశ్యకర్తవ్యమనుచు దోచు” అని బ్రూటస్ సమాధానమిచ్చెను. ఇది సరిగా నున్నదా? సీజరును చంపకుండా దేశమునకు హితముకూర్చు మార్గములను అత డాలోచింపనేలేదే! మొదటనే చంపనిశ్చయించి పిమ్మట ప్రజల కెట్లు సమాధాన మివ్వవలెనో ఆలోచించుకొనెను. ఇట్టియెడ రక్తపాత మావశ్యకమని నిర్ణయించడ మేలాగు? కావున ఈ రక్తస్రావ మవశ్యంభావి కాదు, అది బలి యునుట వట్టి భ్రాంతి.

ఇట్టివృత్తాంతములే గ్రీకువియోగాంతనాటకములకు ఉత్పత్తిహేతువులు. ధర్మార్థము బలి నొసంగడమే ఆధారము చేసుకొని వియోగాంతనాటకము లుత్పన్నము లాయెను. ఈస్కాలస్, యూరిపిడీస్ అను గ్రీకుకవుల నాటకము లిట్టివే. ధర్మార్థము బలినొసంగుట ధర్మగౌరవహేతువనే వారి యూహ. అట్టి బలి నొసంగకూడ దని ఆర్యసాహిత్యమూ అనదు. కర్ణుడూ శిబిన్నీ ఆత్మజులను బలియిచ్చుటకుకూడా వెనుదీయలేదు. ఇట్టిసందర్భముననే మయూరధ్వజుడు తన దక్షిణభాహువును అతిధికి కోసియిచ్చెను. ఇట్టి రక్తపాతము మనసాహిత్యమున యూహకల్పిత మనబడును. ఇందు బలి యైనవారు వునర్జీవులైరి. ధర్మమునకు గౌరవ మాపాదించడము కోసము భగవద్భక్తి వభివృద్ధిచేయడమునకూ ఇట్టి అలౌకిక వ్యాసారములు మనపు రాణములయందు కల్పింపబడినవి. వీటి

మూలాన భక్తులభక్తి పరీక్షచేయబడడమేకాక భగవంతుని మాహాత్మ్యముకూడా ప్రకటింపబడును.

గ్రీకుసాహిత్యమందలి ధర్మబలికి పునర్జీవప్రాప్తి లేదు. అదుంటే నాటకము వియోగాంతము కాదు. వియోగాంత నాటకాలకు తుదను నిర్దయాజనితమైన రక్తపాతముండవలెను. దానివల్ల మనస్సులో దడపుట్టునా, లేక ధర్మగౌరవముచేత ఒళ్ళు పులకరించునా? వియోగాంతమున రక్తపాత మావశ్యకమా కాదా అనునంశ మిదివరకే చర్చింపబడింది.

వీరుని ప్రతిజ్ఞాబలము.

అర్యుడు ధర్మరక్షణార్థము తనకు కర్తవ్యమయిన దొనర్తునని దృఢప్రతిజ్ఞ చేసి సంకల్పసిద్ధు డగును. బ్రాహ్మణులయొక్కయు క్షత్రియులయొక్కయు మనుష్యత్వమున ప్రతిజ్ఞాబలమే నిదర్శనము. ఇట్టికార్యము లార్యసాహిత్యమున వేనవే లున్నవి. మానవునకు మనుష్యత్వమూ వీరునకు వీరత్వమూ సిద్ధించడమున కిదే మూలము. కర్తవ్యప్రతిపాలన మందు బ్రాహ్మణు డెన్నడూ పరాజ్ముఖుడు కాలేదు. పితృభక్తిపేరితుడైన పరశురాముడు పితృవధప్రతిరోధప్రతిజ్ఞచేసి క్షత్రియరక్తమున పితృతర్పణ మొనర్చి కృతకృత్యుడయ్యెను. ప్రతినపట్టినవా రెంత దుర్ఘటమైన కార్యమైనా నెరవేర్చితీరుతారు; చెరనున్న సీతను ముక్తురాలను చేయడముకొనము శ్రీరాము డెన్ని ఆసాధ్యపు పనుల నెరవేర్చెను! తండ్రిని తనియింప ప్రతినపట్టి భీష్ముడు రాజ్యమును భోగములున్నూ

విడిచి యావజ్జీవబ్రహ్మచర్య మాచరింపలేదా? అర్జునుని
 వధింతునని కర్ణుడు ప్రతినపట్టిననాడు పాండవు లెంత గడగడ
 లాడిరి! ఆప్రతిజ్ఞ కోసమే బ్రహ్మాస్త్రము సంపాదించవలెనని
 ద్రోణు నాశ్రయించి అవమానింపబడి మహేంద్రగిరినున్న
 పరశురామునికి శిష్యుడై పూనికతో నతని నేవించి, మెప్పించి
 ఎంతో కష్టముతో దాని నాతడు సంపాదించెను. అర్జునుడో,
 కర్ణుని వధింతునని ప్రతిజ్ఞచేసి శివునర్పించి పాశుపతమున్నా
 దేవతల దర్శించి మరికొన్ని అస్త్రాలున్నూ సంగ్రహించెను.
 అభిమన్యువధానంతరము సూర్యుడ స్తమించకుండా జయద్రథు
 (సైంధవు)ని చంపెదనని అర్జునుడు ప్రతిజ్ఞచేస్తే ఇరు వాగుల
 వీరుల మానసములూ తల్లడిల్లెను. అది నెరవేరకుండా కౌరవు
 లెంత ఆయోజన మొనర్చిరి! దుశ్శాసనుని గుండె పగులగొట్టి
 రక్తపానము చేయుటవల్ల భీముడు, ద్రోణవధచేత ధృష్టశ్యు
 మ్నుడూ, ఉపపాండవుల జంపి అశ్వత్థామా నిర్వర్తితప్రతిజ్ఞ
 లయినారు. ప్రతిజ్ఞాబద్ధుడైటనే హంసధ్వజుడు తనకొడుకు
 నుధన్యుని కాగుచున్న నూనెలో తోసెను. ఈవిషయములం
 దెల్ల రక్తస్రావమున్నా మానవప్రతిజ్ఞాపాటవము స్థిరపడు
 చున్నది. ఇట్టిశక్తి వీరులయం దుండునంతవరకూ దేశము
 సురక్షితమని యెంచవచ్చును. పూర్వకాలపు క్షత్రియుల
 యందూ బ్రాహ్మణులయందున్నూ ఈశక్తి ప్రబలముగా
 ఉండేది. ఇప్పు డది నన్నుగిల్లి పటిమ పల్చనైయింది. ప్రతిజ్ఞా

బలముచేతనే వీరునకు వీరత్వము, మానవునకు మనుష్యత్వము సిద్ధించును.

రక్తపాతములేని సత్యపాలనము—

సత్యవాక్పాలనమున ప్రతిజ్ఞాప్రభవముంది. శ్రీరాముడు వనవాసదీక్ష గొని కొంచెమైనా జంకినాడా? పితృరాజ్యపాలనమే విధి అని యెంచిన ఆతనియందు తల్లిగాని, భార్యగాని, బంధువులుగాని, కులగురువుగాని యిచ్చుకైనా బిగువు తగ్గింపగల్గిరా? భరతుడెంత బతిమాలినాడు! శ్రీరాముడు వ్రతభంగము సల్పెనా? ఇట్టి దిట్టతనమునకు ధర్మనిష్ఠయే కదా కారణము! ఆనిష్ఠచేతనే రాజభోగములవీడి వనములకేగెను. రాజ్యసుఖములు తుచ్ఛములని భావించుటలో నిస్సృహ, పదునాల్గేళ్ళు వనవాసము చేయుటలో చిత్తస్థైర్యమున్నూ స్పృహకాలేదా? సుఖము, కోర్కె, భోగమున్నూ విడిచిపెట్టుట అనితరసులభకార్యము కాదా? సత్యపాలనమున కిట్టి మనోదార్ఢ్యమే కావలయును. విధినిర్వర్తనమున శ్రీరాముని హృత్పాటవము కనవలెనంటే సీతను వనముల కంపునపుడు చూడండి— ప్రజాపాలనము చేయుచున్న రాజునకు తనకోర్కెల కొనసాగజేయు ఆవశ్యకత యెక్కడిది? తనసుఖములను త్యజింపవలయు, ప్రజలయానతి మన్నింపవలయును, అందుకే సీతనుకూడా పరిత్యజించెను. ఇదే రాజనీతికి ఉత్కృష్టాదర్శము, అసమాన రాజధర్మము. కావుననే ప్రతిజ్ఞానిర్వహణనిష్ఠుడై దశరథుడు శ్రీరాముని వనముల కంపి

తాను మృతుడాయెను, రాజధర్మనిష్ఠుడై శ్రీరాముడు సీతను వనములకంపి తాను మృతప్రాయుడాయెను. తండ్రికి తగిన కొడుకు! తనభార్యకిచ్చిన వరములు దశరథుడు క్రమ్మరింప గలడు, కాని అట్లు చేయనొల్లడాయెను.

సత్యపాలన సామాన్యవ్రతము కాదు. బాసయిచ్చినది శ్రీకృతన నేమి, పురుషునకైన నేమి, దేవునకైన నేమి? అది నిల్పుకొనుటే సత్యవ్రతి కావశ్యకము, అదే ఆవ్యక్తికి జీవనము. సర్వసామాన్యములయిన విషయములందుకూడా యుధిష్ఠిరుని సత్యనిష్ఠ విదిత మగుచుండును. జూదమున రాజ్యసర్వస్వము నాత డోడెను—రాజ్యమే కాదు—విశ్వర్యము, సోదరులు, ధర్మపత్నియు పరుల పాలాయెను. పిదప పన్నెండ్లభ్యవన వాసము చేయుటకు పందెమొడ్డి అదీ వీగి అంతా విడిచి అరణ్యమున కేగెను. ఎందుకు? సత్యవాక్పాలమునకేనా? ధర్మరా జొక ప్రతిజ్ఞ జేసెనా, దానికి భంగము రాకూడదు. ప్రపంచమంతా తారుమారైనా అత డన్నమాట తప్పదు. శ్రీరాముడు విజయ మొందిన ఆంతరికయుద్ధమును తుముల ముగా రచించుటకే వ్యాసుడు ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణము కల్పించెను. అట్టి ఘోరయుద్ధమున కూడా ధర్మరాజు స్థిరుడై నిలిచెను. తనసర్వస్వ మొకకడ, సత్య మొకకడ నుండ ధర్మ జుని మనమున యుద్ధము ప్రారంభించెను, అం దాత డచ లుడై నిలిచెను. ఈయుద్ధమున స్థిరుడౌటచేతనే అతనికి యుధి ష్ఠిరుడని పేరువచ్చెను. శత్రుసభయం దాతని సామర్థ్యము

పరీక్షింప బడెను, ఆతఁడు తీరుడై సత్యవాక్పాలనాజయ
ఘోషము చెలగజేసెను.

రక్తపాతములేని బ్రాహ్మణప్రతిజ్ఞాపాలనము—

గురుదక్షిణ ఆర్పించుటకు బ్రాహ్మణులు పలుబాముల
పడవలసివచ్చింది. బ్రహ్మచర్య మాచరించుతూ విద్యాభ్యాస
మొనర్చునపుడు శిష్యుని కెట్టిధైర్యము, ఎట్టి సంయమము,
తితిక్ష అలవడడవో పరీక్షించుటకు పూర్వకాల మందలి
గురువులు దుస్సాధ్యమైన గురుదక్షిణ కోరుచుండేవారు.
తపోధనుడగు ఉతంకుడు గురుదక్షిణ నిచ్చుటకు గౌతమ
మహర్షి ఆజ్ఞానుసారము అహల్య చెంతకేగెను. ఆమె ముందు
వెనక లారయక సౌదాముడను రాజు పట్టపురాణి కర్ణ
కుండలద్వయమును తెచ్చి యిమ్మనెను. తదాజ్ఞానుసారము
ఉతంకుడు ఎట్టికష్టములకు లోనయ్యెనో మహాభారతమున
అశ్వమేధపర్వమున విశదముగా వర్ణింపబడినది. అబోధుడగు
ఆబ్రాహ్మణవటువు గౌతమమహర్షి కృపచేతనూ, తన తపో
బలముచేతను వసిష్ఠుని శాపవశమున రాక్షసిరూపము ధరిం
చిన ఆమహారాణి కర్ణకుండలముల నతికష్టమున సంపాదించి
గురువుగారి ఆశ్రమమునకు తిరిగి వచ్చుచుండ ఆకుండలముల
నొకపాము నాగలోకమునకు ఎత్తుకొనిపోయెను. ఆతఁడు
ధైర్యము విడువక వాటిని తిరిగి సంపాదించి అహల్య కర్పిం
చెను. గురుకులమున నాతఁడు డభ్యసించిన ఆంతరికబలము
తత్కఠినకార్యనిర్వహణమున వినియోగపడుటచేత అతడు

కృతార్థు డాయెను. ఇట్టి ఉదాహరణము తెన్నో కలవు.

మహాకావ్యములయందలి వీరత్వము—

ఆర్యసాహిత్యమున నన్ని తెరగుల వీరత్వాదర్శములున్నవని రామాయణ భారతములు చదవినవా రెరుగగలరు. ఈచిత్రములను వేర్వేర వివరించిన నొక్కొక్క గ్రంథ మగును. వాటికి ప్యాఖ్యాన మొనర్చుట కీచిన్న పుస్తకము చాలదు. ఒక్క భారతమందే ఇవి కుప్పలుగా నున్నవి. మన వాఙ్మయమున ప్రేమమాధుర్య మున్నట్లే వీరత్వమందలి తేజున్నా కలదు. నరస్వతీనదివలె ప్రేమ శాంతరూపమున ప్రవహింప, వీర్యతరుంగిణి బ్రహ్మపుత్రానదివలె గర్జిస్తూ ప్రవహించును. కాళిదాసూ భవభూతిన్నీ ప్రేమలహరుల ప్రవహింప జేయ వాల్మీకి వ్యాసులూ వీరప్రవాహముల నతివేగమున పారించి ఉత్తాళతరంగముల జనింపజేసినారు. కురుక్షేత్ర సంగ్రామమున వీరరసమందలి ఉన్నతత స్పష్టపడి ఓజస్వినియైన భాషచే ఆ రసము చిప్పిలజేసి సమగ్రభరతఖండము నందు ముంచెను.

మూడు రకముల వీర్యము—

ప్రేమకున్న మూడుగతులూ వీరమునకు గూడా ఉన్నవి. మానవునియందప్పుడప్పుడు పాశవవీరత, ఉన్నాదమూ కనబడుచుండును, ఒకప్పుడు దివ్యవీరత్వమూ మరొకప్పుడు మానవవీరతయు ప్రకాశించుచుండును:—

మానవుని పండిపువర్గము అత్యంతప్రబలమై—లోభము

పృథ్వీసంతా మ్రింగజూచునప్పుడు, కామము అనింద్యచరిత్ర
యగు సతీమణిని చెరపజూచునప్పుడు, దర్పము దశదిశల ప్రజ్వ
రిల్లునప్పుడు, క్రోధము ప్రపంచమునెల్ల కంపింపజేసి రక్తసం
సిక్తము చేయనెంచునప్పుడున్నా—ఆతని వీరత్వము “పాశవ”
మనబడును. ఉ॥ రావణుడు, దుర్యోధనుడు.

సద్గుణరాశిచేత వీరత్వమును సాధించి మానవుడు విశ్వ
ప్రేమచేతనూ దయచేతనూ దానవీరుడై, బలిచక్రపర్తివలె
పృథ్వీసంతా ఒరులకిచ్చినా తృప్తిలేక, రఘుమహారాజువలె
తన నిధులనన్నిటిని యాచకులకు పంచియిచ్చినప్పుడున్నా,
యుధిష్ఠిరునివలె దానమందు, దయయందు, ధర్మమందున్నా,
పరమూవధి చేరునప్పుడున్నా, ద్రౌపదివలె పుత్రహంతనైన
క్షమించునప్పుడున్నా, ఆశ్రితులయెడ శిబివలె త్రాణపరా
యణత కన్పకుచునప్పుడూ, భీష్మునిలాగు యావజ్జీవబ్రహ్మ
చర్య మాచరించునప్పుడున్నా, స్వధర్మజ్ఞానముచే ఉదారుడై
సుయోధనుని రీతి తనసర్వస్వము నితగుల కర్పింపబూను
నప్పుడున్నా, కర్ణునివలె శత్రువునకైనా తన జీవనసర్వస్వము
ధారపోయునప్పుడున్నా “దివ్యవీరత్వము” కనబడును.

మానవుడు సత్యవాక్పాలనా నిరూఢప్రతిజ్ఞుడై, స్వధ
ర్మము, కులము, మానము, మర్యాదయు నిల్పుకొనుటకు
రివుకులమును యావుమాపి, ధర్మసంస్థాపనార్థము ధరిత్రీ
భారము తగ్గింపబూని, ఋషులు మొదలగు శిష్యుల వీడల
తోలగొంచుటకు దుష్టుల శిక్షించి, ప్రజానురంజనమునకై

భార్యనైన విడుచుటకు జంకక, యుద్ధమున నెట్టివా రెదుర్కొన్నాఁ డీలమాసగొనక నకుముకట్టి నిలిచి, స్వధర్మానుసారము స్వదేశమునుగాని స్వరాజ్యమునుకాని రక్షించుకొనుటకు బభృవాహనునివలె తండ్రితోనైన తలపడి, కర్తవ్యనిష్ఠయు ధర్మానురక్తియునిలువబెట్టుకొనునప్పుడున్నా “మానవవీరత్వ” మగపడును. స్వదేశస్వధర్మరక్షణార్థము ప్రాణముల నర్పించు భక్తులు (Patriots and Martyrs) మానవవీర్యమున నుజ్వల మూర్తులు. వారు మానవజాతికెల్ల గౌరవాపాదకులు.

ఆర్యవీర్యమందలి విశేషము—

ఐరోపీయవీరులకన్న ఆర్యవీర్యుల ఆధిక్యత యేమి? వ్యాసు డీవిషయమును విశదముగా వర్ణించెను. పాశ్చాత్యేతి హాసమున గృహకలహముల వర్ణన మనము చదివియుందుము, కాని సమరసమయాన హృద్వేదనచేత అర్జునునివలె అస్త్రశస్త్రములను విడిచి యుద్ధవిముఖుడగు వీరుని అందు చూడము. యుద్ధోన్ముఖుడై కిరీటి వచ్చుసరికి ఎదురుగా భీష్మద్రోణాది గురుజనము సమరోద్యతమగుట చూడగానే, అతని మానసమున శ్రద్ధాభక్తులు ప్రబలమాయెను. యుద్ధమున కాహూతుడగునప్పుడు జంకుట వీరధర్మము కాదు, కాని గురుజనము, బంధుకోటితో పోరుట యుక్తకర్మ అగునా? అర్జునుని హృదయమున అంతర్యుద్ధము ప్రారంభమయ్యెను. బాహ్యయుద్ధమునకు కడంగుటకుముందు ఆంతరికసమర మంతము కావలిసెను. వీరవరేణ్యుల కిట్టి సుశయ మెప్పుడైనా కలిగినా?

దీని ఫలితార్థమేమి? ఆర్యవీరుల కెట్టి విద్య గరపబడెనో దీని వల్ల వ్యక్తమైనదా? వారికి నేర్చేది కేవల శస్త్రచాతుర్యమే కాదు, అంతతో ముగిస్తే ఆభ్యంతరిక తపోబలము వారి కలవడదు, వారు జితేంద్రియులు కాలేరు. విద్య నభ్యసించు నపుడు వారి భుజబల మభివృద్ధి చెందినట్లే ప్రేమ, భక్తి, శ్రద్ధ, అనుశీలము కూడా అభివృద్ధి నొందవలెను. బాహ్య శస్త్రపుల జయించుటకు వా రస్త్రవిద్యయం దారి తేరినట్లే అంతశస్త్రపుల జయించు సామర్థ్యముకూడా వారు సంపాదించు చుండిరి. అస్త్రబలమున యుద్ధకౌశలమునందున్నా అనురులను సంహరించుట నేర్చుకొన్నట్లే వారు శమ దిష్టకు సంపదచేత కామాదుల జయింప నేర్చియుండిరి. ఈ రెండు తెరగుల విజయము పొందగలిగిన వీరుడే నిజమైన వీరుడని గణింపబడుచుండెను. బాహ్యశస్త్రపులను మాత్రమే జయింపగల్గి అంతశస్త్రపుల నదునులేనివారికి నుఖమూ లేదు శాంతి యుండదు. పృథ్వియంతా చేజిక్కినా వారి దుఃఖము తొలగదు, చిత్తములకు శాంతి చేకూరదు.

వీరుల సంపద—

అంతరంగనమరమున విజయమొంది చిత్తమునకు శాంతి చేకూర్చుకొనువానికి పృథ్వితలమంతా వశమైనట్లే. అతడు కోరదగు కోర్కెలుండవు—దేవేంద్రుని' సింహాసనము, కుబేరుని నవనిధులూ అతనికి కరగతమగును. నిస్సృహవిష్టుడగు నాతని చిత్తమున మోహమూ లోభమూ పుట్టించ దగు

వస్తువే లేదు. తనకబ్బిన రాచగద్దయ భరతుడు త్యజించలేదా? కురుక్షేత్రసంగ్రామమున నెంతో శ్రమపడి జయమునొందిన ధర్మజుడు సింహాసనాసీనుడగుటకు సమ్మతించెనా? వ్యాసుడు ఆతనికి వైరాగ్యమూ, ఇతరపాండవులకు జ్ఞానమున్నూ ఉపదేశించి అంతశ్శత్రువుల నరికట్టుట శ్రేష్ఠతమమగు కార్యమను విశ్వాస మాదయింపజేసెను. కావున పంచపాండవులు ద్రౌపదితోకూడా భోగసుఖములు త్యజించి సంసారము రాజధర్మమున్నూ నిర్వహింపవచ్చునని నిశ్చయించుకొని, జ్ఞానబలమే నిజమైన వీరత్వమని నమ్మిరి. ఈశక్తిమూలమున జితేంద్రియులై, చిత్తవశీకరణ నిపుణులై, జీవితము సార్థకమొనర్చువారికి భుజబలమున గాని, సైన్యబలమున గాని, సహాయసంపదయం దుగాని యేలోటూ ఉండదు. వశిష్ఠవిశ్వామిత్రులు తమ తపోమహిమచేత తండోపతండములగు నేనలు కూర్చలేదా? ఇట్టి సామర్థ్యమున్నూ విశ్వామిత్రుడు వశిష్ఠునితో సమానశక్తిశాలి కాలేకపోవుటచేత సంగ్రామమున జితుడై బ్రహ్మార్షి కావలెనని దృఢప్రతిజ్ఞచేసి తీవ్రమైన తపస్సువల్ల జ్ఞానబలము సంపాదించి బ్రహ్మత్వము పొందగల్గెను.

అదర్శ రాజ్యము—

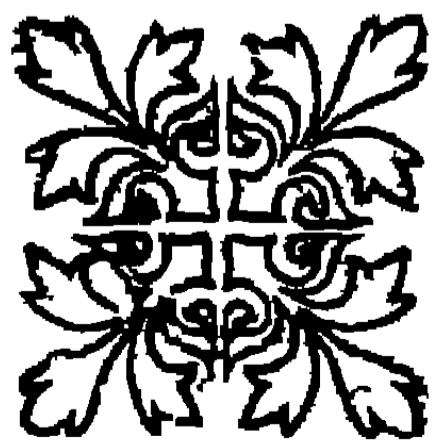
యుద్ధభూమిని ప్రాణములు బాసినవారికి వీరస్వర్గము లభించునని ఆర్యుల విశ్వాసము. అవసానకాలమున దుర్యోధనుడు కృష్ణునితో నిట్లనెను—

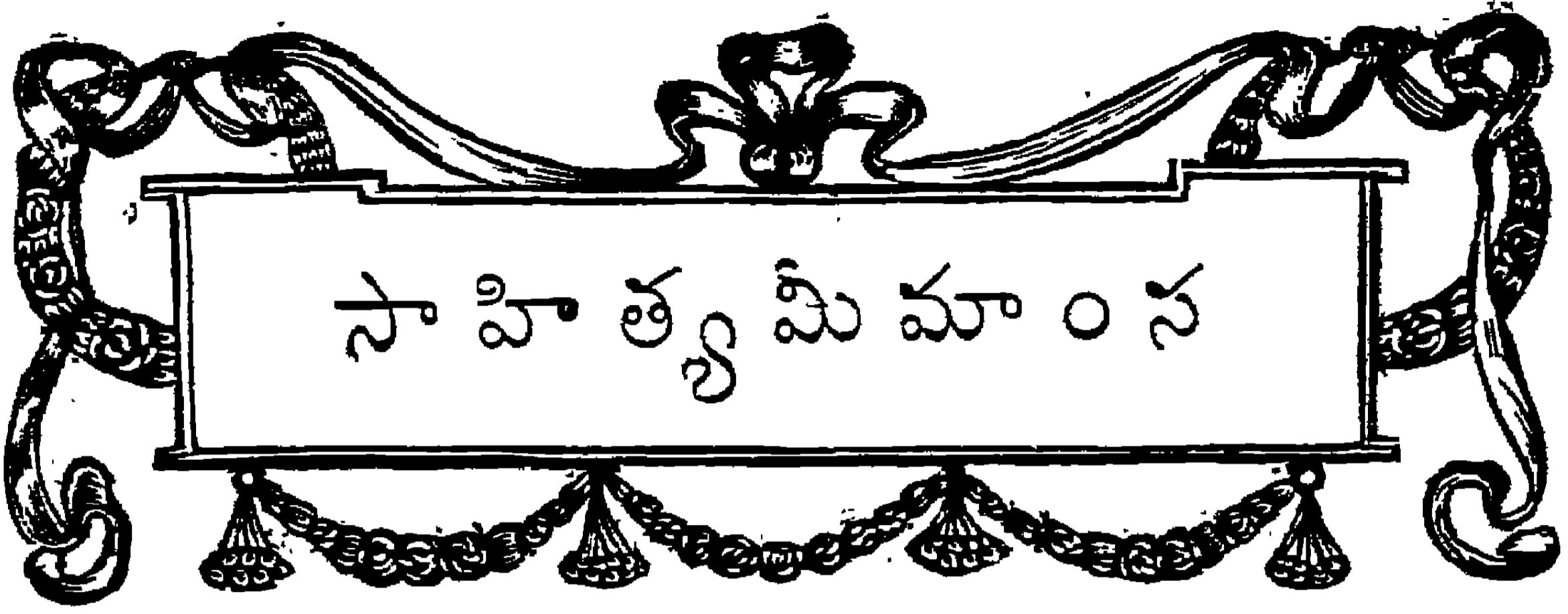
1. అధీతం విధివద్ద త్తం భూః ప్రకాస్తం ససాగరా
 మూర్ధ్నిస్థిత మమిత్రాణాం కోను స్వంతతరో మయా॥
2. యదిష్టం క్షత్ర బంధూనాం స్వధర్మ మనుపశ్యతామ్
 తదిదం నిధనం ప్రాప్తం కోను స్వంతతరో మయా॥
3. ససుహృ త్స్నానుగశ్చైవ స్వర్గం గంతాహ మచ్యుత
 యూయం నిహత సంకల్పాః శోచంతో వర్తయిష్యథ॥
1. చదివితీ నెల్లవేదములు జన్మము లొప్పగ జేసితిన్ రమా
 స్పదమగు వృత్తి బొల్చి నరపాలకు లెల్లను గొల్వ గంటి దు
 ర్మదరిపు గాఢగర్వ పరిమర్దనకేళి యొనర్చితిం దగం
 దుది నని మిత్రబాంధవులతో త్రిదివంబున కేగు లొప్పడే?
2. సమరము శమంతపంచక సమీపమున ధర్మవృత్తి సలుపగ నత్యు
 త్తమలోకము సమక్షారెను విమలాత్ముడనైతి నింక వేయును నేలా?

...తిక్కన

పాండవులూ శ్రీకృష్ణుడున్నూ ఈలోకమును స్వర్గముగా
 నొనర్చిరనీ, వారికి స్వర్గమునకు పోవలయునన్న ఆందోళనమే
 లేక, స్వర్గముకన్న నెక్కువగు బ్రహ్మాపదమును వారు పొంద
 యత్నించుచున్నారనీ ఆత డెరుగడు. మహాత్ముడగు ముద్గల
 ముని స్వర్గమునుండి వచ్చిన విమానము తుచ్చమని యెంచి
 జ్యోతిర్మయమగు బ్రహ్మాపదము నాశించి జ్ఞానము శమము నవ
 లంబనములుగా నొనర్చుకొనెను. అట్టి జ్ఞాన మార్జింపవలెననే
 పాండవులు ప్రాణములు బాయలేదు. ఇంకా వారు రాజర్షులు
 కాలేదు. జనకచక్రివర్తివలెనే సంసారము వీడి భగవత్ప్రేమా
 సక్తులై, సిద్ధి పొందలేదు. అందుకే సకలరాజర్షి వృత్తాంతము
 శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజు కుపదేశించెను, అట్టి యాదర్శము

లనే భీష్ముడున్నా బోధించి తనువు చాలించెను. భగవద్గీత
 లందు శ్రీకృష్ణుడు పదేశించిన నిష్కామనివృత్తి మార్గమూ
 విశ్వప్రేమయూ పాండవు లింకా పొందలేదు, నిష్కామభావ
 మున వారు యుద్ధ మొనర్పలేదు, అట్టి యత్నమూ చేయ
 లేదు. అట్టివారు శ్రీరామజనకాదులవలె నిర్లిప్తభావమున
 రాజ్యము చేయగలరా? క్షత్రియాధర్మమగు ఉన్నత రాజ
 ధర్మమును వారనువర్తింపలేదు, విశ్వప్రేమ చూపించనేరని
 క్షత్రియులు రాజ్యశాసనమున కహంకారులు కారు. ఇట్టి ప్రేమా
 న్వితులైన దశరథ శ్రీరామపాత్రములను నిర్మించి వాల్మీకి
 సింహాసనాసీనుడయిన రాజు ప్రేమరాజ్యమును స్థాపించు తెరగు
 రామరాజ్యదృష్టాంతమున లోకమునకు వెల్లడిచేసెను. మహా
 రాజాధిరాజైన రాముడు ప్రజానురంజనతత్పరుడై ప్రాణాధిక
 మగు సీతను పరిత్యజించెను; లోకహితము కూర్చు తనసుఖము
 బలియొసగెను. అట్టిరాజ్య మెచ్చటనైన తిరిగి స్థాపించ
 బడునా? అట్టి రాజశేఖరుడు తిరిగి అవతరించునా?

ఏ ఙ్గో ప్రకరణము

సాహిత్యమున దేవత్వము

సతీత్వాదర్శము—

ఆర్యకవులు రచించిన ఆదర్శములలో కర్తాదర్శములే కాక కార్యదర్శములు కూడా ఉన్నవి. వీటితో తక్కినకవుల ఆదర్శములు తులనాగనేరవంటే మనకవుల కల్పనాశక్తి విరివీ ఉన్నతీ తెలియగలవు. సతీప్రతిమ నేకవి రచించినా అది సీత ప్రతిమకు వెనుకబడుతుంది; పతివ్రతాప్రతిమ నిర్మిస్తే అది దమయంతికి సాటిరాదు. ఆవిరి యోడలముందు చేపలబట్టు చిన్నచిన్న కలముల తీరున, దివిటీముందర దీపాల లాగున, హనుమంతునెదుట కుప్పిగంతులపోలికను వ్యాసవాల్మీకులు నిర్మించిన ఆదర్శచరితములముందు ఇతరకవిచిత్రములు రాణించ నేరవు. కాళిదాసు, భవభూతి, శ్రీహర్షుడు మొదలగు కవులు పైని చెప్పిన కవిద్వయము ననుసరించి వారి యాదర్శములనే వృష్టిచేసి అలంకరించి చెన్న వహింపజేసినారే కాని నూతనా దర్శములను సృజింపలేదు.

విద్య.

మానవప్రకృతిలో స్వాభావికముగా పశ్చంశ ప్రధానమయి యుండును, కావున దానిని పోగొట్టుటే విద్య యొక్క ముఖ్యోద్దేశము. పశుత్వముకు ప్రాధాన్యము తగ్గించి మనుష్యత్వ దేవత్వములకు ప్రాధాన్యము సిద్ధింపజేసేదే క్రమమైనవిద్య. ఇట్టివిద్య మనసంఘముయొక్కయు, కుటుంబములయొక్కయు రీతినీతులమూలాన సిద్ధిస్తుంది. స్త్రీజాతిని అడ్డుఆజ్ఞలులేక దానిచిక్తమువచ్చినట్లు పెంపొందనిస్తే ఆదెంత నింద్యస్థితికి వచ్చునో, క్రమమైన విద్యాప్రభావమువల్ల అది దివ్యత్వము నెట్లుపొందునో మనశాస్త్రములందు వర్ణింపబడి ఉంది. బాల్యమునుండి సుపరిష్కృతము కాకుంటే మానవప్రకృతియొక్క సౌందర్యము భాసమానము కాదు. అందుకే మనయిళ్లలో బాలులతోపాటు బాలికలకున్నా చిన్నప్పటినుండి క్రమశిక్ష ప్రారంభింపబడును. ఈ శాసనప్రణాళి కఠినము-పితృగృహము విడిచి గురుకులము ప్రవేశించేదాకా బాలులకు నయశిక్ష ఒనగినట్లు బాలికలకు కూడా పుట్టినిల్లు వదలి మెట్టినిల్లు చేరే వరకూ నయశిక్ష నొసగుచుండేవారు. సుశీలలగుటకు తరుణావస్థయందే వారినత్తింటి కంపేవారు-బాలుడు గురుకులమున్నూ బాలిక అత్తిల్లా ఇంచుమించుగా ఒకయీడునే చేరేవారు, కాబట్టి యిద్దరికీ పిత్రాలయమందు మొదలుపెట్టిన విద్య అన్య గృహమున పెంపొంది నమాప్తమయ్యేది-తరళమతులైన బాలకులను తగినరీతిని శాసించి భావిజీవితమున కుపయోగించే

గుణములు గురు వేలాగు నేర్పునో, ఆలాగే అబోధలగు బాలికలను అహారీతిని శాసించి గృహిణీధర్మములు అత్తింటి పెద్దలు నేర్పుతూండేవారు. ఇట్టిశిక్ష స్వగృహమున కొనసాగక పోవడము చేతనే మనసంఘమున పైనుదహరించిన వ్యవస్థ యేర్పడింది-దానివల్ల బాలికాబాలకులు సుశిక్షితులై సంసార సంబంధములగు పనిపాట్లలో నిపుణులై సుఖముగా జీవించు చుండిరి-వీరు గృహస్థులుగా పెరిగి నప్పుడు తమబిడ్డల కిట్టిశిక్షే యొసంగుతూ సంసారవృక్షమును నలువైపులా వ్యాపింపచేసి తత్ఫలముల ననుభవించుచుండేవారు-మనవాళ్ళు తమ మానుషత్వము నభివృద్ధిచేసుకొని స్త్రీపురుషులయందు దానిని పెంపొందించి సంసారముల నేలాగు సాగిస్తూ ఉండిరో, ప్రేమచేతను న్నేహముచేతనూ అందరి నెట్లు ప్రసన్నుల చేయగల్గినారో దానికి ప్రత్యక్షనిదర్శనములును మనగ్రంథములలో చూడవచ్చును.

సంసారాశ్రమములు ప్రవృత్తిమార్గమునకు విస్తృతక్షేత్రములు. తద్దోర అహారులయందు నిరాటంకముగా కొట్టుకొనిపోయేవాళ్ళు ఆ తరంగములయందు మునుగుతూ తేలుతూ, కాలవశమున పోటుదెబ్బలు తింటూ, ఆ ప్రవృత్తి ప్రోతమున ఒక సంసారతరంగము నుంచి ఇంకొక తరంగమునకు కొట్టుకొనిపోయి, జన్మజన్మాంతరములా వాత్యాచక్రమున తిరుగుతూ ఉండురు. సంసారమందలి సుఖదుఃఖములే వారికి భోగభాగ్యములు. ఆసుఖ మెంతవెచ్చినా దుఃఖము దూరము

కాక క్రమముగా పెరుగుతూ ఉండును. ఇట్టి సయోముఖ విషకుంభమునుంచి వెలువడే మార్గము మనముషులు చూపినారు; అదే నివృత్తిమార్గము. ప్రవృత్తివేగమును అరికట్టడము వల్లనే సంసార గతిరోధము ఘటిల్లును. ఇది సంభవమా? సంసారాంబుధిలో లోతుగా మునిగినవారికిన్నీ విషయసుఖములను నాచులో చిక్కుకొన్నవారికిన్నీ ఇది అసంభవమా-కనుకనే మనము కూడా అట్టి లోతైన గోతులలో కూరిపోకుండా ఏదైనా ఆసరా దొరకబుచ్చుకోకుంటే కృతార్థుల మగుట సున్న. పూర్వోక్తశిక్షాప్రభావ మనే ప్రాపు దొరకొన్న వాళ్లు సంసృతిప్రవాహమున కెగు రీదగలరు. యోగ్యమైన విద్యకు ఫలములు మూడు:— అరిష్టస్వర్గము లొంగదీయుట, యావనోన్మాదము నరికట్టుట, భగవంతు నారాధించుట-బాలికల కిట్టి చిత్తశుద్ధి కల్గడమునకే సతీత్వాదర్శమూ శిక్షాప్రతమూ కల్పింపబడినవి; బాలకులు గురుకులమున శుశ్రూషచేస్తూ వేదాధ్యయనము, శాస్త్రప్రపఠనము చేసేటప్పుడు నివృత్తిమార్గచోదకములైన శమదమాదిగుణగణము *నభ్యసించక తప్పదు. అధ్యయనము, శాస్త్రప్రపఠనమున్నూ క్రమమైనశిక్షకు

'Tis beauty that doth oft make women proud ;

'Tis virtue that doth make them most-admired ;

'Tis government that makes them seem divine.

... .. Shak.

స్త్రీల తరుచుగ గర్వింప జేసెడునది

సాగను, వారల మిక్కిలి పొగడబడగ

సలుపునది సద్గుణంబు, వేల్పులుగ వారు

తెలియబడజేయునది జితేంద్రియత చూవె.

కేవల సహాయములు (auxiliaries), మానవులు సచ్చరిత్రులు కావడమే విద్యయొక్క ముఖ్యోద్దేశము.

పైత్ర—

సతీధర్మమే స్త్రీల కుత్కృష్టాదర్శము, కావున సతీత్వ నిర్వహణమునకు సాధనమగు విద్యయే వాళ్ళకి నేర్పేవారు. ఇదిగాక ఉత్తమఫల మింకొకటుంటే దానికి తగిన విద్య నేర్పి యుండురు. బాలులకు గురుకులవాస విద్యాప్రణాళి విధి బద్ధము చేసినట్లే మనువు స్త్రీశిక్షాప్రణాళిని కూడా నిర్ణయించి యుండును. సీత మన కాదర్శసతీమణి కదా? అయోధ్య నామె ప్రవేశించునప్పటికి పుట్టింటిచదువు పూర్తియై యుండును. ఆవిద్యాక్రమము వాళ్ళికి వర్ణింపలేదు, కాని తద్వారా ఆమె కలవడిన గుణసంచయమునుబట్టి ఆమెకు నేర్పిన పిద్యావిశేషమును మన మూహించవచ్చును. పుట్టింట రాజ్జరియైన జనకమహారాజుయొక్క సాంసారికవ్యవస్థకు తగిన శిక్ష ఆమె కబ్బియుండును. అచ్చట సుశీలలగు సతుల దృష్టాంతముల నామె చూచియుండవలెను. వ్రతములు, నియమములు, పాణినైత్యము, సంయమము, గురుభక్తి, దైవభక్తియూ చిన్న తనమునుండి ఆమె నేర్చియుండును. ఇట్టిభక్తితోనే పతి తన జీవనసర్వస్వమని భావించియుండును. భక్త్యావేశమున ఏకనిష్ఠ, నిస్సార్థత, నిరాకాంక్షయున్నా కలదై పతి నేవ చేయగల్గు సతీమణి అట్టి భావములతో భగవంతుని కొలువ గలదన్న వింతా? పసితనమునుండి గురువులకు శుశ్రూష

చేస్తూ దేవతలను భక్తితో నారాధించుతూ ఉన్న బాలకు పాతివ్రత్యపాలన మొకలెక్కా? బాల్యమునుండి భక్తి శ్రద్ధలం దారితేరినవాళ్ళు నయోవృద్ధి నొందినకొద్దీ వాటిని పెంపొందించగలరు; బంధువులయెడ వాళ్ళుచూపే అనురా గమూ ప్రేమయున్నూ అట్లే దినదినాభివృద్ధి నొందును.

వేదశాస్త్రజ్ఞానము లభించనివారికి భక్తి ఉత్తమ మార్గమూ ప్రధానవిద్య తపస్సు నగును. బాలిక బాల్యావస్థ యందే పత్యా రాధనము నేర్చుకొనును. అశిక్షితలైనవాళ్ళకు ప్రత్యక్షదేవమే అధికతమభక్తిపాత్రము. ప్రత్యక్షదేవతా రాధనము భగవదారాధనముకు తొలిమెట్టు; భక్తిమార్గమవ లంబించేవాళ్ళు స్థూలదేవతలనే మొదట పూజింతురు, తరు వాత అది సూక్ష్మదేవతారాధనముగా పరిణమించుతుంది; ఇందుకే పతిప్రేమ పెంపొంది జగత్పతిప్రేమ అవుతుందని చెప్పితిమి! జగత్పతిప్రేమ పూర్ణమై విస్తృతముకొగానే విశ్వ వ్యాపి యగును. క్షాంతి, దానము, ధర్మము మొదలైనవాటి చేత ప్రాశస్త్యము పొంది నారీప్రేమ ప్రకటిత మవుతుంది. అతిథులు, అభ్యాగతులు భగవద్రూపులని యెంచి వారిని సత్కరించుటవల్ల ఔదార్యము హెచ్చును. పతియందలి అను రాగము భగవత్స్పృహమైన జంతుజాలమున ప్రసరించును. జీవుల యెడ దయజూపకున్న అనగా భూతదయ లేకుంటే భగవ త్పూజ సార్థకముకాదు. చూడండి:—

.....దయావిహీనతన్

చేసినకర్మముల్ ఫలముజెందునె? కర్మము లెన్నియేనియున్
చేసినవాని సద్గత్యయె చెకురు భూతదయార్ద్రబుద్ధినో...”

.....అ|| పెద్దన్న

మొట్టమొదట సంసారమున సంకీర్ణభావమున బయలు
దేరిన ప్రేమ క్రమముగా విశ్వవ్యాప్త మవుతుంది. విశ్వ
వ్యాప్తమైన ప్రేమను “మైత్రి” అంటాము, దాని నభ్యసించిన
సతీమణి పతివెంట దుర్గమారణ్యముకై నా ప్రయాణముచేయ
సిద్ధపడుతుంది. యాజ్ఞావల్క్యుని భార్యలలో మైత్రేయి
మాత్రమే ఇట్టి ఉదారప్రేమపథగామిని అయింది. కావుననే
ఆత్మజ్ఞానము పొంద నామె కహాకత కద్దని యెంచి—“నీవు
నీపతిని ప్రేమించుచున్నంత మాత్రాన అతడు నీకు ప్రేమ
పాత్రముకాడు, నీ వాత్మను ప్రేమిస్తూన్నావు కావుననే నీపతి
నీకు ప్రేమాన్నదు డవుచున్నాడు: ధనమును నీవు వలచు
చున్న హేతువుచేత అది నీకు ప్రియము కాదు; నీ వాత్మను
ప్రేమించుటచేతనే ధనము నీకు ప్రేమపాత్ర మగుచున్నది;
నీవుత్రుని నీవు ప్రేమించడముచేత వాడు నీకు ప్రేమస్థానము
కాదు, నీ వాత్మను ప్రేమిస్తూన్నావు కనుక వాడు నీకు ప్రియ
తము డవుచున్నాడని * యాజ్ఞావల్క్యుడు ఆమెకు
బోధించెను.

* వ్యక్తమైన ప్రతిపదార్థమందున్నా అవ్యక్తమైన ఆత్మ నిహితమై
యున్నదనిన్ని, “ఏకమే వాద్వితీయ”మ్మని మనమెరిగి ప్రేమించవలసిన
పదార్థ మదే అనియు, ప్రతివస్తువునకు సత్తా దానివల్లనే కలుగుననియు,
వస్తువునందు మనకుగల ప్రేమ ఆత్మయందు నిహిత మొనర్చవలెననియు
ఋషి ఆభిప్రాయము.

ఇట్టి మైత్రిని సాధింపగలిగినందుకే గార్గి ఆత్మజ్ఞానోప
దేశమున కహలూ గా లయుంది. పాతివ్రత్య మూచరించి దివ్య
త్వము సాధించిన సతీమణి ముక్తినిదానమైన ఆత్మజ్ఞానమున
కధికారము పొందగలను. అందుకే పాతివ్రత్యము స్త్రీలకు
ముక్తిమార్గమని మన శాస్త్రములు చెప్పుచున్నవి. పాతి
వ్రత్యము గౌణపాపమున ముక్తిసాధన మవుతుంది, పతియే
సతికి ముక్తిసాధనము. ఇట్టి దివ్యాదర్శమున కిప్పటి హిందూ
నారీమణు లెంతదూరమున నున్నారో కొంచెము పరికించండి.
దివ్యాదర్శములను ధిక్కరించినవారు పతితులౌట సహజమే!

దేవతాదర్శము—

ఉజ్వలమైన దేవతాదర్శ మెప్పుడూ మనస్త్రీల కళ్లకు
కట్టినట్లుండును. లక్ష్మి, సరస్వతి, శారీయూ నిట్టి ఆదర్శదేవ
తలు. సిరుల తులతూగుచున్న స్త్రీ లక్ష్మివలె మార్దవము,
ధైర్యము, పతిభక్తియూ అభ్యసిస్తూండును; బుద్ధిమతియైన
స్త్రీ సరస్వతిని బుకుడించును. శారివలె పత్యనురక్త లవుట
కందరూ కోరుచుందురు. పతిపరాయణ, ధీర, శాంతస్వభావ,
సుఖీలయు నగు నవలామణిని లక్ష్మియనీ గుణవతిని సర
స్వతియనీ, అందరియెడ దయచూపే సాధ్వినీ అన్న పూర్ణయనీ
భావిస్తూంటాము. దీనికి హేతువేమి? ఈ దేవతాదర్శములు
మనహృదయఫలకములందు చెక్కియుండబడుటచేతనే గదా!
నారీజనమునకు దివ్యత్వము సిద్ధించు సూక్ష్మమార్గము మహా
భారతమున “సత్యైద్రాపదీసంవాదమం”దు వివరింపబడింది.

పంచపాండవు లొకరొకరికంటె ద్రౌపదియందు అనురక్తు
తాట అత్యద్భుతమని యెంచి సత్యభామ ద్రౌపది నిట్లడిగెను.
నగుమొగంబులేకాని నాతీ, నీదెస నెప్పుడూ పతులకు
కిన్కలేదు. ఇది—

*వ్రతము పెంపొందుత్రోషధవైభవంబూ సరస నైపథ్యకర్మకాశలమొ చతుర
విభ్రమోల్లాసరేఖయొ వెలది నీ విశేషభాగ్యహేతువు సెపుమ నాకు.

అనేటప్పటికి ద్రౌపదికి వచ్చినకోపము నడచుకొని
యిట్లనెను:—

1 ఆలయక మంత్ర తంత్ర వివిదాషధభంగుల జేసి ఎంతయుం
వలతురు నాధులరట మగువా కడు బేలతనంబు, దానమున్
గలిగిన ప్రేమయుం బొలియు, గాని యొకండును సిద్ధిబొంద, ద
ప్పాలతులతోడి మన్ని అహిపాత్తుగ చూచు విభుం డెరింగిన
పాండవులయెడ నే నెట్టిదాననై యిట్టి సౌభాగ్యంబు నందితిన్

అది నీ కరిగించెద వినుము:—

2 పతులకు నెప్పుడు కౌవింపందగచు కపటకర్మంబులు త
ద్భావమెరిగి వశవర్తిని యై ననిత చరింపనదియయగు నెల్లవియున్ ||

3 పతులాత్మ నొండొక పడతులగలిసిన, నలుగ నెయ్యడలనహంకరింప
మదము ప్రమాదంబు మాని వారికి చిత్త, మేక ముఖంబుగ నెల్లప్రాదు
భక్తి నేయుదు, చూపు పలుకులు కోర్కెయు జెయ్యులు వింతగా
చేయ నెపుడు,

ఆమరగంధర్వయక్షాదులందైనను, బురుషు నన్యని తృణంబుగదలంతు
స్నానభోజనశయనాది సంప్రయోగమర్థి పతులకుమున్నెందునా చరింప

పతులు వచ్చిన నాసనపాద్యవిధుల భక్తితో నేన కావించు పనుప నొరుల||

4 అత్తకుభక్తి గల్గి మది నాయమ సెప్పినమాడ్కి చెటికా
స్మృతము లాచరింతు గురువిప్రసురాతేధిపూజనంబు ల
త్యుత్తమభక్తి నేన తగనోపి యొనర్తు ప్రియంబు తాల్మియున్
మెత్తదనంబు సంతతము మేఘ గ దాల్తు సమస్త భంగులన్||

.....సకలభృత్యజనంబుల జీవితంబుల నరసి నేన నడుపుదును,
పాండునందనులు తమకుటుంబభారంబు సర్వంబును నాయంద
సిల్పి వారు నిర్భరులై యిష్టవిహారంబుల నుంచురు. రే నెల్ల వెంట నప్ర
మత్తనే ఎర్తింతును.

6 పతి గడవంగ దైవతము భామల కెంచునులేదు ప్రీతుడై
పతి కరుణించెనేని కులభౌమిని భౌసుగభూషణాంబరా
న్వితధాధాన్యగౌరవము విశ్రుతసంతతియున్ యశంబు స
ద్గతియును గల్గు నొండుమెయి గల్గునె యిన్ని తెరంగు లారమున్||

ద్రాపది గృహకృత్యములందు అత్యంతధీరయు, వ్యవ
హారమున అత్యంతనమ్రయు, అభ్యర్థనమున సంభాషణయం
దున్నా వినయవతియు వంటింట దమయంతియు, అతిధిసంత
ర్పణమున అన్నపూర్ణగానూ వర్తించడము చూచి చాల
అచ్చెరు వొంది సత్యభామ“ ఆహా! ఈమె సాక్షాల్లక్ష్మీ, దశ
భుజయగు లోకమాత ” అని నుతించి పతివశీకరణమంత్రమూ
బౌషధమున్నూ కన్నులారగాంచి సంతసించి ద్వారక కేగెను.

ఆ ద ర్శ దం ప తు లు .

ఆర్యసాహిత్యమున సత్యాదర్శము చిత్రించినట్లే కవులు
పత్యాదర్శనమును కూడా నిరూపించినారు. అనాదినుండి పత్యను
రక్షలగు ఆర్యసతీమణుల చరితము ననుసరించి సత్యాదర్శము

నిర్మింపబడింది. దివ్యాదర్శములే అవశ్యా నుసరణీయములు, మన యాదర్శము లట్టివే. వీటిలో భనాని యొకరై, ఆమె ప్రీతిరూపధారిణియగు ప్రకృతి.

పురుషాదర్శ మెట్లు లభించును? ప్రకృతి పురుషులు సృష్టిలోని మూలతత్వములు. పురుషుని సత్త ప్రేమయం దుండును, ప్రేమయే సంసారమునకు మూలభిత్తి; వ్యక్తులు కలియుటకూ వేరగుటకూ ప్రేమ ప్రధానకారణము. పురుషుని ప్రేమ మయమూర్తే ప్రకృతి. ప్రకృతి పురుషు లనాదినుండి పరస్పరాసక్తులు, వారిద్దరికీ సత్త ఒకటే. ప్రకృతి పురుషు నాశ్రయించుటచేతనే అతనికి విశ్వేశ్వరుడనీ ఆమెకు విశ్వేశ్వరి అనీ పేర్లు వచ్చినవి. ఆతడు ప్రకృతిలో చొచ్చి విలాసార్థము విశ్వమంతా సృజించి రక్షించి ధ్వంసము చేయుచుండును. విశ్వమే లేకుంటే ప్రకృతిపురుషులకు నెలవేదీ? ఈలోకమంతా మాయామయము, విశ్వప్రకృతి మహామాయ, ఆమె పురుషుని ప్రేమాధీనయై యుండును. సతి పతిని విడుచునా? ఆమె కతడే సర్వస్వము, ఏకాశ్రయము. ఆమె కాలనితోటే సంసారము, ఆతని పరిచర్యయే ప్రధానలక్ష్యము. ఆతనియెడ నామె యాసక్తి రూఢము, ఎప్పుడు నుండు పదార్థము సత్, దాని నాశ్రయించి యుండునది సతి.

ఆదర్శరూపుడగు పతి—

పైసీవినరించిన సతి ఆర్యుల కాదర్శరూపిణియైన సతి, ఆమె భర్త ఆదర్శరూపుడగు పతి. ఆ జగత్పితరుల ననుక

రించి ఆర్యనాంపత్యము సంఘటిత మయ్యెను. ఆదర్శనంపతులు ఉమాను హేనులు, వారి కవినాభావసంబంధ మేర్పరచబడినది చూడండి—

వాగ్రావివ సంపృక్తా.....

“ జగతఃపితరౌ వందే పార్వతీపరమేశ్వరౌ”...కాళిదాసు

ఆర్యబాలికలు తమభర్తలు సదాశివులనీ, సదాశివుడు పార్వతియెడ నెట్టి యాసక్తితో మెలగెనో తమ భర్తలుకూడా తమపై నట్టి అనురాగము చూపవలెననీ కోరుతూ బాల్యము నుండి శివునారాధిస్తూ “జన్మజన్మాంతరములందు నిన్ను బోలు పతిని సమకూర్చుచుని” ప్రార్థింతురు. ఇట్టి కౌమారీ వ్రతమునే కాళిదాసుగారికి నిర్మించెను, ఆ గౌరీపూజే ఇప్పటికీ పెళ్లికూతుళ్ళు వివాహకాలమున చేయుదురు.

పసితనముందే సతీదేవి శివు నర్పించి వ్రసన్నుని చేసుకొని పెళ్ళియాడి సుఖముగా నుండెను, ఆమె మరణించి తిరిగి సదాశివునే పతిగా బడయవలెనని పార్వతియై కౌమారీవ్రతమాచరించెను, ఈ తపోదృశ్య మతిసుందరము మనోహరమగునట్లు కాళిదాసు వర్ణించెను-పార్వతి శివుని పూజించుటకు కావలసిన వువ్వులు కైలాసగిరిని పూస్తూఉంటే వాటితో తన్నర్పించినందుకు శివుడు సంతసించి తత్పూజాఫలముగా నామెను భార్యగా గైకొనెను.

1 ప్రేమమయుడు (భోలానాథుడు.)

ఆర్యనారీమణులకు నిరూపించిన వ్రత మీతపశ్చరణమే. పార్వతి శివునర్పించినతీరుననే సతులందరూ సృష్టికర్త నారాధి

స్తూడంటారు. సృష్టికర్త ప్రేమమయుడూ ప్రేమాధారుడని చెప్పనే చెప్పితిమి. ఆ ప్రేమవల్లనే నారీమణుల హృదయమును తనవైపు లాగుకొని అత్యాదరముతో నాప్రేమను వృద్ధిచేయును. ప్రేమప్రభావమున నారీమణులు తమ్ముతాము మరచి ప్రేమించువారియందు మనస్సు లగ్నముచేసి ఏకనిష్ఠతో వారికి తోడునీడలై వర్తింతురు. పత్నియెడ అనూనాదరము, ప్రేమయు చూపి ఆదర్శహృదయము పతి ఆమెకు స్వర్గసుఖము చేకూర్చును. అందుచేత ఆమె కాతడు ప్రేమమయుడగు దైవమగును, అట్టివానియం దేకనిష్ఠ సహజముగా కుదురును. పతి ప్రేమ నిరాకాంక్షము, నిస్వార్థము, ఏకనిష్ఠము, గౌరవపూర్ణము కావున ఆమె తనప్రేమను కూడా అట్లే యొనరించి వత్సల్య రక్తయగును. ఇట్టిపతి ఆదర్శపతియని మనువు శాసించెను. వశిష్ఠుడు, మందపాలుడూ ఇట్టి పతులే. అఱినికృష్ణమగు కులము నవుట్టిన అక్షమాలను సారించిని మాన్యులూ సతులు నగు లలనామణులుగా గావించినారు. సత్యపతి మొదలగు నిమ్నజాతి నారీమణులు పతుల గుణనంపదచేత గుణవతులై సతులైరి. స్త్రీల నుద్ధరింప నమకట్టువాళ్ళు వారిమూలముననే తమవంశము, చారిత్రము, ధర్మమును రక్షించుకొందురని మానవధర్మ శాస్త్రముం దున్నది. కులనాకులు గుణవతులౌటవల్ల వారి కులము, శీలము, ధర్మమున్నూ ఉద్ధరించడమునకు సందేహములేదు. మహాదేవుడు సతీప్రేమను మెచ్చి దానికి వశుడయ్యెననుటకు ప్రత్యక్షప్రమాణమాతడు అర్ధనారీశ్వరుడు కాజడమే.

ఇట్లునచో నిక ఆ దంపతులకు వియోగ మెక్కడిది ?

2. ఆశుతోషుడు (ఉబ్బులింగుడు) —

శివు డాదర్శపతి కావడము సిన్తులపత్ని ప్రేమయున్నా వత్ని రక్షణచేతనే కాదు. యూపగుణసంపదచేతకూడా అత డాదర్శ యువతీవతంసముల మానసము లొకర్పించును. యూపమున నాత డద్వితీయుడు, ప్రేమస్వరూపుడు, సర్వాంగసుందరుడు. రాధక శ్చకు శ్యామసుందరుడు మదనమోహనుడు, భవానికన్నులకు పరమేశ్వరుడు లోకైకసుందరుడు ; ఇద్దరూ వారివారి భార్య లకు జగన్మోహనసౌందర్యసారరూపులు. అట్టి ప్రేమమయుడగు పత్ని తనకు లభించవలెనని ప్రతిహిందూబాలికయూ కోరు చుండును. పతిప్రేమను బడసినవెన్న తదితరప్రపంచమంతా సోరహీన మనిపించజాలు పతిలబ్ధి కై మంచిమంచివతములూ నోములూ నల్పుదురు. ప్రేమమయుడగు భర్త ఎట్టివాడు? శివుని గుణములే ఆతనికందముతెచ్చెను. అందు ముఖ్యమైనది సహజప్రసన్నత. ఆశుతోషున కన్యములగు అందములేల? అవగుణములెన్ని ఉన్నా ఆశుతోషణ మఖిలసుగుణముల కా కరము. అల్పసంతుష్టుడగువాని సరసనుండుట సకలసుఖములను జూరగొనుటయే; అతడు: సంతతప్రపుల్లుడు, అనవరత ప్రస న్నుడు; అట్టివానితోటి కాపురము, అమిత సుఖావహము; అల్పసంతోషి నారాధించుట అతిసుకరము, సుఖకరము-అందు చేతనే ఉబ్బులింగనివంటిభర్త తమకు ప్రాప్తించుగాక అని మెల్లప్పుడూ హిందూబాలిక లాశవహించి యుందురు.

3. ఆనందమయుడు (నిత్యానందుడు) —

అల్పసంతోషి దినమంతా పాటుబడి యింటికి వచ్చి
తనకోసము తగిన ఏర్పాటులు తక్కినవాళ్ళు చేసినందుకు
చాలా సంతసించును. జీవనోపాధి నార్జించడమునకు పగలెల్ల
శ్రమపడి చీకటిపడేటప్పటి కింటికి వచ్చేసరికి వానిభార్య ఇల్లం
తా శుభముగానుంచి సామాను సర్ది వంటచేసి ఎప్పుడువచ్చు
నా అని ఎదురుచూస్తూ ఉంటుంది. ఆమె నట్లుచూచి సదా
వందుడైన భర్త సంతసమున గెంతును. అతనిపాలి కామె
గృహాలక్ష్మీ! లక్ష్మీ యున్నచోట శాఖ్యమునకు కొదవా?
అందున్నా గృహిణి సానుకూల యై నట్లైతే సంతుష్టి కేమి
తగ్గువ! అట్టి దంపతు లాదర్శదంపతులని మానవధర్మశా
స్త్రమందుంది-త్మప్తి సకలసద్గుణములకు నిధానము; చూడండి-

1. సంతుష్టుడేమాడు జగముల పూజ్యుండు, సంతోషి కెప్పుడు జరుగు సుఖము.
సంతుష్టి గాకున్న సంసారహేతువు, సంతసంబున మా క్రిసతియు దొరుకు,
పూటపూటకు జగంబున యదృచ్ఛాలాభ తుష్టిని తేజంబుతోన పెరుగు
పరితోష హీనత ప్రభ చెడిపోవును జలధార ననలంబు సమయునట్లు...
.....భాగవతము.

2. My crown is in my heart, not on my head;

Not decked with diamonds and Indian stones,

Nor to be seen: my crown is called Content;

A crown it is, that seldom kings enjoy.

.....Shak

నాకిరీటము నాదు డెందమున నుండు, నాతలన్నాసు, వివిధరత్నముల జెక్కబడగ లే, దద్దియున్నాన బడగబోదు, తనివి నామాళి;నొర లది కనుటయగుదు.

...||నా||దా||

4. అవ్యభిచారి (ఏకపత్నీ వ్రతస్థుడు) —

“యావజ్జీవమూ అవ్యభిచారులై యుండుట స్త్రీపురుషుల ధర్మము; వివాహితులగు దంపతులు వియోగములేక త్రికరణశుద్ధిగా వ్యభిచారులు కాకుండా వర్తింపవలె” నని మన ధర్మశాస్త్రము శాసిస్తూన్నది. ఆదర్శపతి ప్రేమమయుడూ, ఆశుతోషుడూ, సదానందుడూ, పత్నిని గృహలక్ష్మిగా భావించువాడు నొటచేత వ్యభిచారలిప్పుడై భార్యను బాధించడు. స్త్రీలు దుస్సాంగత్యమువల్ల చెడిపోదురని అతనికి తెలుసును. దుష్టచారిత్రయైన స్త్రీ పుట్టింటికి అత్తింటికి కూడా ముప్పుతెచ్చును. అంతేకాదు-

“స్త్రీషు దుష్టాసు కాంతేయ జాయతే వర్ణసంకరః,”...భగవద్గీత

వర్ణసంకర మయ్యెడు వనిత చెడిన

కావున చెడుసావాసమునుండి చేడియను కాపాడవలెను.

భార్యాభర్తలు కలిసి గృహకృత్యములను నిర్వహిస్తూంటే వారన్యోన్యశాసితులౌతే కాక అన్యోన్యప్రీతిపాత్రములై ఒకరిమాట నొకరు జవదాటరు. ప్రేమమయుని ఒళ్ళో ప్రేమమయి సంతసమున నుండును, ఆమె తన్ను నేవించుతూ

ఉంటే గృహస్థ స్వర్గసుఖ మనుభవిస్తూ ఉండును. వారి కిహామే పర మవుతుంది, వారు దివ్యులొక్కారే.

వ్యభిచారమునకు కారణములు-మద్యపానము, దుస్సాం గత్యము, భర్తృవిరహము, ఇల్లిలుతిరుగుట, అకాలనిద్ర, పర గృహవాసమనునారని మానవధర్మశాస్త్రముం దున్నది. ఇవి స్త్రీపురుషులకు వర్తించును. ఈ పరిస్థితులను రూపుమాపుట వలన వ్యభిచారము కొంత తగ్గును. మేల్కొని యున్నంత కాలమూ పురుషుడు కుటుంబపోషణమునా స్త్రీ గృహ కృత్యనిర్వహణమునందున్నా కాలము వినియోగించవలెను. చేతినిండా పని ఉంటే చెడుశలంపుల కవకాశ ముండదు. పైని చెప్పిన సాధనముకన్న ఉత్కృష్టమైనది భార్యభర్తల పరస్పరానురాగము. ఇది హెచ్చినకొద్దీ వ్యభిచార మేహ్య మని పించును. వృధావాగ్వాదమువల్లనూ చికిలిజగడములవల్లనూ కలహములను పెంచుకొని మనసు విరుచుకొనక ట్లొంటి, దాంతుల నభ్యసించి సమానురాగులై యున్న దంపతుల చేంత వ్యభిచారము చేరనేరదు.*

* వ్యభిచారమునుగూర్చి మనవారు చేసిన కట్టడి చాలా గట్టిది. ఇది కేవలము క్రొయికముగానే తలపబడలేదు. మనసులోనూ మాటయందైనా స్త్రీపురుషుల చిత్త మన్యాయత్తము కాగూడని మనవారి నియమము. స్త్రీలను మూడు తెగలుగా భాగించవచ్చును:—

కలహానైన అన్యపురుషుని దలపక, సర్వము పతియే అని భావించు నారీమణి 'సతి' అత్యుత్తమురాలు. పతినిగాక అమృత కలచినా వారి

ధర్మాశ్రయము—

దోషనివారణ మొంత ఆవశ్యకమో భక్తిప్రేమపోషణ మంత ఆవశ్యకము, కావున ఆదర్శరూపుడగుపతి తన భార్యను ధర్మానుష్ఠానమున సహకారిణిగా నొనర్చుకొనును. బ్రహ్మ యజ్ఞమునందు తప్ప ఇతర యజ్ఞములందు భార్యాసహాయ మావశ్యకము—పితృ, దేవ, భూత, మనుష్యయజ్ఞములలో సర్వమూ నిర్వహించేది సతి. అతిథినేవ అన్నదానము లామె లేకుంటే జరుగనే జరుగవు.

ఈ యజ్ఞములవల్ల పురుషుని భక్తిప్రవృత్తులే చరితార్థము లగునా? స్త్రీచిత్తమున వీటి ప్రసారమే లేదా? హిందువుల గృహములే ధర్మక్షేత్రములు, అందు పతిపత్నులే కాక ఇతరులున్నా పాల్గొందురు—గుటుంబముంతా ధర్మాసక్త మగును. ఇట్టి ధర్మప్రభావము లేని గృహములు హిందూ గృహము లనిపించుకొనవు. మనయిళ్లలో నిత్య నైమిత్తిక మాసిక వాత్సరిక ధర్మానుష్ఠానము జరుగుచుండుటచేతనే భక్తి, శ్రద్ధ, ప్రేమ, ఊంటి మొదలగు ఉత్కృష్టప్రవృత్తులు స్ఫూర్తిచెందును. ధర్మ మొంతశ్రద్ధతో ఆచరిస్తే అంతర్వరలో

నందరినీ సోదరభావమున జూచునామె ఉత్తమురాలు. ఇతరులయెడ నింత ఉత్కృష్టభావనలేక అందరూ ఏమనుకుందురో అను బిడియము చేతకాని వీలు చిక్కకపోవడముచేతకాని వ్యభిచరించనిది మధ్యమ. పతిని పూరికైన కొనక ఇతరులతో సంబరించునది అధమురాలు. పతి నగౌరవపరచుకొంత పశువుతో సమానము. ఈ పద్ధతి పురుషులకుకూడా వర్తించును

గుణస్ఫూర్తి వర్ధిలుచుండును. ధర్మానుష్ఠాన మెప్పుడూ నిరర్థకము కాజాలదు, దానిమూలాలన యింటివారందరూ భగవద్భక్తులగుదురు. మహాత్కార్యముల ఫలము వాటి కొనరించిన వారికే కాక ఇతరులకు కూడా చెందుచుండును. గృహస్థులగు దంపతుల ప్రేమప్రవాహము సంసారసాగరమున పడును. భగీరథుడు శివుని జటాజూటమునుండి గంగను భూలోకమునకు తేగా గంగాదుమునలు కలిసి కపిలాశ్రమమందలి ఋషులచే పూతము సగరకుమారుల నుద్ధరించి సాగరమున బడెను. సంసారమున వుట్టిన పతిపత్నుల ప్రేమ ప్రితమై విశ్వరూపుడగు భగవంతునియందు చొచ్చి సర్వ ప్రాణుల యందున్నా సంక్రమించును. దీనినే “మైత్రి” అంటారు. యాజ్ఞవల్క్యమహర్షి తన సమాధర్మచారిణి యైన మైత్రేయి ప్రేమను భక్తి మార్గమునుంచి తప్పించి మైత్రిగా పరిణమింప జేసెను. ఆప్రేమ ఋషి పూతము, యాజ్ఞవల్క్యుడు సంసారమందుండి తాను ఋషియగుటే కాక తన భార్యకు కూడా ఋషిత్వము ప్రాప్తిపజేసెను.

దేవతల సంసారము

హిందూ దేవతలకు కూడా సంసారబంధము కల్పించబడినది. ఈ ప్రపంచమే వారిల్లు, ఇందలి కృత్యములే వారి గృహాధర్మములు, పరబ్రహ్మ మొకటైతే ఈశ్వరుడు ఈశ్వరి అని రెండువ్యక్తులయ్యెను. సహజముగా నిర్గుణమైన పదార్థమునగుణమైవది; నిర్లిప్తుడు సంసారలిప్తుడయ్యెను - త్రిపాదు

డగు విరాట్సుకుడు ఒకపాదమున సంసారలిప్తు జాయెనని
 ఋగ్వేదమున నంది. మహేశ్వరుడు సంసారియూ సన్యాసి
 యు నై వెలయుచున్నాడు. దుర్గ సంసారిణి, త్రైలోక్యతారిణి
 ప్రేయిమయియు నైన వెష్ణి. ఈ రెండవమూర్తియే మహిషా
 సురమర్దని యని పిలువబడుచున్నది. మహిషాసురుడు సగము
 మానవుడు సగము పశువు; దుర్గాదేవి వాని పశుత్వము
 బాపెను. దేవబలము పశుబలమును నిర్జింపగలదు-పశుబలము
 నెదుట భగవతి అపరాజిత యగును. జగద్రక్షిణి వెష్ణి యైన
 శక్తి ఈ ప్రపంచమందలి పాపమును తొలగించును. శివప్రే
 రణమున నామె ఈ సంసారమున తగులువడనెంచి మహాశక్తి
 యాసమున నవతరించింది-అందుచేతనే—

“యా దేవీ సర్వభూతేషు శక్తిరూపేణ సంస్థితా

సర్వభూతములందు శక్తిరూపంబున నిలిచియుండును దేవి: నీలవర్ణా”

అని ఋషివాక్యము. ఈశక్తియందు నిరతుడై మహా
 దేవుడు నిర్లిప్తుడగు సంసారి అనిపించుకొనెను. అతని సంస్మృతి
 నిష్కామపవిత్రక్షేత్రము. ఇట్టి విశ్వపతి హిందువుల కాదర్శ
 యావుడగు పతి. అసగా ఆదర్శరూపుడగు హిందువుడు గృహ
 స్థాశ్రమము ప్రవేశించి ధర్మాచరణమున దేవత్వము సాధింప
 వలెను. ఈధర్మములు శిష్టాచారములని విశదముగా వర్ణింప
 బడ్డవి—118 వ పేజి చూడండి—

6. గురుజన సేవ—(శుశూరిష)

దేవత్వ మెట్లు లాభకరము? హిందూగృహము గొప్ప

ధర్మక్షేత్రమని చెప్పియుంటిమి, అచ్చటనే దేవత్యము ప్రాప్తి
 చుటకు వీలుంది. హిందూకుటుంబములయందు పతిపత్నులు
 మాత్రమే ఉండక వారి ఆత్మీయులు, కుటుంబము, పరిజనము,
 గురుజనమూ కాక ఇరుగుపొరుగువారు, ఆశ్రీతులు, అతిథులు,
 పశుపక్ష్యాదికమున్నూ ఆకుటుంబమునాశ్రయించుకొని యుం
 దును. వీరందరూ గృహస్వామి ప్రేమకు పాత్రులు కావున
 అందరికీ అతని ప్రేమ పంచబడును. ఐరోపీయ కుటుంబముల
 కింత పరివార ముండదు. హిందూగృహస్థు తనవ్రావు గొన్న
 వారియెడ నిష్పక్షపాతబుద్ధితో వర్తించవలెను. ఒక దెస దార
 వుత్రాదుల ప్రేమరజ్జువుతో బంధించి, ఇంకొక దెస వృద్ధుల
 జననీజనకుల సుఖపెట్టవలయును. ఇంక దెవరి నుపేక్షించినా
 మూర్ఖుడనిపించుకొనును, అట్టివాని నందరు నేవగింతురట.
 స్నేహ మధోగామి, భక్తి ఊర్ధ్వగామి. పైకెగయు టెంత
 కష్టమో క్రిందికిజారు టంతసులభము. హిందూగృహ స్థైర్యుడో
 పైకెగుర జూస్తూండవలయును. ఐరోపీయులలో నిట్లుకాదు.
 తలిదండ్రులు పుత్రులతో కలియను, వీరి గాహాన్వయముతో
 పారి కెట్టినబంధ ముండదు. ఇద్దరి కుటుంబములూ వేరుగా
 నుండును. గృహిణి పతిమరణానంతరము ఆ సంతానము వీడి
 యింకొకని చెట్టబట్టవచ్చును, కావున ఎవరినంతానము వారిదే
 హిందూగృహస్థునివలె ఐరోపీయుడు ఇంటునున్న వారెల్ల
 పశుదృష్టితో చూడనక్కరలేదు.

భార్యాపుత్రాదులను మాత్రమే ప్రేమశృంఖలమున

తనకు బద్ధులుగా చేసుకొన్నంతమాత్రాన గృహస్థు దేవత్వమును; సాధించగలడా? కల్ల. భార్యాపుత్రుల తగులాటము కేవల పశ్యంశ, దీనిని తెంచినగాని దేవత్వలబ్ధి కానేరదు. హిందువుల గాహణస్థ్య మత్యంత కఠినము, ఇది కేవల మైహిక సుఖసాధనమే కాదు, పరమం దక్షయస్వర్గసౌఖ్య మబ్బుటకు కూడా గాహణస్థ్యధర్మాచరణ ముపయోగపడును. ఇందు సంయమ మత్యావశ్యకము, కావున ఇంద్రియదౌర్బల్యముకల వా రీత్యశ్రమనియగుపాలన మాచరింపలేరు. స్త్రీసాంగత్యమున ప్రాబల్యము నొందిన రిపుషడ్వర్గమును నడమడము చేయవలెను. ఇందు దాంతి చేకూరినపిదప గురుజనమును సేవిస్తూ తపశ్చరణ మాచరించవలెను. “తలిదండ్రులు, తదితర గురుజన మూ జీవించి యున్నన్నాళ్ళు గృహస్థు ధర్మకర్మాచరణమున నెట్టిస్వాతంత్ర్యమూ వహింపరాద”ని మనవు శాసించెను. వారికి శుశ్రూషచేస్తూండే టప్పుడువిఘ్నము లేవీ రాకుండా చూచుకొని, సారతౌకికకర్మ నాచరింపవలసినప్పుడు వారికి నివేదించితీరవలయును. పితృసేవ, ఐహిక పారమార్థిక ధర్మాచరణమూ అను మూడుపనులు చేయుటవల్ల పురుషజన్మ సార్థక మవును, ఇదే పరమధర్మము, తక్కినవన్నీ ఉపధర్మములు. ఇట్టి కఠినతపశ్చరణమువల్ల దేవత్వము సాధించవలెను, అట్టి సాధనలో పత్ని పతికి తగినసాయము చేయును; అట్లు చేసేటప్పుడు సంతానముపై మోహము విడిచి, స్వార్థము త్యజించి, భక్తికి స్నేహమును, దేవతలకుసంసారాసక్తియున్నా

బలిచేయవలెను. ఇది సులభమైన పని కాదు-పిమ్మట గురుజనమును సేవించుటవల్ల ప్రేమ పరార్థపరమై భక్తిగా పరిణతమవును. పసితనమునుండి దేవతల నారాధించువారియెడ భక్తి గన్పరుస్తూ, త్రికరణశుద్ధిగా దేవతారాధనము చేస్తూ సర్వమున్నూ వారి కర్పించి అనురాగమంతా వారియందే నిక్షిప్తము చేయవలెను. “విశ్వమున కంతటికీ పతి సర్వేశ్వరుడు, మేమతనివారము”ని అందరూ భావించవలెను. ఇట్టిపరార్థప్రేమకూ గురుజనసేవకూ నుతికెక్కిన దృష్టాంతములు శ్రీరాముడు, భీష్ముడు, ధర్మరాజు, తండ్రిని తనియించుటకు శ్రీరాముడు సింహాసనము వీడి వనములందు వసింపబోయెను; అట్టి సందర్భముననే భీష్ము డాజన్మబ్రహ్మచర్యవ్రతము సల్పెను-ధర్మరాజుకూడా పితృసేవాపరాయణత చూపెను. కురుక్షేత్రసంగ్రామమున కులమెల్ల సశింప వృద్ధదంపతులగు గాంధారిధృతరాష్ట్రులను పోషించు భారము ధర్మశునిపై బడినప్పుడు వారి సత్యాదరముతో నాతడు గౌరవించెనని భారతమున నున్నది-ఇం దాతని ధర్మపరాయణత స్పష్టము కాలేదా? ఇట్టి యుదారచరితము ఐరోపీయులలో గాంచబోము.

7. ధర్మాచరణము.

గురుశుశ్రూషయందు ద్యోతకమైనట్లు దానధర్మములయందున్నూ ప్రేమ ప్రకటిత మగును. వీటిమాహాత్మ్యము మన గ్రంథములయందు పుష్కలముగా కీర్తింపబడినది. వివిధదానముల నొసగుటచేత మానవుని హృదయము ఉదార మగును.

అతిథినంతర్పణమువల్ల నాతడు పుణ్యాత్ముడగును. ధర్మజునకు దానమాహాత్మ్యము విను కొతూహలము హెచ్చు; దాతకాని వాని కిదియుండదు. ఆర్తరక్షణముకూడా దానమని చెప్పవచ్చును. ప్రాచీనార్యుల గృహములు దానలీలాభూములు, అతిథినేవాలయములు. ఆర్తత్రాణపరాయణులగు వీరులు మనలో చాలామంది కలరనుటకు మనవాఙ్మయమే సాక్షి.

8.—క్షమ

గృహస్థునిప్రేమ గృహధర్మముల ద్వారా పెరిపొంది విశ్వవ్యాపిని యగునని తెల్పియుంటిమి. ఇట్టి భావన యిప్పటికీ పూర్తిగా నశించక మన సంఘమున నచ్చటచ్చటకద్దు. పుగాతన సంప్రదాయము లింకా సమసిపోలేదు, మూలనియమాలి మూలబడక ఆచరణలో నున్నవి. ప్రాచీనకుటుంబవ్యవస్థలగు బంధువులు, దాసదాసీజనము, అతిథ్యభ్యాగతు లింకా పాడువడలేదు. హిందువుల కివన్నీ ప్రేమభాజనములే. అప్పటివలె కాకపోయినా గాహస్థ్యధర్మములు ఇప్పటికీ అచ్చటచ్చట నిర్వహింపబడుతూ ఉన్నవి. అందు శ్రద్ధ, భక్తి, ప్రీతి, మమత యున్నా ఇస్పాదూ ఆచరింపబడుతూ తన్మూలమున తొంటి అభ్యస్థనగుచున్నది. క్షమాశీలుడు కాకుంటే గృహస్థు పనికిరాడు. గాహస్థ్యమం దందరికీ ఆదర మున్నది; అందుచేతనే చనువు హెచ్చి కుటుంబములోని చాలామంది స్థిరచిత్తులు కానందున పొరపాటు లెన్నో చేయుచుందురు, వాటి నన్నిటిని యజమాని క్షమించవలెను; లేకుంటే ఎవ్వరూ వానిదరికి

చేరరు, అట్టివారిని ప్రేమచేత వశులను చేసుకొను తెట్లు
 తన్నాదరించనివారిని తా నాదరించుట సంభవ మగునా? ఆద
 రించనివారియెడ ప్రేమజూపుటకు వీలేదీ? ఆదరముంటేనే కదా
 ప్రేయసుల దోషములు లెక్కకు రావు. ప్రేమ, శ్రద్ధ, దయ,
 భక్తి, ఇవి నరుని పక్షపాతిగా నొనర్చును. బంధుగులయెడ
 నెట్లో భగవంతునియెడ నట్లే. హిందూకుటుంబమువంటి
 క్షమా రాజ్య మింకొకచోట నుండబోదు. క్షమ మానవునకు
 సుభూషణము. *

శ్రీరామునియందలి క్షాంతి చూడండి—కైకేయి
 ఆతని నెంత బాధించినది! వనవాసము తెచ్చిపెట్టడమే కాక
 తండ్రిని కూడా చంపింది. శ్రీరాముని వియోగము ప్రాప్తించి
 నప్పటినుంచీ పాప మాదశరధుడు విషాదసాగరమునబడి మరి
 తరింపనేలేక మృత్యువువాత పడినాడు. దీని కంతటికీ హేతు
 వామెయే కదా! క్షమాశీలుడగు శ్రీరాముడు దాని నెంత
 మాత్రము పరకుచేయలేదు, ఆమెను పల్లెత్తుమాటాడలేదు,

* Not the king's crown, nor the deputed sword,
 The marshal's truncheon, nor the judge's robe,
 Become them with one half so good a grace
 As mercy does..... Shak.
 కాచున్య పాలమాళియును, కాదధికారికిగల్గు కత్తియున్,
 కాదుచమానియంత్యగద, కాదుసభాపతిమేనిఅంగియున్,
 కాదరవీసమైన దయకైవడి శ్రేష్ఠవిభూషణంబు.

సశేకదా లక్ష్మణుడు కోపోద్రేకమున నామెకు నిందింప జొచ్చిన ఆతని మందలించెను. త్సాంతిచేశ ఆతని చిత్తమునకెట్టి శాంతి చేకూరెనో, అది యెంత స్థిరమైయుండెనో కొంచెము భావించండి.

ధర్మరాజునందు కూడా ఇట్టి త్సాంతే కానవచ్చును. పుత్రప్రేమచేత వివేకదూరుడై తండ్రిలేని పాండవులయెడ ధృతరాష్ట్రుని ఘోనర్చిన దుండగముల గూర్చి ధర్మరాజు పెదవి కదల్పలేదు, ఆతనియెడ ననాదరము గానీ ఔదాసీన్యముకానీ చూపలేదు; అతని ఆగడములు సెరించుటే కాక అతనిని దైవమువలె నారాధించు చుండెను. భీష్ముడు ధీరోత్తముడు, సత్యవాది, దానశీలుడు, త్సాంతిపరుడు. శ్రీకృష్ణుడు శిశుపాలు నెడ చూపిన త్సాంతి అందఱూ ఎరిగినదే. ఆర్యులలో పురుషులు మాత్రమే కాక స్త్రీలుకూడా త్సాంతిసంపన్నులే. పుత్రకోకోప హతమానసయైన ద్రౌపది అశ్వత్థామయెడ నెంత త్సాంతి వహించెనో వినియున్నారు. సౌదాసుడనురాజు వశిష్ఠునిపై కనలి శపింప నుద్యుక్తు డగునప్పుడు ఆతనిసతి వారించెనని రామాయణమున నున్నది.

హిందూసంఘమున త్సాంతి సర్వసాధారణధర్మము కాని అలౌకికము కాదు. మానవధర్మము లలో నిది ప్రధానము ఆధర్మమున కంగములు పది:—శృతి, త్సాంతి, దమము, అస్తేయము, శౌచము, శమము, బుద్ధి, విద్య, సత్యము, అక్రోధము— అని మానవధర్మశాస్త్రముం దున్నది. పూర్వమున ఆర్యు

లందరూ (విశేషించి బ్రాహ్మణులు) ఈ పదిగుణములూ కలిగి
యుండేవారు. ఇప్పటికీ నవనాగరికత చొరకున్న హిందూ
గృహములందు కుటుంబసమష్టికి తమయే మూలబలముగా
నున్నది-యూరోపీయ సంఘముల శిక్షాప్రణాళి, సంఘనిర్మా
ణమూ స్వతంత్రము లగుటవల్ల తొంతి కందు చోటులేదు.
వారి నీతిశాస్త్రానుసారము శమము తొంతి అలౌకికధర్మములు
గా గణింపబడినవి చూడండి— 178 పేజి—

To err is human, to forgive is divine.

తప్పచేయుట మానవధర్మ మగును, తొంతి ధర్మంబు స్వర్గవాస్తవ్యులకును.

మనము తొంతిని తొంతిని మానవధర్మములుగా గణింప
వారవి దేవతాధర్మములందురు. వారినుతస్రవర్తకుడు ఏసుక్రీస్తు
అవసానకాలమున—“ తండ్రీ, నా హంతకుల తమింపుము,
వారనేది వారే ఎసుగర”ని ప్రార్థననిచ్చెను.

ఐరోపీయసాహిత్యమున తమ గుణభూషితుల చరిత
ము లత్యంతదుర్లభములు. పోర్చిగూ ఇసబెలాలు తమ గుణ
దివ్యశోభను హృద్యముగా కీర్తింతురు, ఇది వినవారలను
తమకాలము వెరగుపడ జేయునేకాని వారిమానసములందు
నెలకొనదు-ఇట్లుకావలెనంటే ఆగుణమును మానవచరితము
లందు చేర్చి కల్పన చేయవలెను. ధనలుబ్ధుడగు షైలాకు
చరితమున తరువుకానితనము, నిర్దయ, మాటపట్టుదలయు,
ఏంజిలో చరితమున దండనీతికఠోరనియమపాలనమున్నూ
కూర్చినట్లే, తమ గుణము నేపాత్రమునందైనా షేక్స్పియరు

రచించినా? షైలాకు భీషణకృత నిర్దయల సరస పోర్ణియా
 వక్తృత మధురముగా నుండును కాని, అది క్షణికము
 కావున ఆరస మంతతో ముగియును. ఆదృశ్య మంతమగుసరికి
 నింద్యుడగు యూదుని చరితము మరింత సేచముగా నొన
 రించుటకు క్రైస్తవులచే క్షమాభిక్షను కవి అడిగించెనని
 తోచును. అట్టి క్షమను క్రైస్తవులు యూదులయెడ గన్పరచి
 నారా? అదే జరిగియుంటే ఆ రెండుజాతుల కంతపగ వుట్టనే
 వుట్టియుండదు సొమ్ము పుచ్చుకోవాలని షైలాకు కోర్టుకు
 రాలేదు-క్రైస్తవుల ముష్కతములచేతనూ, అత్యాచారముల
 చేతనూ వీక్షితులై క్రోధావేశులైన యూదుల కసి తీర్చుకొను
 ఉద్దేశముతో నతడు వచ్చెను. క్రైస్తవుల పక్షమున వాదిం
 చుటకు వకీలుండెనుకాని యూదుల పక్షమున వాడేడి?
 యూదుడే ఆనాటకము వ్రాసినట్లైతే ఘటనాచక్రము మారి
 యుండదా? షైలాకు పాత్రమున మానవుని యందలి పశ్యంశ
 ప్రబల రూపమున చిత్రింపబడినది. తగవు తీర్చుటకు క్రైస్తవు
 లందరూ గుమిగూడినారు. యూదుని కెదురుగా విజాతీయు
 లందరూ దళబద్ధులైనారు కాని షైలాకుపక్షమువారిని కవి
 దళబద్ధులను చేయలేదేమి? ఇది పాత్రరచనయందు పక్ష
 పాత్రము కాదా? క్రైస్తవకవి నాటకకర్త కావున యూదుని
 నింద్యచరిత్రునిగా నిర్మించి అతనిపక్షమున వాదించువాని
 నైనా నియమించలేదు. పోర్ణియా దయావిషయికోపన్యాస
 మిచ్చునప్పుడు యూదులు ప్రతివాదించుటకు సబబు లేదా!

“కైస్తవులగు మీరు హింసాపరులై సంతతమూ మమ్ము పీడించుచున్నారు; ప్రస్తుత మొక్కసారి మీయెడ మేము క్యారత నహించేటప్పటికి మీకు ఆశ్చర్యమూ దిగులూ వుట్టినవా? మే మెన్నో ఏళ్ళనుంచి సైరిస్తూన్న దానిని మీ రొకనాడు సహింపలేరా? నేటికి పన్నెం డేళ్ళనుంచి ఎం టోనియో మా షైలాకును గహించుచుండెనే! ఇంతకాల మూ అతనిని తిట్టడము చాలక నేడుకూడా మానడాయె మమ్మేవగించి కనబడినచోటులనెల్ల అవమానించక మానరు. ఈనాటికి మీచేయి క్రిందయినదని దయాసరణిగురించి శ్రీరంగ నీతు లాడజొచ్చినారు! పోనీ, ఇట్టిదయ మీరెన్నడైన మా యెడ చూపినారా? మీదయాపరత్వము మే మెరుగమా? అట్టి మీపై మాకు జాలివుట్టునా? చాలాలు! మీమాటలు విన్న నెవ్వరైన నవ్విపోదురు” అని యూదులు ఎత్తిపొడువ జాలరా?

షైలా కంత వట్టుబట్టడానికి హేతు వేమి? అతని కంత అసహన మెందుకు వుట్టింది? అదంతా కైస్తవులు యూదులయెడ కన్నర్చిన ధిక్కారము, బాధలయొక్కయూ పర్యవసానము. కవి మాత్రము వారియెడల గన్నరచిన కరుణ యెట్టిది? దావాతీర్పును బట్టి ఎంటోనియో శిక్షింపబడలేదు నరేకదా షైలాకుప్రాణముమీదికి వచ్చింది. తగవంతా తబ్బిబ్బినది. న్యాయాధికారి దయతలచి షైలాకుప్రాణము నిల్పెనుగాని, జీవనా ధారము, గౌరవదాయకము నైన అతని

సా త్తంతా తన అధీనము చేసుకొనెను. యూదులు క్రైస్తవ న్యాయస్థానముల కెక్కినందులకు లభించే ఫలము చూడండి!

పోర్షి యూనోట వెలువడిన దయావాక్యములు మూడు కారణములచేత పొల్లువోయెను:—

1. ఊమాచిత్రము మనసు కెక్కునట్లు కవి చిత్రంప లేదు.

2. షైలాకుపక్షమున చెప్పవలసిన విషయములు స్ఫురణకు వచ్చును.

3. విచారణానంతరముకూడా షైలాకునెడ క్రైస్తవులు నిర్దయచూపుదురు.

ఊమాగుణమును వృద్ధిచేయడము కవిడ ద్వేష్యముకానే కాదు, మానవుడు ఒకరిని వంచించబోయి త్రవ్విన గోతిలో తానే పడునని నిదర్శనము చూపదలచినట్లున్నది; అందు కృతకృత్యు డాయెను.

8-9 అక్రోధము—అహింస—

క్రోధము నణగదొక్కకున్న ఊమ ఉదేకింపదు. న్నేహము, మమత, ప్రేమయున్నా విన్యాసము చెందినట్లైతే క్రోధము తనంతనే ఉడిగిపోవును. క్రోధమునకు తగిన విరుగుడు ప్రేమయే. ఇందుచేతనే హిందూగృహమం దక్రోధము నభ్యసించుటకు తగిన పరిస్థితు లేర్పరచి యుండును; ఋషి ప్రతిష్ఠితమగు నచ్చోటు దేవత్యము సాధించుటకు ముఖ్యవ

లంబనము. ఇది నిర్వహించు తెరం గీవిధమున మహాభారత
మం దున్నది:—

తత్ర వై మానుషాల్లోకాద్దానాదిభి రతందితః
అహింసార్థ సమాయుక్తైః కారణైః స్వర్గమశ్నుతే॥
దానాదుల పూనికతోనేనరు డరారియె యహింసా యుక్తికా
తా నభ్యసించుచుండును, వానికి దేవత్య మొగిని వశమా నిలలోన్॥

దానధర్మము లభ్యసించుటవల్ల అక్రోధము, క్షమా
అలవడి హింసాప్రవృత్తి హీనమగును. సామాన్యప్రేమ
ప్రసారమున అహింస యావహిల్లదు. ఇతరునిసుఖము చూచి
తాను సుఖించడమే ప్రేమ. హింస స్వసుఖాభిలాషిణి-ప్రేమ
పరసుఖాభిలాషిణి-ప్రేమాలోక ప్రసార మతిశయించినకొద్ది
హింసాధకారప్రసారము సంకుచిత మగును. ప్రేమ పొంగి
వెల్లివిరిసి విశ్వవ్యాపిని కాగా సమదృష్టి యవతరించి హింసా
పరత్వమును సమయించును. ఇట్టి సమత్వము మైత్రేయికి
లభించినతోడనే “సంసారమందు నీకు ప్రేమ కల్గినంతమాత్రా
మున నది నీకు ప్రేమపాత్రమని యెంచకు, ఆత్మ నీ కత్యంత
ప్రీతిపాత్రమగుటచేతనే సంసారము ప్రేమాస్పదమయ్యెను.”
అని యాజ్ఞావల్క్యు డామె కుపదేశించెను. తోడనే వారు
సంసారమును త్యజించి వసములందు వసింపనేగిరి, స్వర్గము
వారికి కరగతమాటచేత ఈలోకమునుండియే వారు ముక్తు
లైరి, బ్రహ్మప్రాప్తికై సన్యాసమార్గము నవలంబింపవలసి
వచ్చెను.

అహింసాప్రశస్తి ఆర్యసాహిత్యమున నన్నికడల నావరించియున్నది. శ్రీకృష్ణుని చరితమున నీధర్మముజ్వలరూపమున గాంచనగును. భీష్మవిదురాదులు హింసాహీనులు, శ్రీశుకుడు నారదుడు మొదలగు ఋషులచరితములం దహింసప్రత్యక్షరూపమున పరిధవిల్లుచున్నది. ఇదే హిందువులకు ప్రధానధర్మము, దానిచేతనే వారి ప్రకృతి కోమలతరమున ప్రమతరము నగుచున్నది. అది వారిని క్షమాశీలురను కావించి వారిగృహములను శాంతిని కేతనముల నొనర్చుచున్నది. శాంతిమయమైన అహింసావ తారమే బుద్ధదేవుడు, అతని కహింస నేర్పినద్వైహిందూమతము; అహింసామహాధర్మమును పదేశించుటవల్లనే బుద్ధుడు జినుడును శాంతిస్థాపనాసమర్థులైరి. క్రైస్తవులం దీధర్మమునకు తగినంత ఆధారము దక్కలేదు, అందుకే ఐరోపీయసాహిత్యమున నది అరుదుగా దోచును. ఆమతమున న్యాయపరతకు లభించిన ప్రాచుర్యము ప్రాముఖ్యతా క్షమాగుణమునకు చిక్కలేదు. కఠినశిక్షావిధాన మార్యసాహిత్యమందూ కద్దు. ధర్మక్రోధ మెచ్చునపుడు పాపమునకు కఠినశిక్ష ప్రాప్తించకపోదు. కాని దీనికి తోడుగా క్షమాయూ పుణ్యజ్యోతిన్ని ఆయాచోట్ల స్ఫురణవహించి యుండును.

స్వర్గము—

శ్రద్ధ, భక్తి, ప్రేమ, క్షమ, అక్రోధము, అహింస మొదలగు గుణములచే పూరితములైన దేవతాదర్శములు

ఆర్యసాహిత్యమున కొల్లులుగా నున్నవి. దేవతల కునికిపట్టగు స్వర్గము సౌఖ్యమునకు సాదు. అచ్చటికి పోవుమార్గ మతినం కీర్ణమే (Strait is the gate to Heaven) కాని శ్రద్ధా భక్తు లలవడినవాళ్ల కది నుగము. స్నేహ మమత లను దిగువమెట్టులపై నుండి గురుజనులను భక్తితో నర్పించువారి దృష్టులను దేవతలు తమవై పాకర్షింతురు. దేవతలను మూర్తి వంతుల నొనర్చి ఆర్యకవులు మానవాభివృద్ధికి మార్గము చూపిరి. లక్ష్మీ కమనీయ స్వర్ణప్రతిమ, వేదమాతయైన సర స్వతి జగన్మోహినియగు శ్వేతమూర్తి, అసురవిజయినియగు పార్వతి దశభుజ, శక్తిరూపిణి, నీలమూర్తి. జగదుత్పత్తికి కారణభూతుడు సూర్యుడు; దాని నావరించుచుండువాడు నరు ణుడు; తేజమున కాధారభూతుడు అగ్ని; జగత్ప్రాణస్వరూ పుడు వాయువు. అద్వితీయుడగు భగవంతు డన్ని జీవులయం దూ వర్తించును. అనంతవిభూతి కాధారుడై స్వర్గమున రా జిలుచుండు దేవదేవుడు స్వప్రకాశవికాసమున అనంతబ్ర హ్మాండమం దంతహితుడై యుండియు సామాన్యదృష్టికి గోచరుడు కాడు. అతని విభూతివికాసము గనకున్న అతని నారాధించు తెట్లు? ఆతడు విశ్వవ్యాపి కావున అనంతమూ ర్తులం దతని జూచి అనంతు డనుకొనవలెను.

యచ్చ కించి జగత్స్వర్వం దృశ్యతే క్రూయతే పి వా

అంత ర్భహిశ్చ తత్స్వర్వం వ్యాప్య నారాయణః స్థితః॥

కన్న జగ మెల్ల మరియును విన్న జగము నిండియంతట నారాయణుండు వెలయు

ఇట్టి విశ్వరూపనందర్శన మర్జునునికి లభించినది.

దివ్యాదర్శములను రచించి ఆర్యకవులు తమకావ్యములకు దివ్యసౌందర్యమును గడనచేయగల్గిరి. వాటిని పఠించు వారిఎదుట దివ్యాదర్శములు సాక్షాత్కరించి యుండుటచేత వారువాటిని పూజించి, ఆ మోహనరూపసందర్శమున తనిసి స్వర్గప్రాప్తికై ఎల్లప్పుడు నాకాంక్షింతురు. శూకులు యుద్ధభూమి నురుకజూచుట కిదే హేతువు. వీరస్వర్గము నాశించే కదా కురుపాండవులు ఘోరసంగ్రామ మొనర్చిరి! సతులు సహగమనము చేయుట-బలిచక్రవర్తి పాతాళమునకు కుంగుట-శిబి తన మేనికండలు చెండియిచ్చుట, బృహదర్భకుడు తన సుతుని బ్రాహ్మణసేవకు బలిగా నొసంగుట-మొదలగు కృత్యముల కన్నిటికీ స్వర్గకాంక్షయే ప్రధానము. స్వర్గసభను నారదుడు ధర్మజు నెదుట వివరముగా వర్ణించెను. అష్టదిక్పాలుర విశ్వర్ష మత్యధికముగా నందు పలసిల్లుచుండును. ఇంద్రుని కాపదవి ఎట్లు లభించెను? నిస్తులపరాక్రమసంపన్నుడగు నాతడు దేవతల కధీశ్వరత్వము లభింప బ్రహ్మచర్య మాచరించెనని మహాభారతము దున్నది. జితేంద్రియులకుగాని దేవత్వము ప్రాప్తించదు. ఆసురప్రవృత్తి నణగదొక్కి జితేంద్రియులై సంయమివ్రతాచరణ పరులకు మాత్రమే స్వర్గము కరగతమగును.

ప్రాణ ప్రతిష్ఠ (దేవతావాహనము)—

దేవతాదర్శముల నన్నిటినీ ఆర్యకవులు సజీవములు మూర్తివంతములుగా నొనర్చి రంటిమి. దేవత లట్టిమూర్తులే.

ఈమూదర్శములను మరచినవాళ్ళు దైవోపాసన చేయలేరు; ఒకవేళ చేసినా అది ధర్మసంగతము కానేరదు. ఆదర్శములను త్యజించినట్లయితే దేవతలు నిర్జీవులగుదురు. ప్రాణ

ప్రతిష్ఠ కావింపబడిన దేవతాప్రతిమలందు దివ్యశక్తిని గాంచు వారే దేవాదర్శముల గాంచగలవారు. ప్రాణప్రతిష్ఠామంత్రము చేత దేవాదర్శము సజీవమగును. ప్రాణప్రతిష్ఠ యన నేమి? శక్తివంతము సజీవమూ అగు దేవతామూర్తిని ధ్యానించి అనుభవములోనికి దెచ్చుకొనుట. ఇట్టిమూర్తులనేమన వారుపాసింతురు.

దేవతాచరితము—

ప్రాణప్రతిష్ఠచేసిన దేవతాప్రతిమ అనంతదివ్యశక్తులకు నిధానమని భక్తులు భావింతురు. ఈ శక్తులే దాని విభూతి యనబడును. ఒక్కొక్క దేవత ఒక్కొక్క విభూతిరూపమున ఉపాసకుల హృదయములందు నిహితమగును. దివ్యప్రేమ, దివ్యనిగ్రహము, దివ్యబలము, దివ్యవిభూతియూ ఆర్యసాహిత్యమున దేదీప్యమానముగా వర్ణింపబడినవి. అన్నిమూర్తులూ సగుణేశ్వరుని రూపములే. ప్రేమమూర్తి ఒకప్పుడు ప్రచండరూపము ధరించి అధర్మపరులను శిక్షించి, శిష్టులను రక్షించి ధర్మసంస్థాపనము చేయుచుండును.

పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతాం

ధర్మ సంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగేయుగే||

భ|| గీ||

రక్షింపగ సజ్జనులను శిక్షింపగ దుష్టజనుల సేవ మెలర్పన్

వీక్షింపధర్మవాహవ దత్తా నేనవతరింతు దగ యుగయుగమున్

తా||ల||న||

ఒకప్పు డదే జగన్మోహనమగు శ్రీకృష్ణరూపమున గోపికలను భక్తుల తృప్తినొందించుచుండును, అన్న పూర్ణరూపమున విశ్వాత్మ ప్రేమచు జీవరాసులకు పంచిచ్చును. ఇట్టి అనంతకరుణామయమగు రూపము ఆర్యసాహిత్యమున శ్రీరామ కృష్ణావతారములదాల్చి విలసిల్లుచున్నది. ఇతరసాహిత్యములందు ఇట్టి భగవదవతారములే కానరావు. చిత్తవశీకరణములగు నవతారములు భగవంతుని అలౌకికవ్యాపారములు. భీతిగాంభీర్యములు మానవచిత్తములయందు భాసమానమగు నట్లు అలౌకికశక్తివంతుడగు భగవంతుడు పృథ్వి కవతరించి మానవులతో పాటు వ్యవహరించెనని విదేశసాహిత్యమున నెచ్చటా చెప్పబడలేదు. ప్రేమమయుడగు పరమాత్ముడు లోకసంగ్రహార్థముపృథ్వి నవతరించి ఎట్టికార్యముల నాచరించుచుండునో మన మెరుగలేము. పావులను శిక్షించి పాప నివారణ మొనర్చి, పుణ్యాత్ములకు దర్శనమిచ్చి వాని స్వర్గమునకు కొనిపోవునని మనగ్రంథములందున్నది. మానసమున భావించిన యీ ఉదహరణములు కావ్యములయందు ప్రత్యక్షమగును.

ప్రపంచపరిపాలనానియమములను గని నివ్వెరపడ నివారుండరు. అట్టి యాదర్శముల నభివర్ణించిన కావ్యములు సఫలములు కావా? ఈవర్ణనలందు కల్పనాశక్తికి కావలసినంత అవకాశము లభించును. భగవంతుని అద్భుతలీలలూ అపురూపక్రియాకలాపమున్నూ గాంచినతోడనే మానవుడు చకితు

డగును. భగవత్ప్రేమరస మార్యసాహిత్యమున కావలసినంత కలదు. హోమర్, వర్జిల్, డాంటే, మిల్టన్ మొదలగు కవులు తమకావ్యములయందు భగవదవతారములు రచింపనే లేదు, వాటిని చదువుటవల్ల దైవభక్తిప్రభావమే యెరుకపడదు; భగవంతునిప్రభావజ్ఞానమే కలుగదు. బ్రహ్మజ్ఞానము మన వేదములం దుండినట్లు పిదేశగ్రంథములయందు కానరాదు, వైదికజ్ఞానము కొంచెము ప్రసరించిన దేశములయందుకూడా అది రూఢము కాలేదు, కావున ఇతరదేశీయులకు బ్రహ్మజ్ఞానము ప్రాప్తించలేదు. కావ్యసృష్టికి కావలసిన సాధనసంచయము మన వేదవేదాంతములందు విపులముగా నుంది. వేదములన్నీ దివ్యుల విపుల రాష్ట్ర మనవచ్చును, దివ్యసుందర కాంతి అం దుజ్వలరూపమున భాసిల్లుచున్నది; వేదాంతము (ఉపనిషత్తు) లందు దేవతలూ లేరు, స్వర్గమూ కానరాదు, అందు నిర్మలము పవిత్రము నగు చైతన్యమూర్తి భాసిల్లుతూ ఉండును. వేదములు కర్మప్రధానములు, వాటి ఫలము స్వర్గ ప్రాప్తి; వేదాంతములు జ్ఞానప్రధానములు, వాటి పరిణామము ముక్తి.

ఋషి చరితము—

ఆర్యసాహిత్యమున వెలయు దేవతాదర్శములు మానవులకు సిద్ధించునా? మానవుల కవి అప్రాప్యములని ఏనుకీస్తు అభిప్రాయము, కాని వైదికాద్యు లవి ప్రాప్యములనే చెప్పిరి; మానవులందు దేవత లంతహీతులై యున్నారనీ, బాహ్య

చ్చాదనములను తొలగించినతోడనే దేవతారూపములు వ్యక్తములగుననిన్నీ మనఋషులు చెప్పినారు. మానవదేహము లందాత్మ రూపమున పరమేశ్వరుడు వర్తిస్తున్నాడు, మోహోవరణము తొలగించగానే తద్దివ్యజ్యోతి ప్రకాశించును. మనుష్యులు దేవత్వమును పొందగలరనుటకు ఋషులు ప్రమాణముల నిచ్చినారు, తపోబలమున ఎట్టి అసాధ్యమైన పనియైనా సాధ్యమగును. సామాన్యులందు దైవశక్తి ఆవిర్భవించు మార్గములను సూచించడానికే కల్పలు మనసాహిత్యమున ఋషిచరితములను జొన్పినారు. ఆచరితములు చదివితే మనుష్యులకు దేవత్వము సాధ్యాతీతము కాదని స్పష్టపడును. రామాయణమున భారతమునా దివ్యశక్తుల నాఙ్గించిన ఋషులనేకు లీయభిప్రాయమును దృఢపరుస్తున్నారు.

మానవ చరితము—

దేవతలయొక్కయు ఋషులయొక్కయు చరితములే కాక అనేకమంది భక్తులు సాధకులు మొదలగువాళ్ల చరిత్రములూ మనసాహిత్యమున కలవు. ఒకవంక దేవతలమహిమావంతములు ఉన్నతములగు నాదర్శములు, వేరొకవంక తపఃప్రభావమున దివ్యశక్తుల నాఙ్గించి దేవత్వసిద్ధి గాంచిన ఋషుల చరితములు కలవు, ఇంకొకవంక తపశ్చరణ మొనర్చుచుండు మానవులు కానవత్తురు. అరిషడ్వర్గమును వశపరుచుకొని చిత్తమును తపముచే నాయత్తపరుప సంయమిత్వము సిద్ధించును. ఇటి తపోబలమువల్లనే ధృవుడు తరించెను. దానిచేతనే

ప్రహ్లాదుడు పరమభాగవతోత్తముడై చిరస్మరణీయుడయ్యెను. ఆత్మగౌరవాహంకారములు ప్రబలుటచేతనే కదా యయాతి స్వర్గభ్రష్టుడై మర్త్యలోకమున కొంతకాలము తపస్సుచేసెను. యుధిష్ఠిరు డెంతో తపస్సుచేసి భీష్మునిచేత ధర్మతత్వముప దేశింపబడినా అహమిక పూర్తిగా నశించకపోవడముచేతనే శ్రీకృష్ణుని కటువాక్యములు వినవలసివచ్చెను. ధర్మరాజుచరిత మంతా ఉగ్రమైన ధర్మతపశ్చరణమందు లగ్నమైనట్లు తోచును. అతడు సంతతము బ్రాహ్మణుల సంసర్గముచేతా ఋషుల ఉపదేశముల మూలానా చిత్తశాంతి చిత్తశుద్ధిన్నీ సమకూర్చుకొనడానికి యత్నిస్తూ ఉండెను. తపః ప్రభావము వల్లనే ధర్మవ్యాధుడు దివ్యత్వము పొందెనని మహాభారతమం దుంది. ఆతడు వృద్ధులగుతలిదండ్రుల దేవతలవలె పూజిస్తూ ప్రేమవ్రతము నాచరించెను, కావున కౌశికువకు దేవతాదర్శ రూపముగు పితృభక్తి మచ్చు చూపగల్గెను. ఆవృద్ధదంపతులు ప్రేమకున్నూ భక్తికిన్నీ నిధానములై ప్రత్యక్షదేవత లయి నారు. ధర్మవ్యాధుని చూచినవెంటనే కౌశికునికి కూడా తన పితరుల పూజించు నిచ్చు వొడమింది. సతీమతల్లియైన బ్రాహ్మ ణుని భార్య యిందుకే కౌశికుని అక్కడికి పంపింది. ఆమె ఏకాంతచిత్తముతో సతీవ్రత మాచరిస్తూ ఉన్న సాధ్వీమణి. కుంతి గాంధారి మొదలగు పతివ్రత లిట్టి తపస్వినులే.

ఆర్యసాహిత్యమున చిత్రింపబడిన మానవపాత్రములు సామాన్యములు కావు. అందరూ దేవత్వము లభించడమునకై

తపోవ్రతధారులై యత్నించేవారే. వారిప్రకర్ష చక్కగా కనబడుటకు వాసిప్రకృతే దైత్య దానవ రాక్షసుల చిత్రములమర్చబడ్డవి. ఈ పాపచిత్రములు కూడా మానుష చిత్రములే కాని వాటిలో అరిషడ్వర్గము అత్యధికముగా చెలరేగింది. ఇంద్రియవశుడైన మానవుడు సంయమము కోలుపోవడము, వానికి స్వేచ్ఛాచరణము స్వాభావికము కావడమున్నూ దానవచరితములందు స్పష్టమగును. ఆర్యసాహిత్యమున చిత్రితమైన స్త్రీపురుషులను నాలుగు తెగలుగా విభజింపవచ్చును:— దేవతలు — ఋషులు — మనుష్యులు — దానవులు.

ఈ మనుష్యచిత్రములే యధార్థమైన మానవపాత్రములు. అంతశ్చత్రుప్రబల్య విశిష్టమగు సాధారణమానవచరితములకన్న అవి ఉత్తమములు. అందు క్రమముగా దేవత్వము వికాస మొందును. వారు ఇంద్రియ నిగ్రహముచేత చిత్రైకాగ్రతను సాధించి విశ్వప్రేమ సతీశయింప జేయుదురు. దేవతలున్నూ సంసారులే, వారికీ సుత్రమిత్రకళత్రాదులు కల్పింపబడ్డారు, సంసారులైనా వాళ్ల ప్రేమ విశ్వవ్యాపిని కావడముచేత వాళ్ళెప్పుడూ విశ్వరక్షణమందు వ్యగ్రులై ఉంటారు. వాళ్ల చరిత్రలే మానవుల కాదర్శములు. ప్రేమను సర్వజంతువులకూ సమముగా పంచి యివ్వడమే దేవత్వము సాధించడము. ఇది కఠినవ్రతము, దీని ప్రభావముచేతనే ప్రేమ భక్తిమిశ్రితమై పెద్దలందు ప్రసరించును. దీనినే పాశ్చాత్యులు Hero Worship అంటారు. పెద్దలు లోకాంతరగతులైన వెన్న

తర్పణములు, శ్రాద్ధములు మొదలగు కర్మలమూలాన వారు మృతజీవు లగుదురు. గుర్తుజనమందు లగ్నమైనప్రేమ భగవదర్పితమై తద్వారా సర్వభూతములందున్నా వ్యాపించును. భగవంతుడు సర్వాంతర్యామియైనట్లు జ్ఞానదృష్టికి ప్రత్యక్షు డగునప్పుడు భక్తు డిట్లు స్తుతించును:—

పశ్యామి దేవాం స్తవ దేవ దేహీ సర్వాం స్తథా భూతవిశేష సంఘాన్
 బ్రహ్మాణ మీశం కమలాసనస్థ మృషీంశ్చ సర్వా నురగాంశ్చ దివ్యాన్ ||
 ఆనేక బాహూదరవక్త్రనేత్రం పశ్యామి త్వాం సర్వతో నంత రూపమ్
 నాంతం నమధ్యం నపున స్తవాదిం పశ్యామి విశ్వేశ్వర విశ్వరూప ||
 భగవదీత.

కనియెద దేవ నీదు ఘనకాయమునందు సమస్త దేవతా
 లిని, మరి పర్వతరంగుల వెలింగెడునట్టి ఆ శేషభూతకా
 టిని, సభ పద్మపీఠమాన తీవిని దీర్చినయట్టి బ్రహ్మదే
 వుని, తగ దివ్యహా నురగపుంజము, సర్వమునిప్రపంచమున్.
 పెక్కుచేతులు పెక్కు కడ్పులు పెక్కుమోములు నేత్రముల్
 పెక్కు దాలిచి కానిపించెడు పెక్కురూపుల నెల్లెడన్
 నిక్కమిప్పుడు విశ్వరూపుడ నీకు నంతము మధ్యహా
 యిక్క యాదియు గానిపింపన యెందు నో జగదీశ్వరా—

.....తా||ల||న||

స మా ప్త ము.

న వ రణ ప ట్టి క:—

వీజి	పంక్తి	తప్పు	బిప్పు
2	17	లీనము	లీనముంది
9	16	ఐనచో	వాటియందు
13	11	ప్రేరితమున	ప్రేరణమున
41	1	రోతాయు	రోతా
53	21	పృథుల	పృథుల
55	5	జగుస్సాహర్	జగుస్సాహా
58	1,3	గహర్వ	గర్వ
64	10	త్రావుచున్నాన	తాగుచున్నాడ
75	5	కల్గలేదు	కల్గలేదు
89	1	కన్నా	...
95	5	కవి	కది
101	11	నిరోధము	నిరోధము
„	18	చేయవచ్చును	వచ్చును
109	10	యోగ్యుడౌ	యోగ్యుడౌ
127	5	కృషా	కృష్ణ
141	3	సూన్యతమై	సూన్యతమై
193	8	పూతము	పూతములై

